

A környezetvédelem polgári jogi vonatkozásai

PhD-értekezés

Julesz Máté

A kézirat lezárva: Pécs, 2007. március

Témavezető: Prof. Dr. Ádám Antal

Far from being a burden, sustainable development is an exceptional opportunity – economically, to build markets and create jobs, socially, to bring people on from the margins; and politically, to reduce tensions over resources that could lead to violence and to give every man and woman a voice, and a choice, in deciding their own future. Azaz a fenntartható fejlődés egy rendkívüli lehetőség – gazdaságilag, hogy piacokat építsünk ki és munkahelyeket teremtsünk, társadalmilag, hogy a peremen tengődő embereket a centrumba hozzuk; és politikailag, hogy a feszültséget csökkentsük az erőforrások körül, mely erőszakhoz vezethet, és hogy minden férfinak és nőnek megadjuk a választás és a hozzászólás lehetőségét, mikor a jövőjéről kell, döntsön.

Kofi Annan, UNO Secretary General, Johannesburg Conference (Rio + 10), 2002.

Tartalomjegyzék

1. Célkitűzés	4
2. Az elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása, a feldolgozás módszerei	7
3. Bevezetés	8
3.1. Történelem és az állatok által okozott károk polgári jogi megítélése	14
3.2. A „környezetvédelem és polgári jog” bölcséleti vonatkozásai	21
4. A környezetvédelmi magánjogi felelősség alapesete	33
4.1. Előljáróban	33
4.2. Külhoni és hazai felelősségi kérdések összevetése	37
4.3. Az állam, a tulajdonjog és a környezet-természet kapcsán	85
4.4. A jogi személy magánjogi felelősségének bizonyos szempontjai a környezeti károkozás kapcsán	96
4.5. A közigazgatási határérték szerepe a környezetvédelmi magánjogi kártérítésben	99
4.6. Környezetvédelmi biztosíték és biztosítás	105
5. Az állatok által okozott károk megtérítésének néhány szempontja	120
6. Környezetvédelmi civil szervezetek és az <i>actio popularis</i>	136
7. Környezetvédelem és munkaügy	160
8. Záró gondolatok	175
9. Konklúzió	188
Bibliográfia	197
Summary	203

1. Célkitűzés

A PhD-értekezés célja a környezetvédelem polgári jogi vonatkozásainak részletes, elemző bemutatása, valamint a gyakorlat számára hasznosítható megfelelő következtetések leszűrése a Konklúzióban.

A környezetvédelmi magánjogi felelősség alapesetében és az állatok által okozott károk megtérítése kapcsán bemutatásra kerül az összes, strictu sensu a környezetvédelmi magánjoghoz tartozó téma.

Az Európai Unió Alkotmány-tervezete kimondja, hogy a magas színvonalú környezetvédelmet és a környezet minőségének javítását be kell építeni az uniós politikákba, és a fenntartható fejlődés elvével összhangban biztosítani kell megvalósulásukat (II-97.c.). Ahogy Ádám Antal megfogalmazza, *e követelmények tiszteletben tartása végső sorban azt célozza, hogy **ne romboljuk le, hanem óvjuk meg, sőt, gyarapítsuk a jelenlegi és a következő nemzedékek életfeltételeit*** (ÁDÁM, p. 76.).

Hatályos Környezetvédelmi Törvényünk – az Alkotmány felhatalmazása alapján – 1995. december 19. óta lehetővé teszi, hogy a környezetvédelmi társadalmi szervezetek környezetveszélyeztetés, környezetszennyezés és környeztkárosítás esetén a környezethasználóval szemben polgári pert indítsanak a környezet védelme érdekében (1995. évi LIII. tv. 99. § (1) bek. b) pont). Bándi Gyula 1994-ben írta: *A polgári perlés köréből kínálkozik...a közérdekű perlés joga* (BÁNDI: A társadalmi részvétel..., p. 154.).

Ezzel a lépéssel a jogalkotó a tételes szabályozásban is hangsúlyossá tette a környezetjog szinte valamennyi hagyományos jogágra kiterjedő jellegét. A korábbi szabályozás már élt ezzel a lehetőséggel, azonban a gyakorlatban nem vált általánossá a környezetjog magánjogi értelmezése és kiterjeszkedése. A jelen dolgozatnak az a célja, hogy a környezetvédelem polgári jogi vonatkozásait a lehetőségek és a példák tárházán keresztül mások számára is megközelíthetővé tegye.

A környezetjog kialakulását megelőzően a polgári jog művelői – kiváló bírák és ügyvédek sokasága – fordultak a polgári anyagi jog szabályozási lehetőségeihez. Mind az európai országok, mind Magyarország polgári jogi törvénykezési gyakorlata számos követésre érdemes példát hozott az elmúlt

évtizedekben a civiljogi megoldásokra. Környezetvédelmi Törvényünk hatálybalépését követően a magyar gyakorlatban még viszonylag kevés idő telt el ahhoz, hogy a Törvény által kitűzött cél gyakorlati érvényesüléséről beszélhessünk. A próbálkozások tehát mind a jogalkotók, mind a jogalkalmazók részéről egyaránt abba az irányba mutatnak, hogy a környezetvédelemben ma uralkodó közjogi, közigazgatási jogi eszközök és felfogás túlsúlya mellett a magánjogi kezdeményezések az őket megillető hangsúlyosabb helyzetbe kerüljenek.

A tanulmányban közölt példák és megoldások kiválasztásánál tekintettel voltam arra, hogy a környezetvédelem magánjogi eszközeinek számbavétele egyezőségeket és különbözőségeket egyaránt feltárhat az eddigi gyakorlat tekintetében. A lehetséges új megoldások, az érintett felek öntevékenységen, jogérvényesítő képességén múló kezdeményezések egy, a közigazgatási joghoz szorosan kötődő időszakhoz képest vitákra adhatnak alkalmat. Elméleti vonatkozásban szinte minden, környezetvédelemmel foglalkozó szerző elismeri és szükségesnek tartja a környezetvédelem civiljogi eszközeinek gazdagítását, mégis, amikor a konkrét megoldások felé közelítünk, már igen gyakran ellenérvekkel találkozunk.

Az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvény értelmében 2006. január 1-től közzé kell tenni a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény, valamint a Kormány ügyrendjéről szóló 1088/1998. (IX. 20.) Kormány határozat alapján véleményezésre bocsátott, jogszabályalkotásra irányuló koncepciókat, jogszabálytervezeteket, valamint a miniszteri rendeletek tervezeteit, és az ezekhez kapcsolódó előterjesztéseket és szakmai indokolásokat. Ennek köszönhetően pl. az új hazai Ptk.-tervezetre is történhet kitekintés jelen könyv keretei között.

A 31/2003. (XII. 17.) OM rendelet a környezetvédelmi jogi szakirányú továbbképzési szak főbb tanulmányi területei között 5.3. pontban a polgári jog szerepét emeli ki a környezeti érdekek védelmében, s annak az utóbbi években történt erősödéséről szól: *a polgári jog számos területén, de különösen a szerződésen kívül okozott károk megtérítésének szabályai között mind jobban érezhető a hagyományos polgári jogi felfogás elégtelensége...*

Gyakorlat és elmélet párhuzamosan és együtt is szolgálja a jogfejlődést, in concreto a környezetvédelmi magánjog alakulását. PhD-program több európai

egyetemen folyik droit privé de l'environnement, Privatumweltrecht, private environmental law, privaاتمليءrecht etc. elnevezés alatt.

2. Az elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása, a feldolgozás módszerei

A bevezetés két fő vonulatot jelenít meg: 1. történelem és az állatok által okozott károk polgári jogi megítélése, valamint 2. a „környezetvédelem és polgári jog” bölcséleti vonatkozásai.

A környezetvédelmi magánjogi felelősség alapesete több alfejezettel egészül ki. Így vizsgálatom tárgyát képezi a külhoni és hazai felelősségi kérdések összevetésén túl az állam, a tulajdonjog és a környezet-természet kapcsán megjelenő jogi problematika, a jogi személy magánjogi felelősségének bizonyos szempontjai a környezeti károkozás kapcsán a közigazgatási határérték szerepe a környezetvédelmi magánjogi kártérítésben, és a környezetvédelmi biztosíték és biztosítás kérdésköre.

Az állatok által okozott károk megtérítésének néhány szempontja már a környezetvédelmi magánjogi felelősség speciális esete.

Végezetül kitérek két igen aktuális témára, a környezetvédelmi civil szervezetek és az *actio popularis*, valamint a környezetvédelem és munkaügy tárgyalására.

A komparatiztika, a kazuisztika és absztrakció, a jogtörténeti és a jogbölcséleti analízis, a témavezetés és konkludálás, az áttekinthetőségre törekvő strukturálás és a végső következtetések alpontokba gyűjtése lehetőséget enged a téma tárgyalásán túl az eredmények kihangsúlyozására. Az értekezés szerkezeti elemei úgy épülnek egymásra, hogy a Konklúzió a lényeges megállapítások végső extractumát nyújtsa.

3. Bevezetés

A XII táblás törvényekben (i.e. 451-449.) szereplő *actio de arboribus* talán a történelem első környezetjogi szabálya. Itt nem a **fa mint természeti érték** számított, hanem a **fa mint a magántulajdon** tárgya. A 19. század (századforduló) előtt nem beszélhetünk környezetvédelemről, és a 20. század előtt természetvédelemről. A **környezetvédelem** a nemzeti jogalkotásban látott először napvilágot, mely a védett tárgykör természetével magyarázható. Azon belül a magánjogban. Míg a **természetvédelem** a nemzetközi közjogban jelenik meg először, s csak később (nem sokkal – néhány évtizeddel - később) kerül át a nemzeti jogalkotásba. Ez a természeti értékek (ritka állatfajok, bálnák vadászatának korlátozása...) védelmével magyarázható.

A korábbi, "svéd rendszerű" magyar környezetvédelmi jogi háttér helyét felváltotta a "japán modell", tehát ma már nem monista a magyar környezetvédelmi jog, hanem az alapul fekvő több alkotmánytörvényt számos alsóbb szintű jogszabály tölti fel valóságanyaggal.

A környezetjog és a polgári jog alapelvei több ponton rokoníthatók. Ilyen kapcsolódási pontnak tekintem a szubszidiaritás elvét, mely azt fogalmazza meg, hogy az alapvető jogi szabályozás behelyettesíthető minden olyan esetben, amikor a speciális szabályozás hallgat. A közérdekű kereset indításának lehetőségét a környezetjog is deklarálja; ez egy eljárásjogi szabály, mely tisztán manifesztálódik a fogyasztóvédelemben, a környezetvédelemben, a polgári alaki jogban. Az emberi egészség, a környezeti életminőség védelmét, javítását, tehát konzerválását és ameliorációját egyaránt kimondja a környezetvédelmi és a polgári anyagi alkotmánytörvény. További releváns kapcsolódási pontnak tekintem az együttműködési kötelezettséget, melynek értelmében az államok, a magánszemélyek, a hivatalok a magánszemélyekkel stb. horizontális és vertikális társadalmi kooperációs jogát és kötelezettségét jeleníti meg mindkét jogág, jogterület. A tájékoztatási kötelelem köti a környezetvédelmi közigazgatási szerveket és a szerződő magánfeleket egyaránt. A joggal való visszaélés tilalma megjelenik itt is, ott is. A fichtei és kanti szubjektív elvárhatóság mércéjével szemben Hegel fogalmazta meg az egyes emberek feletti általános erkölcsiség mércéjét, mely a mai objektivizálódó felelősségi eszmének leginkább megfelel

a XIX. század jogmoráljában. A kanti *Bewußtsein überhaupt* (általános tudatosság) kategóriája mégis valamiféle pszichikai jellemzőkön túli általános tudatra építi az egyes ember cselekvési normáit a XVIII. században. Lábady Tamás idézett munkája (LÁBADY: A magyar magánjog...) 145. oldalán állást foglal a felróhatóság helyett belépő általános zsinórmérték mellett. Ez az objektiváció a felróhatóság tekintetében mind a környezetjog, mind a polgári jog alapelvei közt megtalálja helyét. A huszadik század negyvenes éveiben a germán jogú országokban (pl. Németországban, Ausztriában, Magyarországon, de Lengyelországban nem) egy, a tizenkilencedik századi industrializációban gyökerező, magas szintű objektiváció jelent meg. Jóllehet, az első szovjet Polgári Törvénykönyv is tartalmazott hasonló rendelkezéseket, az ez alóli kivételek sora szubjektívvé tette. Az 1940-es évek rövid szakasza után Európa keletebbre eső része határozottan a szubjektíválódás felé vette az irányt. A mai kor ugyanazon földrajzi területének magánjoga a tizenkilencedik századi iparosodáshoz hasonló motívumok alapján tér ismét a tárgyiasodás útjára. Az aktuális joggyakorlat pedig kellő táptalajul szolgál ehhez. A politikai és elsősorban a gazdasági változások megteremtették a lehetőséget a mentalitásbeli változtatáshoz, és elengedhetlenné vált a normatív textus módosulása is.

A jogfejlesztő értelmezés elve mind a polgári, mind az egyéb civilisztikai jogterületeken általánosan bevett alapelv. A rendeltetésszerű joggyakorlás princípiuma pedig kimondja, hogy a jogszabályi felhatalmazással megfelelő, társadalmilag elfogadott keretek között szabad élni. (Ptk. 2. § (2) bek., 5. § (2) bek.) A jóhízeműség és a tisztesség elve köti mind a környezetjogászt, mind a magánjogászt. A latin *bona fides* (mely azonos az olasz *buona fedevel*, a német *Treu und Glauben* klauzulával és a francia *la bonne foi*-val) kategória a kontinentális jogban részben szubjektív elemet - személyes tévedés, igazából a tőle elvárhatóság deliktuális keretei között -, részben pedig objektív elemeket - tisztesség és jó erkölcs mint az általában elvárhatóság manifesztumai - is hordoz. Ezért a kontinentális jóhízeműség nem identifikálható a brit *good faith* fogalmával, mely utóbbi tisztán szubjektív kategória. (Ez szorítja a brit bírót a *ius commune Europae* alkalmazásakor külön magyarázatra.) ...*egy szándék, amely az én jólétemre vagy a mások jólétére irányul - s különösen ebben az esetben nevezik morális szándéknak - nem igazolhat jogtalan cselekedetet* - vallja Hegel *A jogfilozófia alapvonalai* c. öregkori művében (HEGEL: A jogfilozófia..., p. 143-

144.). (A magyar jóhiszeműség és tisztesség fogalompárt *good faith and honesty*-ként interpretálják az angol nyelvű fordításokban.) Kelemen László könyve a huszadik század elején szintén boncolgatta - sok más szerzővel egyetemben - a *bona fides* és a jószándék kérdéskörét a magánjog-filozófiában. Ami a jó hermeneutikájához tartozik: *...bonum quidem esse discimus quod bonitati participat*, jó az, ami jóságban részesül (Hilduin Pszeudo-Dionüsziosz-fordítása 827-ből). A *bonum* a tökéletes és az *unum*, az egység kontaminációja. A hegeli elvont jófogalom mint absztrakt kötelesség objektiválódik, és szembehelyezkedik a különöséggel mint szubjektivitással. Ugyanez a kanti etikában is kifejtésre talált. *A jog és erkölcs elválasztásának egyik oldala az, hogy létezhetnek olyan törvényes jogok és kötelezettségek, melyek erkölcsileg nem igazolhatók* - olvassuk H. L. A. Hartnál *A jog fogalmában* (HART, p. 309.). Ezzel szemben Ronald Dworkin azt vallja, hogy *a törvényes jogokat az erkölcsi jogok egyik fajtájaként kell felfogni* (in: *Ronald Dworkin and Contemporary Jurisprudence*, p. 260.). A kánonjog annyiban tekinthető jónak, amennyiben az nem jelent feltétlen tökéletességet - fogalmazza meg Csordás Eörs (CSORDÁS, p. 49.).

A kármegelőzés elve szintén mindkét jogterületen él. A québeci klauzula a polgári jogban megfogalmazza azt, ami a környezetvédelmi jog integratív szemléletét jelenti.

A brit *obligation* nem teljesen fedi a kontinentális kötelem kifejezést. Az ésszerűség és a jogbiztonság elvei megjelennek itt is, ott is. Végezetül kitérek az autonóm mozgástér védelmére, mely azt jelenti, hogy az érintettek a környezetvédelmi magánjogi perekben éppolyan mozgástérrel, lehetőségekkel bírnak, mint más polgári jogi területeken. A környezetvédelmi magánjog tehát a perjog szintjén és az anyagi szabályozottság terén egyaránt biztosít lehetőséget a privát szférának és a közhatalomnak. A kiszámíthatóság és a méltányos teherviselés közjogi szempontokat visz a magánjogi kártérítési szisztémába. Az integratív környezetvédelem, tehát a minden jogszabályt átszövő környezeti és természeti kritériumok különleges helyet biztosítanak a környezetjognak a magánjogi jogterületeken is. A környezet védelmét, megőrzését előirányzó közhatalmi szervezetrendszer a magánjogi ügyekben ítélkező bírói, illetve a közérdekű keresettel élő ügyészi szervnek is kötőerő. Alapelv a *prudentia* és a természeti erőforrások racionális felhasználása.

Az európai közösségi Szerződés 130r cikkelye *public health*-ről, míg a 36. cikkely az emberek, állatok, növények individuális egészségéről szól mint integratív alapelvekről. NB: a 272/80. sz. jogesetben e két princípiumot egységesítette a luxemburgi Bíróság: *In that respect, it is not disputed that the national rules in question are intended to protect public health and that they therefore come within the exception provided for in Article 36.*

La dégradation de l'environnement est une réalité et les médias s'en font l'écho tous les jours – olvassuk Guttinger és Fromageau könyvében (GUTTINGER – FROMAGEAU, p. 251.). *Id est*: a környezet pusztulása valóság és a média nap mint nap erről beszél.

A környezetvédelem összetett, interdiszciplináris terület – írja Bogárdi János 1975-ben megjelent munkájában (BOGÁRDI, p. 18.). Sárközy Tamás az agrárjogra, agrár-természetvédelemre értette, hogy keresztülfekvő jogterület; ez a konceptus igaz a környezetjog esetében is, mely ebből nőtt ki. A környezetjog érint minden főbb jogágat. Calais-Auloy és Steinmetz is erre a megállapításra jut mind a fogyasztóvédelmi, mind a környezetvédelmi jog kapcsán (CALAIS-AULOY, p. 16.). Ők az interdiszciplinaritás helyett a pluridiszciplinaritás (*pluridisziplinarité*) kifejezést használják. Az interdiszciplinaritás alatt értjük, hogy több jogággal képez határterületet, míg a pluridiszciplinaritás több jogágban való immanenciát fejez ki. A két fogalom materiális értelemben nem fedik egymást. Formálisan mindkettő az emberi szabadságjogokból levezethető. Fazekas Judit 1995-ben napvilágot látott könyvében (*Fogyasztói jogok – fogyasztóvédelem*) Calais-Auloy-hoz utal (FAZEKAS: Fogyasztói..., p. 84.) a jogterület interdiszciplinaritása kapcsán.

A civil környezetjog a környezetvédelmi jogalkotás és a civilisztika egyes részterületeinek és alapelveinek összevetéséből nőtt ki a hetvenes években. Először a bírói esetjogban, majd a jogszabályalkotásban, végül a jogelméletben (Sólyom László, Zoltán Ödön stb.) jelent meg. *Ha a korábban már jogi normaként objektiválódott normaelőírás meghatározza az elvárt magatartást, akkor beszélhetünk a jogi felelősség ontológiai feltételének a meglétéről. ... A felelősség ontológiai alapjának hiánya esetén szubjektív egyéni felelőségről nem beszélhetünk* (BIHARI, p. 46.). Kulcsár Kálmán (KULCSÁR) írja, hogy a jogelmélet követi a joggyakorlatot. (Nemcsak az esetjogú államokban.)

A környezetvédelmi magánjog nemcsak a környezetvédelmi civil szervezetek munkáját takarja, nem is kizárólag az állampolgárok individuális megnyilatkozásait, hanem a környezetvédelem és a polgári jogterületek (polgári anyagi jog, alaki jog, fogyasztóvédelem, versenyjog, személyiségvédelem, iparjogvédelem) találkozási pontjait, azokat a határterületeket, ahol a két jogterület érintkezési felületet képez, s a magánjogi felelősség kérdéskörét a környezeti károkkal kapcsolatban. A civil környezetjog tehát a környezetvédelmi jog (környezetjog) azon területe, melyről írtak már sokan és sokat, de nem eleget. Nem eleget, hiszen a környezetvédelemben a legfőbb inspiráló erő a magántulajdon védelme. Ez készíti az embereket leginkább a környezetük, a természet védelmezésére; így egyúttal saját érdekeltségüket veszik oltalom alá. A környezetet és a természetet leginkább az egyes ember közös erővel óvhatja, konzerválhatja, építheti. A környezetvédelmi magánjog nélkülöz minden politikai, közjogi sajátoságot, és a magánjog terén keresi a megoldást a környezet- és természetvédelem égető kérdéseire.

Hazánkban a Környezet- és a Természetvédelmi Törvény mint alkotmánytörvények külön-külön jogszabályban foglalkoznak a tárggyal, míg Franciaországban a Code de l'Environnement egységes szerkezetbe foglaltan rendelkezik mindkét témakörben.

Kilényi Géza írja 1974-ben a Jogtudományi Közlönyben: *Az ipari fejlődés nyomán elég korán megjelent a jogalkotásban egy olyan tendencia, amely az ember védelmét célozza az ipari eredetű szennyezésekkel és más környezeti ártalmakkal szemben* (KILÉNYI: A környezetvédelem..., p. 353.). Az 1872. évi ipartörvényünk 8. és 17. §§-ai szomszédjogi rendelkezéseket takartak a környezetvédelem terén. Az 1871. évi német törvény az egyes ipari üzemek kártérítési felelősségéről már a mai veszélyes üzemhez hasonló kategóriát vezetett be; a károsult önhibáját vagy *vis maiort* tekintették csak kimentési oknak. A *damnum emergens* és a *lucrum cessans* kellett a károkozónak megtérítenie. A huszadik század elejének magyar magánjoga a szomszédjogi sérelmeket objektív alapon kezelte.

A vétkesség elegendő alapja a büntetésnek, amelynél csupán a társadalomellenes magatartás (szándékos jogsértés vagy legalább a társadalom érdekeit fenyegető s morálisan is megróható durva nemtörődömség) megrendszabályozásáról van szó (a mai dolus és luxuria), de nem elegendő ott,

ahol ezen túlmenően a rendes, tisztességes forgalomban előállott károk, érdekösszeütközések elrendezéséről is gondoskodni kell. Büntetni elég csak a bűnös (morálisan hibás) cselekvést, de a kár célszerű viseléséről haladottabb törvényhozónak gondoskodnia kell ott is, ahol az összeütközésbe került felek egyikét sem érheti morális szemrehányás - írja Marton Géza (MARTON, p. 794.). Hegel gondolata: A jó...szubsztancia, azaz az objektívnek megtelítése a szubjektivitással. Ha az erkölcsiséget az objektív álláspontról nézzük, akkor azt lehet mondani, hogy az erkölcsös ember tudattalan önmagának. Ezt követi Hegel Antigóné-idézete, miszerint a törvények eredete homályba merül, azok örökkévalóak (Hegel: A jogfilozófia..., 144. §).

Az objektív cselekvési mérce az ösztönök környezeti hatásokkal módosított átlaga, melyhez képest eltérő, egyéni jelleget mutat a szubjektív cselekvések láncolata. A szubjektív magatartástól jut el az ember a tárgyi mérce megvonásáig; ehhez hosszú utat kell bejárni. Sok idő kérdése, mire az egyéni cselekvési rend, az individuális értéknorma átlagolható, tárgyas felelősséggé alakul. A kollektív viselkedés a szokások dinamikája révén áll elő a társadalmi keretek között.

A svájci magánjogban 1971-ben a vízszennyező, 1977-ben a robbantóanyagot alkalmazó vállalat vezetőjének felelősségét állapították meg objektív alapon. 1983-ban kudarcot vallott a kísérlet, hogy a környezetvédelemben vezessenek be egy ilyen strict felelősségi alakzatot. A radioaktív anyagokkal kapcsolatos felelősségi formáról vita bontakozott ki: egy szubjektív 3 és egy objektív 30 esztendő határidő bevezetése merült fel. A hazai Ptk.-tervezet 5:592 §-a értelmében a környezeti károkért való felelősség három év alatt évül el ((1) bek.). A (2) bek. szerint hulladéklerakó létesítmény esetében a létesítménnyel, ill. a lerakott hulladékkal okozott környezeti károkozás miatt a kártérítési igény a létesítmény lezárásától számított harminc évig érvényesíthető. A határidő elmulasztása jogvesztéssel jár.

3.1. Történelem és az állatok által okozott károk polgári jogi megítélése

A vad által előidézett károk magánjogi megítélése nyúlik vissza talán a legrégebbre a magánjog történetében: kezdetben egész Európában a vadállatok és a nem veszélyes háziállatok egy tekintet alá estek annyiban, hogy az általuk előidézett károk megtérítéskor tárgyi felelősséget alkalmaztak. A huszadik századra érett meg annak az igénye, hogy a nem veszélyes viselkedésű háziállatokat – gazdáikat – kivegyék e szigorú felelősségi megítélés alól, és szubjektív alapon kezeljék. A Ptk. 351. § (2) bek. a veszélyes üzem alá sorolja a vadállatok által másnak okozott károkat. Egyéb állatok esetén az (1) bek. értelmében az általános szabályok lépnek be. Franciaországban ma is a Code Civil 1384. § (1) bek. alapján ítélik meg a veszélytelen állatok és a vad állatok által előidézett károkért való magánjogi felelősséget egyaránt. Viney ezt a semmitőszéki gyakorlatot kérdőjelek közé helyezi.

Az osztrák, a német és a svájci polgári törvénykönyv kimondja az állatok speciális dologi minősítését.

Az iszlám szeriátjog az állatok által okozott károkért a tulajdonost teszi felelőssé pénzbeli kártalanítás erejéig. (Forrás: Germanusz Gyula: Az iszlám jog, in: Összehasonlító jogi kultúrák.) Ez valamiféle objektív felelősségi alakzatot jelentett és jelent ma is. A valóságban - miként hazánkban a XVII-XIX. században - a sértett felek egymás közt megegyeznek a kártérítésről, és nem igen viszik bíróság elé az ügyet.

Montesquieu szerint az embert a megismerő- és az érzékelőképesség különbözteti meg az állatoktól, melyeknek csupán érzékelőképességük van, és a növényektől, melyeknek egyik sincs, éppen ezért ez utóbbiak a leginkább megfelelnek a természet törvényeinek. *Az állatoknak nincsenek meg azok a legfőbb erényeik, amelyekkel mi bírunk...a legtöbbjük jobban fenn tudja tartani magát, mint mi, és nem fordítják annyi rosszra indulataikat* (Montesquieu: *A törvények szelleméről*, p. 49.).

Az állatvilág kiemelt védelmet igényel az állam és polgárai részéről. Az emberi környezet mára jelentősen megváltozott. A hatályos szabályozás is egyaránt beszél a természeti környezet, az eredeti, ill. az eredetközeli bioszféra jogi

védelméről, ill. az épített környezet jogi eszközökkel történő megóvásáról. A fejezetben tárgyalt példák az ember által megváltoztatott természeti környezethez kapcsolódnak. Mára már a vadak világa is jelentősen különbözik az évszázadokkal korábbi helyzettől. Akár naponta felmerülő jogviták tárgya lehet a vadak által a természetben növényekben és az emberek által használt ingó és ingatlan vagyontárgyakban okozott kár. Mindeközben mind a vadon élő állatok, mind az ember által tartott állatok maguk is szigorú jogi védelemre szorulnak az emberi tevékenység károsító hatásai miatt.

Bruegel képein a vadászat mint alapvető emberi tevékenységi forma jelenik meg: az állat az ember kísérőtársa. A Biblia az "öklelős" (hamis) állat által előidézett halálos seb miatt az állat gondatlan gazdáját halállal rendelte büntetni (Exodus 21,29). *Az emberi tevékenységet, munkát az állati viselkedéstől annak tudatos volta különbözteti meg* (LENDVAI - NYÍRI, p. 8.).

A XII táblás törvényekben objektív alapon szabályozták az emberi tulajdonban lévő állat által másnak okozott kárért való felelősséget; abszolút szerkezetű tulajdoni viszony talaján.

A római jogban a tulajdonos az állata által okozott kárért – amennyiben az állat a kárt *contra naturam sui generis* okozta – az *actio de pauperie*-vel volt perelhető; jogában állt a kárt okozó állatát átengedni, és így a kártérítést megváltani. A római jogban a *vadállat* által okozott kárért sztriktebb felelősség volt: a megrongált tárgy értékének kétszeresét kellett megtéríteni; testi sértés esetén külön pénzbüntetés is járt; amennyiben a vadállat valakinek (nem rabszolgának) a halálát idézte elő, 200 *solidust* kellett a tulajdonosnak fizetnie.

Léteznek olyan országok, ahol egy állat öröklésjogi jogalanyisággal rendelkezik, mely lehetővé teszi, hogy ebből fedezzék az állat által előidézett kárt. Ez a mi jogrendünk számára extremitásnak tűnik.

Zoltán Ödön 1997-es vadjogi szakkönyvében írja: *Vad által okozott kár esetében – ennek sajátos természetéből folyóan – általában nem szándékosságról, hanem csak gondatlanságról van szó...A kár nem kétségesen vagyontárgyban következik be...Indokolt lehet adott esetben a vad által okozott kár megtérítésének mellőzése, ha a kár későbbi esemény folytán bizonyossággal bekövetkezett volna* (ZOLTÁN: A vadgazdálkodás és a vadászat jogi rendje, p. 263.). Sajó András írja: *ha antropológiailag igazolt az a vadászattal kapcsolatos egyetemes (azaz mindenütt tapasztalható) igény, hogy a férfiak speciális vadászközösségeket*

alkossanak, ebből meglehetősen nehéz az egyesülési jogot levezetni (SAJÓ: Mi a természettől adott..., p. 9.). A jogi antropológia talajáról kiindulva a civil szerveződések jogalapja internacionalizálható. Kivált így van ez a vadászat kapcsán, mely évezredekkel nyúlik vissza a jogtörténet éjjelebe. Multifunkcionális példa lehet a vadászat, a vadásztársaságok, a vadásztársadalmak jogának vizsgálata. Innen fakad az állatok által okozott kár megtérítésének intézménye is a magánjogban. Innen a környezetvédelmi társadalmi szerveződések archetípusa. A civil szervezetekhez kapcsolódó, az állam előtti fellépés lehetősége is ebből a jogintézményből vezethető le, mint a szerviensek jogosultságainak érvényesítése a királyi regálékkal szemben, illetve a vadászatra nem jogosult pórok és az uralkodó osztály közötti viták feloldásának eszközrendszereként. (Tiborc panasza: ...s ha lesújtunk egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek...)

Az 1847. évi erdélyi V. törvénycikk 12. §-a értelmében az úrbéresek csak a földesúr engedélyével vadászhattak, halászhattak annak területén. A kártékony szerek alkalmazását azonban tiltotta e törvényhely.

Az 1872. évi VI. törvénycikk 7. §-a szerint a fővadak (szarvas, dámvad és vaddisznó) által a vetésekben, ültetvényekben vagy más gazdálkodási és erdészeti ágakban okozott minden kárért azon birtokos vagy haszonbérelő, kinek vadászterületén az említett fővad *tenyész*, teljes kárpótlással tartozik. Ennek a törvényhelynek a helyébe lépett az 1883. évi XX. törvénycikk 7. szakasza, mely a fővadak köréből kivette a vaddisznót és a 13. §-ban a “ragadozó vagy kártékony állatok” közé sorolta. A 8. § értelmében az ezen állatok által okozott károkat nem kellett megtéríteni, mivel ezen állatok elpusztítása főszabály szerint megengedett volt. (Ma a 13. §-ban felsorolt állatok közül több – pl. nyuszt, vadmacska, medve – védett ragadozónak minősül (13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 2. sz. melléklete); a hiúz, a farkas, a vidra fokozottan védettek (ibid. 4. sz. melléklet)). Ugyanezen törvény a *tenyész* szó helyett a *tenyésztett* conceptust alkalmazza. Ennek kapcsán Galamb István a Magyar Igazságügy lapjain 1885-ben kifejti: mint felmerült esetek bizonyítják, a károsult féllel szemben a vadászterület tulajdonosa elismerni kénytelen ugyan, hogy a kárt tevő vad az ő vadászterületén *tenyész*, tagadja azonban, hogy a vad általa *tenyésztetik* (GALAMB: A vad által..., p. 364.). Vadkár fogalma alá tartoztak a fővadak (szarvas, dámvad, később – 1918. november 5-től - a medve és a vaddisznó is) által okozott károk, melyeket a birtokos vagy haszonbérelő - akinek a földjén tenyésztették a vadat – köteles volt

megtériteni. A vadászati törvény 7. §-a alapján a tenyésztő vétkességét törvényi vélelemmel állapítják meg, mely jogalapot képez a károsultnak a tenyésztőtől való kárpótlási igényéhez. *A vadkár a vétkességtől független* – állapítja meg Kolosváry Bálint Reiner Jánosnak *A szerződésen kívüli kártérítési kötelek* c. munkájára való hivatkozással (KOLOSVÁRY: Vadászati jog, p. 254.). Tehát egyfajta objektív felelősség terheli a tenyésztőt. A jogszabály indoklása kimondja, hogy a mezőgazdasági termelés előtérbe kerülése felvetette a vadak védelmének kérdését Magyarországon. A 19. században még a mezőgazdaság, mára már az ipar az, ami a vadak, állatok védelmének igényét kiváltja hazánkban. Az 1872. évi VI. törvény 8. §-ban megfogalmazott lelőhetési jog már nem került az 1883. évi XX. törvénycikk szövegébe, tekintettel arra, hogy feleslegesnek ítélte a törvényhozó a szomszédnak ilyen többletjogosultságot biztosítani, mivel a fővadak által okozott károkért kárpótlás járt, a kártékony állatokat pedig bárki szabadon elpusztíthatta.

Az állatok által okozott károk aleshét képező vadkárok esetében fennálló objektív felelősségnek a házi vagy tartott állatok esetére való kiterjesztését javasolja Kolosváry (KOLOSVÁRY: Vadászati jog, p. 136.), azonban ekkor még – s ez voltaképp így is maradt – a vétkesség, a felróható gondatlanság, ill. a mulasztás alapján rendelték büntetni – tehát vétkességi alapon – az állattartót. Kolosváry a veszélyesség fogalmi kritériumai szerint rendelné objektivizálni az emberi felügyelet alatt álló vadállatokat és háziállatokat. Kolosváry egészen addig megy el, hogy még a tartott háziállatok esetében is előfordulhatnak olyan magatartásbeli váratlan kitörések, melyek a szelídítés és szoktatás eredményeit semmissé tehetik. A *quasi ex delicto* álláspontot a vadkárok megítélése esetén elveti Kolosváry, tekintettel arra, hogy a vadászatra jogosítottat általában nem terheli deliktum, mikor a vadászterületen élő vad másnak terményében stb. kárt idéz elő, és azzal a fikcióval él, hogy a vadászati jogosított gondatlansága, hanyagsága idézte elő a kárt; még akkor is, ha ez valójában nem így történt. Ez a fikció alapozza meg a vadkár esetén belépő tárgyi felelősséget a királyságbeli Magyarországon. Valójában a vadkár a vadászati jog mint regale megjelenéséhez köthető. Ez a regale a 9. században jelent meg germán talajon először. Az 1504. évi XVIII. törvénycikk megtiltotta Magyarországon a parasztnak és a jobbágyoknak, hogy fővadra, nyúlra, császármadarára (fácán, fajd) vadásszanak.

Az 1729. évi XXII. törvénycikk 5. § értelmében a tilos területre behatolt kutyákat követheti a vadász, hogy visszahívja azokat, de a vadászatot ott már nem

folytathatta. Az említett törvénycikk 7. § értelmében azonban ez a korlátozás a nemesek számára kizárólag az erdőkre terjedt ki, a mezőkön idegen területen is folytathatták a vadászatot a kutyákkal. Ez a törvénycikk a három szent király napjához és Bertalan-éjhez köt bizonyos vadászati tilalmakat; ez megfelelt a jogi folklórnak.

Az 1802. évi XXIV. törvénycikk értelmében a vadtenyésztő haladéktalan kárbecslés után köteles volt megtéríteni a tenyésztett vad által okozott kárt a károsultnak. Ennek megtagadása *actus minoris potentiae*, azaz kisebb hatalmaskodás volt, melyet az alispán előtt peresíteni lehetett. Ha nem nemesi származású volt a károsult, akkor a tiszti ügyész képviselte a felperest.

Elhatárolja Kolosváry a vadkártól a vadászati kárt, mely utóbbi a vadászat során személyben, ingóságban a vadászati üzem folytatása és gyakorlása közben jelentkezik. Ez utóbbit *Jagdschadennek*, míg az előbbit *Wildschadennek* nevezi. A vadkár esetén *expressis verbis* a veszélyes üzem kifejezést használja.

A vadaskertből kitörő vad okozta kárért a rendes vadkárszabályok értelmében (tehát csak fővadak és vaddisznó, medve?) elsősorban a tenyésztő, továbbá a szomszédos vadászati jogosított lenne a felelős, és ha ez nem volna azonos személy a vadaskert tulajdonosával, úgy az utóbbi ellen visszkeresettel élhetnek (KOLOSVÁRY: Vadászati jog, p. 256.). A tartott vadállat által előidézett károkért objektív felelősség állt fenn. A háziállat kérdése a deliktuális felelősség körében maradt.

Kolosváry a jogos önhatalom, továbbá a hatósági jogsegély intézményeit hívja fel a közvetlen vadászati jogsérelmekkel szemben igénybe vehető magánjogi jogvédelemben. A vadorzóval szemben önhatalommal lehet fellépni, hiszen itt *periculum est in mora* áll fenn. Ebben az esetben a vadorzót nem illeti meg a védekezés joga. Kolosváry Bálint felhívhatónak tartja a jogalap nélküli gazdagodás (*condictio indebiti*) szabályrendszerét a jóhiszemű vadorzóval szemben (KOLOSVÁRY: Vadászati jog, p. 302.). A jogosulatlan vadászás mellett egyéb módon – például az állomány zavarásával, háborgatásával – is magánjogi fellépést lehet megalapozni.

Kolosváry Bálint elhatárolja a vadászati kártérítési jogot a magánjogi kártérítési jogrendszerétől.

Ma az 1996. évi LIV. törvény értelmében a vadászatra jogosult erdővédelmi bírságot köteles fizetni, ha a vadászterületén a vad olyan hosszú távra kiható kárt

okoz, amely a külön törvényben szabályozott kártérítési eljárás során nem érvényesíthető.

Svájcban a Környezetvédelmi Kódex L 426-1. cikkelye értelmében, aki a vadászatra szánt vadkan (*sanglier*) vagy apróvad (*gibier*) által szenved kárt, a Vadászok Svájci Szövetségétől (*Fédération Suisse des Chasseurs*) kérhet kártalanítást (*indemnisation*). Az L 426-2 cikkely azonban kimondja, hogy a saját területén tenyésztett vad által előidézett kárért senki sem tartozik kártalanítással, ha az a terület saját tulajdonosának kárt okoz. Az L 426-4 cikkely a svájci ZGB 1382. szakaszához utalja regresszjoggal a Svájci Vadászok Szövetségét, amennyiben egy harmadik, vétkes személy idézte elő a kárt. Amennyiben közös megegyezésre (*règlement amiable*) kerül sor, a károsult elveszti perlési jogát a vadászszövetséggel szemben, és köteles a szövetségnek minden addig megfizetett kártalanítási összeget visszatéríteni.

Az állatok által okozott kárért való felelősség alapkérdése: ki és milyen felelősségi alakzat szerint köteles az ilyen jellegű kár megtérítésére. A válasz időben és országoként eltérő. A fő szempontok az állatok megkülönböztetésében, valamint a vétkes és az objektív felelősség szabályainak alkalmazásában van. E szempontok időben és országoként különböző értelemben kerülnek előtérbe.

A 18-19. században az elbitangolt állat által előidézett kár megtérítése ritkán került bíróság elé: legtöbbször a károkozó állat gazdája és a károsult megegyeztek peren kívül; nem tekintették súlyos esetnek (HOMOKI, p. 221.). Tárkány Szücs Ernő a magyar jogi folklór kapcsán leírja, hogy a békéltetés a 18-19. századi Magyarországon kiváltképp az állatok által okozott károk esetében az állattartók rendjéből összehívott faluszéke előtt zajlott (TÁRKÁNY, p. 799.). (Ma is gyakran találunk állatokkal kapcsolatos káreseteket a *romani kris*ben.) Ez Kelemen Imre 1822-ből datált munkája szerint - Czövek István fordításában - (KELEMEN: Magyar hazai...) objektív felelősség volt, akárcsak Franciaországban. Eltért a közfelfogásban annak megítélése, amikor az állatban idéztek elő kárt. Ilyenkor amennyiben *szerencsétlenség* is közbejátszott (azaz *vis maior*), de a károkozó is közrehatott, az állat értékének felét, amikor azonban *bosszúságból és szántsándékkal* (tehát deliktuálisan) idézték elő az állat károsodását (Czövek István fogalmazásában ez az *álnokságos kár*), az állat megbecsült értékét kellett kifizetni. Vétkes felelősségről volt szó, és csupán a vagyonsökkenést (*damnum*

emergens) kellett megtéríteni (HOMOKI, p. 221.). Az állatban okozott kár nagyobb súllyal nyomott a latban, mint az állat által előidézett kár megítélése az újkori Magyarországon.

A Jogi Hírlap 1927. I. 1. – 1930. IX. 1. Döntvénytára a *vétlen kár* fogalma kapcsán leírja, hogy, aki *másnak jogvédte érdekét vétkesen, de jogellenesen megsérti, az a sértettnek ebből eredő vagyoni kárát, ha az másként nem térül meg, annyiban köteles megtéríteni, amennyiben azt a fennforgó körülményekre, különösen az érdekelt felek vagyoni körülményeire tekintettel a méltányosság megkívánja* (ld: a Kúriának a Jogi Hírlap I. évfolyamában 763. és 1040., valamint a III. évf.-ban 466. sorszám alatt közölt határozatai) (BODA, p. 473.). Nem vonja tárgyi felelősség alá a gyakorlat – *inter alia* - a háziállatok tartását, még ha azok tulajdonságuknál fogva bizonyos veszélyt jelentenek is: pl. ingerlékeny kandisznó (III. évf. 1329 sz.), csiklandós ló (III. évf. 976. sz.), bika (I. évf. 1442. sz. a Győri Tábla) tartását (BODA, p. 476.).

3.2. A „környezetvédelem és polgári jog” bölcséleti vonatkozásai

Közjognak azt tekintette a huszadik század elejének joga, melynek *megvalósítása föltétlenül a nemzeti életfolyamat körébe tartozik*. Ezzel szemben magánjog az, ami *az egyének egyéni életprocesszusából fakad* (Magyar magánjog, szerk. Fodor Ármin, p. 29.).

Az ősközösség társadalmában a környezeti károk magánjogi vetülete valójában nem létezett mint kérdés. (1) Nem, mert a környezet és természet egy fogalom alá tartoztak. (2) Nem, mert az őseMBER számára a természetbe ágyazott környezet a “szabad rablás” terrénumát jelentette.

A környezetikár-okozásért, a környezetszennyezésért, a környezetveszélyeztetésért való civiljogi felelősség fejlődése a századok folyamán hazánktól Nyugatig eltérően alakult.

Bizonyos országokban – pl. Ausztria - a környezetvédelem korán megjelent: az osztrák Baurecht keretei között a 19. században. Ekkor még a mai kornak megfelelő környezetvédelemről nem beszélhetünk. A környezeti értékek már kezdenek megjelenni a jogvédelem palettáján, de még nem olyan fejlettségben, mint a 20. század második felében.

A *Baurecht* magánjogias szemlélettel védte a környezetet. Kezdetben kifejezetten privátszemszögű környezetvédelemmel szembesülünk, mely nem a flóra és fauna összességét oltalmazza, hanem az egyes ember tulajdonába tartozó természeti kincseket. Hosszú időnek kell eltelnie, mire megjelenik a nemzeti jogalkotás szintjén a környezeti értékek közjogi védelme.

A Code Civil alapján a francia bírói gyakorlatban a 19. század vége óta megjelenik a környezeti objektív felelősség. Hazánkban a Győri Megyei Bíróság Pf. 20.209/1962. sz. jogesetében kimondta, hogy a vegyszeres gyomirtás - a használt gépi erőtől függetlenül - fokozott veszéllyel járó tevékenység, az ebből eredő kárért tehát vétkesség nélkül is fennáll a felelősség a Ptk. 345. § alapján. A Legfelsőbb Bíróság P. törv. III/B. 20.243/1965. sz. jogesetében kimondta, hogy a mérgező anyaggal történő vegyszeres rovarirtás fokozott veszéllyel járó tevékenység. A BH 1965. 4572. jogesetben a megyei bíróság a helyi bírósággal, majd a Legfelsőbb Bíróság a megyei bírósággal került konfliktusba azzal kapcsolatban, hogy a vegyszeres rovarirtás veszélyes üzemnek minősül-e. A

Legfelsőbb Bíróság válasza egyértelmű igen volt ebben az esetben is. A gyormirtószerre ugyanez volt a Legfelsőbb Bíróság válasza a BH 1963. 3115. jogesetben.

Ezen a tárgyi felelősségen belül elkülönül a deliktuális (azaz vétkes) és az extrakontraktuális (azaz vétlen) felelősségi forma. Extrakontraktualitás esetén a hazai környezeti károkozó a magánjogban akkor is felel, ha semmilyen vétkesség nem terheli, és csupán azért, mert üzemkörön belül keletkezett a környezeti magánjogi kár. Az extrakontraktualitás esetén alkalmazhatjuk azt a szabályt, hogy a magánjog a római delictumból nőtt ki, tehát az elháríthatatlanság kategóriája voltaképp identifikálható a *neglegentia* fogalmával. Innen ered, hogy a veszélyes üzem tartalmaz kvázi deliktuális, azaz vétkességi elemet is. Emellett létezik a vétlen, azaz az extrakontraktuális felelősségi alakzat is mint párhuzamos, de vagylagos felelősségi kategória a magyar környezetvédelmi magánjog rendszerében. Itt valamiféle passzív vétkességről beszélhetünk. A magyarhoz hasonlóan, mégis más szerkezetben jelen van a nyugati jogrendekben is a vétkességi elem mint szubszidiárius megoldás, a környezeti magánjogi vétlen felelősség kiegészítőjeként. A *neglegentiát* hanyagságnak fordítani magyarul helyesnek tűnik, mégis szükséges valamiféle fogalmi definíció is. A vétkesség, mely alapvető fogalom a környezeti magánjogi felelősség rendszerében, olyan aktív vagy passzív magatartás, mely a személyes kvalifikáltságot és az objektív társadalmi átlagot, az átlagember, a *bonus et diligens pater familias* fogalmát ötvözve eredményez valamiféle, más személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet irányában bármiféle, jogilag értékelhető hátrányt. A *neglegentia* ennek a vétkességnek a kvázi deliktuálisan értékelhető alsó határa, mely az ésszerűség és a *prudentia* keretei közé szorítja a jogilag cselekvő személy lelki működési módját. Aki tehát ésszerűen és kellő körültekintéssel cselekszik, elkerülheti a hanyagságot. A *prudentia* és az ésszerűség fogalmának meghatározásakor a hatályos nyugati jogrendekben alkalmazott fogalmi ismérveket kell felhozni.

A német környezeti polgári felelősségi rendszer a szomszédjog (BGB 1004. szakasza) alapján a birtokvédelmi eltiltás és az általános (vétkes) szerződésen kívüli felelősség (BGB 832. szakasza) kettősére utal; szintén preferálják az *in integrum restitutiót* a kártérítési összegek megítélése helyett, ha lehet, akár részlegesen. Hazánkban, a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 4. § z) pontja értelmében a *környezetvédelem* olyan

tevékenységek és intézkedések összessége, amelyeknek célja a környezet veszélyeztetésének, károsításának, szennyezésének megelőzése, a kialakult károk mérséklése vagy megszüntetése, **a károsító tevékenységet megelőző állapot helyreállítása.**

Nem minden ország ismeri el a deliktuális és vétlen felelősség értékduálját. A Code Civilt alkalmazó országok - így Belgium és Luxemburg is - erre a rendszerre építenek. Hazánkban a Ptk. 345-346. §§ alkalmazhatóságának elévülés miatti hiánya esetén a 339. §-ban megfogalmazott általános felelősségi formula lép be: ezt jelenti a 3+2 éves határidő, melynek relevanciája a kimentési okokban található. Három év eltelte után a kimentés lényegesen egyszerűbb. Az Európai Unióban a környezeti károk érvényesítési határidejére a kár elhúzódó jelentkezésére tekintettel a minél tágabbra nyújtott jogvesztő határidőn belül meghatározott szubjektív elévülési idő kijelölése a cél. Ez a tárgyiasság a biztosítási jogviszony előtérbe helyezésével is párosul, mely szintén a kár megtérülésének tökéletesítését célozza. A 3+2 év igényérvényesítési határidő formuláját a BH 1996. 256. sz. jogesetben is megtaláljuk.

A kár keletkezése nem feltétele a bíróság fellépésének. Már veszélyeztető cselekmény esetén is beléphet az eltiltás, ill. a biztosítékkadás intézménye a Ptk. alapján. Ezt helyezi előtérbe az a gyakorlat, hogy a kártérítési összegből levonják a károsult felrólhatóan késedelmes fellépése miatt bekövetkező kárösszeget.

A babiloniak a pásztort felelősségre vonták, ha a rábízott nyájban tényleges kárt (*damnum emergens*) okozott, de még a *lucrum cessans*ért is büntették, ha így a nyáj a kikötött szaporulatot nem érte el. Csak úgy, mint az öntözőárok elhanyagolásából bekövetkezett terméselmaradásért az ezzel megbízott személyt.

A polgári jogterületek számos ponton kapcsolódnak a környezetvédelemhez. A fogyasztóvédelem, a versenyjog, a személyiségvédelem egyaránt deklarálnak környezetvédelmi alapelveket, és tartalmaz konkrét szabályokat.

A magánjog filozófiája olyan bináris kódra épül, mely a környezeti magánérdek és a környezeti kár okozásához fűződő egyéb érdekek szembenállását fejezi ki.

Ez a bináris kód voltaképpen a magánjogi kódexekben nem sok helyen jelenik meg. Így Magyarországon. Más országok is hasonlóképpen bírálják el a környezeti károk magánjogi vonatkozásait, azonban a kódexek nem nevesítik ezeket a környezetvédelemben. A kommentárokból már Franciaországban is

fellelhetünk környezeti vonatkozású polgári káreseteket, de olyan explicit módon, mint hazánkban nem nyilvánul meg a jogalkotó. Az európai esetjogú országokban (az Egyesült Királyság, Írország és Dánia) nem is jelenik meg igazán a környezet magánjogi védelmének intézménye. Itt inkább a kazuisztikában kereshetjük ezt. A dán jogban a mediáció intézménye élénk alkalmazásra kerül, tekintettel arra, hogy az esetjogú országban a jogvitákban laikus bírák ítéleznek, akik kikérhetik jogtudósok véleményét egyes kérdésekben. A dán Alkotmány 73. szakasza értelmében tulajdont kisajátítani csak közérdekből (pl. környezetvédelmi érdekből), teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet. További feltétel, hogy a kisajátítás mindenképp szükséges legyen. (V. ö.: magyar Alkotmány 13. § (2) bek.; Ptk. 177. §; a kisajátításról szóló 1976. évi 24. tvr. 4. § (1) bek. l), s), m) pontjai.)

A 19. század jelenti azt a fordulópontot, amikor az iparosodás kiteljesedésével a környezeti értékek veszélybe kerülnek, és az emberiség kezdi védelmezni azokat. Először a nemzeti jogalkotásban jelennek meg ez irányú szabályok (az 1879. évi első erdőtörvényünk, az 1852. évi osztrák *Reichsforstgesetz*), ám ezek nem voltak igazi környezetvédelmi szabályok. A nemzetközi jog a 20. század elejétől szabályozza részben a környezeti értékek egyes csoportjait (pl. 1906. évi I. törvénycikk a mezőgazdaságilag hasznos madarak nemzetközi védelméről kelt párizsi egyezmény becikkelyezéséről Magyarországon). Az 1935. évi második erdőtörvény külön címszó alatt, de egy jogszabályban szabályozta a természet- és erdővédelmet. 1961-től a természet és az erdők védelme külön-külön jogszabályban került szabályozásra hazánkban.

A környezeti kártérítési perekben a polgári jogi felelősség individuális szemléletmódját a környezet minőségére, az élet minőségére ügyelő közérdekű szemponttal kell a jövőben gazdagítani (BAKÁCS – SZENTGYÖRGYI, p. 91.).

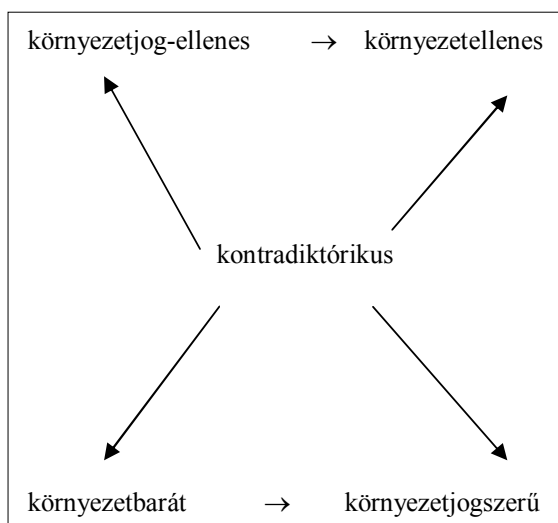
A környezetvédelem szempontjai és azok kommunikálása a tömegekhez igen régi időkig nyúlik vissza. A Legfelsőbb Bíróság PK 3. sz. állásfoglalása értelmében a szomszédos ingatlanon – különösen a közös határvonal közelében – levő növényzet zavaró, károsító hatása miatt a növényzet eltávolítása iránt indított perben mindenkor azt kell vizsgálni, hogy a növényzet szükségtelenül zavarja-e a szomszédot ingatlana birtoklásában, okoz-e kárt, vagy fennáll-e a károsodás veszélye. A növényzet kivágására való kötelezésre kivételesen kerülhet sor, csak abban az esetben, ha az érdeksérelem más módon, így kártérítéssel sem hárítható

el. Deuteronomium 20,19-20: *Ha ostrom alá veszel egy várost, hogy legyőzd és meghódítsd, a fákat ne irtsd ki, ne fogj fejszét. Egyél róluk, de ne vágd ki őket. (...) Csak azokat a fákat szabad megcsonkítanod és kivágnod, amelyekről tudod, hogy nem teremnek ehető gyümölcsöt...*

Környezetvédelemmel az emberiség történetének hajnalától kezdve foglalkoztak gondolkodók, filozófusok, teológusok, majd jogászok és természettudósok. A környezet védelmének igénye jóval megelőzte a törvényalkotást. A konstitucionalizálás pedig egyenesen a huszadik századra maradt; országoként eltérő megfogalmazással, tartalommal. A normatív textus szintjén a természeti értékek védelme tűnt fel elsőként. Hazánkban ez egyértelműen az 1879. évi, ún. I. Erdőtörvényhez (v.ö.: az 1852. évi osztrák Reichsforstgesetz), majd az 1935. évi II. Erdőtörvényhez köthető. A természetvédelem meghozta a nehezen kibontakozó, de mára elterebélyesedő környezetvédelmi jogi normaalkotást is. A normatív textus mögött meghúzódó bölcséleti megfontolások a törvényhozó koncepciójából kerültek a törvénykező asztalára.

Elemezni kell(ett) a normaalkotó valós szándékát, és korigálni is, amennyiben az szükségesnek mutatkozik. Ez már a jogalkalmazás szintjét jelenti. A jogalkalmazás nívója pedig a gyakorló jogászok gondolkodásának függvénye. A jogi norma értelmezésének klasszikus kliséi mellett megjelennek új aspektusok. A kontradiktórikus ellentétpárok egy logikai négyzetté fejlődnek:

Ami környezetjog-ellenes, az környezetellenes is. Ami viszont környezetellenes, nem biztos, hogy környezetjog-ellenes is. Ugyanígy: ami környezetbarát, az környezetjogszerű is, de fordítva már nem feltétlenül áll meg. Ellenben a négyzet közepén elhelyezkedő *kontradiktórikus* kifejezés azt jelzi, hogy ami környezetjog-ellenes, az környezetjogszerű semmiképpen sem lehet, és fordítva. Csakúgy, mint: ami környezetellenes, az környezetbarát nem lehet, és fordítva: ami környezetbarát, az környezetellenes nem lehet.

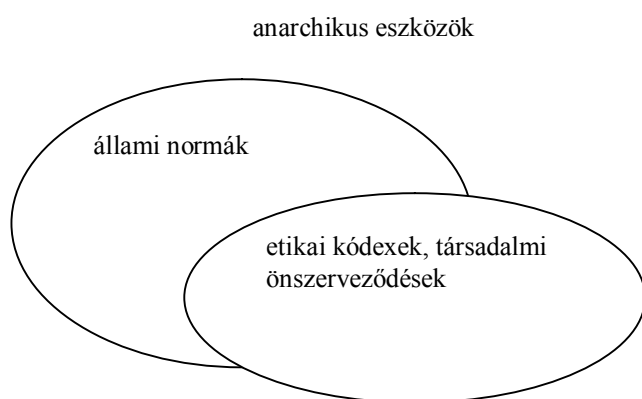
A környezetjogszerű magatartás taszítja a környezetjog-ellenes entitást, amiből következik a normaalkotási kényszer, továbbá annak szükségessége, hogy az így – társadalmi szintű transzkontextuális diskurzus útján - megalkotott tervezet válhatna csak és kizárólag jogszabály-alkotási produktummá. A valóságban egy jogszabály megalkotásánál sok más, hangsúlyosabb tényező (is) szerepet kap. A végső termék kommunikálásának régóta megvan a bevett módszere: az utóbbi időkben az elektronikus információszabadság is lépésről lépésre bevezetésre kerül. A friss jogalkotási termékeken túl az esetjog is hamarosan Internetre kerül (2007. július 1-től).

A környezetvédelmi jogban a jogellenesség a környezetjog-ellenességet jelenti; egy konkrét környezetvédelmi jogi norma kontrasztolását (ha egészen letisztítjuk a jelentéstartalmat). Ez a környezetjogi szabály egészének vagy egyes partikulusainak való ellentmondást takar. Legtöbbször az utóbbiról lévén szó, a környezetellenesség sem tökéletesen, hanem részleteiben – esetleg szektorális partikulusaiban – valósul meg. Innen (a környezetellenesség egészéből) direkten nem következtethetünk vissza a magatartás környezetjog-ellenességére. Feldarabolódik a morális egész, és így a *juris dictio* sem a magatartás egészét vizsgálja.

Az egyes főbb jogterületek mind tartalmaznak környezetvédelmi szabályokat. Nemcsak a sokat emlegetett környezetvédelmi, természetvédelmi és állatvédelmi kódex, de a munkavédelmi törvény, egyes büntető jogszabályok, természetesen az Alkotmány - és így tovább – megjelenítik a környezetvédelem igényét. Elsősorban az *ember* környezetét. Az ember egészségét védendő: így a munkajogban. De globális természet- és környezetvédelmi szempontok, nemzetközi egyezményeknek való megfelelés is a normaalkotás (esetleges harmonizáció) fő céljai között szerepel. Nehezen differenciálható az egyes környezeti értékrendek tartalma. Apróbb eltérésektől eltekintve, közös

gondolatokat fogalmazzanak meg. Az értékrendbeli különbségtétel leghangsúlyosabban a fejlett és a fejlődő világ ökonómiai ellentétei miatt az ökológiai faktorokban csapódik le. Mégis, ez utóbbi probléma feloldhatatlannak látszik a jelenkori szemlélő számára. A jogági párhuzamosság kérdése eltöprel a húsba vágó realitás gondjai mellett. A normakövetés bifurkálódik. A jogi normák követése a gazdasági érdekek súlya alatt erejét veszti a környezetvédelemben, míg az erkölcsi normák követése részben a társadalmi anarchia irányába is mutat (pl. zöld aktivisták fizikai közbeavatkozásai).

Úgy tűnik, a jog által biztosított keretek – etikai kódexek, társadalmi önszerveződések – nem nyújtanak kellő védelmet a környezeti-természeti értékek oltalmához.

A tömegtájékoztatásban számosan rétegzett a környezeti információ transzfere.

A köztudatban állami és kereskedelmi televíziózásról-rádiózásról, a sajtó tekintetében pedig ún. pártsajtóorgánumokról beszélnek az emberek. Jóformán alig akad politikai párt, amelyik a környezet védelmét ne tekintené programja részének. A környezettudatos nevelés azonban a pártsajtón kívül reked. A maroknyi környezetvédelmi (jogi) szaklapot leszámítva, csak a televízió és – esetenként – a rádió vállal fel és teljesít ilyen irányú küldetést. A kereskedelmi televíziózás és rádiózás a tapasztalatok szerint háttérbe szorítja a környezetvédelmi nevelést. Az állami média közvetíti a mindennapi emberek számára közvetlenül ható környezetvédelmi műsorokat; ezt is szűkre szabott műsoridőn belül. A környezetvédelem ügyének kommercializálása tűnik az

egyetlen lehetséges eszköznek ahhoz, hogy a jövőben környezetvédelemről még egyáltalán beszélni lehessen a médiában.

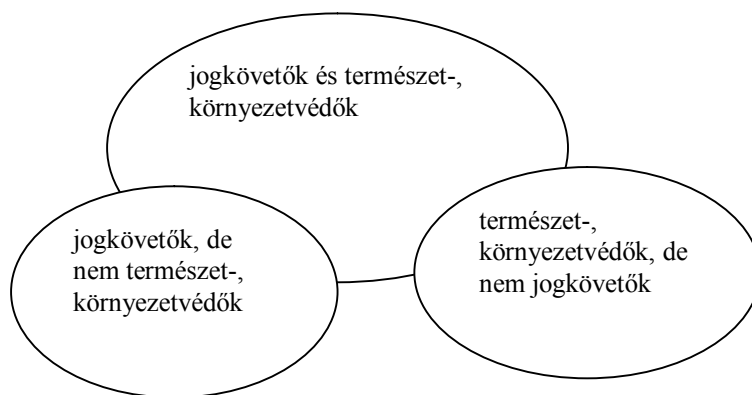
A tömegtájékoztatás rétegzettsége nemcsak a médiaeszközökben nyilvánul meg. A műsorok célközönségét is meg kell választani. A napszaknak megfelelően nézik a társadalom bizonyos csoportjai a tévét, hallgatják a rádiót. A munkahelyeken szóló rádió többeket érhet el, mint a nehezebben magunkkal vihető tévé. Az elektronikus média mindig gyorsabb volt és lesz is, mint a nyomtatott sajtó. A közvetítőanyag előállíthatóságánál fogva.

Továbbá a reklámok és eladási műsorablakok szerepét is disztigválni kell az egyéb műsorokétól. Egy társadalmi célú reklám, ha gyors és pergő, nagyobb hatást válthat ki a nézőben, mint egy ún. "természetfilm". Ugyanakkor részletező bemutatásra csak hosszabb időkeretben kerülhet sor. A gazdasági reklámok közvetített mondanivalójának motívumrendszerébe is beleférhet a környezet-, természetvédő szempontrendszer; eltérő ösztönzők mentén.

A társadalom felosztása jelen írás szempontjai alapján a következőképpen történhet:

- jogkövetők és természet-, környezetvédők;
- jogkövetők, de természet-, környezetvédelmi affinitással nem rendelkezők;
- szenzibilisek a környezet-, természetvédelemmel kapcsolatban, de nem jogkövetők;
- se nem jogkövetők, se nem érzékenyek a környezet-, természetvédelemre.

nem jogkövetők és nem természet-, környezetvédők

Az első francia bekezdés az optimális állampolgárt tükrözi, míg a negatív végletet az utolsó francia bekezdés jelenti. A Pareto-optimum a társadalmon belül akkor

áll helyre, ha a polgárok fent említett négy típusa egyaránt érvényesíteni tudja preferenciáit. Ekkor azonban a logikai négyzet “környezetbarát” kategóriája mint morális tartalmú kategória szenved sérelmet. A “környezetjogszerű” mint jogi konceptus ettől még nem feltétlenül sérül. A “környezetellenesség” erkölcsi kategóriája és a “környezetjog-ellenesség” jogi fogalma is sérül a társadalom résztvevőinek Pareto-optimális helyzetében, de ez – éppen a két fogalom negatív hozadéka miatt – kevésbé fontos a környezetvédő állam számára. Így a logikai négyzet felső két sarkában álló értékduál kisebb szerephez jut az optimális helyzet előállításakor. A négy francia bekezdés közül ellenben csak és kizárólag az utolsóban szereplők szempontjait negligálhatja a társadalom.

Altruista környezetvédő államból kiindulva a fent ábrázolt logikai négyzet és a társadalom négyes felosztása eltérő kommunikációs politikát igényel.

Eltérően kell (és lehet) társadalmunk egyes csoportjait a környezetvédelem ügye mellé állítani. A környezetvédelemmel szemben morálisan és jogi szempontból is elutasító csoporthoz lesz a legnehezebb megtalálni a kommunikációs csatornát. Feltételezni kell, hogy ők nem (vagy csekély mértékben) használják a hagyományos kommunikációs csatornákat, így a környezetvédelemmel kapcsolatos információ hozzájuk alig ér el. Az első három francia bekezdésbe sorolt társadalmi csoportok esetében azonban kevesebb ráhatással is mentális változás generálható.

Egy elméleti fejtegetés nem biztos, hogy a gyakorlatban is megállja a helyét, de mindenképpen megkönnyíti a praktikum dolgát: elemzéssel, előrevetítéssel. A régiek nyelvén szólva: jóslással.

A környezetvédelmi jog a kommunikációban megjelenhet képen, írásban, élőszóban. Az élőszó kivételével valamennyi média alkalmazza mindegyiket. Nyomtatott sajtó esetében a határfok az audiovizuális média miatt csökkent. Ez a környezetvédő állam számára nem jelent mindenképpen hátrányt. Legfeljebb a környezetvédelembe fektetett pénzeszközöket át kell csoportosítani. A “zöld pénzek” elkerülnek majd a nyomtatott sajtó terepét, és reklámlakátok formájában csapód(hat)nak le.

Az audiovizuális média térnyerése, akárcsak az Internet által közvetített üzenetek újra felszínre hozzák a környezetvédelem időtlenségét. A környezetvédelmi politika a tér-idő koordináta-rendszerben mindig meg kell, hogy találja a helyét. Akkor is, ha az eszközei változnak. Folyamatos

alkalmazkodás a technikai fejlődéshez és aktualizálás állhat a környezetvédő állam metodikájának fókuszában.

Környezetvédelem és környezetjog egyszerre és külön-külön is kommunikálhatók. A környezetjegtől lecsupaszított erkölcsi kategória, a környezetvédelem könnyebben emészthető az egyes néprétegek számára, de labilisabb helyzetet is teremt: a jogkövetés hiánya következtében könnyen átfordulhat az egész a negyedik francia bekezdésbe. A környezetjogi ismeretek kommunikálása – már az alapfokú oktatási intézményekben megjelenő tanítása: élővilág-, környezetismeret-óra etc. – elengedhetetlen része kell legyen a mindennapoknak. A reggeli tanórától kezdve az esti híradóig.

A társadalom jogkövető csoportjainak aktív szerepvállalása, a gazdasági élet szereplőinek ösztönzők nyújtása a környezetvédelemhez szükséges finansiális eszközök elnyerése végett, az állam jogszabályalkotó mechanizmusa és az ökológiai tények egyformán fontos szerepet töltenek be ma és jövő környezetvédelmében. A civil szervezetek – társadalmi szervezetek, alapítványok (*exceptis excipiendis*) – szerepe megnőtt és tovább fejlődik. A történelmi kezdeményezések mellett az aktuálpolitikai megfogalmazások is közvetíteni igyekeznek a polgárok számára nélkülözhetetlen környezetjogi biztonság igényét. Az ózonlyuk és az üvegházhatású gázok etc. olyan, mindenki által ismert fogalmak, melyek mentén elhelyezhetők a környezetvédelmi kódexek, az integratív környezetvédelmi szempontokat megjelenítő törvények, az alkotmánytörvényi szinten vázolt főbb irányvonalak tartalmát közvetítő információk.

Etika és jog elválaszthatatlan a gyakorlatban egymástól. A kontradiktórikus értékduálók univerzális jelentéstartalommal bírnak.

Az egyes ember környezetjog-követő magatartása és környezetbarát gondolkodása jól átlagolható. Ekként már az alkotmányos alapértékek között szereplő környezetvédelmi aspektus is megfelelően csepegtethető a társadalom részvevőinek. A megfelelő helyen és megfelelő időben elhelyezett reklámok, az állami dotációból készült, környezet- és természetvédelmet népszerűsítő műsorok mellett az altruista szerepvállalás is nélkülözhetetlen. A műsorvezető megszólalásai is közvetíthetnek felénk burkolt közléseket. Ezen információk a tudatalattiban építik ki a morális környezetvédelmi integrativitást. A környezetvédelmi jog integrativitása nyíltan megfogalmazott cél és eszköz.

A környezetvédelmi jog megjelenése a kommunikációban a közelmúlt médiatermékeiben manifesztálódik. A környezetvédelem ügye régi, de a kérdés szocializálása új eszközök igénybevételének enged teret. Az audiovizuális és a nyomtatott média fej fej mellett haladva támogatja az össztársadalmi környezetvédelmi érdeket; rákényszerítve a közömbös vagy tisztán elutasító csoportokat is a kooperációra.

...maga a jog nyilván nem képes meghatározni, hogy az egyének között mely hasonlóságokat és különbségeket kell figyelembe vennie ahhoz, hogy szabályai hasonlóan kezeljék a hasonló eseteket... Az általános erkölcsi és politikai szemléletek alapvető különbségei kibékíthetetlen véleménykülönbségekhez és nézeteltérésekhez vezethetnek... - írja Hart A jog fogalmában (HART, p. 188.).

Egyszer egy vádlott a bíróságon azt mondta: őt nem lehet elítélni, mert ilyenek született, nem cselekedhetett másként, mint ahogyan cselekedett, s így őt nem is lehet felelősségre vonni. A jó humorú bíró erre azt felelte, hogy ugyanilyen alapon ő is elmondhatja, amikor ítéletet mond, hogy nem cselekedhetett másként, minthogy ő is olyan, amilyen, és a törvények értelmében nem segíthet rajta (JASPERS, p. 70.).

Eörsi Gyula írja Összehasonlító polgári jog c. munkájában: *Az ún. környezetvédelem a szétszórt, elsődleges, közvetlen védekezésről áttért a természet használatának szabályozására, az erőforrások hosszú távú védelmezésére...Egyre világosabb, hogy itt az emberiség méreteiben kell gondolkodni és cselekedni, márpedig ez a magántulajdonban immanens profitérdekkeltséggel és az ezáltal gerjesztett társadalmi értékrendszerrel, aspirációs rendszerrel és mentalitással nem egyeztethető össze (EÖRSI, p. 216.).*

...rossz az élete annak az embernek, aki a véletlenek világában marad, aki állat módjára él, napról napra, jól vagy rosszul, hol így, hol úgy, azaz olyan életet él, amelyben nincs döntés... (JASPERS, pp. 64-65.) A XII. századi pentádelmélet értelmében a madarak, a halak, a növények, az állatok és az emberek alkotják az élővilágot. A növényen szemlélhetjük legközelebből a nyugodt kibontakozást; neki szüksége van a fény, víz, levegő ellentétes fejlődésére - olvassuk Hegelnél (Előadások a világtörténet filozófiájáról, p. 417.). Ez az ellenérdekelttség az élővilág elemei közt fennáll a kezdetektől mint kontrárius logikai ellentétpárok halmaza: ami az egyik elemnek jó, a másikkal rossz.

Jelen munka egyes horizontális környezetjogi felelősségi szabályokkal, továbbá mindazokkal a témákkal, részterületekkel foglalkozik, melyek a környezetjognak a civilisztikával való kapcsolatát felelelik.

4. A környezetvédelmi magánjogi felelősség alapesete

A mindennapi létben mint környezettel bíró emberek azt tapasztalhatjuk, amit érzékszerveink tudomásunkra juttatnak, ami a realitást jelenti számunkra, azt a jelenvalóságot, amely nem tartozik egy univerzális tudomány körébe (JASPERS, p. 34.).

4.1. Előjáróban

A jog- és igazságszolgáltatás a történelem folyamán a prevenció és a reparáció eszközeivel kísérelte megadni a felelősség fogalmi kritériumait, ahol a reparáció restitutív elemhalmaza gyakorta párosult punitív jellemzőkkel. Ez utóbbi a büntetőelem, mely a többi kritériummal együtt hatva igyekszik visszatartani az e szempontból eddig jogkövető magatartást tanúsító emberek csoportjait a jogsértéstől.

Jhering *Das Schuldmoment im römischen Privatrecht* (Lipcse, 1897., p. 158.) munkájában vallja: *A jog kezdetén a büntetés fogalma uralkodik, a büntetés eleme áthatja az egész jogot.* A lex Aquilia értelmében az elkövető tárgyi felelősséggel tartozik a magándelictumért, tehát a felelősség mai, a későbbiekben kifejtett deliktuális-extrakontraktuális oldala hiányzik, kizárólag objektivitásról beszélhetünk a magánjogi károkozás esetén. A lex Aquilia a balesetekért is írt elő kompenzációt, ám csak anyagi oldalról. Az általános cselekvési mérce "a rómaihoz méltó" magatartás volt, mely nagyjából megfelel a mai általában elvárhatóságnak. A jusztiniánuszi jog csak a vagyoni károk esetén ismerte a culpát. A lentebb elemzett extrakontraktualitás, a sine culpa kárfelelősség azonban ekkor hiányzik. Mádl Ferenc írja: *A Lex Aquilia eredetileg az objektív felelősség alapján állt, míg a jusztiniánuszi kodifikáció során a felelősséget "elszubsztivizálták" és a klasszikus korhoz képest "demodernizálták"* (MÁDL, p. 29.). A szerződéses jogviszonyon kívül keletkező kárkötelmek deliktuális elnevezése a régi korok (római jog, feudális középkor) jogrendjét tükrözi, mert ekkor a szerződésen kívül keletkező károkat csak annyiban kellett megtéríteni, amennyiben azok deliktum folyamányai voltak, mégpedig szándékosan elkövetett bűncselekményé. A középkorra e helyzet részben változott, de valójában csak a legújabb kortól beszélhetünk igazi extrakontraktualitásról, ahol a vétkekesség

hiányában is felel a károkozó. Mádl Ferenc az 1838. évi porosz vasúttörvény 25. szakaszát idézi az objektív felelősség első példjaként (MÁDL, p. 355.).

A brit jogban a strict liability valójában a negligence-type fault liability (hanyagosság) és az absolute liability (vétkes felelősség) közötti tartományban mozoghat, melynek vétkes végpontját jelenti az extrakontraktualitás. A vétkes extremitás a magyar objektíven deliktuális kategóriának felel meg. A brit környezetvédelmi magánjog - jóllehet *strict liability* - megkíván valamiféle vétkességi elemet a polgári felelősség megállapításához. Ezt az 1990. évi brit Környezetvédelmi Törvény 73 (6) szakasza mondja ki, és ezt láttuk a brit Fellebbviteli Bíróság előtt lefolytatott C v. Imperial Design Limited ügyben (2000. október 31). Itt *Caldwell recklessness*ről van szó; jóllehet a brit büntetőjogásznak nem egyértelmű, hogy a környezetkárosítást kriminalizálni kell. Szemben a francia helyzettel, ahol éppen a büntetőjogi felelősség dominál környezetkárosítás esetén. Mindkét jogági felelősség él mindkét nagyjában. Valójában a környezetvédelmi magánjogban alkalmazott sztrikt felelősség sosem identifikálható az ún. abszolút felelősséggel, mert ez utóbbi valamiféle disztributív, tisztán anyagi szempontokat néző kártalanítás lenne. Ezzel szemben a sztrikt felelősség esetén a reparáció mellett a punitív tartalom is megjelenik: csak az vonható felelősségre - igaz, az általánosnál szigorúbb mércével mérve -, aki valamiféle ráhatással bírhatott volna a környezeti magánjogi kár megakadályozására. E vétkességi elem hiánya felelősséget szüntető ok.

Coenraets, belga magánjogász-környezetjogász a *responsabilité aquilienne*, azaz az objektív felelősség talajára helyezi a környezeti magánjogi kárfelelősséget, a belga Code Civil vétkességi 1382. szakaszának szem előtt tartása mellett. A *responsabilité pour vice de la chose* teóriáját elveti. Azt vallja, hogy a *professionnels*, azaz a szakmabeliek általános elvárhatósági mércéje *plus prudents et plus diligents*, azaz az átlagemberénél még nagyobb óvatosságot és körültekintést feltételez. A környezethasználó felelősége az adott korban általában elvárhatóság alapján ítélik meg. Figyelembe kell venni a szakma szabályait, a környezeti klímát, a természeti környezetet, továbbá az ipari-mezőgazdasági tevékenység kiterjedtségét. Mindezek alapján a többi, hasonló tevékenységet folytató környezethasználó tevékenységi impaktjával képzett átlagot kell az adott helyzetben általában elvárható, azaz *diligent* és *prudent* aktivitásnak tekinteni. A mezőgazdálkodónak a növényvédőszeres használatában és megválasztásában

fokozott gondossággal kell eljárnia (COENRAETS: Droit de l'environnement, p. 87.). 1988. február 17-i határozatában az antwerpeni bíróság a belga CC vétkeességi, 1382. cikkelyét hívta fel. A belga CC 544. szakasza értelmében megállapítható szomszédjogi zavaráshoz vétkeesség szükségeltetik, mely adott esetben nem állott fenn. Továbbá nem nyert bizonyítást az sem, hogy eltérő ipari tevékenységet is folytathatott volna mint lehetséges környezetkímélőbb alternatívát a károkozó. Így végül is elutasította az antwerpeni bíróság az állattartás és a virágtermesztés ellehetetlenülése miatt a károsultak majd kétmillió frankra menő kártérítési igényét.

Az új hazai Ptk.-tervezet 5:2. §-a értelmében kötelelem keletkezhet különösen szerződésből, károkozásból, személyhez fűződő vagy dologi jog megsértéséből, jogalap nélküli gazdagodásból, megbízás nélküli ügyvitelből vagy – jogszabályban megállapított esetekben – egyoldalú nyilatkozatból ((1) bek.). Kötelelem jogszabályból vagy hatósági határozatból is keletkezhet, ha a jogszabály vagy a hatóság így rendelkezik, és a kötelezettet, a jogosultat és a szolgáltatást kellő pontossággal meghatározza. Ezekre a kötelemekre a kontraktuális szabályokat kell megfelelően alkalmazni ((2) bek.).

A környezeti magánjogi kár genezise szerint lehet fizikai hatás, pszichikai hatás, illetve a kettő konkuráló hatása, azaz pszichikai-fizikai hatás, továbbá biológiai, kémiai hatás által kiváltott környezeti civil kár. A fizikai hatást a legkönnyebb talán elképzelnünk: ilyen lehet pl. egy rosszul kivágott szálérdő. A fizikai hatás alesetei a zaj-, rezgés-, mechanikus, sugárzó, hőhatás. A kémiai alesetei lehetnek a mérgezés, maródás, korrodálódás. A biológiai hatás manifesztálódhat magzati, evolúciós stb. szinten az emberi, állati, de - hasonképpen - a növényi szervezetben is. Fizikai és ugyanakkor lelki hatás által kiváltott környezeti magánjogi kár lehet a zaj- vagy rezgésimpakt által kiváltott lélektani folyamat az emberi, állati agyban, a növényzet, a fagyókerek kifordulása a talajból stb. A zajhatás monotonitása is kifejezetten pszichoszomatikus alterációt idézhet elő. Ez a komplex - fizikai és pszichikai - kár egy sajátos internális működési folyamat eredménye. Biológiai kár *par excellence* a biodiverzitás károsodása esetén áll elő. Kémiai hatás pedig pl. a rossz permetezés eredője lehet. További csoportosítás alapja lehet, hogy a hatás a környezeti-természeti közeg belsejéből fakadt-e, tehát egyfajta autogenezis eredménye: internális hatás. Illetve externális hatásra, kívülről érkező behatás váltotta ki a környezeti magánjogi kárt.

Anaximandrosz (i. e. VI. század) írta a világ első filozófiai művét, *A természetről* címmel. Ebben kifejti, hogy az energiák, anyagok kölcsönhatásukat követően egymásba visszatérnek: az energia tehát nemvész el.

A *vis in multitudine* helyzet a mai napig él; abban a formában, ahogyan azt Zoltán Ödön 1985-ben publikálta (ZOLTÁN: Kártérítési felelősség...). A bíróságnak figyelembe kell vennie, hogy önmagában egyetlen védett virág, vagy egyetlen védett állat elpusztítása nem, mint ahogy egyetlen kémény füstje sem keletkeztet veszélyes üzemi helyzetet, azonban a sokban van az erő, tehát a konvergáló hatások mechanizmusa folytán együttesen - számos természeti érték elpusztítása révén, ill. sok kémény füstjétől - már veszélybe kerülhet az emberi környezet.

Az okozatosság megállapításakor legalább három lehetőséget vehet számba a polgári bíró: a *causa proxima*, azaz az időben legközelebb álló ok, a *cause adéquate*, azaz a kár születésében leginkább ható ok, illetve az okok egyenlőségének tana. A belga Semmitőszék 1988. november 27-i döntésében ez utóbbi álláspontra helyezkedett, és a kumulatív, azaz történeti szennyezésből fakadó kárt *in solidum* rendelte megtéríteni a szennyező felek által, tekintettel arra, hogy konkuráló - a kár előidézésében együttesen ható - okok vezettek a kár keletkezéséhez.

A Bakács professzor által (BAKÁCS: Magyar környezetjog) leírtak szerint nem vagyoni kár megtérítésére kötelezheti a bíróság azt a környezetkárosító tevékenységet folytató személyt, aki egészségügyi, akár pszichoszomatikus ártalmat idéz elő a károsultnál. A zaj- és rezgésártalmak kiváltképpen alkalmasak ilyen károk keltésére.

4.2. Külhoni és hazai felelősségi kérdések összevetése

Franciaországban az 1958-as Alkotmány jelenleg hatályos preambuluma megemlíti, hogy Franciaország csatlakozott a 2004. évi Környezetvédelmi Chartához, valamint a 34. cikkely értelmében törvényi szinten kell rendelkezni a környezet védelméről.

Franciaországban 1884. november 27-i határozatában a Semmítőszék (Cour de Cassation) a Code Civil 544. és 1384. szakaszait hozta fel a környezeti károk szomszédjogi megítélése kapcsán. Itt konkrétan egy gyár zajkibocsátásáról volt szó. Ezt követően számos más hasonló határozat született. Ma is a Code Civil 1384. szakasza alapján vonják felelősségre a helyváltoztatásra képes és az immobil környezet-természet tekintetében a magánjogi károkozót. A dologi minősítés speciális esetében az élőlény helyváltoztató-képességét veszi figyelembe a törvényhozó. Dolog ellenben a fa, a növények minden fajtája. A vizekkel kapcsolatosan stb. a Környezetvédelmi Kódex (Code de l'Environnement) a Code Civil tárgyi felelősségi formáját hozza fel felelősségi háttérszabályként.

Az iparvidék (*zone industrielle*) és a lakóövezet (*quartier résidentiel*) esetén eltérhet a szomszédjogi zavarás *anormal* jellegének megítélése a bírói pulpitus mögül. A Bull. Civ., II. no. 298., 1995. november 29-i jogesetben a francia bíróság kimondta: *l'esthétique de l'environnement n'entre pas dans le domaine de la responsabilité de droit privé pour trouble anormal du voisinage*, azaz a környezet szépségét ért elváltozás nem képezheti szomszédjogi magánjogi felelősség alapját.

A francia Code Civil 671. szakasza értelmében a két tulajdoni terület határától legalább két méter távolságra szabad csak növényt ültetni, amennyiben a növény magassága meghaladja a két métert; míg a határvonaltól minimum fél méterre, ha ez alatti magasságot ér csak el. A helyi szokásjog leronthatja ezt a szabályt. A CC 673. cikkelye szerint a tulajdonos követelheti, hogy a szomszédja vágja le az átnyúló faágakat, gallyakat, egyéb növényi részeket. Ez a jog sosem évül el. Elévül azonban a jogos önhatalom gyakorlásának joga, ha a zavarást elszenvedő tulajdonos önmaga is levághatja az átnyúló ágakat-bogakat. Ez az intézmény egy esetlegesen sokáig elhúzódó szomszédjogi vitának vethet véget.

A BH 1985. 58. sz. jogesetben a magyar Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a fák az emberi környezetet védik, kellemesebbé, szebbé teszik. Porelvonó, levegőtisztító hatásuk folytán a lakókörnyezet javításában fontos szerepet töltenek be. A fák telepítése, a meglévő növényzet megóvása általános környezetvédelmi érdek. Ezért a szomszédjogi vitákban általában nem kerülhet sor fák kivágásának elrendelésére. - Helye lehet viszont az árnyékolással összefüggésben esetleg keletkezett kár megtérítésére való kötelezésnek a Ptk. 188. § és a 104. § alapján. Ld. a Legfelsőbb Bíróság PK 3. sz. állásfoglalása: a szomszédos ingatlanon – különösen a határvonal közelében – levő növényzet zavaró, károsító hatása miatt a növényzet eltávolítása iránt indított perben mindenkor azt kell vizsgálni, hogy a növényzet szükségtelenül zavarja-e a szomszédot ingatlana birtoklásában, okoz-e kárt, vagy fennáll-e a károsodás veszélye. Az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet (OTÉK) 45. § (1) bek. értelmében az építmények megvalósítása során a természetes terepfelületet és az értékes növényállományt csak a szükséges mértékben - fakivágási és favédelmi terv vagy növényvédelmi terv alapján - szabad megváltoztatni; a terepkialakítás során eltávolított növényzetet az övezeti előírás mértékéig pótolni kell.

Ami a magyar jogban deliktuális vagy extrakontraktuális, az Európában másutt non contractual, azaz szerződésen kívüli.

Az 1977-es Copart Industries Inc. contra Consolidated Edison Company ügyben a New York-i Fellebbviteli Bíróság megállapította, hogy a nuisance, szomszédjogi zavarás történhet hanyagságból azaz vétkesen (negligence), de vétlen magatartás következménye is lehet. Vétkesség esetén azonban bizonyítani kell a vétkességet.

Guttinger és Fromageau - idézett könyvükben - *droit acquis à nuire* alatt azt értik, hogy a szomszédos gyárüzem pl. egy bizonyos kárösszeg megfizetése ellenében megszerzi a jogot a károkozásra (zajkibocsátás stb.).

A közigazgatási határozat azonban nem jogosít fel a károkozásra.

A Legfelsőbb Bíróság BH 1981. 15. jogesetében a szomszédos üzem által előidézett rezgéssel okozott kárt a fokozott veszéllyel járó tevékenység körében rendelte megtéríteni.

A L.B.Pf.III.20.040/1995/6. jogesetben a bíróság azon az alapon ítelt meg kártérítést a felperesnek, hogy az alperes zajkeltő tevékenysége miatt a felperesi

építkezésnél többletköltségek merültek fel. Az alperesi zajkeltés tartós volt, így a felperesi építkezésnél drágább módon kellett eljárni, a zajhatás kiszűrése végett. Tekintettel arra, hogy a kárösszeg pontosan nem volt megállapítható, általános kártérítés fizetésére kötelezte a bíróság alperest.

Szomszédjogi zavarás esetén a bírónak azt is mérlegelnie kell, hogy a zavaró hatással járó tevékenység nem jelent-e nagyobb hasznot a zavarónak, mint amekkora kárral jár a szomszéd számára. Amennyiben a zavaró szomszédot nem kötelezi ilyen alapon a zavarás abbahagyására a bíróság, akkor legalábbis kártalanítás jár. Ingatlan esetén – és itt általában erről van szó – a kártalanítás helyett a szomszéd kérheti azt is, hogy sajátítsák ki az ingatlant. Ipari méretű zavarás esetén hajlamosabb a bíróság kártérítés megítélésére, és akkor is, ha például az orvostudományi kutatás jövője a “tét”, míg egy egyszerű szélmalom csengős szélkerekeinek leszerelését rendelte el. Tehát egyszerű szomszédjogi problémának tekintette a bíróság a “kisebb súlyú” zavarást, és eltiltást alkalmazott, míg veszélyes üzemi problémát csinált az ipari, tudományos, össznemzeti érdeket képviselő tevékenység által előidézett ártalomból, hogy kártérítéssel rendezhessék a kérdést, és a nemzeti szempontból fontos tevékenységet folytathassák tovább. Mark Wilde brit professzor is erre a következtetésre jutott 2002-ben megjelent munkájában (WILDE, p. 98.).

A BH 2002. 179. értelmében a vállalkozói tevékenységgel járó zajhatás elleni birtokvédelem módját a szembenálló érdekek összevetésének eredménye szabja meg; az érdekegyensúly helyes megteremtésével érhető el a zavarás szükségtelen mértékének megszüntetése. A BH 2002. 357. értelmében a városfejlesztéssel, a motorizáció elterjedésével együtt járó érdeksérelem miatt indult kártérítési perben a felróhatóság vizsgálata körében csak az ellentétes érdekek összemérése eredményeként dönthető el, hogy az érdeksérelem alapot ad-e a kárigény érvényesítésére.

Zoltán Ödön felhívja a figyelmet a Ptk. veszélyes üzemi felelősségi alakzatának környezeti-természeti károkkal kapcsolatos felhívhatóságának problémáira. Egyetlen védett fecske lelövése, vagy a tenyésztett, vadászott fácánok, vadkacsák kilövése nem tartozhat a Ptk. 345. § (1) bek. 3. mondatának hatálya alá (ZOLTÁN: *Felelősség a környezetet veszélyeztető...*, p. 416.).

A Polgári Törvénykönyv fokozott veszélynek minősíti azt a tevékenységi formát (pl. vadállattartás, emberi környezet veszélyeztetése), amelynek

társadalomra veszélyessége ezt indokolja. Így az emberi környezet és természet (mely utóbbi a magánjogi szóhasználatban a környezet részét képezi) fokozottan védett és védendő értékek összessége, melynek még a magántulajdonban megtalálható kincsei is fokozott védelmet élveznek. A közjog mellett a magánjog is kiemelt figyelmet fordít megóvásukra. Mindez a Ptk.-ba másfél évtizedes bírói gyakorlat nyomán integrálódott. A gyakorlatból került át a társadalmi értékrend szűrőjén átszítált materiális és formális fogalmi kategória a jogszabály szintjére. A formális logikai értékduál - Arisztotelész szerint is (Metafizika) - kizárólag a jelen és a múlt, tehát a már létező szubsztanciákra áll; a jövőben születő szubsztanciákra nem érvényes.

A brit jog *private nuisance*-ként kezeli a szomszédjogi zavarás problematikáját. Ilyen esetben – bizonyítás után – *injunction* (eltiltás) kérhető. 1893-ban a Christie v. Davey esetben a zenetanár perelte be a szomszédját, aki rosszindulatúan kalapácsolással, füttyüléssel kísérte a zeneórákat. Sikerrel, mert eltiltották az alperest. A rosszindulat releváns elem a brit szomszédjogban. A szomszédjogi zavarás kapcsán *volenti non fit injuria*, azaz a sértett beleegyezése mentesíti a károkozót a felelősség alól. További exkulpációs indok lehet, hogy egy kívülálló harmadik személy idézte elő a zavarást, akiről a beperelt személy nem tudott vagy nem is tudhatott. Az elháríthatatlanság (pl. subsidence of land) is exkulpációs ok. Az 1832. évi Prescription Act értelmében húsz esztendő után - amennyiben addig folyamatosan gyakorolták a zavaró hatást (continuous existence) - nem lehet ezen környezetzavaró magatartást peresíteni.

Hazánk jogtörténetében a Jogi Hírlap 1927. I. 1. – 1930. IX. 1. Döntvénytárában (a II. évf. 416. sz. alatt) hozták azt a *casust*, melyben a szomszédos vadászterület tulajdonosainak egyike saját vadászállománya kitörésének megakadályozására a közös határon mindannyiszor hatalmas füst, tűz, lárma és riasztó lövések alkalmazását rendelte el, valahányszor a szomszédja saját vadászterületén megjelent – a bíróság kártérítésre kötelezte a szomszédjogot ekként megsértő tulajdonost (BODA, p. 154.).

Szomszédnak tekinthető mindaz, akire a zavaró hatás szerzőjének tevékenysége közvetlen hatást gyakorol - mint a Donoghue v. Stevenson ügyben 1932-ben a brit Atkin lordbíró kijelentette: *persons who are so closely and directly affected by my act that I ought reasonably to have them in contemplation...*

Injunction mellett vagy helyett kártérítést (damages) is lehet perelni. A Common Law országokban a kártérítés mint szankció egyre inkább előtérbe kerül. Ezzel ellentétes tendenciát mutatnak a közérdekű keresetek, ahol inkább az eltiltás, abbahagyásra kötelezés dominál.

A *Kennaway v. Thompson* ügyben 1980-ban a háztulajdonos azért perelt be egy jachtklubot, mert az zajjal zavarta őt nyugalomban. Az esethez tudni kell, hogy a jachtklub már azelőtt is rendezett versenyeket, hogy a háziúr odaköltözött, csak hogy ezt követően bővítette ilyen irányú tevékenységét, mely zavarássá változott. A jachtklubot injunctionnel sújtotta a bíróság.

A *Rylands v. Fletcher* ügyben posztulált formula értelmében aki a földjén olyan dolgokat tart, melyek kiszivárgásuk esetén veszélyt jelentenek a szomszédra, felel ezekért a károkért, amennyiben - mondta ki Lord Goff főbíró a briteknél - azok előre láthatóak voltak. Hiszen az előreláthatóság a zavarás (nuisance) megállapíthatóságának is előfeltétele. Nem szükséges továbbá a felperesnek az érintett földterületben való érdekeltségét bizonyítania. Ezt a jogesetet adoptálta Pollock bíró is New Jersey állam Legfelsőbb Bíróságán, amikor a New Jersey állam contra Ventron Egyesülés ügyben 1983-ban több vegyipari vállalatot is kötelezett egy folyótorkolatban megvalósított higanyszennyezés következményeinek viselésére. Az írek szintén ezt a casust hozzák fel környezetvédelmi magánjogukra. Az ír Alkotmány nem tartalmaz konkrét utalást környezetvédelemre, de a 40-3-2 sz. szakaszt lehetne ekként kibővíteni. A német szövetségi talajvédelmi törvény (Bundesgesetz zum Schutz vor schädlichen Bodenveränderungen und zur Sanierung von Altlasten) 4. § (2) bekezdése szintén kimondja, hogy a földtulajdonos köteles megtenni a szükséges intézkedéseket (*Vorsorgeprinzip*), hogy megakadályozza a földjéről kiinduló talajszennyezést. (*Der Grundstückseigentümer und der Inhaber der tatsächlichen Gewalt über ein Grundstück sind verpflichtet, Maßnahmen zur Abwehr der von ihrem Grundstück drohenden schädlichen Bodenveränderungen zu ergreifen.*)

A sic utere tuo ut alienum non laedas (úgy használd a tulajdonodat, hogy mást meg ne sérts vele) alapelve találunk az angolszász jogirodalomban is, akár csak a germán és romanista jogkörben. Ezt a kategóriát azonban nyílnak kell tekintenünk, hiszen a szomszédjog a mindig változó társadalmi körülményekhez alkalmazkodik.

Az angolszász jogkörben a **trespass** - azaz közvetlen magatartással fizikai kár előidézése - és a **nuisance** - azaz közvetett módon és nemcsak fizikai, de akár extrapatrimoniális joghátrány okozása - voltak a környezetvédelmi magánjog alapját is képező szomszédjog brit intézményi ősei.

A szomszédjogi zavarást a birtokvédelmi problémáktól a brit jogban az határolja el, hogy az előbbi esetben a tulajdonjog élvezetében, míg az utóbbiban a birtoklásban zavarják a károsultat. A szomszédjogi zavarás indirekt lehet csak, míg a birtok elleni behatás közvetlen. Birtokvédelem *per se* (károsodás hiányában) is kérhető, míg a szomszédjogi zavarás esetében konkrét kárt kell bizonyítani. A birtokháborítás esetében minden egyes behatás külön-külön minősül, míg a szomszédjogi zavarás jellegzetessége, hogy többször ismétlődő. A brit Common Law-ban a közjogi zavarás bűncselekmény, míg a birtokháborítás nem.

Emögött egyrészt az a megfontolás húzódik, hogy egy globális érdek alkalmasabb lehet kártérítés megfizetésére, míg egy egyszerű szélmalom tulajdonosa jobban jár, ha nem fizetnie kell, hanem tartózkodnia valamely magatartástól a jövőben. A "kisebb súly" fogalma tehát nem feltétlenül az ártalom kisebb mivoltában lakozik, hanem egyfajta haszonelvűségben, ergonómiai megfontolásokban: azt veszik górcső alá, hogy a károkozó és a károsult hogy jár jobban. Egy kísérleti kutyatelep fenntartása fontosabb a kutatás összemzeti érdekéből, mint a szomszédok megkímélése a kutyák ugatása által keltett zajtól. Ilyen esetben csak és kizárólag kártérítés kerülhet számításba.

A **nuisance** általánosságban a személyt érintő károk és az ingóságban esett károk, míg a **trespass** az ingatlant érintő károk esetén kerül alkalmazásra. *Trespass* esetén elegendő lehet *injunction* (eltiltás) alkalmazása is.

Magyarországon a BH 2000. 53. jogesetben a diszkó és sportpálya működtetésével kapcsolatos zajhatás birtokháborításként való értékelésére került sor. Azzal a megszorítással, hogy bizonyos mértékben köteles tűrni a szomszéd a zaj- és egyéb (például áthulló labdákkal okozott) zavaró hatásokat, de ezt a mértéket helyesen kell beállítani. A "szükséges zavarás" fogalmába nem tartozik bele minden zavaró hatás, melyet a szomszédos labdarúgópálya használata kelt. A Ptk. 100. §-ra alapított kérelem elbírálásakor figyelembe kell venni, hogy a polgári törvénykönyvünk szomszédjogi megfogalmazása nem elegendő minden esetben kártérítési kérelem pozitív elbírálására. A legtöbb esetben be kell érn

bizonyos *injunction*jellegű eltiltó, de inkább csak korlátozó határozattal. A szomszédos tevékenység zavaró hatásának a szükséges fogalmi keretek közé szorítása kell, legyen a bíróság célja.

A kauzalitás elvének a bányakárok esetén történő kezdeti megjelenésével a kár és az ezt előidéző magatartás közötti okozatosság konstataciója került homloktérbe.

Zoltán Ödön 1985-ben megjelent munkájában azt írta: *Nem alakulhat ki olyan helyzet, hogy a kártérítési összeg megfizetésével mintegy meg lehessen vásárolni a további környeztkárosítás lehetőségét. A kártérítés betervezése, a kártérítés fizetésére való berendezkedés a felelősség megállapításának preventív hatását nagymértékben elerőtleníti.* Majd hozzáteszi: *...egy termékkiesést okozó környezetszennyeződés esetében a kártérítési igény érvényesítése folytán a termelő kára megtérül ugyan, de az elpusztult termék értéke a nemzeti jövedelemből mindenképpen kiesik.* (ZOLTÁN: Kártérítési felelősség..., p. 78.). (Zoltán Ödön e munkájában több helyütt idézi Sólyom László 1980-ban megjelent munkáját a polgári jog és a környezetvédelem kapcsán.)

A környezeti kár lehet természetet sértő, továbbá az emberi környezetet károsító hatású. Az emberi magántulajdon sérelmével nem járó környezeti kár fogalma már a közjoghoz tartozik. Az állatvilágot sértő károk esetén jogtörténetileg a méhészeti és az éticsiga-tenyésztésben okozott károk fordultak elő tömegesen, míg a növényzet esetében az egyszerű kerti flóra sérült. Az emberi környezet sérelme esetén leggyakrabban a napfényelvonás, a zaj- és rezgésártalmak fordulnak elő. A természetvédelem és a környezetvédelem nemcsak tudományos, de joggyakorlati szinten is elkülönül. A környezeti károk közé soroljuk a természeti károkat a magánjogban, míg a közjog e kettőt jelentősen szeparálja. A Környezetvédelmi Törvény 2. § (1) bek. a) pontja értelmében a Kvt. hatálya kiterjed *az élő szervezetek (életközösségeik) és a környezet élettelen elemei, valamint azok természetes és az emberi tevékenység által alakított környezetére.*

A sértésnek mint károkozásnak megszüntetése a polgári elégtétel mint kártérítés, amennyiben az ilyen egyáltalán lehetséges. Az elégtételnek ezen az oldalán akár minőségének specifikus jellege helyébe, ha a károkozás valaminek elpusztítása és általában helyrehozhatatlan, az általános jellegű elégtételnek, az értéknek kell lépnie (Hegel: Jogfilozófia, 98. §).

A talajvízkutak esetében gyakorta fordul elő, hogy a szomszédos kertben elásott szennyezőanyag (pl. arzéntartalmú vegyi anyag) belemosódik a kútba (mely a talaj legfelső vízzáró rétege fölé nyúlik csak le), és így birtokháborítás történik.

Egy régi birtokháborítási jogeset volt, melyben Johann Arnold molnár Pommerzig német település melletti malma után Schmettau grófnak gabonajáradékot tartozott fizetni. Történt azonban, hogy 1770-ben a szomszéd birtokos halastavat létesített, mely - a molnár állítása szerint - elvonta a vizet a malmától. Erre a birtokháborításra tekintettel nem fizetett többet gabonajáradékot. Az ügy hosszan kígyózott, de a lényege egy hasonló birtokháborítási környezeti ügy, mint melyet a mai példákban látunk (ld: Hegelnél).

A környezeti kár fogalmának jogi, ill. közgazdasági meghatározásával Bakács Tibor is foglalkozott (BAKÁCS: Magyar környezetjog, pp. 85-86.). Álláspontja szerint a környezeti kár nem elsősorban ökonómiai, hanem jogi kategória, jóllehet megkísérli determinálni a közgazdasági környezeti kár fogalmát is. *A kár és a környezeti kár nem azonosítható a költség fogalommal, amely közgazdasági kategóriás része a könyvelésnek. A környezeti károk megelőzésére, enyhítésére, reparációjára fordított költségek kárként is jelentkezhetnek, ha a környezet degradációja folytán ezek a költségek, ráfordítások az egészséges környezet állapotához viszonyítottan plusz kiadásként merülnek fel* (BAKÁCS – SZENTGYÖRGYI, p. 90.).

Az új magyar Ptk.-tervezet 5:593 §-a értelmében a nukleáris létesítmény engedélyese köteles az atomenergia alkalmazása során okozott atomkárt megtéríteni.

Az atomenergia területén való polgári jogi felelősségről szóló 1960-as párizsi, 1963-as bécsi és a nukleáris anyagok tengeri szállításának területén a polgári jogi felelősségről szóló, 1971-es brüsszeli egyezmény szolgált mérföldkőként. Meg kell említeni a 498/B/2001 AB határozatot.

A nyugati jogelméletben létezett egy *immissio* nevű teória, mely szerint a szomszédjogi zavarások (zaj, fény, rezgés, füst, szag stb.) esetén a vétkességtől függetlenül, annak kvantitására tekintet nélkül, a károkozó minden esetben tárgyi felelősséggel tartozik. Ez a nézet meghaladottá vált időközben Franciaországban, s ma már az egyszerű vétkes felelősség elvét alkalmazva, a társadalmi elfogadottság mércéjével mért károkozást térítetik meg a bírók. Viney itt

ellentmond Terrének és Simlernek (a dologi jogi kézikönyvükben írtaknak). Franciaországban az 1960-70-es években vétkességre tekintet nélkül, de még immissio bizonyítottsága hiányában is megítéltek kártérítést. Mára ez megváltozott. Az ABGB 364. szakasz (2) bekezdése értelmében: *Der Eigentümer eines Grundstückes kann dem Nachbarn die von dessen Grund ausgehenden Einwirkungen durch Abwässer, Gase, Rauch, Wärme, Geruch, Geräusch, Erschütterung und ähnliche insoweit untersagen, als sie das nach den örtlichen Verhältnissen gewöhnliche Mass überschreiten und die ortsübliche Benutzung des Grundstückes wesentlich beeinträchtigen. Unmittelbare Zuleitung ist ohne besonderen Rechtstitel unter allen Umständen unzulässig.*

A svájci szövetségi környezetvédelmi törvény (Loi fédérale de la Protection de l'Environnement, 1983. október 7.) 13. cikkelye értelmében a Szövetségi Tanács rendeletben (*ordonnance*) határozza meg a közigazgatási határértéket a káros vagy kellemetlen (*atteintes nuisibles ou incommodantes*) immissióra; az átlagosnál érzékenyebb társadalmi csoportok, mint a gyermekek, a terhes nők, a betegek, az idősek fokozott szenzibilitására tekintettel. A 15. cikkely kimondja, hogy a zajhatásra és a rezgésre vonatkozó közigazgatási határértékeket (*les valeurs-limites d'immissions s'appliquant au bruit et aux vibrations*) a tudomány állása és a tapasztalat szerint úgy kell megállapítani, hogy az azt el nem érő immissio ne zavarhassa a lakosságot mindennapjaiban.

Ravarani, luxemburgi magánjogász is Viney és Jourdain könyvére (VINEY: Les conditions...) hivatkozik a környezetvédelmi magánjogi felelősség esetében (RAVARANI, p. 191.), azzal, hogy a szomszédjog tárgykörébe utalja ezt a problémát.

Szomszédjogi zavarásnak csak az a zavarás minősülhet, mely folyamatos és ismétlődő. Tehát egyszeri zajhatás még nem alapoz meg szomszédjogi felelősséget. Ez kitűnik a kazuisztikából.

A francia jogi terminus, a *troubles anormaux du voisinage* talán pontosabb kifejezés, mint a magyarban a *szükségtelen szomszédjogi zavarás* kategóriája, hiszen a francia szóhasználat teleologikusan magában foglalja azt, hogy a szomszédjogi zavarás csak akkor bír jogi relevanciával, ha az *anormal*, azaz rendellenes; eltér a megszokottól. Tehát például a zajszint meghaladja az általános mércével elfogadhatót, *in concreto* a megszabott határértéket. (A közigazgatási határérték nem minden esetben adott. Ezzel kapcsolatban ld: 73/2006. (XII. 15.)

AB h.) A magyar Polgári Törvénykönyv miniszteri indoklása szerint a szükségtelen zavarás fogalma nem abszolút, hanem relatív, azaz az érdekek összeegyeztetésére, összemérésére van szükség. Kis mértékű zavarás – mint láthatjuk a P. törv. III. 20 646/1970. jogesetben a benzinkút működtetése esetén – indokolt lehet. A francia esetjogban gyakori, hogy a Code Civil 671. és 673. szakaszainak megfelelően – a jogszabályok betartása mellett – ültetett fa túl magasra nő és zavarja az ablakjogot, a szabad kilátást, vagy éppen nem illeszkedik a szomszédos kertben már meglévő növényzethez esztétikai értelemben stb. Ebben az esetben nem hivatkozhat joggal való visszaélésre a szomszéd, amennyiben a konkrét helyzetben a fa tulajdonosa nem járt el rosszhiszeműen (*malveillant*) és a szokásos szomszédjogi zavarás (*inconvenient normal du voisinage*) kereteit nem haladja meg az okozott kellemetlenség mértéke. A joggal való visszaélés esetén vélelmezik a vétkességet (*faute*); de lehet szó kifejezett ártó szándékról is. Szomszédjogi zavarások esetében a francia bírósági gyakorlat fokozatosan elhagyta az ártó szándék (*intention de nuire*) fogalmát, és egy *responsabilité sans faute intentionnelle et prouvée* felelősségi formát alkotott, ahol tehát a károsultnak a szándékosságot nem, de a kauzalitást bizonyítania kell. A francia bíróságok a környezetvédelem égisze alatt elhatárolják a vétkességet (*faute*) az előidézett kártól (*dommage*). A Cour de Cassation, azaz a Legfelsőbb Bíróság is kimondta a szomszédjogi szükséges zavarás (*troubles normaux du voisinage*) határát átlépő szomszédjogi zavarás tilalmát. A *trouble anormal*, azaz a szükségesen túlmenő zavarást a kárból és nem a vétkességből vezetik le. Innen ered, hogy a szomszédnak a *trouble excessif*, azaz a szükségesnél, szokásosnál nagyobb mértékű zavarás tényét kell bizonyítania az eljárásban. Jogesetekből leszűrt gyakorlat, hogy pl. egy cédrus vagy fenyves áthulló (tű)levelei, egy 10 méteres magasságot meg nem haladó ciprussor, mely mindössze telente és csak olykor-olykor (*ponctuellement*) árnyékolja el a napsütést, továbbá egy nem kifejezetten dolo-malo ültetett és mindkét kertnek előnyös képet nyújtó fenyősor nem eshet a *trouble anormal*, azaz a szükségtelen zavarás kategóriájába.

A párizsi fellebbviteli bíróság (Cour d'Appel de Paris, 8. Kamara) 1994. február 24-i határozatában kimondta, hogy a növényzet által vetett árnyék nyaranta mindkét szomszédos kert számára előnyös. Védettséget jelent a széllel

szemben, és a lombhullás az évszakok változását jelzi, mely hozzá tartozik életritmusunkhoz.

Viney az intenzitás (*intensité*) és az időtartam (*durée*) kategóriáit emeli ki a zavarás esetén ahhoz, hogy arra kimondható legyen, hogy rendellenes (*anormal*) (VINEY: Les conditions..., p. 1078.). Egy zajhatás lehet intenzív, de ha nem tart kellő ideig, nem minősül zavarásnak, és az sem mindegy, hogy mely napszakban következik be (este, vagy napközben) (VINEY: ibid., p. 1079.). Janovsky is az *Intensität* és a *Zeitdauer* fogalmaira helyezi a hangsúlyt, azzal, hogy *plötzlich*, azaz pontszerű esetben nem, csak *langsam*, azaz elhúzódó zavarás esetén beszélhetünk szomszédjogi zavarásról (*Nachbarstörung*) (JANOVSKY, p. 282.). Az egyszeri zavarás sem valósítja meg. Janovsky éjjel 22 és reggel 6 óra közötti időtartamot határozza meg mint különösen zavarásra alkalmas időszakot (akárcsak hazánkban). Hiszen az emberek ekkor éjjeli nyugovóra térnének. (JANOVSKY, ibidem, p. 283.). Hazánkban az illetékes önkormányzat jegyzője közérdekből (környezetvédelmi szempontok alapján, a zajterhelés csökkentése érdekében, a lakók életkörülményeinek biztosítása céljából) az üzletek éjszakai nyitva tartását (22 óra és 6 óra között) korlátozhatja; a jogsértő állapot megszüntetéséig kötelező éjszakai zárva tartási időszakot rendelhet el (a kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény 6. § (5) bek. értelmében).

Nagy-Britanniában a Harrison v. Southwark and Vauxhall Water Co. ügyben 1891-ben Vaughan bíró kimondta, hogy a zavarásnak folyamatosnak (*continuous*) kell lennie, továbbá - ha nem folyamatos - akkor lehet megállapítani szomszédjogi érdeksérelmet, ha mégis fizikai kár áll be, illetve nem a megfelelő "szomszédkímélő" módon jártak el.

A túlérzékenység (hiperszenzitivitás) esetén szintén nem állapítottak meg Nagy-Britanniában kártérítést, mert - mint a Robinson v. Kilvert ügyben 1889-ben kimondták - normális körülmények között nem következett volna be a kár, nem gyulladt volna ki a tárolt papír, ha az a papír nem lett volna extragyúlékony.

A szomszédjogi környezetvédelem, akkor még csak szomszédjog a 19. század második felének terméke volt. A briteknél a Walter v. Selfe (1851.), a Bamford v. Turnley (1862.), a St. Helen's Smelting Co. v. Tipping (1865.) és a Sturges v. Bridgman (1879.) ügyekben került lefektetésre a szomszédjog szabályrendszere. Természetesen történt mindez a tőlük keletebbre eső fejlett európai országok példája alapján. Amennyiben a zavaró magatartás közérdekű hasznossága

meghaladta az így okozott joghátrányt, "polgárjogot" nyerhetett és ezzel polgári jogot is. A zavaró és a zavart fél érdekei mintegy versenyeznek egymással, és a közérdek és a magánérdekek, továbbá az ellentétes magánérdekek harcából a bíró dönti el - de egy általánosan bevett, objektív mérce alapján -, hogy melyik kerül ki győztesen. Nem feltétlenül a jogai gyakorlásában megzavart fél fog felülkerekedni. *Give and take*, azaz adj és vegyél is; *live and let live*, azaz élj és hagyj mást is élni - írja Penner 1993-ban a *Journal of Environmental Law* lapjain (PENNER, p. 7.). A britek is figyelembe veszik, hogy a panaszos fél részéről nem jelentkezett-e esetleg túlérzékenység (*abnormal sensitivity of the plaintiff's*). Továbbá a *duration of the nuisance*, azaz a zavarás időbeli elhúzódását; valamint az alperes rosszhiszeműségét is tekintetbe veszik. Vizsgálják továbbá a helybéli szomszédjogi viszonyokat. A *common and ordinary use and occupation of land*, tehát a szokásos és normális földhasználat, -birtoklás, továbbá a *conveniently done*, tehát a másik érdekeinek sérelmét minimalizáló eljárás alapelemei a szomszédjog fogalmának Nagy-Britanniában. *Unreasonable interference with a neighbour's land* a jogi terminus technicus a szomszédjogi zavarás fogalmára, mely egyezik a *troubles anormaux du voisinage* kategóriájával a francia nyelvben, ill. a *Nachbarstörung*gal a németben. A fogalmi magyarázat tehát már harmonizál Európában, és voltaképp a tartalom is egyezik - a felvázolt eltérésekkel - a felelősségi szabályrendszerekben.

A BH 1980. 378. esetben a hazai Legfelsőbb Bíróság törvényességi óvásnak helyt adva mondta ki a birtokháborítás tényét abban az esetben, melyben a felperes italbolt és tekepálya közelében vett házat, s a kuglizók hangoskodását birtokháborításként értékelte. Első- és másodfokon elutasították kérelmét, ám a legfőbb bírói fórum kimondta, hogy a zaj mint a birtokháborítás elkövetési magatartása megalapoz birtokvédelmet. Ptk. 188. §: *Ha a birtokost birtokától jogalap nélkül megfosztják, vagy birtoklásában zavarják (tilos önhatalom), birtokvédelem illeti meg.* A Ptk. 190. § értelmében *a birtokos a birtoka ellen irányuló támadást - a birtok megvédéséhez szükséges mértékben - önhatalommal is elháríthatja. Az elveszett birtok visszaszerzése érdekében önhatalmúlag csak akkor lehet fellépni, ha más birtokvédelmi eszközök igénybevételével járó idővesztés a birtokvédelmet megghiúsítaná.* A Ptk. Kommentár szerint (pp. 628-629.) a birtokos nem jogosult arra, hogy erőszakkal megakadályozza a szomszéd

által folytatott olyan tevékenységet, amely zajjal, bűzzel vagy hasonló behatással a környezetet zavarja.

A birtokvédelmi igénybe burkolt környezetvédelmi igény esetén valójában a törvényileg megszabott egyéves határidő letelte előtt is gyakran fordulnak a felek bírósághoz, hiszen maga a birtokláshoz való jogosultság is vitás lehet (Ptk. 192. § (2) bek.). A 2001. évi Ptk. Kommentár 624. oldalán olvashatjuk, *hogy a birtokháborítás mai jogunkban a környezetvédelem egyik eszközévé válik, nem tagadva meg kapcsolatát a tulajdonjoggal*. Itt a szerző a birtokháborítás zavarással megvalósított esetére utal, és nem a birtoklástól való megfosztásra. Birtokháborítás történhet úgy is, hogy valaki a közösen birtokolt területen a virágágyásban helyezi el gépkocsija roncsait (BH 1993/1. sz. 28.).

Alapvetően közigazgatási jogi jellegű jogszabályok is tartalmazznak közjogi és magánjogi elemeket egyaránt, ezzel támasztva alá a közjog és magánjog pusztán jogelméleti elhatárolhatóságát. A gyakorlatban a Ptk. 191. szakasza is közigazgatási elemet (ld: a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) 12. § (3) bekezdés c) pont) emel be a Polgári jogi Törvénykönyv bástyái mögé, amikor a zavarástól számított 1 éven belül és a birtoklás jogának bizonyított volta esetén a települési jegyző előtt *possessorius* birtokvédelmet tesz lehetővé. Ennek a lehetőségnek a felróható elmulasztásával bekövetkező károkat a károsult fél önkárának kell tekinteni. A jegyző illetően határozata ellen jöllehet nincs lehetőség közigazgatási úton jogorvoslattal élni, mégsem közigazgatási per, hanem a birtokháborító elleni polgári ügyszakos per (birtokper) indítható (ld: Ptké. I. 28. § (2) bek.), melynek keretei között lehet a jegyzői birtokvédelmi határozatban foglalt megváltoztatását kérni. Így a **környezetzavaró magatartás** kérdésében szintén kettős – magán- és közjogi – megoldást kínál a törvényhozó. A jogbiztonságot szolgálja továbbá a Pp. 271. § (3) bek. a) pontja, melynek értelmében nincs helye a felülvizsgálatnak, ha az elsőfokú bíróság ítéletét a másodfokú bíróság helybenhagyta a szomszédjogok megsértéséből eredő, valamint a birtokvédelmi...perekben. Szemben a rendszerint 15 napos teljesítési határidővel, a birtokperben a birtokállapot helyreállítására, ill. a birtoklás zavarásának megszüntetésére az alperest a felperes kérelmére azonnali hatállyal kell kötelezni (Pp. 217. § (4) bek. 1. mondata; előzetes végrehajthatóság: Pp. 231. § c) pontja; 232. § (1) bek.). A Ket. 64. szakasza az egyezségi kísérletről szól. Pl. a

környezetzavaró magatartást tanúsító kötelezi magát, hogy a rezgés-, zaj-, füst-, szag kibocsátását etc. a megállapodás szerinti mértékre csökkenti, míg a zavarással érintettek lemondanak jogorvoslati jogukról. Az egyezségben vállaltakat a hatóság határozatba foglalja, s ez alapján hatósági végrehajtásra kerülhet sor. Ibid. (1) bek.: ha jogszabály elrendeli, a hatóságnak a döntés előtt meg kell kísérelnie egyezség létrehozását az ellenérdekű ügyfelek között. Egyezségi kísérletre akkor is sor kerülhet, ha az ügy természete egyébként megengedi: kérheti tehát az ügyfél, vagy történhet *ex officio* is.

Az alkotmányos magántulajdoni védelem a gyakorlatban korlátok közé szorul, ezzel azonban a szomszédjogi érdekek sérülésének határáig mehetünk el.

Geneviève Viney francia professzorasszony írja *Les conditions de la responsabilité* c. könyve 1064. oldalán: *L'idée qui domine la jurisprudence est que les inconvénients liés au voisinage doivent être supportés jusqu'à une certaine limite, parce qu'ils sont inhérents à la vie en société; au delà de ce seuil, la responsabilité sera engagée, même en l'absence de faute de l'auteur du trouble, parce que la gêne devient intolérable et ne peut plus être justifiée par les relations de voisinage.* Azaz - summázva a fent leírtakat - a szomszédjogi zavarások csak egy bizonyos, társadalmilag elfogadott határig tolerálandók, e felett a zavaró vétkességére tekintet nélkül is élhet a szomszéd a bírói úttal: ez takarhat egyszerû eltiltást, de akár - mint a német jog kettőssége mutatja (BGB 1004.§) - kártérítést is.

Klasszikus birtokháborítási tényállások a dísznövényzettel való árnyékolás, a kútvíz szennyezése, az ablaknyitás akadályozása, az árnyékolás, és egyéb fény- és zajártalmak is.

A birtokháborítási környezetvédelmi esetekben a bíróság nemcsak a birtokháborítás tényét vizsgálja, hanem azt is, hogy a környezet érdeke mennyiben sérült. (Ennek fontosságára hívja fel a figyelmet Farkas-Gátos-Tarr (p. 44.).)

A Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában a szomszédjogi birtokvédelmi jogesetekben a határérték túllépése minden esetben zavarásnak minősül.

A 19. századi osztrák Ptk., mely az okkupált Magyarországon, Tótországban, Horvátországban stb. is hatályba lépett, birtokvédelmi szabályozásában megegyezik a mai magyar Polgári Törvénykönyvvel. S még hozzáteszik, hogy, míg a jogos önhatalom mint birtokvédelmi eszköz mindenkit

megillet, csendháborítás esetén a közigazgatási hatóság jár el. (Ez ma a magyar szabálysértési joganyagban található.)

Az 1976. évi II. törvény az emberi környezet védelméről bizonyos szempontból előfutára volt az 1977. évi Ptk.-novellának. Már az előbbi jogszabály veszélyes üzemként kezelte az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységet, akárcsak a 1995. évi környezet- és az 1996. évi természetvédelmi törvény. Kvt.: 103. § (1) A környezet igénybevételével, illetőleg terhelésével járó tevékenységgel vagy mulasztással másnak okozott kár környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kárnak minősül és arra a Polgári Törvénykönyvnek a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályait (Ptk. 345-346. §-ai) kell alkalmazni. Tvt.: 81. § (1) Az, aki a természet védelmére vonatkozó jogszabályokat, egyedi hatósági előírásokat megszegve kárt okoz, a kárt a Polgári Törvénykönyv 345-346. §-aiban foglalt szabályok szerint köteles megtéríteni. A Természetvédelmi Törvény 81. § (3) bek. értelmében károkozás esetén elsősorban a természetbeni helyreállítást kell megkísérelni, és a kár ebben az esetben - hacsak a helyreállítást nem a károkozó végzi - magában foglalja az eredeti állapot helyreállításának költségeit is.

Döntő változást a Ptk. 1977. évi módosítása hozott, mely veszélyes üzemi felelősséggént nevesítette (a vadállattartás mellett) az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységet: *Aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, mely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik. Ezeket a szabályokat kell alkalmazni arra is, aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységével másnak kárt okoz.* A törvényhozó objektív felelősséget állapít meg, mely alól nehezen exkulpálhatja magát a károkozó. A három év eltelte után még további két esztendeig általános felelősséggel tartozik a károkozó a Ptk. 339. § alapján; ekkor már könnyebb a kimentés. Marton Géza a vétkekesség azon polgári jogi kategóriáját, miszerint az általában elvárhatóság szolgál mércéül, objektivizált felelősségnek tekintette (MARTON).

A "más" fogalmába Bándi Gyula az emberi környezetet is belehelyezi, s azt írja, hogy az állam ilyen alapon kártérítésre tarthat igényt. A "más" jelenthet természetes, vagy jogi személyt, jogi személyiség nélküli szervezetet.

Az 1981. évi Ptk. Kommentár (p. 1540.) a Ptk. 345. § kapcsán "az adott helyzetben általában elvárható" és a "senkitől sem várható el" kategóriákat egy felelősségi skála két végpontjának tekinti. Eörsi Gyula írja: *az objektív felelősség egy merev szabállyal kifejezett határeset a rugalmasan megfogalmazott és alkalmazott szubjektív felelősségnek.*

A Társasházi Törvény szintén tartalmaz szomszédjogi elemeket: a 2003. évi CXXXIII. tv. a külön tulajdonnal kapcsolatos jogok és kötelezettségek kapcsán a 18. § (3) bekezdésében (II. fejezet) kimondja, hogy *a társasház közgyűlése...a lakhatás nyugalma – így különösen: a zaj- és rezgésvédelem, ill. a lakókörnyezetet veszélyeztető más tevékenység megelőzése – érdekében...kikötött feltételű hozzájáruló határozatot is hozhat.* (Több hatályos hazai önkormányzati rendelet értelmében a jegyző határozatában megtilthatja az állattartást, amennyiben azt a szomszédjogok sérelmével gyakorolják: Ptké. 21. §.)

A BH 2005. 50. értelmében amennyiben a társasházi lakás tulajdonosa a saját lakásában olyan felújítási munkákat végez, mellyel az alatta lakó tulajdonostársat a lakása zavartalan használatában korlátozza, a jogvita a szomszédjogi szabályok és a birtokvédelmi szabályok együttes alkalmazásával bírálható el (Ptk. 100. §, 188. §, 191. §).

A magyar környezetjog – a Környezetvédelmi Törvény felelősségi szabályai alapján – általában a környezethasználat jogi értelemben rendezett viszonyait helyezi előtérbe. Ez azt jelenti, hogy a szabályozás a közigazgatási engedélyhez kötött környezethasználatot, ill. a szerződéssel szabályozott használatot tekinti megengedettnek, fontosnak, lényegesnek. A szerződéses viszonyok a közigazgatási jogban is megjelennek (ld: Ket.). A gyakorlatban azonban a környezethasználatok egy részét sem közigazgatási engedély, sem szerződés nem szabályozza; akár az érintett terület hiányos jogforrásai, akár a szereplők kevésbé jogkövető hozzáállása következtében. Mindezek miatt érzem fontosnak az extrakontraktualitás paradigmájának a szokásos értelmezésen túli, bővebb elemzését. A deliktualitás kifejezés vétkességet implicál, ezért elkülönítem azt a vétkességet teljesen nélkülöző, tisztán "extrakontraktualitásnak" nevezett szerződésen kívüli esetektől.

A hatályos magyar Ptk. 345.§ (1) bek. 3. mondata megfogalmazza a környezeti károkozásért való polgári felelősséget. Ez a felelősség a szerződésen kívüli károkozás alá tartozik a kódexben. Mint veszélyes üzemi felelősség létezik

deliktuális (vétkes) és sine culpa (vétkes, extrakontraktuális) alakzata. A három év eltelte után belépő 339. § esetén azonban már kizárólag deliktuális felelősségről lehet szó. Ennek oka, hogy a magyarban vétkesnek nevezett felelősség legalább a büntetőjogi *neglegentia* fogalmi elemeinek meglétét feltételezi. A veszélyes üzem esetében azonban előfordulhat olyan elháríthatatlan ok, amely üzemen - a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén - belül keletkezik; ez sine culpa felelősséget generál, tekintettel arra, hogy hiányzik a vétkeség minden fogalmi eleme. Ez az extrakontraktualitás paradigmája. Az osztrák környezetvédelmi magánjogi felelősségtanban a károkozó szubjektív oldala felől nézve létezik a *wissentlich* (tudatosan) és *willentlich* (akaratlagosan) *in böser Absicht*, azaz *dolomalo* előidézett kár, továbbá a *dolus eventualis*, melyet *bedingter Vorsatz*nak neveznek. A *Fahrlässigkeit*, azaz a gondatlanság akkor áll fenn, *wer die objektive gebotene Sorgfalt in subjektiv vorwerfbarer Weise nicht enthält*, azaz az objektíve megkívánt gondosság elmulasztása szubjektíve nem felróható. Ennek létezik egy *culpa levis* változata: *das darf einem ordentlichen Menschen keinesfalls passieren*. Továbbá egy *culpa levissima*, melyet *leichte Fahrlässigkeit*nek neveznek: *das kann gelegentlich auch bei sorgfältigen Menschen vorkommen*, azaz ami a *bonus et diligens pater familiasszal* is megeshet.

Extrakontraktuális veszélyes üzemi felelősségi alakzat esetén hiányzik a vétkeség; így az kizárólag a jogellenességre, a kárra és az okozati összefüggésre korlátozódik.

A szerződéses károkozás esetén javasolt kumulatív technika mára már csak elméleti jelentőséggel bír, mert a legújabb magánjogi felfogás a szerződéses károkozás esetére a veszélyes üzemi alakzatot is adekvátnan beléptethetőnek tartja. A Ptk. 318. §-ban foglalt behelyettesíthetőség alapesete az általános szerződésen kívüliség szabályrendszerére utal. Ezt egészítette ki a gyakorlat a fokozott veszéllyel járó tevékenység szabályainak imputálhatóságával. A konszideráció intézménye lehetséges környezeti károkozást magában rejtő szerződéses jogviszony esetén különleges hangsúlyt nyer: szükségesnek tűnik a szóban tett kiegészítő kijelentések vizsgálata.

Sine culpa felelősségi alakzat mellett kártalanításra kerülhet sor, míg deliktuális esetben kártérítésre. A svájci magánjog Yung javaslatára (YUNG) az *objectivation de la faute*, azaz a vétkeség fogalmának tárgyiasítása irányába mozdult el. A *Gefahrensatz* az előidézett veszélyhelyzet alapelvét jelenti, melynek

értelmében az illetén tevékenységet folytató köteles minden lehetőet megtenni, hogy elhárítsa a kár beálltát; ennek hiányában felel az így előállott károkért. *Illicite et fautif*, azaz jogellenes és vétkes az a magatartás, melynek értelmében a veszélyhelyzet előidézője nem tesz meg minden lehetséges óvintézkedést. Az *Obligationenrecht* (a svájci kötelmi jogi törvény, mely a ZGB-n kívül kapott helyet) 36. cikkelye *strictement és objectivement*, azaz szigorú tárgyi felelősséggel szankcionálja a vízszennyezőt mind aktív, mind passzív magatartás esetén (*acte et omission*).

A környezetveszélyeztetéssel előidézett kár: *damnum emergens, lucrum cessans*, indokolt költségek. Az új magyar Ptk.-tervezet Kötelmi jogi Könyve értelmében a tapadó káron (a szolgáltatásban bekövetkezett kár) túl olyan mértékben kell csak a károsult egyéb vagyontárgyában keletkezett károkat (következménykár) és az elmaradt vagyoni előnyt megtéríteni, amilyen mértékben a károsult bizonyítja, hogy a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt. Szándékos vagy súlyosan gondatlan szerződésszegés esetében meg kell téríteni a károsultnak azt a kárát is, amelyet a szerződésszegő fél a szerződésszegés időpontjában láthatott előre (5:114. §).

A korporális kár: a) anyagi: orvosi, temetési költségek; életjáradékban megnyilvánuló, élethosszig tartó orvosi kezelési költségek; b) extrapatrimoniális: *praetium doloris* (fizikai fájdalom), esztétikai kár, az életminőség romlása. A morális kár: a) személyiséget érintő; b) érzelmi (affekciós) kár. Lehet a környezeti magánjogi kár közvetlen, vagy közvetett. Jelentkezhet a jövőben, vagy a jelenben; de jelentheti egy lehetőség megghiúsulását is. Az egészséges emberi környezethez való jog sérelme gyakran manifesztálódik fizikai, esztétikai - extrapatrimoniális - károk formájában. Korporális kárt pedig okozhat légszennyezés (pl. asztma) stb. Az extrapatrimoniális kárral kapcsolatban: az Európai Emberjogi Bíróság kimondta, hogy a Lorca spanyol városban üzemelő víztisztító berendezés - jóllehet szükséges volt a felállítása, tekintettel arra, hogy a bőrüzemek jelentősen szennyezték a vizeket - szomszédjogi zajhatással, továbbá a környéken lakók egészségének károsításával idézett elő környezeti kárt. A zajhatás csupán szomszédjogi probléma lenne, de az egészséges emberi környezethez való jog európai emberjogi alapelvnek minősül. (Forrás: Az Európai Emberjogi Bíróság 1994. december 9-i határozata.)

A Természetvédelmi Törvény 81. § (2) bek. értelmében a természet védelmének szabályai megszegésével okozott kár magában foglalja:

- a) a tényleges vagyoni kárt,
- b) az elmaradt hasznot,
- c) a károkozás felszámolásával kapcsolatban felmerült indokolt költséget,
- d) a természeti állapot és minőség károsodásából eredő, illetve
- e) a társadalom, annak csoportjai vagy az egyének életkörülményeinek romlásában kifejeződő nem vagyoni kárt.

A veszélyes üzemi felelősségi fokban az elháríthatatlanság és az üzemkörön kívüliség, míg a Ptk. 339. § esetében annak bizonyítása lehet exculpatió ok, hogy a károkozó úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható; ill. ez utóbbi esetben a bíró különös méltánylást érdemlő esetben mentesítheti a károkozót a kár részbeni megtérítése alól (kontraktualitás esetén a kártérítés mérséklésének – ha jogszabály kivételt nem tesz – nincs helye).

Czövek István táblaügyész 1822-ben megjelent munkájában (Kelemen Imre 18. századi latin nyelvű egyetemi tankönyvének magyarítása) írja, hogy az “álnokságos kárt” (deliktuális, szándékos), a “hibából esett kárt” (deliktuális, gondatlan) és a “történetbeli kárt” (extrakontraktuális, *sine culpa*) meg kell különböztetni egymástól.

Lenkovics Barnabás álláspontja szerint nem a kártérítésre kell helyezni a hangsúlyt a szomszédjogi környezeti érdekek sérülésekor, ha a zavarás még csak imminens, hanem az egyéb objektív, preventív, a tulajdonjog “abszolút” jellegéből folyó jogkövetkezményekre: úgymint eltiltás, abbaahagyásra, biztosíték adására kötelezés stb. A szubjektív és az objektív alapú szankciók vegyes alkalmazására kerülhet azonban sor, ha a szomszédjogi zavarás már realizálódott (LENKOVICS). A szomszédjogi környezeti zavarás az *Eigentum*, ill. *propriété* (tulajdon) fogalmi meghatározásából következik, tehát abszolút szerkezetű jogviszony generálta objektív felelősséget jelent az európai jogrendekben. Az újabb polgári anyagi jogi felfogásban a tulajdonjog már tartalmaz némi relativitást, kiváltképp a használattal kapcsolatban. A tulajdonjog máma tehát már mutat relativitást, mely a környezetvédelmi tulajdonjogban, birtokvédelemben megmutatkozik (ld: Ptk. Komentár, 2001.). A brit jogban *quia timet* jellegű eltiltásra kell tehát helyezni a hangsúlyt imminencia esetében - mint a Szabo contra East Digifone Ltd. ügyben 1998-ban Írországban. Valamiféle erős

valószínűségnek, erkölcsi bizonyosságnak kell fennforognia ahhoz, hogy egy veszélyhelyzetet imminensnek tekintsen a bíró, és *quia timet* eltiltást alkalmazzon. Ez a nyugat-európai gyakorlat Magyarországon is figyelembe veendő; különös tekintettel a *quia timet* alkalmazásának feltételeire. Tehát rendkívül szigorúan kell eljárni, amikor - mint a Szabo-féle ír esetben is láthattuk - például egy cellás mobiltelefon-állomást akarnak telepíteni, és ez ellen a környék lakói tiltakoznak. Ebben a konkrét esetben az döntött, hogy nem ionizáló sugárzást bocsájtott volna ki az elektromos állomás, ami nem vezethetett a felperesek által felsorolt álmatlansághoz, szív- és keringési panaszokhoz, sinusitishoz vagy bronchitishoz. (Hazánkban is találunk hasonló jogesetet.) Fenyegető veszély miatt eltiltást csak tudományosan bizonyított **tényeken** alapuló indokok alapján szabad a bíróságnak kiszabnia. Kétely esetén a beruházó érdekeit védjük, jóllehet ez ellentmondani látszik a környezetvédelemben megfogalmazott, általánosan bevett alapelvnek, a minimális kockázat princípiumának. Megfelelni látszik azonban az üzleti érdekek védelmének. Abban az esetben, amikor a fizikai kár már bekövetkezett és további károsodás veszélye áll fenn, ún. *mandatory injunction* kérhető, melynek értelmében a cselekvő helyzetben lévő károsult megteheti a megelőző intézkedéseket a szomszédja helyett, amennyiben az vonakodik a prevenció eszközével élni. Itt is azt láthatjuk, hogy a környezetvédelem szempontjai a magánjog térségében háttérbe szorulnak a polgári jogi gazdasági érdekekkel szemben. A környezetvédelmi magánjog tehát egy olyan speciális jogterület, ahol a polgári jogi anyagi érdekeket kell finoman ütköztetni a környezetvédelmi közérdekkel. További birtokvédelmi brit *injunction* a *prohibitory injunction*, mely a brit tulajdonjogban is megjelenő használati (*use*), haszonélvezeti (*enjoyment*) és kizárólagos birtoklási (*exclusive possession*) tulajdonosi jogosítványok védelmében a szerződésen kívüli, károkozó jogellenes magatartás (*tortious activity*) abbahagyására kötelezést tartalmaz. Végezetül kitérek egy viszonylag friss *injunction*-re, a *damages in Lieu of an Injunction* intézményére, mely Lord Cairn törvényében került megfogalmazásra 1858-ban, és 1981-ben került kodifikálásra a High Courton való alkalmazása a Supreme Court Act 50. szakaszában. Itt voltaképp arról van szó, hogy nemcsak már beállott kárért, hanem fenyegető, a jövőben *injunction* hiányában feltétlenül bekövetkező kár megelőzésére is lehet birtokvédelmi eltiltást kapni.

Boros József 1976-ban még a bírósági gyakorlatra bízta annak kialakítását, hogy a szomszédjogi, birtokvédelmi zavarás mikor minősülhet környezetet veszélyeztető veszélyes üzemnek (BOROS).

A Legfelsőbb Bíróság Pf. 22.345/1963. sz. jogesetében kimondta, hogy attól még, hogy az alperes a közigazgatási hatóság engedélye alapján építkezett, ez nem jelenti, hogy az építkezéssel okozott kárt ne kellene megfizetnie. Hiszen jogellenes magatartással okozott kárt. Lenkovics Barnabás hasonlóan ítéli meg a gyakorlati jogi helyzetet (LENKOVICS, p. 324.). Nagy Éva és Pecze Dóra idézett munkájának 133. oldalán ugyanerre az álláspontra jutnak.

A közjog által megalapozott kártérítés és a magánjogi alapú kártérítés között az a különbség a környezetvédelem esetében, hogy míg a közigazgatási jogszabály a közigazgatási határérték feletti szennyezés esetében kötelezi a szennyező tevékenység folytatóját, azt, aki folytatta, vagy aki átvállalta a kármentesítésre, kártérítésre, addig a polgári jogi bíró a határérték alatti szennyezés esetén is megítélhet ilyen szankciót.

Kilényi Géza 1976-ban rámutat, hogy szomszédjogi érdekek sérelme a környezetvédelemben nem csak államigazgatási szerv engedélyének megsértésével állhat elő (KILÉNYI: Polgári jogi eszközök..., p.289.).

A Legfelsőbb Bíróság döntése értelmében a szennyezési határérték túllépése szennyezést valósít meg, mely implikálja a veszélyeztetés fogalmi elemeit is. Petrik Ferenc megállapítja Kártérítési jog c. könyve 113. oldalán, hogy *a Ptk. szövegéből az a következtetés is levonható, hogy minden – a legcsekélyebb - szennyező tevékenységgel okozott kár objektív felelősséget von maga után...a Ptk. nem ismer olyan elvet, hogy csak egy bizonyos mértéket meghaladó kár megtérítése kötelező: a törvény a teljes kártérítés elve alapján áll. Ha tehát a határértéket el nem érő kár keletkezik, a Ptk. alapján ez is megtérítendő.* (PETRIK, p.113.).

A Környezetvédelmi Törvény 4. §-ának *j)*, *k)* és *l)* pontja értelmében csak az a környezetszennyezés valósít meg környezeti veszélyeztetést, amelynek hatására a környezetnek vagy valamely elemének olyan mértékű változása, szennyezettsége, illetve valamely eleme igénybevételének olyan mértéke fenyeget, amelynek eredményeképpen annak természetes vagy korábbi állapota (minősége) csak beavatkozással vagy egyáltalán nem állítható helyre, illetőleg amely az élővilágot kedvezőtlenül érinti.

A BH 1987. 437. eset értelmében a légi járműről folytatott vegyszeres permetezés veszélyes üzemi felelősséget generál. FP méheit vesztette a permetezés folytán, s ezért kérte kártérítés megfizetésére kötelezni AP-t. A perbeli személyek változtak, és a bíróság végül nem is teljesen az FP keresetében hivatkozottak szerint bírálta el a kérdést, mégis a lényeg, hogy kétféle veszélyes üzem is fennállt a perben: egyrészt veszélyes üzemnek kell minősíteni a permetezést végző motoros repülőgépet, másrészt ilyen tevékenység maga a permetezés is. Hogy ki a mezőgazdasági repülőgép üzemeltetője, most nem fontos – a permetezést az eredetileg alperesként perbe hívott állami gazdaság rendelte el (a pilótával kötött felelőség-átvállalási klauzulával), tehát a felperes méhészetében okozott károkért az tartozik felelőséggel, még hozzá három éven belül veszélyes üzemi felelőséggel. Annak eltelte után hivatkozhat csupán arra, hogy az adott helyzetben általában elvárhatóan járt el.

A bírói gyakorlat kezdetben nem is a környezetkárosítás, -veszélyeztetés miatt ítélte fokozott veszéllyel járó tevékenységnek az ilyen károkozást, hanem a vegyszer veszélyessége miatt. A Legfelsőbb Bíróság 1971-es állásfoglalása szerint a vegyszeres permetezés fokozott veszéllyel járó tevékenység. Sokáig kérdéses maradt azonban, hogy a kisebb mennyiségű vegyszer alkalmazása is veszélyes üzemet generál-e.

A BH 1981. 413. sz. jogesetben a bíróság kimondta, hogy az élővilágra veszélyes növényvédő szer kiszórása környezetkárosító hatással járhat, amelyért a kiszórást végző gazdálkodó szervezet veszélyes üzemként felel.

A BH 1997/6. 3000. jogesetben hypoxiás állapot állt elő a folyóban szennyvízkibocsátás miatt, s ezt a szennyező kellő körültekintéssel elháríthatta volna, de a szennyezés egyébként is a folyóban történt, tehát azon az üzemkörön belül, ahová a szennyvizet engedni szokták.

A Legfelsőbb Bíróság Pf.III.20.088/1990. jogesetében cefreresiduum került a vízfolyásba, s ez szennyezőanyagként lépett fel, szintén oxigénhiányos állapotot generált, melynek következménye a vízfolyás élőállományának pusztulása lett. A veszélyes üzemi felelőség itt is fennállt.

A Fővárosi Bíróság 41.Pf.21.245/1986. jogesetében a repülőtér szomszédos házak irányába történő zajkibocsátása alapozta meg a veszélyes üzemi felelőséget.

A BH 1980/1. 15. jogesetben hasonlóképpen üzemi rezgés kibocsátás idézett elő károsodást, s itt is előállt a “veszélyes üzem”. (V.ö.: a Legfelsőbb Bíróság MK 29. állásfoglalása.)

A BH 1973/2. 71. jogesetben a nagy porkibocsátás szennyezést eredményez, mely a Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint is magában foglalja a veszélyeztetés kritériumait. Ekként a vétkes felelősség szabályait rendeli alkalmazni a bíró. Ez tartalmazhat deliktuális elemet is, amennyiben elhárítható lett volna a kár.

A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. tv. 103. §-a a Ptk. 345-346. §§-okat rendeli alkalmazni a környezet igénybevétele, terhelésével járó tevékenységgel, mulasztással másnak okozott károk esetében. Ha a károsult nem érvényesíti kártérítési igényét, erről nyilatkozhat az elévülési időn belül, s a környezet védelméért felelős miniszter az állami költségvetés megfelelő célleírányszava javára az igényt érvényesítheti.

Bogyay Mária *A környezetszennyezés jogi szankciórendszere* c. munkája (BOGYAY) mérföldkőnek számít a környezetjog történetében. Zoltán Ödön idézi Bogyay Máriát 1985-ben (ZOLTÁN: Kártérítési felelősség a környezet védelmében, pp. 78-79.). A bírói korrekcionalizáció már az ötvenes években is a jelenlegiekhez hasonlóan ítélte meg a környezetvédelmi magánjogi felelősségi kérdéseket Magyarországon. A bíró megalkotja a konkrét ügyre vonatkozó jogot - vallja H. L. A. Hart *A jog fogalmában* (HART, p. 314.).

A Ptk. 349. § alapján is sor kerülhet környezetvédelmi tárgyú kártérítésre. Előfordult, hogy az önkormányzat úgy adott ki építési engedélyt, hogy elmulasztotta megkérni a környezetvédelmi tárgyú engedélyt, és a környezetvédelmi szakhatóság később megtagadta a használatba vételi engedély megadását. Az épületet felhúzták, így az önkormányzatot közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítésére kötelezte a bíróság (BH 1995. 27.).

Franciaországban a vétkesség kategóriája az *imprudence* és a *négligence* fogalmi kettősére épül. Ezek a hazaitól eltérő fogalmak, de némileg fedik egymást. Az eltérés a két ország sajátosságaiból fakad. Tekintettel arra, hogy a *neglegentia* azonos itt is, ott is, a vétkesség alsó határa megegyezik. A lényegi distinkció tehát rokonítható.

Környezeti károkozás történhet szerződéses jogviszony keretei között is. Kontraktuális környezeti károkozás esetén belépnek a Ptk.-beli szerződésszegési okok. Ezek közül kiemelem a kellékszavatosságot. Amennyiben károkozás is

történt, már a Ptk. kártérítési szabályai is belépnek a szavatossági igények mellett (Ptk. 310. §). Ilyenkor a szavatossági igényekre a szavatossági határidő (Ptk. 305/A. § - 308/C. §), a kártérítésre pedig a 3 év veszélyes üzemi (Ptk. 345. § (4) bek.), ill. főszabály szerint a további 2 év általános (Ptk. 324. § (1) bek.) igényérvényesítési határidő az irányadó (ld: LB I. sz. Polgári-gazdasági elvi döntés III. pont). A környezet- vagy természetkárosító, ill. a hulladékgazdálkodás rendjét sértő tartalmat magában foglaló szerződés jogszabályba ütközés címen semmis (Ptk. 200. § (2) bek.). A hazai termékfelelősségi jog objektív felelősséget ró a gyártóra (importálóra) – ill., ha ismeretlen, a forgalmazóra - a termék hibája által okozott kárért: egy elévülési 3 és egy 10 éves jogvesztő határidővel. (A termékfelelősségről szóló 1993. évi X. tv. 12. §: ez a törvény nem érinti a károsultnak a szerződésszegéssel, illetve a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályain alapuló, vagy külön jogszabályban meghatározott igényérvényesítési lehetőségeit.) Az új magyar Ptk.-tervezet 5:150. §-a bevezeti a gyártónak a termék hibája miatti közvetlen helytállását (termékszavatosság). A termékszavatosság a kellékszavatosság *lex specialisa*. A környezeti károk megelőzése és helyreállítása tekintetében a környezeti felelősségről szóló 2004/35/EK parlamenti és tanácsi irányelv preambuluma (22) szakasza értelmében a tagállamok nemzeti szabályokat állapíthatnak meg a költségfelosztásra vonatkozóan olyan esetben, ha a kárt több fél okozta. A tagállamok különösképpen figyelembe vehetik a termékfelhasználók különleges helyzetét, akik nem vonhatók felelősségre a környezeti kár okozásáért ugyanolyan feltételekkel, mint a termékgyártók. Ilyen esetben a felelősség megosztását a nemzeti joggal összhangban kell megállapítani.

Számos példa felhozható kontraktuális alapú környezeti problémákra. A Legfelsőbb Bíróság GK 25. számú állásfoglalása értelmében a vállalkozó köteles figyelmeztetni a megrendelőt, ha az környezetkárosításhoz vezető utasítást ad neki, és amennyiben az ezt nem veszi figyelembe, köteles megtagadni a jogellenes munka elvégzését. A jogellenesség itt környezetjog-ellenességet jelent.

A 2001. évi Ptk. Kommentár már kiemeli, hogy a veszélyes üzem tárgykörébe tartozó szerződésszegés esetén kiterjesztőleg értelmezve belépnek a veszélyes üzemi szabályok is mint mögöttes joganyag. Tehát a Ptk. 318. §-ban megfogalmazott utalószabály megnyúlik a fokozott veszély határáig. Amikor a környezeti károkozás bekövetkezik szerződéses keretek között, a kumuláció a

dolo-malo elkövetés helyett a hanyagság határáig terjeszti ki az objektiválódott szubjektív felelősség tereumát, ám a 2001. évi Ptk. Kommentár értelmében objektív felelősség esetén is alkalmazni kell a kontraktuális károkozás ezen tárgyi körébe tartozó esetben a behelyettesítési szabályt. Bárdos Péter 2001-ben megjelent munkájában a formállogikai levezethetőség talajáról érvelve javasolta a Ptk. 318. §-ban megfogalmazott utalószabály alkalmazhatóságát a veszélyes üzemi felelősségre kiterjeszteni (BÁRDOS, p. 82.). (Egyéb munkák is kitérnek erre.) Zoltán Ödön 1985-ben napvilágot látott munkájában arról írt, hogy a szerződéses környezeti magánjogi károkozás esetében az általános felelősségi alakzatot ki kellene terjeszteni az objektivitás szélső határáig (ZOLTÁN: Kártérítési felelősség a környezet..., p. 72). A 20. század eleje óta tartó tárgyasítási európai magánjogi felelősségi trend csak mára érkezett el ahhoz a ponthoz, melyet nyugati államok még ma sem mondhatnak magukénak a megvalósítás síkján. A környezeti kárfelelősségben hangsúlyos szerepet játszik az objektivitás.

A kumuláció intézményét a magyar Ptk. és a Code Civil sem tiltja. Kérdés, hogy ez nem töri-e meg a *ne bis in eadem re* elvét. Tehát nem arról van-e szó a valóságban, hogy - annak a leple alatt, hogy a büntetőjogi büntetést a büntetőbíró szabja ki, ezzel szemben a polgári jogi büntetést a polgári bíró - kétszer büntetik ugyanazt a személyt ugyanazért a cselekményéért? Eltérő jogágakról lévén szó: nem.

Az új Ptk.-koncepció értelmében a szerződéses károk esetén a szerződéskötéskor előre nem látható, a szerződésszegéskor elháríthatatlan és a szerződésszegő ellenőrzési körén kívül eső károkat nem kell megtéríteni (Kötelmi jogi Könyv 5:113 §). A francia objektív felelősségi alakzat ismeri a külső (*extérieur*), elháríthatatlan (*irrésistible*) és előre nem látható (*imprévisible*) konceptuális jelzőket, fogalmi magyarázatokat. A *faute de la victime* (a károsult vétkes közrehatása) kármegosztásra ad alapot (Code Civil 1147. cikkely; új magyar Ptk.-tervezet 5:116 § (1) bek.).

A szennyeződések gyakran diffúzak, időben elhúzódva jelentkeznek, nehezen bizonyíthatók. Ilyenkor költséges szakértői tevékenységgel lehet csak feltérképezni a tényleges károkat.

Kontraktuális károkozás esetén nem mindegy, hogy gondossági vagy eredménykötelem szerepelt-e a szerződésben. A környezetvédelmi megbízott

tevékenysége *obligation de moyen*ként kerül értékelésre, míg egy permetezés elvégzésére irányuló szerződés *obligation de résultat*.

Sajátos helyzetet keletkeztet a repülőterek közelében lakók által elszenvedett zajártalmi szituáció. *In solidum* felelősség helyett izolált zajártalmakról van szó, melyek esetében az egyes repülőgép-társaságok külön-külön felelnek az általuk előidézett zaj- és rezgéskárokért.

Azzal kapcsolatban, hogy mi minősül veszélyes üzemnek, és mi nem, számos elgondolás él manapság és élt a múltban. Nem lehet veszélyes üzem, ha valaki védett, de vadászatra tenyésztett állatokat lő le. Magyar és Tamás András azt írták, az számít, hogy minőségében rongálja-e a természeti értékeket, ill. az emberi életkörülményeket rontja-e, míg Eörsi arra az álláspontra helyezkedik (EÖRSI, p. 93.), hogy a Legfelsőbb Bíróságra kell bízunk a környezetvédelmi veszélyes üzem körének kialakítását. Nem mindegy, hogy egy ember, vagy emberek milliói pusztítják-e a környezetet. Véleményem szerint a veszélyes üzem keretein belül kell megítélni azt a környezetveszélyeztetést, ami a természetet vagy a környezetet jelentős mértékben veszélyezteti, és egyfajta társadalmi értékrendre gondolok. Ez a társadalmi közfelfogás, mely a technika és tudomány adott szintjéhez mérten vizsgálja a környezetre való veszélyesség fokát mindig egy konkrét társadalmi-történelmi közegben alakítható ki elsősorban, a joggyakorlat által.

A két világháború közti hazai *juris dicti*óból kiemelve, a Polgárijogi Határozatok Tárában a 743. sz. elvi határozat szerint: *a szomszédjog alapján a tulajdonos csak azokat az intézkedéseket tilthatja meg és csak azok miatt követelhet kártérítést, amelyek a szomszédos telek használatának a helyi viszonyok szerint való közönséges (a közfelfogásnak megfelelő) mértékét meghaladják és a korlátozott tulajdonos telkének helyben szokásos használatát jogellenesen és lényegesen korlátozzák. Ha tehát bizonyítást nyer, hogy a szomszédos telek tulajdonosa, vagy alkalmazottjai a tulajdonost egyébként megillető jogot, azzal visszaélve, merőben a szomszéd tulajdonos bosszantása és károsítása végett gyakorolták, az ezzel megokolatlan és szükség nélkül okozott károkért az előbbi az utóbbinak felelősséggel tartozik.*

A Code Civilben *troubles anormaux du voisinage*ként találjuk a környezetikár-okozás szomszédjogi vetületét, mint erről fentebb már szó volt. Ez a francia polgári törvénykönyv 544. cikkelyén alapul: *la propriété est le droit de*

jouir et de disposer des choses de la manière la plus absolue, pourvu qu'on n'en fasse pas un usage prohibé par les lois ou par les règlements. Azaz a tulajdonjog gyakorlásának a jogszabályok szabnak csupán korlátot. Más tulajdonjogát szükségtelenül zavarni tilos.

Nem állapított meg a francia bíró szomszédjogi zavarást, amikor a szomszéd földjén lévő trágyadomb keletkezése időben megelőzte a családi ház felhúzását egy vidéki falucskában, ahol egyébként is természetes dolog a trágyadomb. Ezek az utóbbihoz hasonló esetek mindig körültekintő elbírálás tárgyát képezik a francia környezetvédelmi szomszédjogban. Hiszen zavarásnak minősül ugyanakkor az is, ha a puszta látványával, jelenlétével fejt ki oda nem illő módon – pl. a belvárosban emelkedő trágyadomb – zavaró hatást. (Ld: *Code de l'environnement*, Dalloz, Párizs, 2002., pp. 136-137.) Malaurie és Aynes is arra a következtetésre jut, hogy, aki előre tudta, milyen környezetbe költözik, tehát számíthatott a szomszédjogi zavarásra, a *théorie de préoccupation* értelmében nem perelhet (ibid., p. 68.). A Cour de Cassation azonban ezt az elméletet ellenzi. (Ld: Magyarországon a BH 2002. 92. jogesetben az alperesek ólja nem okozott nagyobb füstöt, mint egy háztartás füstje, így nem merítette ki a szükségtelen zavarás fogalmát.) Nagy-Britanniában Thesiger lordbíró 1879-ben a *Sturges contra Bridgman* ügyben kijelentette: *What would be a nuisance in Belgrave Square would not necessarily be so in Bermondsey.* Azaz ami a Belgrave téren, a belvárosban zavarásnak minősül, nem biztos, hogy az lenne Bermondsey-ban, egy kisközségben. Ez a lokalitás elvének lényege. Tehát más-más megítélés alá esik, ha a szomszédjogi zavarás környezetvédelmi szempontok alapján való megítélése kerül szóba. Nem mindegy, hogy vidéken, egy falucskában, vagy a főváros szívében kerül kifejtésre ugyanaz a magatartás. 1865-ből datálódik a *St. Helen's Smelting* társaság és *Mr. Tipping* közt húzódott ügy. A 19. század közepén a brit alkáliipar központja *St. Helen* volt, ahol a lakosság átlagéletkora már csak alig 25 esztendő volt. *Mr. Tipping* úgy döntött, hogy *private nuisance* címen perel; a bíróság azonban differenciált a vagyonsökkenésben és az egyszerű személyes diszkomfort formájában jelentkező károk között. Ez utóbbit lényegesen alulértékelve. A felperesi és alperesi érdekek csak addig versenyeztethetők, amíg konkrét fizikai kár nem keletkezik. Ez utóbbi esetben már egyértelműen a károsult érdekeit kell figyelembe venni. A brit környezetvédelmi magánjogban a konkrét, fizikai környezeti kár kerül objektív értékelésre, míg a veszélyeztetés csak

érdekmérlegelés során nyerhet jelentőséget. Fizikai kár esetén nincs helye érdekmérlegelésnek.

A Code Civil 1384. cikkely (1) bekezdésében foglalt *qui est causé par le fait (...) des choses qu'on a sous sa garde* (a felügyelete alatt álló dolgok által okozott károkért való felelősség) lett később az objektív környezeti kárfelelősség alapja Franciaországban. 1896 óta Franciaországban ezt a törvényhelyet alkalmazzák az üzemi balesetekre, majd a 20. század elejétől fokozatosan az egyéb hasonló káresetekre is.

A *présomption de faute*, azaz a vétkesség vélelme után 1930-tól a *présomption de responsabilité*, azaz a magyar veszélyes üzemi felelősséghez hasonló felelősségi vélelem kerül alkalmazásra a francia bíróságokon. Innen ered az analógia alapja, mellyel a francia polgári törvénykönyv 1384. cikkelyét lehet többek közt az emberi környezetet veszélyeztető károkozásokra is alkalmazni.

A vétkes felelősség, mely a Code Civil 1382. és 1383. cikkelyein alapul, ritkán kerül alkalmazásra. Az 1384. cikkely (1) bekezdése értelmében vétkes felelősséget is megállapíthat a bíró: pl. amikor egy vegyi üzemből gázok szabadulnak ki (Civ., 1969. december 17., Bulletin, p. 261.); vagy éppen az üzemben tartó kéménye, gépei okoznak károkat.

A francia bíróságok fokozatosan kialakították azt a gyakorlatot, hogy, aki szennyező tevékenységet folytató üzem, gyár mellé költözik, nem tarthat igényt kártérítésre.

A francia környezeti kártérítési civiljogi felelősség kettős síkon fut: (1) *responsabilité pour faute* (vétkes felelősség); (2) *responsabilité du fait des choses* (vétkes felelősség). A francia jogrendben a károsult dönti el, melyik felelősségi forma alapján perel. (...*c'est au plaideur à apprécier au moment de son recours quelle est la voie la mieux adaptée à la nature de son préjudice.* – Michel Prieur: Droit de l'environnement, p. 876.)

Michel Prieur szerint (ibidem, p. 872.), ha nem is minden ökológiai kár, de legalábbis a szennyezés okozta károk esetén a legkézenfekvőbb felelősségi formának a vétkes felelősség tűnik.

Környezeti kár érinthet talajt, vizet, levegőt, tájképet, települési környezetet, továbbá az élővilágot és annak sokféleségét (a biodiverzitást); élővilágot érintő kár esetén elkülönítjük a növény- és az állatvilágot. A közjog a növényvilágot messze kisebb szigorral védi, mint az állatvilágot. S az állatvilág

védelme elmarad az emberi környezetet érintő károsítások szankcionálásától. A magánjog azonban tisztán az ember szemszögéből kiindulva oltalmazza az állat-, illetve a növényvilágot és az abiotikus, stacionárius környezeti elemeket. Zoltán Ödön 1985-ös munkája (ZOLTÁN: Kártérítési felelősség...) óta tehát nem sokban változott, bővült a védett kör tárgyi hatálya. Amennyiben változott a védendő környezeti elemek tárháza, az inkább a biodiverzitás védelmében nyilvánul meg. A svájci környezetvédelmi kódex (1983. október 7.) bevezetőjében az embert, az állatokat, a növényeket, az élőhelyeket és a biocönózisokat célozza védelmezni.

A környezetvédelmi magánjogi kár a Ptk. megfogalmazásának kibontása után bichotomitást mutat: egyfelől lehet olyan környezetet-természetet érintő kár, mely valakinek a magántulajdonát károsítja; másfelől lehet olyan magántulajdont sértő káreset, mely csak veszélyeztette a környezet vagy természet valamely elemét, ám maga a kár nem környezeti-természeti. Folyik ez a Ptk. 345. § (1) bek. szövegéből.

Svájcban az 1995. évi Környezetvédelmi Kódex 59a szakasza előírja, hogy a hulladék mindenkori birtokosa (*détenteur*) tárgyi felelősséggel bír a hulladékkal előidézett károkért. A kauzalitás és a kár fogalmának meghatározására az *Obligationenrecht*hez utal a jogszabály. A hulladéktermelő vállalatoknak kötelező környezetvédelmi felelősségbiztosítást kötni. Amennyiben a vállalatot már bezárták, az illetékes kanton felel a károk megtérítéséért. A *force majeure* (*vis maior*), ill. a sértett fél vagy harmadik fél *faute grave*-ja (súlyos hibája) mentesíti csak a környezethasználó vállalatot a felelősség alól. Ez egyfajta tárgyi felelősség. A svájci magánjogi kódex 679. és 684. szakaszai mint a szomszédjogi perlés alapillérei mindezen rendelkezésekkel párhuzamosan élnek.

A judikatúrában a környezetvédelmi magánjogot szomszédjogi problémaként kezelik, melynek kettős szankciórendszere működik. Elsődlegesen birtokvédelmi (Nagy-Britanniában *injunction*jellegű) eltiltó, illetve *in integrum restitutió*ra kötelező határozat várható. Az *in integrum restitutió* elsődlegességét a kártérítés felett a magyar Legfelsőbb Bíróság is többször kimondta. Elméleti szakjogászok is erre mutatnak rá. A kártérítés mint *ultima ratio* él a környezetvédelmi magánjogban. Ennek alapja - országonként váltakozva - általában objektív felelősség, mely néhol enged a szubjektivitás irányába. Azok az országok - így Németország és Ausztria is -, melyekben szubjektív alapon kezelik az ilyen kártérítést, sajnálkoznak, hogy még mindig nem jutottak el a tárgyi

felelősséghez a környezetvédelmi magánjog terén. Magyarország a szelíd háziállatok esetében enged eltérést a szubjektivitás irányába, melyet Viney is szeretne elérni francia területen. Itt azonban a *responsabilité pour les faits des choses* kategóriába tartozik még a szelíd háziállat is, mert a francia jog dolognak (*chose*) tekinti az állatokat. Azok az országok, melyekben az állat nem dolog (speciális dologi minősítést nyert) - mint a germán jogú országok - a szubjektivitásra hajlanak ilyen esetekben. A károsult közrehatását lehet megállapítani, amikor a károsult késedelme miatt nem elegendő már a birtokvédelmi szankció alkalmazása a környezetvédelmi magánjogi zavarás esetében.

A német Alaptörvény 20a cikkelye fogalmazza meg a természetvédelem ügyét a jövő generációi számára.

Németországban is a szomszédjog (*Nachbarrecht*) talajáról kiindulva kezelik a környezetvédelmi magánjogi felelősséget, melyhez *ultima ratio* jelleggel vétkes felelősségi alakzat kapcsolódik. A BGB 823. szakasza kimondja, hogy *wer vorsätzlich oder fahrlässig das Leben, den Körper, die Gesundheit, die Freiheit, das Eigentum oder ein sonstiges Recht eines anderen widerrechtlich verletzt, ist dem anderen zum Ersätze des daraus entstehenden Schadens verpflichtet*. Tehát, aki más életét, testi épségét, egészségét, szabadságát, vagy egyéb jogait szándékosan vagy gondatlanul megsérti, felel ezért. A BGB 1004. szakasza szerint pedig: *wird das Eigentum in anderer Weise als durch Entziehung oder Vorenthaltung des Besitzes beeinträchtigt, so kann der Beseitigung der Beeinträchtigung verlangen. Sind weitere Beeinträchtigungen zu besorgen, so kann der Eigentümer auf Unterlassung klagen*. Tehát, aki mást tulajdonjoga gyakorlásában zavar, felel ezért. A deliktuális német struktúra alapjaiban eltér az angolszász strict liability rendszertől, ahol az *Escola v. Coca Cola Company of Fresno* ügyben az Amerikai Egyesült Államokban már a gyártó objektív felelősségét mondták ki a pincér kezében felrobbant kólásüvegért való helytállás kapcsán. A kontraktuális felelősség inkább a teljesítés minőségéhez fűződő károk kapcsán nyer fontosságot.

A német Környezetvédelmi Törvény környezetet veszélyeztető üzem esetén kimondja, hogy az okozatosság meglétét vélelmezni kell. Az exkulpáció a károkozót terheli.

Szemben a brit joggal, mely a fizikai kár és a tulajdonjogi-szomszédjogi érdeksérelem esetén elkülönítve, két, párhuzamos kereseti lehetőséget biztosít, a német jog - akárcsak a dán - ezt a kettős síkot nem teszi lehetővé. Németországban az 1991. évi Környezeti Felelősségi Törvény előtt kizárólag vétkességi elem mellett lehetett perelni. Dániában is elfogadtak 225/1994. szám alatt egy Környezeti Kártérítési Törvényt, ám ez csak a kifejezetten veszélyes tevékenységekre korlátozódik, ami azt jelenti, hogy főszabály szerint itt is megmaradt a vétkességi elem keresése.

Dán esetek sorában olvasunk az előreláthatóság kritériumáról mint a lehető legobjektívabb vétkességi kategóriáról.

A szomszédjogi felelősség (*Nachbarrecht*) mint az osztrák környezetvédelmi jog alappillére az ABGB 364-365. cikkelyei szerint kerül szabályozásra: *Überhaupt findet die Ausübung des Eigentumsrechtes nur insofern statt, als dadurch weder in die Rechte eines Dritten ein Eingriff geschieht, noch die in den Gesetzen zur Erhaltung und Beförderung des allgemeinen Wohles vorgeschriebenen Einschränkungen übertreten werden.* Itt azonban a szankció priméren injunctio-jellegű; tehát a károkozó tevékenység abbahagyására kötelezheti a bíróság a károkozót. A deliktuális felelősségi rendszerben kártérítés megfizetésére kötelezi általában a bíróság a károkozót az ABGB 1293. szakasza szerint: *Schaden heißt jeder Nachteil, welcher jemandem an Vermögen, Rechten oder seiner Person zugefügt worden ist. Davon unterscheidet sich der Entgang des Gewinnes, den jemand nach dem gewöhnlichen Laufe der Dinge zu erwarten hat.* Rendszerint a természetes személyek között folyó eljárásokban könnyebben tudja igazát érvényesíteni a károsult, mint az ipari létesítmények jogilag jól felkészült álláspontjával szemben. Ausztriában a nagyvállalatok rendszerint pert nyernek a természetes személyű actorral szemben.

Az ABGB 1293. és azt követő cikkelyei az általános deliktuális (vétkes) felelősség szabályai szerint határozzák meg a másnak okozott környezeti kár felelősségi háttérét Ausztriában. Ezt maguk az osztrák környezetjogászok is sajnálatosnak tartják, hiszen a tárgyi felelősségi háttér alkalmasabb lenne a probléma orvoslására. Fokozott felelősséggel az egyes környezetvédelmi részterületeket szabályozó törvényekben, mint a Vízvédelmi, az Atomenergia stb. törvényekben találkozunk. Az *unabwendbare Ereignisse*, azaz az elháríthatatlan események az általános környezeti magánjogi felelősségben kizárják a felelősség

megállapítását, de az atomkárok esetében már nem. A magyar Ptk.-tervezet 5:594 § (2) bek. értelmében az engedélyes az atomkárért való felelősség alól részben vagy egészben mentesül, ha bizonyítja, hogy a károsultat ért kár részben vagy egészben a károsult súlyosan gondatlan, vagy a kár előidézésére irányuló, szándékos és elháríthatatlan magatartásának vagy mulasztásának következménye.

A portugál Ptk. 483. és azt követő cikkelyei rendezik a szerződésen kívüli károkozás szabályait, melyek a környezetvédelmi kártérítési jog alapját jelentik. A cselekmény, annak jogellenessége, a felróhatóság, a kauzalitás, a *damnum emergens* és a *lucrum cessans* fennálltát vizsgálja a kárfelelősség megállapításakor a portugál bíró a Ptk. 483-498. szakaszai alapján. Ez a deliktuális felelősség alapja. A Ptk. 499-510. szakaszai a tárgyi felelősséget deklarálják. Ez szintén a környezetvédelmi magánjog szolgálatába állítható, akárcsak az 1347. szakasz (2) és (3) bekezdésében foglaltak értelmében a korrozív anyag ártalmatlanításával előidézett, jogszerűen okozott kár megtérítésének követelménye a portugál magánjogban. Ez a triász képezi a portugál környezetvédelmi kárfelelősség alapját.

Spanyolországban kétféle környezetvédelmi magánjogi kárt differenciálunk: (1) *danos personales, patrimoniales o economicos*, tehát a magántulajdont, vagy személyt érintő környezeti kár; (2) *dano ecologico puro*, azaz a kizárólag a környezetet érintő kár. (V.ö.: 2004/35/EK parlamenti és tanácsi irányelv kárfogalma.) A spanyol Ptk. 1902. és 1908. szakaszai képezik a deliktuális felelősség alapját a spanyol környezetvédelmi magánjogban, ám a Legfelsőbb Bíróság kezd elmenni a strict felelősség irányába: ez a jövő. A spanyol Alkotmány 45.1. szakasza konstitucionalizálja a környezetvédelem ügyét.

Olaszországban a Ptk. 2043. cikkelye alapján deliktuális kárfelelősséget, a 2050. cikkely szerint tárgyi (strict) felelősséget állapíthat meg az olasz bíró, amikor a 844. cikkely szerinti szomszédjogi zavarás megszüntetésére az injunction-jellegű, illetve restitúciós szankció nem bizonyul elegendőnek. Az olasz környezetvédelmi magánjogi felelősség tehát az általános európai mintára rimel. Az olasz Alkotmány 32. cikkelye fogalmazza meg az egészséges környezethez való általános alkotmányos emberi jogot. Az 1948. évi olasz Alkotmány 9 (2) valamint a 32. cikkelyeit lehetne mint alkotmányos szintű környezetvédelmi rendelkezéseket felhívni. Ezek azonban általános jellegűek, melyek a tájkép és az egészség védelméről szólnak.

A görögök szintén vétkességi alapon kezelik a kérdést - mint ezt később, az állatok által okozott kár megtérítésének néhány szempontjáról szóló részben is látni fogjuk. A görög Ptk. 914. és 919. szakaszai határozzák meg ezt a deliktuális kárfelelősséget. A környezetvédelem ügye a görög Alkotmány 24. cikkelyében foglalt általános emberi jogon alapul, mely mindenkinek biztosítja, hogy élvezhesse a környezeti értékeket. Görögországban az 1986. évi 1650. törvény 29. szakasza értelmében csak *vis maior* vagy harmadik fél szándékos vétkessége mentesíti a környezeti kár okozóját a felelősség alól. Az Alkotmány Karta 24. cikkelye és az ez alapján hozott számos alkotmánytörvény - mint az erdők, vizek, a magántulajdon stb. védelméről szólók – fejtik ki a környezetvédelem ügyét mint alapjogot.

Érdekesség: Indiában a Polgári Eljárási Törvény 1908. szakasza szintén szomszédjogi kérdésként kezeli a környezetvédelmi birtokháborítást, mely esetben *injunctio*nt, vagy egyéb megfelelő eszközt enged a bírónak (ABRAHAM). Hegel a XIX. század elején az erkölcstelen brahmánok országának nevezte Indiát, ahol a majmoknak és a teheneknek kórházakat emelnek, míg az embereket hagyják meghalni, nem beszélve a csandalákról, akiket még állatszámba sem vesznek (HEGEL: Előadások a világtörténet filozófiájáról).

A skandináv államok közül kettőt emelek ki: Finnországot és Svédországot. A kettő jogrendje rendkívül hasonlatos, tekintettel arra, hogy szoros közös jogi gyökereik vannak.

Finnországban az 1995. évi alkotmányreform iktatta be a 14a szakaszt az Alkotmányba: a finn kormány feladatává tette a környezetvédelem ügyét. Jóllehet, az 1974. évi 412. sz. törvény a Kártérítési Felelősségről vétkességi alapokon áll, a Környezetvédelmi Kárfelelősségi Törvény, az 1994. évi 737. törvény strict felelősséget honosít meg a bírósági gyakorlat jogalkalmazásában. E tekintetben a svéd és a norvég rendszerhez hasonló a finn környezetvédelmi magánjog, hiszen szomszédjogi alapon birtokvédelmi szankciók mellett *ultima ratió*ként kezeli az objektív alapú kárfelelősséget. Finnországban azokban az esetekben nyúlnak a vétkességi felelősséghez - a 412/1974. sz. szerződésen kívüli felelősségről szóló törvény alapján - a környezetvédelmi magánjogban, amikor a strict felelősségi jogszabályt nem lehet alkalmazni. Ilyen esetek, amikor a kár sokkal később keletkezik, mint a vele kauzalitásban lévő tevékenység kifejtésének időpontja, a kár nagysága előre nem látható, ill. előre ki nem számítható módon keletkezett.

Azt is meg kell vizsgálni, hogy egy másik üzemben tartó hasonló körülmények között láthatta-e volna előre, hogy környezeti kár fog bekövetkezni. Ez már valamiféle objektiválódásra utal, hiszen ekkor voltaképp átlagot vonunk: "szakemberátlagot" (az adott helyzetben a szakembertől elvárható fokozott gondosság).

A svéd Alkotmányban nincs szó környezetvédelemről. Azonban a környezetvédelmi magánjog alapjául szolgáló tulajdonjog mint alapjog az RF 2:18. szakaszban deklarált jog. A svéd Környezetvédelmi Törvény 32. szakasza strict felelősséget állapít meg a környezetvédelmi anyagi kártérítési jogban, bizonyos kivételekkel. Ezek a kivételek a helyben - települési környezetben - szokásos, illetve általánosságban előforduló - kísérőjelenségként manifesztálódó - károk, melyek esetében vétkességet is megkövetel a károkozó tekintetében a kárfelelősségi magánjog. Létezik egy olyan szabály is, hogy csak a lényeges károkat kell megtéríteni. A magyar környezeti kárfelelősségi jogban nem számít a kár nagysága: bármekkora - még a közigazgatási határértéket alulmúló - kárösszeg is peresíthető. A *de minimis praetor non curat* elvre környezetvédelmi magánjogi kártérítési ügyekben nemcsak a skandináv államok, de az összes többi európai állam tekintetében is rátalálunk (pl. JANOVSZKY, p. 290.).

A dán környezetvédelmi magánjogban az 1991. június 18-i döntésében a dániai Legfelsőbb Bíróság azon az alapon mentette fel egy víztározó tulajdonosát, hogy még a *neglegentia* sem terhelte a környezeti kár előidőzésében. Tehát a dán magánjog itt megtörte a *strict liability* fogalmi héját, és vétkességre alapozott ítéletet hozott. Az 1998. évi ítéletében már kimondta a bíróság, hogy a vétkes természetes személy pusztán tulajdonjogi alapon, objektíven nem vonható felelősségre. Dániában szintén a szomszédjogi, tulajdonvédelmi intézmények keretében kell keresnünk a környezetvédelmi magánjogi esetek, problémák megoldását. Dánia nem csatlakozott a Luganói Egyezményhez. Miként Nagy-Britanniában, a Dán Királyságban is a királyi Legfelsőbb Bíróság formálja - európai mintára - a környezetvédelmi magánjogot. A kártérítési rendszer - germán példára - szubjektív (*fault or negligence*) alapú. Dániában ugyan létezik egy alkotmányos monarchiát konstruáló Alkotmány, ám ebben nem találunk környezetvédelmi utalást.

A belga Alkotmány 23. cikkelye kimondja az egészséges emberi környezethez való emberi jogot. 1994 óta a kormány kötelessége Belgiumban ennek az alapjognak az átültetése a valóság talajára.

Belgiumban a Code Civil 1382-1384. §§-ait lehet alkalmazni a környezetvédelmi polgári felelősségre. Luxemburgban is az alábbi szabályok szerint mérik a környezeti civil felelősséget: 1382. § *Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer.* Itt vétkes felelősségről beszélhetünk hiszen a paragrafus azt mondja, hogy a vétkességénél fogva köteles a károkozó megtéríteni az előidézett kárt. Veszélyes üzemi vétkes extrakontraktualitás alatt a veszélyes üzemi felelősség azon változatát értem, amikor bár elháríthatatlan, de üzemkörön belüli okból keletkezik az emberi környezetet veszélyeztető magatartással okozott kár. Itt *sine culpa* felelősséggel állunk szemben. A következő, az 1383. § értelmében: *chacun est responsable du dommage qu'il a causé non seulement par son fait, mais encore par sa négligence ou par son imprudence.* Tehát a belga és a luxemburgi törvényhozó is elmegy a magánjogi vétkesség végső határáig, a *neglegentia* széléig.

A magyar jogrendben abban az esetben, amikor a veszélyes üzemi felelősség elévül, a hagyományosan deliktualisnak nevezett felelősség csak akkor alkalmazható az emberi környezetet veszélyeztető magatartással másnak okozott kár esetén, ha a kár nemcsak üzemkörön belül, de elhárítható okból is keletkezett, hiszen tisztán üzemkörön belüliségre alapozott felelősség nem áll meg a vétkes, deliktualis, a Ptk. 339. §-án nyugvó kárfelelősség keretei között. Elévült környezeti veszélyes üzemi felelősség esetén tehát azt kell megvizsgálni, hogy a "maradék" értelmében fennáll-e a vétkesség valamely - akár csekély - foka. Ha nem, a felelősség végleg elévült. Amennyiben azonban igen, az általános formula még mindig behelyettesíthető.

A belgiumi CC 1384. § megfogalmazza: *On est responsable non seulement du dommage que l'on cause par son propre fait, mais encore de celui qui est causé par le fait des personnes dont on doit répondre, ou des choses que l'on a sous sa garde.* Tehát nem csupán azokért a károkért felelünk, amelyeket önmagunk követtünk el, hanem a felügyeletünk alatt álló személyek által okozott károkért is, akikért felelősséggel tartozunk. Továbbá itt szerepel az a kitétel - mely a francia Code Civilben is megvan -, hogy a felügyeletünk alatt álló dolgok által

okozott károkért is felelősek vagyunk. Ez képezi alapját – francia mintára – a magyarhoz hasonló veszélyes üzemi felelősségnek a *présomption de faute*-ból kialakult *présomption de responsabilité* analógiájával.

A Lux. 21 mars 1956, 16, 539. értelmében: *celui qui use d'un droit doit se conformer aux obligations prescrites par la loi afin de ne pas nuire aux droits de voisinages; (...)* Itt Luxemburg a francia *troubles anormaux du voisinage*-hoz hasonlatos szomszédjogi alapra helyezi a zaj, bűz stb. kellemetlen zavarásokat. Szomszéd az is, akinek a zaja, bűze stb. eléri a felperest, nemcsak a hétköznapi értelemben vett szomszéd. Luxemburg Alkotmánya nem tartalmaz környezetvédelmi utalást, de számos jogszabály rendezi a környezetvédelem ügyét.

A luxemburgi Code Civil 544. szakaszát, mely a szomszédjogi zavarások alapját képezi, 1987 júliusában a következőképpen módosították: *La propriété est le droit de jouir et de disposer des choses, pourvu qu'on n'en fasse pas un usage prohibé par les lois ou par les règlements ou qu'on ne cause un trouble excédant les inconvénients normaux du voisinage rompant l'équilibre entre des droits équivalents.* Azaz szó szerint bevették a CC tulajdonjogi fogalmának bástyái mögé a *troubles anormaux du voisinage*, a szomszédjogi szükségtelen zavarás fogalmát.

A magyar Ptk. a X. fejezetben (*A tulajdonjog tartalma és védelme*) *A használat és a hasznok szedésének joga* alatt, a 100. §-ban rendelkezik úgy, hogy a tulajdonos a dolog használata során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen szomszédait szükségtelenül zavarná, vagy amellyel jogaik gyakorlását veszélyeztetné.

Hollandiában az Alkotmány 21. cikkelye megfogalmazza a környezetvédelem igényét.

A holland Polgári Törvénykönyv (Burgerlijk Wetboek) 6:162 cikkely 2. bekezdése értelmében a sértett felléphet a polgári ügyszakos bíróság előtt; a környezetvédelmi polgári jogi perek ezen a szakaszon alapulnak.

A Burgerlijk Wetboek 1838-ban vette át az 1811-től hatályban lévő francia Code Civil helyét; a kötelmi részt a hatodik könyv tartalmazza (*Verbintenissen*). 1992-ben megújult; alapvetően német fogalmakkal operál. Ettől a német befolyástól függetlenül jelentős francia intézményi lenyomatok találhatók benne, és maguk a hollandok is jogrendjüket inkább vallják franciának, mint németnek.

Feltétel, hogy a jogsértő rendelkezzen a vétkesség minden kritériumával. Ha egy létesítmény üzemeltetője szennyező anyagot juttat a folyóba, de vétkesen nem tud arról, hogy az az anyag szennyező hatással bír, nem tartozik kártérítéssel.

Hollandiában vétkességi alapon kezelik a környezeti magánjogi kárfelelősséget, amely a *reasonable care* brit fogalomhoz hasonló kategóriával operál.

Belgium, Luxemburg, Írország és Görögország is hasonlóan vétkességi alapon kezeli ezt a speciális szerződésen kívüli felelősséget.

Megállapítás, eltiltás és kártérítés lehetnek a szankciók. Tehát a környezetvédelmi jogsértés megállapítása, az attól való eltiltás, ill. a kompenzáció.

A holland *Burgerlijk Wetboek* 6. könyvének 162. cikkelye az alapja ennek a vétkes felelősségnek, mely a francia jogra (Code Civil 1382. szakasz) rímel: *Hij die jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt, welke hem kan worden toegerekend, is verplicht de schade die de ander dientengevolge lijdt, te vergoeden.*

A szomszédjogi alapú környezetvédelmi magánjog kettős osztatú megoldási rendszere szerint Hollandiában is létezik birtokvédelmi megoldás is a problémára. A BW 5. könyvének 37. szakasza - mely a *hinder* - a 6. könyv előbb idézett 162. szakaszához utal: *De eigenaar van een erf mag niet in een mate of op een wijze, die volgens artikel 162 van Boek 6 onrechtmatig is, aan eigenaars van andere erven hinder toebrengen, zoals door het verspreiden van rumoer, trillingen, stank, rook of gasen, door het onthouden van licht of lucht of door het ontnemen van steun.* Itt tehát kapunk valamiféle enumerációt is - gáz, zaj, szag, rezgés, árnyékolás, a szomszédos épület megfosztása a szükséges földtámasztól, levegőtől - arra nézvést, hogy milyen magatartással lehet ezt a zavarást realizálni. A gyakorlatban a bíró dönti el, milyen szankciót szab ki *injunction* címén, ő tölti meg azt tartalommal. A fent említett *hinder* (zavarás) a holland jogban a 6:162 szakasz (*tort law*) *lex specialisa*.

A Boek 6 Art. 212 alatt megfogalmazott jogalap nélküli gazdagodás intézménye a gyakorlatban beléphet a környezetvédelmi magánjog terebélyébe. Ilyen eset lehet, ha a megvásárolt földterületről a vételi ügylet megkötése után derül ki, hogy szennyezett - ekkor jogalap nélküli gazdagodás címen visszakövetelhető az ár(különbözet). (A *Wet van Bodembescherming*, a

Talajvédelmi Törvény 75. cikkelye alapján.) (V. ö.: magyar Környezetvédelmi Törvény 52. §-a.)

Magyarországon a BH 1995. 575. jogesetben a bíróság megfogalmazta, hogy az adásvételi szerződés alapján a felperes jogutódja a perbeli ingatlan korábbi tulajdonosának. Ebből következően az ingatlantulajdonban okozott kár megtérítése iránt a károsodott ingatlan tulajdonosaként jogosult kártérítési igényt érvényesíteni, függetlenül attól, hogy a károsodás a tulajdonszerződést megelőzően következett-e be. Az adásvételi szerződést kötő felek megállapodásától függően, egymás közti viszonyukban lehet jelentősége annak, hogy a vételár meghatározásánál milyen jelentőséget tulajdonítottak az ingatlan akkori állapotának. Az alpereseknek a Ptk. 345. §-án alapuló objektív felelősségét azonban ez nem menti ki.

A magyar Környezetvédelmi Törvény 104. §-a értelmében ha a jogsértő tevékenységet folytató személyében változás áll be, e tevékenységet folytatóval szemben a jogutód felelősségének szabályait kell alkalmazni, kivéve, ha a felek a szerződésben ettől eltérően állapodtak meg. Az EBH 2002. 724. értelmében környezetszennyező tevékenységet folytató személyében beálló változás esetén - a polgári jogi általános jogutódlás szabályától eltérően - a tevékenység folytatásához, nem pedig a tevékenységet folytató személyéhez kapcsolható a felelősségi szabályok alkalmazása. A magyar Ptk.-tervezet 5:590 § (1) bek. értelmében a környezeti kárért való felelősség annak az ingatlannak a tulajdonosát és birtokosát a károkozóval egyetemlegesen terheli, amelyen a tevékenységet folytatják, ill. folytatták. A (4) bek. szerint ha több károkozó közösen hoz létre olyan szervezetet, amelyben korábban végzett, vagy egymást kiegészítő tevékenységüket egyesítik, a létrehozott szervezet az alapítók jogutódjának minősül, felelőssége pedig az alapítókkal egyetemleges.

A brit Consumer Protection Act 1987-ben strict felelősséget vezetett be a termékfelelősség terén, így a hibás termék által előidézett kár esetén a gyártó (ill. az importáló) (ha annak személye ismeretlen, a forgalmazó) felel, amennyiben a termék hibája már az eladáskor fennállt, továbbá nem valamely jogszabály vagy rendelkezés betartásából eredt.

Az 1975. július 15-i francia hulladéktörvény értelmében az a hulladéktulajdonos, akinek tevékenysége folytán a talaj, a növényzet, illetve az állatvilág, a táj, a levegő, a vizek károsodnak, vagy az emberi egészségre, illetve a

környezetre káros hatással bír, köteles beszüntetni az ilyen irányú tevékenységét, vagy legalábbis köteles kiküszöbölni tevékenysége ilyen irányú hatásait.

Amennyiben a hulladékkal valamely személy, vagy jogi személyiség nélküli szervezet sérelmére történik károkozás, a Code Civil 1382. és 1383. cikkelyeit lehet alkalmazni.

Az 1975. évi franciaországi hulladéktörvény 11. cikkelyének értelmében, aki nem arra kijelölt, arra jogosult céggel, személlyel végezteti a hulladékfeldolgozást, a hulladékfeldolgozóval *in solidum* felel minden ebből eredő kárért.

Környezetjogi veszélyes üzemi felelősség megállapítására sor került a magyar bírósági joggyakorlatban már a vonatkozó Ptk.-novella előtt. *Ius praetorium est, quod praetores introduxerunt adiuvandi vel supplendi vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam* (D.1.1.7.1.).

A hatályos magyar Ptk. 318. §-a a *kontraktuális* civiljogi felelősséget határozza meg: *a szerződésszegésért való felelősségre, valamint a kártérítés mértékére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés mérséklésének – ha a jogszabály kivételt nem tesz – nincs helye.*

Az új magyar Ptk.-tervezet értelmében a szerződésszegésért fennálló (kontraktuális) kárfelelősség – meghatározóan a kimentés eltérő feltételeire tekintettel, az objektív kártérítési jogalap miatt – elválik a szerződésen kívüli (deliktuális) kárfelelősségtől. A két kártérítési jogi terület mégis alapvetően egységes marad a kártérítés mértéke és módja tekintetében, és a deliktuális felelősségi szabályok is változatlanul alkalmazhatók a szerződésszegésből eredő kártérítési felelősségre. Eltérést jelentenek az előreláthatósági elv részben eltérő érvényesülése, a fedezeti ügyletből eredő árveszteség mint sajátos kárfajta, továbbá, hogy a kártérítés mértékének méltányosságból történő enyhítésére a szerződésszegéssel okozott károk körében továbbra sincs lehetőség. Egyebekben a nem szabályozott kérdésekben a Javaslat fenntartja az utaló norma technikáját: a kár elemeire, a kártérítés mértékére és módjára vonatkozó részletes szabályokat a deliktuális kárfelelősség körében helyezi el; a szerződésszegési kárfelelősség normái között – átalakult tartalommal, de a ma hatályos Ptk. 318. § (1) bekezdéséhez hasonlóan – visszautal ezek alkalmazására.

Többek közös károkozása esetén ugyancsak a deliktuális felelősségi szabályok irányadók, azzal a megjegyzéssel, hogy a károkozók egymás közti viszonyában a deliktuálistól eltérő objektív kárfelelősség miatt a közrehatás és nem a felróhatóság arányának van jelentősége.

Utaló normát fogalmaz meg a Javaslat arra nézve is, hogy a felelősség egyes nevesített eseteire vonatkozó – a szerződésen kívül okozott károkért való felelősségről szóló részben elhelyezett – szabályok irányadók, ha a külön törvényi tényállásban szabályozott károkozó magatartás adott esetben szerződésszegéssel valósul meg. Lehetséges, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott kár szerződésszegés útján valósul meg. (Ld: Ptk.-tervezet 5:117. §.)

Az új Ptk. koncepciójában a *Kötelmi jogi* részben (akkor a Negyedik könyv), *A szerződésen kívül okozott károkért való felelősségről* szóló - akkor 5. – részben, az *Általános felelősség a szerződésen kívül okozott károkért c. 2. pont d)* alpontjában már közzétették, hogy a Koncepció nem kíván változtatni a Ptk. szerződésen kívüli kárfelelősségre vonatkozó általános szabályán, és a vétkességtől független, objektív kárfelelősségnek csak azokban az – egyébként egyre bővülő – esetcsoportokban kíván teret biztosítani, amelyekben a felek között fennálló szerződéses viszony, vagy valamely tevékenység folytatása, ill. valamely fokozottan védendő érdek ezt a *vis maior*ig terjedő felelősségi mércét szükségszerűen, de legalábbis kellően indokolható okból támasztja a polgári jogi jogviszonyok alanyaival szemben.

Amennyiben kontraktuális károkozás történik, belépnek a Ptk. szerződésszegési szabályai (azok közül aláhúzom a kellékszavatosság intézményét). Ha a károkozó a hibás teljesítés alól sikerrel kimenti magát, a kontraktuális károkozási szabályok alapján még felelnie kell (ld: Ptk. 310. §-a). Előfordulhat, hogy a szerződésbe belefoglalják a környezetet veszélyeztető magatartással előidézett káreseteket is.

Az új magyar Ptk.-tervezet Kötelmi jogi Könyvében az 5:109. § (3) bekezdésben kerül kodifikálásra a “konkuráló jogcímek” közüli választás lehetősége a szerződésszegés elszenvedője részéről (tervezet közzététele 2006. július 31-én). A hibás teljesítéssel a szolgáltatásban okozott károk megtérítését a jogosult a szavatossági határidőn belül követelheti (5:148. §: a tapadó károk megtérítésének érvényesítési ideje). A Javaslat a hibás teljesítésből eredő kártérítési igény mértékét a szavatossági jogokkal nem reparálható – és ezért a

szavatossági határidők lejárta után, az általános elévülési időn belül érvényesíthető – “következménykárookra” korlátozza. Ezt az elvet a gazdasági szerződésekre a Legfelsőbb Bíróság GK 41. sz. állásfoglalása meghonosítani szándékolta. A Javaslat ezzel a megoldással ösztönözni kívánja a jogosultat arra, hogy kellékszavatossági igényét az erre nyitva álló határidőkön belül érvényesítse, és ne bízson abban, hogy a kellékszavatosság formájában érvényesíteni elmulasztott igényt kártérítésbe fordíthatja át. Jogpolitikailag aligha indokolt, hogy a kötelezett kártérítés formájában is álljon készenlétben a szavatossági jogok keretében reparálandó szerződésszegési következményekért.

Terré idézett műve 835. oldalán (ld: bibliográfia) a kumuláció intézményét kérdőjelek közé vonja, míg Viney idézett művében kiáll mellette. A valóság az, hogy a legtöbb esetben a francia joggyakorlat nem alkalmazza a kumuláció elvét. Elvértve fordul elő.

Köztes helyzetet teremt az az állapot, amikor a kontraktuális károkozás bár nem *dolo-malo* történt, a Ptk. 345. §-a alapján legalább a veszélyes üzemi extrakontraktuális vétkes felelősség fennáll. Ekkor a kumuláció tilalma belép.

A kumuláció felmerülhet olyan esetben is, amikor *responsabilité pour les faits d'une chose (ou d'un animal)*, azaz objektív felelősség és *responsabilité pour un fait personnel*, azaz szubjektív felelősség is fennáll. Az egyik az állat gazdája (*gardien*) tekintetében, a másik pedig például egy harmadik, vétkes személy közrehatása folytán. Ilyenkor *in solidum* felelnek a károsult irányában, míg egymás között a vétkest fogja terhelni a kár megtérítése (VINEY: *Les conditions de la responsabilité...*, p. 678-679.).

Préjudice diffus (erősen széttagozódó kár) esetén belép a *de minimis praetor non curat* elve.

A Code Civil 1641. cikkelye a kellékszavatosság intézményét állapítja meg: *le vendeur est tenu de la garantie en raison des défauts cachés de la chose vendue qui la rendent impropre à l'usage auquel on la destine, ou qui diminuent tellement cet usage, que l'acheteur ne l'aurait pas acquise, ou n'en aurait donné qu'un moindre prix, s'il les avait connus*. Azaz az eladót terheli a kellékszavatosság az áruban rejlő hibákért, amennyiben a vevő – ha arról tudott volna – nem (vagy alacsonyabb áron) vette volna meg a terméket. Ha az eladott termékben (földterületen) hulladék van, a kellékszavatosság beáll.

A *dolo-malo* elkövetés, a *faute intentionnelle* (szándékosság) esetén a “Société des comédiens français” határozatában a *Cour de Cassation* 1969. február 4-én kimondta, hogy a kontraktuális kötelezettség teljesítésének elmaradása is – amennyiben az szándékosan (*de propos délibéré*) történt – megalapozza a *dolo-malo* jelleget. Ilyen esetben az 1930. július 13-i törvény 12. cikkelye értelmében a biztosító nem fizet. 1974 óta tiltja a francia Semmítőszék a *faute intentionnelle* biztosítását. Abban az esetben azonban, ha a károkozás szándéka fennáll, de a kár nem áll be, vagy harmadik személy, ill. célba nem vett dolog szenved károsodást, a biztosítás szabályai fennállnak. A francia felelősségi jog a szándékos (*intentionnel*) és a rosszindulatú (*dolosif*) elkövetést identifikálja. A kumuláció intézménye a *dolo-malo* elkövetésen túl a *faute lourde* kategóriájára is kiterjed, mely esetben a *luxuria*, azaz a *probabilité du dommage* (a kár bekövetkezése feltételezhető volt) alapozza meg a vétkes felelősséget. A kettő közti lépcsőfokon elhelyezkedő *faute inexcusable* valójában a bekövetkező kár nagyságát tudatos cselekvéssel vagy kötelességellenes nem tevésével és az imminens veszélyt átfogó tudati-pszichikai állapottal leírható fogalom, mely elsőként 1898-ban jelent meg a magánjogi felelősségtanban ipari, közlekedési balesetek kapcsán; ez nem alapoz meg kumulációt. Az egyszerű hiba, a *faute simple* sem jár kumulációval.

Terheli továbbá az eladót a szokásos *tájékoztatási* kötelezettség, melynek elmaradása kontraktuális felelősséget alapozhat meg.

Köteles információt nyújtani az eladó a szemét természetét, jellegét illetően. Ez ered az 1975-ös franciaországi hulladéktörvényből és az azt módosító 1988. évi jogszabályból (1261/88. törvény, mely kelt 1988. december 30-án) is. Tekintettel arra, hogy általában szakemberek bonyolítják a hulladékkereskedelmet, a vevőt is terheli a *tájékozódás* kötelezettsége, melyre azonban a rosszhiszemű eladó nem hivatkozhat később kifogásként.

A hazai Környezetvédelmi Törvény 105. §-a értelmében a környezethasználó jogutód nélküli megszűnése esetén a felszámolás vagy végelszámolás során, illetve állami vállalat gazdasági társasággá alakulása, állami vagyon hasznosítása és értékesítése során, állapotfelmérés alapján a vagyonfelmérésben szerepeltetni kell a tevékenység következtében létrejött környeztkárosodások kárelhárítási és kártérítési költségeit. A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. tv. (az új Ctv.)

99. § (5) bekezdése értelmében, ha a végelszámolás alatt álló cég felszámolásra kerül, és megállapítható, hogy a végelszámoló alapos ok nélkül késlekedett a felszámolási eljárás kezdeményezésével, vagy nem tett meg mindent, ami (1.) az ilyen tisztséget betöltő személytől elvárható fokozott gondosság mellett elvárható lett volna - *inter alia* - **a környezeti károk mérséklése, a kármentés** érdekében, a felszámoló vagy a hitelezők keresetére a bíróság (megyei, ill. fővárosi) arra kötelezi a végelszámolót, hogy a cég vagyonához a károkozás összege mértékéhez igazodó tőke-hozzájárulást teljesítsen. A bíróság ebben az esetben a végelszámoló díját egészben vagy részben megvonhatja. További indokokat határoz meg a (6) bek. az (5) bekezdésben foglaltak alkalmazására: ha a végelszámoló az egyszerűsített végelszámolás alkalmazásáról (2.) törvényi kényszer esetén sem tér át az általános szabályok szerintire, ill. törvényi feltételek fennállása ellenére elmulasztja a felszámolás kezdeményezését. Ezek a törvényellenességre alapozott indokok. Továbbá (3.) a végelszámoló saját hibája is okot adhat: amennyiben hibája folytán marad el a felszámolás elrendelése.

Az új Ctv. 129. § (3) bek. értelmében azon cégek esetén, melyek végelszámolása 2006. július 1-jén már folyamatban van, az új Ctv. hatálybalépésétől számított három éven belül, ill. ha a végelszámolás már több mint három éve tart, akkor egy éven belül – azaz 2007. június 30-ig - a csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és a végelszámolásról szóló 1991. évi II. törvény (Cstv.) szabályai alapján kell lefolytatni a végelszámolást.

A Környezetvédelmi Törvényünk 83. §-a értelmében csődeljárás, felszámolási eljárás és végelszámolás esetén a tevékenységgel esetlegesen okozott környezetkárosodás feltárása, megszüntetése érdekében külön törvény rendelkezéseit kell alkalmazni. A Cstv. 73. § szerint a végelszámoló a végelszámolási eljárás alatt köteles gondoskodni a gazdálkodó szervezet vagyonának megóvásáról, megőrzéséről, különösen a mezőgazdaságilag művelhető földek termőképességének fenntartásával, a természetvédelmi, környezetvédelmi és műemlékvédelmi követelmények betartásáról, a végelszámolás kezdő időpontját megelőző időszakból eredő, hozott környezeti károsodások, környezeti terhek olyan rendezéséről, amely az eljárás során a környezeti károsodások, ill. terhek elhárítását, megszüntetését, ill. a vagyontárgyaknak a környezeti terhekkel történő értékesítését is jelenti ((1) bek.). Az eljárás alatt folytatott tevékenységek környezetvédelmi, természetvédelmi és

műemlékvédelmi követelményeinek betartására, valamint a környezeti károk, ill. terhek rendezésére a gazdálkodó szervezetet az illetékes hatóság határozatban kötelezheti ((2) bek.). A végelszámoló a végelszámolás során az adott helyzetben általában elvárható gondossággal köteles eljárni. A kötelességei megszegésével másoknak okozott károkért a polgári jogi felelősség általános szabályai szerint felel ((3) bek.).

A Cstv. 48. § értelmében a felszámolási eljárás alatt betartandó környezet-, természet- és műemlékvédelmi követelményeket – ideértve a 31. § (1) bek. c) pontjában foglalt nyilatkozat tartalmának meghatározását és a környezeti állapotvizsgálatra kötelezés lehetőségét – a környezeti károk, ill. terhek rendezésének követelményeit és módját, továbbá az ebből eredő, az 57. § (2) bek. szerint felmerülő kiadások körét kormányrendelet szabályozza (ld: *infra*) ((4) bek.). Az eljárás alatt folytatott tevékenységek környezet-, természet- és műemlékvédelmi követelményeinek betartására, valamint a környezeti károk, ill. terhek rendezésére az adóst az illetékes hatóság határozatban kötelezi.

A felszámolási eljárás és a végelszámolás környezet- és természetvédelmi követelményeiről szóló – többször módosított - 106/1995. (IX. 8.) Korm. rendelet a felszámolás, ill. végelszámolás alatt álló gazdálkodó szervezetre, ill. vezetőjére, a felszámolóra, ill. végelszámolóra, a felszámolási, ill. végelszámolási eljárásban részt vevő szakértőre, a környezeti terhet átvállalóra, továbbá a felszámolás, ill. végelszámolás során a környezet-, természet- és műemlékvédelmi követelmények érvényesítését és a terhek rendezését célzó intézkedésekre terjed ki.

Az 1. sz. melléklet szerinti nyilatkozat megtételére a 3. § (1) bek. értelmében a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezet, leányvállalat, trösztvi vállalat vezetője a telephely szerint illetékes környezetvédelmi felügyelőség irányában köteles:

- a gazdálkodó szervezet telephelyén fennálló vagy telephelyéről származott (származó) környezeti károsodásokról, környezeti terhekről, melyekből bírságfizetési vagy egyéb fizetési kötelezettség, a károsodások, ill. terhek rendezéséhez szükséges kiadás származhat;
- a környezeti állapot részletes jellemzéséről (levegőszennyezési adatok; vizek igénybevétele és terhelése; hulladékkezelés, tárolás, szállítás; veszélyes anyag, alapanyag kezelése, tárolása; zaj és egyéb fizikai tényezők; talajvédelem; erdővagyon-védelem; természetvédelem; a

környezeti állapot részletes jellemzőinek összefoglalásaként be kell mutatni a telephelyen tapasztalható, vagy a telephelyről eredő jelentős környezeti károsodásokat vagy veszélyeztetéseket, melyet a telephelyi tevékenység vagy annak beszüntetése okoz;);

- a telephely környezeti állapotából származó környezeti terhekről; a telephelyen korábban bármilyen időszakban folytatott tevékenységből eredő, vagy a telephelyet ért környezeti károsodás gyanújáról.

A felügyelőség a benyújtott nyilatkozatot hatósági eljárás keretében (szakhatóságok közreműködésével) elbírálja (4. § (1) bek.). A nyilatkozatot elbíráló felügyelőség a gazdálkodó szervezetet környezeti állapotvizsgálatra kötelezheti ((2) bek.). A környezeti állapot vizsgálatát telephelyenként kell elvégezni, ill. bemutatni, ideértve a más szervezettel közösen használt telephelyet is. Az állapotvizsgálatnak ki kell terjednie a telephelyen, továbbá a telephely területén kívül tapasztalható, a telephelyről származó környezetveszélyeztetésre, -szennyezésre, -károsításra és -károsodásra is, valamint a környezeti terhek rendezéséhez szükséges – hatóságilag előírt, vagy a szakértő szerint szükségesnek tartott – teendőkre. Az állapotfelmérésnek be kell mutatnia azokat a tevékenységeket, melyek – a telephelyen és azon kívül – a környezet tapasztalható károsodását előidézték, valamint jelenleg a környezetveszélyeztetést, -szennyezést, ill. -károsítást előidézik. Be kell mutatni a tevékenység megszűnése miatt bekövetkező, környezetre gyakorolt hatást is (2. sz. melléklet). A nyilatkozatot, ill. a környezeti állapotvizsgálatot elbíráló hatósági határozatban a felügyelőség az adós gazdálkodó szervezetet a bizonyított környezeti károsodások, terhek rendezésére kötelezi (8. § (1) bek.). A gazdálkodó szervezetnek 2 éves határidőn belül, de legfeljebb a felszámolási eljárás befejezéséig kell azon kötelezettségeket teljesíteni, amelyek a környezeti károk súlyosbodásának vagy a környezetszennyezettség újabb környezeti elemre való áttérjedésének megakadályozását célozzák, továbbá, amelyek a más tulajdonában álló, bértárolásra átvett hulladékok, veszélyes anyagok kezelését vagy visszaszolgáltatását célozzák, valamint, amelyek teljesítését a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezet jogutód nélküli megszűnése lényegesen megnehezítené (8. § (2) bek.).

A környezeti terhek rendezéséhez szükséges teendők célozhatják:

- a környezeti károsodások mérséklését vagy megszüntetését, ideértve azokat a környezetvédelmi teendőket is, amelyek bizonyos tevékenységek befejezése, bizonyos eszközök működésének végleges megszűnése miatt szükségesek, és a teendők meghatározott időpontban való teljesítését követően további feladatok (kiadások) nem merülhetnek fel;
- a felszámolás során vagy azt követően is – az új tulajdonos által – működtethető eszközök, ill. tevékenységek tekintetében a környezetszennyezés megszüntetését;
- a felszámolást követő időszakra is kiterjedő, elsődlegesen természetvédelmi vagy környezetvédelmi célok miatt szükséges hosszabb távú utóhasznosítás biztosítását (2. sz. melléklet II. rész).

Ha az előírt környezeti állapotvizsgálat elvégzésére, vagy a környezeti károsodások, környezeti terhek rendezésére a vagyon nem nyújt fedezetet, a felszámolóknak a bíróságnál *egyszerűsített felszámolást* kell kezdeményeznie (11. §). (A végelszámolás kapcsán a 14. szakasz – *mutatis mutandis*: kivéve pl. az egyszerűsített felszámolást - hasonlóan rendelkezik.)

Hazánkban a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 20. §-a értelmében a bányászati tevékenységet a természeti területek lehető legkisebb mértékű igénybevételel kell folytatni. A felhagyott bányaterületen a felszíni tájsebeket folyamatosan meg kell szüntetni, és – ha lehetséges – természetszerű állapotot kell kialakítani ((1) bek.). Továbbá a bányászati tevékenység folytatása alatt előkerült természeti érték megóvása érdekében – a felügyelőség kezdeményezésére – a bányászati hatóság a bányászati tevékenységet korlátozhatja, vagy megtilthatja, illetőleg a bányatelket módosítja ((2) bek.).

A *Journal of Environmental Law* 2002. évi 3. számának (14. évfolyam) 380. oldalán olvassuk: *The details of the caselaw are intricate, but a key-feature has previously been the underlying link between liability and control. Insofar as flooding is due to factors which undertakers are unable to control, they should not be liable for its consequences* (Environmental Human Rights and Parliamentary Democracy. Peter Marcic v. Thames Water Utilities Ltd. by William Howarth, in *Journal of Environmental Law*, Oxford University Press, Nagy-Britannia, 2002, p. 380.). Azaz egy fontos eleme a felelősségnek, hogy amennyiben az áradás az azt kontrolláló szerkezetet üzemben tartó személy vétkes felelősségi körén kívüli

okból állt be, a Common Law-ban nem állapítható meg a vétlen felelősség, ill. a magyarhoz hasonló, veszélyes üzemi felelősség. A környezetvédelmi magánjogi zavarás brit fogalma a hanyagságnál (*negligence*) sztriktebb kategória.

Az Európai Unió 2002. január 23-i 2002/0021 (COD) számú irányelvtervezetében tárgyalta a környezeti károkozásért való magánjogi felelősséget. A irányelvtervezet 2. cikkely 1. pont (18) bek. meghatározta a környezeti kár (*environmental damage*) definícióját: a biodiverzitás károsodása, a vízkár, a talajkárosodás. Az irányelvtervezet a fő hangsúlyt a megelőzésre és a helyreállításra helyezte. A 4. cikkely 1. pontja értelmében: *where environmental damage has not yet occurred but there is an imminent threat of such damage occurring, the competent authority shall either require the operator to take the necessary preventive measures or shall itself take such measures. Id est:* imminens környezeti veszély esetén, ha még nem állt be a károsodás, a hatóság főszabály szerint az üzemeltetőt kötelezi a szükséges megelőző intézkedések megtételére. Az 5. cikkely a resztoratív intézkedésekről szólt. Bekövetkezett kár esetén a hatóság kötelezi az üzemeltetőt a szükséges helyreállítás megkezdésére, vagy maga végzi el az üzemeltető költségén (7. cikkely).

A környezeti károk megelőzése és helyreállítása tekintetében a környezeti felelősségről szóló 2004/35/EK parlamenti és tanácsi irányelv azóta hatályba lépett. A preambulum (14) szakasza értelmében ez az irányelv nem alkalmazandó személyi sérülés, magántulajdonban keletkezett kár vagy gazdasági veszteség esetén, és nem érinti az ilyen típusú károkra vonatkozó jogokat. A preambulum (18) szakasza szerint a “szennyező fizet” elvnek megfelelően az olyan gazdasági szereplőnek, aki környezeti kárt okoz, vagy akinek tevékenysége ilyen jellegű közvetlen kárveszéllyel fenyeget, elvben viselnie kell a szükséges megelőző vagy helyreállítási intézkedések költségeit. Olyan esetben, amikor az illetékes hatóság saját maga vagy harmadik fél útján egy adott gazdasági szereplő helyett jár el, biztosítania kell az általa viselt költségek behajtását a gazdasági szereplőtől. A (20) szakasz megfogalmazza, hogy nem várható el az egyes gazdasági szereplőktől, hogy viseljék az ezen irányelv értelmében végrehajtott megelőző és helyreállítási tevékenységek költségeit olyan esetben, amikor a kár vagy annak közvetlen veszélye általuk nem befolyásolható események következménye. A tagállamok engedélyezhetik, hogy azok a gazdasági szereplők, akik tekintetében a szándékosság vagy gondatlanság nem merül fel, ne legyenek kötelesek viselni a

helyreállítási intézkedések költségeit olyan esetben, amikor a kár kifejezetten engedélyezett kibocsátás vagy esemény eredménye, vagy a kárveszély nem lehetett ismert abban az időpontban, amikor az esemény, ill. a kibocsátás történt.

Mark Stallworthy cikkében felhívja a figyelmet, hogy nem veszélyes üzemi tevékenységgel előidézett biodiverzitás-kár esetén *fault-based liability*, azaz vétkességi felelősség kerül bevezetésre (STALLWORTHY, p. 17.).

A 2002. január 23-i irányelvertervezetet elfogadták, de további viták folynak. A britek által vezetett csoportnak sikerült elérnie, hogy az állam **kötelező** mögöttes felelősségét mindössze **lehetőségre** enyhítsék. További gondokat okozhat azonban még egyes rendelkezések ambivalens és pontatlan jellege, továbbá a tagállamoknak biztosított meglehetősen nagy szabadsági fok egyes fontos kérdések nemzeti szinten történő meghatározásában, valamint, hogy a környezethasználó - akitől egyébiránt jogosan várható el a tudományos-technikai ismeretek korszerű szinten való ismerete - akkor is felelősségre vonható, ha vétkesség egyáltalán nem terheli. (V. ö.: magyar Környezetvédelmi Törvény 56. § (1) bek. b) és c) pontjai.)

4.3. Az állam, a tulajdonjog és a környezet-természet kapcsán

Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium honlapján már olvasható 2006. május 26-i lezárással a készülő hazai Polgári Törvénykönyv Negyedik Könyve a Dologi jogról. A 4:16. § kapcsán a normatervezet indoklása kimondja, hogy az állami tulajdon kizárólagos tárgyai az államnak magánjogi értelemben nem képezik a tulajdonjogát, mert a köztulajdon tárgyainak tulajdonjoga nem szerzhető meg és a köztulajdon tárgyai nem terhelhetők meg. A Javaslat 4:149. §-a a közérdekű használati jogról rendelkezik.

Ha a törvény eltérően nem rendelkezik, kizárólag az állam tulajdonában vannak - *inter alia* -

- a föld méhének kincsei,
- a felszín alatti vizek, a felszín alatti vizek természetes víztartó képződményei, a folyóvizek és természetes tavak, valamint ezek medre,
- a folyóvíz elhagyott medre és a folyóvízben újonnan keletkezett sziget,
- az ország területe feletti légtér (Ptk. 172. §).

Forgalomképtelenek – *res extra commercium* -

- a kizárólag állami tulajdonban álló dolgok,
- törvényben meghatározott más dolgok (Ptk. 173. § (1) bek.).

A forgalomképtelen dolgok elidegenítése semmis (Ptk. 173. § (2) bek.).

45/1997. (IX. 19.) AB határozat, Indoklás II. 2.: utal az Alkotmánybíróság arra, hogy a Ptk.-nak a kizárólagos állami tulajdonra vonatkozó rendelkezése önmagában nem törvényi tulajdonszerzési jogcím, vagyis a törvényi rendelkezés magában véve egy konkrét vagyontárgyra nézve nem teremti meg az állam tulajdonjogát. Nemcsak azért, mert a Ptk. eltérő törvényi szabályozást enged, hanem mert a kizárólagos állami tulajdonra vonatkozó felsorolás a kódexben deklaratív és nem konstitutív hatályú.

A kizárólag állami tulajdonban álló dolog birtokát, használatát, hasznai szedésének jogát az állam – törvényben szabályozott módon - másnak átengedheti (Ptk. 174. §).

A vadak, valamint a folyóvizekben és a természetes tavakban élő halak és más hasznos víziállatok – ha törvény eltérően nem rendelkezik – az állam tulajdonában vannak (Ptk. 128. § (1) bek.):

- A vad főszabály szerint az állam tulajdonában van (a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (Vtv.) 9. § (1) bek.). A kivételeket a Ptk. 128. § (2) bek. és a Vtv. 9. § (2) –(8) bek. határozzák meg. Pl.: a vadászterületen elejtett, elfogott vad (és annak trófeája)...a vadászati jog jogosultjának tulajdonába kerül (*exceptis excipiendis*) etc. (A vad tulajdonjoga az államot a vad élőhelyéül szolgáló földterület tulajdonosának személyétől függetlenül illeti meg.) A harmadik személy a vadászatra jogosultnak köteles megtéríteni a vadászterületén jogellenesen elejtett vad értékét (EBH 2003. 848.).

- A halászati jog gyakorlására jogosult által kifogott hal és más hasznos víziállat tulajdonjogát – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a halászati jog gyakorlására jogosult szerzi meg. A nem a jogosult által kifogott hal, valamint más hasznos víziállat – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a halászati jog gyakorlására jogosult tulajdonába kerül (Ptk. 128. § (3) bek.). A halászati jog jogosultja – ha törvény másképp nem rendelkezik – a hal, ill. más hasznos víziállat tulajdonjogát annak jogszerű kifogásával (gyűjtésével) szerzi meg. A hal (ill. más hasznos víziállat) tulajdonjoga a halászati jog jogosultját illeti, ha a halászati vízterület is a tulajdonában van. Az elhullott hal (más hasznos víziállat) a lelés helyével érintett halászati vízterület szerinti jogosult tulajdonába kerül (a halászatról és a horgászatról szóló 1997. évi XLI. törvény (Htv.) 8. §). A nem állami tulajdonban levő vízen (kivéve a holtágat, bányatavat, víztározót) a vízterület tulajdonosát illeti a halászati jog (Htv. 54. §).

A Ptk. 128. § csak a folyóvizekben és a természetes tavakban élő halakról, ill. hasznos vízi állatokról rendelkezik. Nem tartoznak tehát e szakasz hatálya alá a mesterséges vizekben tenyésztett halak; ellentétben a Htv. 2. § (1) bek. e) pontjával: a Tv. hatálya a mesterséges halastóra is kiterjed.

A vadászterületen elejtett, elfogott vagy elhullott vad annak a vadászatra jogosultnak a tulajdonába kerül, akinek (vagy amelynek) a vadászterületén az elejtés, elfogás, elhullás történt, feltéve, hogy a vadászati jogosultság erre a vadra kiterjedt. Ilyen jogosultság hiányában a vadon az a más vadászterületen vadászatra jogosult szerez tulajdonjogot, akinek (vagy amelynek) a területéről a vad kivált; abban az esetben, ha erre a vadra jogosult volt vadászni (PK 5. sz.).

Dancko (Dankó) professzor 1687-ben német földön latin nyelven publikált jogászdoktori értekezésében a fejedelem regáléjának tekintette a *ius aucupiit*, a

madárfogás jogát. A madarász *acquisitio originaria* révén szerzett tulajdont az uralkodó számára. Ezt Dancko a fejedelem egyik légi jogának tekintette.

Kizárólagos állami tulajdonban áll és forgalomképtelen valamennyi barlang (Természetvédelmi Törvény 68. § (1) bek.). A védett növény- és állatfaj egyede, továbbá a védett ásványi képződmény állami tulajdonban áll (ibid. (2) bek.). A 42-44. §-okban, valamint a 74. § (2) bekezdésében meghatározott engedélyekben rendelkezni kell a védett növény- és állatfaj vagy a védett ásványi képződmény tulajdonjogáról (ibid. (3) bek.). Az e törvény hatálybalépése előtt jogszerűen létesített gyűjteményekben, így különösen kertekben, parkokban, állatkertekben található, védett növény- és állatfajok egyedei, védett ásványi képződmények tulajdonjogára a korábbi rendelkezések az irányadóak (ibid. (4) bek.). A barlang kivételével a védett természeti értékek és területek korlátozottan forgalomképesek. Külföldi természetes és jogi személy védett természeti terület tulajdonjogát nem szerezheti meg (ibid. (5) bek.). Védett természeti érték és terület tulajdonjogának változásakor az államot elővásárlási jog illeti meg, amelyet az igazgatóság - más jogosultakat megelőzően - jogosult gyakorolni. Helyi jelentőségű védett természeti terület esetében - sorrendben az igazgatóságot követően - a települési önkormányzatot is megilleti az elővásárlási jog (ibid. (6) bek.).

Állami tulajdonban álló

- védett természeti terület elidegenítése - a miniszter egyetértésével, legalább azonos természetvédelmi értékű védett természeti területtel történő csere, vagy törvényben meghatározott más eset kivételével - nem lehetséges,

- védett természeti érték elidegenítésére, a (3) bekezdésben meghatározottakon kívül, kizárólag akkor kerülhet sor, ha az természetvédelmi célokat vagy közérdeket szolgál, és az elidegenítéssel a miniszter egyetértett (ibid. (7) bek.).

Svájcban a Környezetvédelmi Kódex L 572-1. szakasza a vezetékjogi tulajdonjogi korlát kapcsán *nuisance visuelle*-ről, azaz látványzavarásról szól. A kódex L 571-1. szakasza kimondja, hogy megszüntetni (*supprimer*), megelőzni (*prévenir*), vagy korlátozni (*limiter*) kell azt a zaj- és rezgés kibocsátást, mely veszélyes lehet az emberi egészségre és környezetre. Az L 571-1-től az L 571-8-ig terjedő szakaszok a zaj- és rezgés kibocsátást szabályozzák. Míg az előbbi *nuisance visuelle*, az utóbbi *émission sonore* elnevezés alatt fut a törvénykönyvben.

Az ingatlan tulajdonosa túrni köteles, hogy az erre külön jogszabályban feljogosított szervek – a szakfeladataik ellátásához szükséges mértékben – az ingatlant időlegesen használják, arra használati jogot szerezzenek, vagy a tulajdonjogát egyébként korlátozzák. Ebben az esetben az ingatlan tulajdonosát az akadályoztatás (korlátozás) mértékének megfelelő kártalanítás illeti meg (Ptk. 108. § (1) bek.). Ha a használat vagy egyéb korlátozás az ingatlan rendeltetésszerű használatát megszünteti vagy jelentős mértékben akadályozza, a tulajdonos az ingatlan megvásárlását, ill. kisajátítását kérheti (ibid. (2) bek.).

Ingatlanra közérdekből a külön jogszabályban feljogosított szervek javára – közigazgatási szerv határozatával – szolgalmat vagy más használati jogot lehet alapítani. A használati jog alapításáért kártalanítás jár (Ptk. 171. § (1) bek.). Telki szolgalmat átjárás, vízellátás és vízelvezetés, pince létesítése, vezetékoszlopok elhelyezése, épület megtámasztása céljára vagy a jogosult számára előnyös más hasonló célra lehet alapítani (Ptk. 166. § (2) bek.).

Az 1935. évi IV. törvénycikk az erdő- és a természetvédelemről szükségbeli telki szolgalmat létesített a tutajozással és faúsztatással érintettek földjén a tutajozók számára, amikor kimondta, hogy *a tutajozásra és faúsztatásra jogosított és munkásai, továbbá más megbízottai, amennyiben a tutajozással vagy faúsztatással járó tevékenységek elvégzése végett feltétlenül szükséges, a part menti földeken szabadon járhatnak* (Tv.122.§).

...a tutajozásra és faúsztatásra jogosított a tutajozással vagy a faúsztatással, úgyszintén a part menti földeken járással okozott károkért kártérítéssel tartozik (Tv. 123.§).

Hazánkban a villamos energiáról szóló 2001. évi CX. törvény V. fejezete az idegen ingatlanok tulajdon- és használati jogának korlátozása kapcsán az előmunkálati, a vezetékes-, a használati, a szolgalmi jog, valamint a kisajátítás eszközét teszi a következők szerint a villamos mű engedélyese számára kérhetővé. A VET 69. § (3) bek. szerint a természetvédelem alatt álló területen az illetékes természetvédelmi hatóság, ill. nemzeti park igazgatóság, helyi védettségű területen az illetékes települési önkormányzat előzetes hozzájárulását írja elő a felsorolt jogi eszközök engedélyezhetőségéhez. Ibid. (2) bek. szerint a felsorolt jogi eszközök gyakorlása során a jelek elhelyezésével, mérésekkel, vizsgálatokkal, a létesítmények elhelyezésével, ill. azok megközelítésével, azokon való munkavégzéssel, az ingatlan használatának akadályozásával (korlátozásával)

okozott kárt, valamint az ingatlan értékcsökkenését az engedélyes az ingatlan tulajdonosának, használójának köteles megtéríteni. Ibid. (4) bek. értelmében a felsorolt jogok megszűnése esetén az engedélyes köteles az ingatlan eredeti állapotát helyreállítani, vagy, ha ez nem lehetséges, kártalanítást nyújtani. Villamos mű létesítésével kapcsolatban a kérelmező előmunkálati jog engedélyezését kérheti. Az előmunkálatokat a VET 70. szakasza alapján az ingatlan tulajdonosa köteles tűrni. A vezetékjog (VET 71-74. §§) értelmében a közcélú hálózat, ill. csatlakozó berendezés idegen ingatlanon történő elhelyezésére és üzemeltetésére az engedélyes javára vezetékjog engedélyezhető, ha az ingatlan használatát az lényegesen nem akadályozza. Ha lényegesen akadályozza, kisajátítás kérhető. Az 1000 voltnál nem nagyobb névleges feszültségű vezetékek és tartozékaik az ingatlan tulajdonosának hozzájárulásával is elhelyezhetők és üzemeltethetők. (A 10/2003. (III. 4.) GKM rendelet 1. § értelmében 2006. I. 1-jétől első fokon a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal területi műszaki biztonsági felügyelősege, másodfokon a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal főigazgatója jár el mint engedélyező hatóság. A vezetékjog esetén a fent említett kivételkor – VET 71. § (2) bek. – és a használati jog (VET 75-77. §§) esetében nem szükséges a Hivatal engedélye; elegendő az érintettek megállapodása.) A hálózati engedélyesek a vezetékjog alapján az idegen ingatlanon föld alatti és feletti vezetékeket, valamint távközlési összeköttetést létesíthetnek, helyezhetnek el; tartószerkezeteket és azon elhelyezett trafót és kapcsoló-berendezést létesíthetnek; stb. Ibid. d) pont értelmében a vezeték mentén lévő, a biztonsági övezetet sértő fákat, bokrokat, azok ágait, gyökereit eltávolíthatják. A VET 81. § (1) bek. szerint a villamos mű és az azt körülvevő környezet kölcsönös védelme érdekében biztonsági övezetet kell kijelölni.

A BH 1998. 240. értelmében az áramszolgáltató által közcélra – pl. transzformátorház céljára – igénybe vett helyiségek után a gazdálkodó szervezet tulajdonost (a kezelőt) sem bérleti, sem használati díj nem illeti meg, hanem a tulajdonjog (a kezelői jog) korlátozása miatt a részére kártérítés jár. Ugyanezen jogeset értelmében a kártérítés mértékének megállapítása során a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó speciális jogszabály rendelkezéseiből és nem a Ptk. általános szabályaiból kell kiindulni.

A vasúti közlekedésről szóló 2005. évi CLXXXIII. tv. 43. §-a értelmében a vasúti pályával szomszédos ingatlan tulajdonosa (használója) tűrni köteles, hogy a vasúti pályahálózat működtetője az ingatlanon, az alatt vagy felett gyengeáramú vezetéket, ehhez tartószerkezetet, jelzőkövet, egyéb jelzést vagy ideiglenes eszközt helyezzen el, ezeket javítsa, karbantartásukat elvégezze. Az elhelyezés, a javítás és a karbantartás során a környezet- és természetvédelmi érdekeket figyelembe kell venni ((1) bek.). Az ingatlan tulajdonosát (használóját) az ingatlan rendeltetésszerű használatának akadályozása miatt az akadályozás mértékének megfelelő kártalanítás illeti meg ((2) bek.). A vasúti pályahálózatot működtető vasúti társaság - az ingatlan tulajdonosának (használójának) kártalanítása mellett - jogosult a vasúti pályán és a vasúti pálya közvetlen közelében a szabad kilátást akadályozó, továbbá a vasúti vezetékek nyomvonalában lévő növényzet eltávolítására, ha azt a közlekedés biztonsága, üzemzavar megelőzése, vagy vezeték létesítése, javítása, karbantartása indokolja. A növényzet eltávolítása nem okozhat aránytalan sérelmet az érintett lakosság érdekei, illetve a környezet- és természetvédelmi érdekek szempontjából ((3) bek.). A vasúti közlekedés célját szolgáló erősáramú vezetékek és tartószerkezetek idegen ingatlanon történő elhelyezésére és üzemben tartására a villamos energiáról szóló 2001. évi CX. törvényben foglaltakat kell alkalmazni ((4) bek.).

Az ingatlan tulajdonosa (kezelője, használója) köteles tűrni, hogy a bányavállalkozó vagy a földtani kutatásra jogosult szervezet az ingatlanon, annak rendeltetésszerű használatát nem akadályozó módon megfigyeléseket, méréseket végezzen, jeleket helyezzen el, ill. az ingatlan felszíne alatt vagy felett vezetéket létesítsen. Az így okozott károkat a bányakárookra vonatkozó szabályok szerint köteles megtéríteni (a bányászatról 1993. évi XLVIII. törvény (Bányatörvény) 38. §). Bányakárnak minősülnek a bányászati tevékenységgel idegen ingatlanban, az épületben, az ingatlan más alkotórészében és tartozékában okozott, továbbá a vízfelvonás folytán keletkezett károk, beleértve a károk megelőzésére, csökkentésére és elhárítására fordított kiadásokat is (ibid. 37. § (2) bek.). A bányavállalkozó a bányakárért a kártalanítást kizárólag pénzben fizetheti meg (ibid. (4) bek.). Nem jár kártalanítás, amennyiben az építményt, melyben kár keletkezett, bányaművelésre fenntartott területen vagy bányatelek határain belül építési engedély nélkül vagy abban – a kárelhárítás érdekében – megsabott feltételek megsértésével emelték (ibid. (3) bek.). A bányavállalkozónak egyezséget

kell kötnie a károsulttal, ill., ha az nem lehetséges, 30 napon belül, szakértői véleménnyel alátámasztott összegű kártalanítást kell fizetnie (ibid. (5) bek.). A bírósági eljárásban a költségmentesség alkalmazásáról szóló 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet 2. § (1) bek. g) pontja értelmében a feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül költségmentesség (Pp. 84. § (3) bek.: tárgyi költségmentesség) illeti meg – *inter alia* – a bányakár megtérítése iránti perben.

Szolgalmi jog vagy kisajátítás alapján elhelyezett bányászati létesítmény által az ingatlan rendeltetésszerű használatában keletkezett hátrány nem bányakár (ibid. (7) bek.). A bányászati tevékenységgel okozott egyéb károk megtérítésére a Ptk. rendelkezései az irányadók (ibid. (2) bek.).

Országos jelentőségű védett természeti és Natura 2000 területen, továbbá vízbázis védőterületén az előmunkálati, a vezeték- és a használati jog az illetékes környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőség szakhatósági hozzájárulásával engedélyezhető a gázellátásról szóló törvény szerinti elosztói engedélyes, az elosztóvezeték tulajdonosa és a vezetékes propán-bután gáz szolgáltatója részére. Helyi jelentőségű védett természeti területen az annak fekvése szerinti települési önkormányzat jegyzőjének – fővárosban a főjegyző - előzetes hozzájárulása szükséges (Bányatörvény 38/A. §.).

További, az előmunkálati, a vezeték- és a használati joggal kapcsolatos tulajdoni korlátokat határoznak meg más jogszabályok (pl. a távhőszolgáltatásról szóló 2005. évi XVIII. tv.: vezetékjog távhőellátási vezetékre; a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. tv.: vízvezetési szolgalmi jog;...). Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény értelmében az elektronikus hírközlési építmény építetője (elhelyezője) az építési munkálatok befejeztével a környezet eredeti állapotának helyreállítására köteles. Az ilyen építmény elhelyezéséhez használt más létesítmény, magánterület, ill. önkormányzati tulajdonban lévő közterület tulajdonosa megállapodhat az építetővel, hogy a helyreállítás az eredetnél jobb minőségben történjen... (94. § (4) bek.) Az ingatlan tulajdonosa, birtokosa köteles az elektronikus hírközlés működésének érdekében az ezt veszélyeztető fákat, bokrokat, ágakat gyökereket eltávolítani. Az eltávolítással kapcsolatos költségek az érintett elektronikus hírközlési szolgáltatót terhelik (ibid. 99. § (1) bek.).

Tulajdonjogi korlátot határoz meg a Természetvédelmi Törvény 50. § (1) bek.: az ingatlan tulajdonosa (vagyonkezelője, használója) túrni köteles, hogy az

igazgatóság, felügyelőség, ill. az általuk erre feljogosított személyek, továbbá az állam tulajdonosi jogait gyakorló szerv felhatalmazásával eljáró személyek a barlangot megközelítsék, az idegenforgalom számára kiépített barlangot meglátogassák. (Az e tevékenység során okozott tényleges kárt az ingatlan tulajdonos (vagyonkezelő, használó) részére meg kell téríteni.)

A Természetvédelmi Törvényünk 72. §-a szerint a védett természeti területeken természetvédelmi érdekből – az e törvény hatálybalépését követően – elrendelt gazdálkodási korlátozás, illetve tilalom esetén vagy a termelésszerkezet jelentős megváltoztatásának előírása következtében a tulajdonos vagy – amennyiben a tulajdonos a terület használatát átengedi – a jogszerű használó tényleges kárát meg kell téríteni ((1) bek.). Kártalanítási igényt nem keletkezett ((3) bek.):

- *a)* védett természeti területen a természeti kár (37. § (3) bekezdésében meghatározott tevékenységgel okozott kár: védett természeti terület károsítása, veszélyeztetése vagy jogellenes zavarása esetén a természetvédelmi hatóság köteles az ilyen magatartás tanúsítóját a tevékenység folytatásától eltiltani.) megelőzése és megakadályozása érdekében jogszerűen előírt korlátozás vagy tilalom;
- *b)* amennyiben a kár bekövetkeztét, illetve az (1) bekezdésben és (4) bekezdés első fordulatában meghatározott hatósági határozat meghozatalát a tulajdonos vagy a jogszerű használó jogellenes magatartása eredményezte;
- *c)* amennyiben a kár más forrásból megtérült;
- *d)* a tulajdonos vagy a jogszerű használó (1), (3) és (4) bekezdésben meghatározott korlátozásból, tilalomból valamint kötelezettség előírásából származó többletköltségei az általa igénybe vett támogatásokból megtérülnek.

Amennyiben az ideiglenes védetté nyilvánítást annak indokolatlansága miatt nem követi végleges védetté nyilvánítás, a tulajdonos vagy – amennyiben a tulajdonos a terület használatát átengedi – a jogszerű használó részére az ideiglenes védetté nyilvánításból eredő tényleges kárt meg kell téríteni. Ha az ideiglenes védetté nyilvánítást végleges védetté nyilvánítás követi, a teljes időre az (1) bekezdés szerint jár kártalanítás ((3) bek.). Ha védett természeti területen kívül elrendelt természetvédelmi célú korlátozás,

tilalom, egyéb hatósági kötelezés miatt a tulajdonos vagy – amennyiben a tulajdonos a terület használatát átengedi – a jogszerű használó jelentős mértékű termelés szerkezet változtatásra kényszerül, kártalanítására a (3) bekezdés első fordulatóban meghatározottak az irányadóak ((4) bek.). A kártalanítás igény jogalapjáról és mértékéről a természetvédelmi hatóság határozatban dönt. A határozat ellen fellebbezésnek helye nincs ((5) bek.).

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény II. fejezetében, a 8. szakasz (1) bek. kimondja, hogy a településrendezés során biztosítani kell – *inter alia* – az emberhez méltó környezet folyamatos alakítását, értékeinek védelmét. Ennek során figyelembe kell venni az ibid. d) pont értelmében ...értékes építmény és tájrészlet látványát (rálátás), továbbá az ingatlanról feltáruló kilátás védelmét, annak mértékéig, hogy az az érintett telkek szabályos beépítését ne akadályozza; ibid. e) pont értelmében figyelembe kell továbbá venni a környezet-, a természetvédelem, a tájhasználat és a tájkép formálásának összehangolt érdekeit, különös tekintettel a víz, a levegő, a talaj, a klíma és az élővilág védelmére... A Tv. 13. § (1) bek. szerint az építés helyi rendjének biztosítása érdekében a települési önkormányzatnak az országos szabályoknak megfelelően, ill. az azokban megengedett eltérésekkel a település közigazgatási területének felhasználásával és beépítésével, továbbá a környezet természeti, táji és épített értékeinek védelmével kapcsolatos, a telkekhez fűződő sajátos helyi követelményeket, jogokat és kötelezettségeket helyi építési szabályzatban (Budapesten *mutatis mutandis* fővárosi építési keretszabályzatban) kell megállapítani. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény kártalanítási szabályai szerint, a 30. § (5) bek. értelmében nem jár kártalanítás a természeti veszélyeztetettségéből eredő kár megelőzésére, a tulajdonos érdekeinek védelme céljából elrendelt tilalom esetén.

Az Alkotmánybíróság a tulajdon alapjogi védelméről vallott felfogását a 64/1993. (XII. 22.) AB határozatban kifejtette. Többek között kimondta, hogy az alkotmányos tulajdonvédelem terjedelme mindig konkrét: függ a tulajdon alanyától, tárgyától és funkciójától, illetve a korlátozás módjától is (ABH 1993, 380.). Az alkotmányossági kérdés az, hogy milyen esetekben kell a tulajdonosnak a közhatalmi korlátozást minden ellenszolgáltatás nélkül eltűrnie, illetve mikor tarthat igényt kártalanításra. Így az állami beavatkozás alkotmányossága megítélésének súlypontja, az alkotmánybírósági értékelés voltaképpen a cél

és eszköz, a közérdek és a tulajdonkorlátozás alkotmányosságának megítélése lett. Az Alkotmány 13. § (2) bekezdése szerint a tulajdonkorlátozáshoz elég a "közérdek". Ennek megítélése nem alkotmányossági kérdés, hanem a jogalkotó feladata. Az Alkotmánybíróság csak a közérdekre hivatkozás indokoltságát, továbbá azt vizsgálja, hogy a "közérdekű" korlátozás az elérni kívánt célhoz képest arányos-e (ABH 1993, 380-382.) (45/1997. (IX. 19.) AB határozat, Indoklás III. 2.).

Ingatlant kisajátítani – *inter alia* – műemlékvédelem és természetvédelem céljára (amennyiben a védelem másként nem biztosítható), hulladékgazdálkodási közszolgáltatási létesítmény elhelyezésére (ha az másképpen nem biztosítható, és az ingatlanra vonatkozó hatályos terület-, ill. településrendezési terv az ingatlan ezen terület-felhasználási egységbe sorolta), véderdő telepítése, védőfásítás és közérdekű erdőtelepítés... céljából lehet (a kisajátításról szóló 1976. évi 24. tvr. 4. § (1) bek. l), s), m) pontjai). A védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. tv. (Vsz.) értelmében a Tv. hatálya alá tartozó (védett, fokozottan védett, védelemre tervezett természeti területek az 1. §-ban meghatározottak szerint) és törvény alapján már magántulajdonba került földterületeket – *exceptis excipiendis* – 2007. december 31-ig az állam javára ki kell sajátítani és a nemzeti park igazgatóság vagyionkezelésébe kell adni. A kisajátítást az igazgatóság köteles kezdeményezni, ill. kérni (4. § (1) bek.). Ha a védettségi szint biztosítása érdekében a tv. szerint előírt korlátozás az érintett földterület rendeltetésszerű használatát lehetetlenné teszi vagy jelentős mértékben akadályozza, a felügyelőség a tulajdonos javára – a korlátozó rendelkezések előírásával egyidejűleg – az alkalmazott korlátozás idejére a korlátozással arányos kártalanítást állapít meg. Ebben az esetben a tulajdonos kisajátítást kérhet (ibid. (4) bek.). Az EBH 2003. 997. értelmében a magyar állam kisajátítás helyett adásvétellel is megszerezhetette a védett természeti területek tulajdonjogát. A BH 2004. 162. értelmében a mezőgazdasági szövetkezet közös használatában álló, védett természeti területnek minősülő földrészlet tulajdonjogát az állam – mint az előző esetben - kisajátítás helyett adásvétellel is megszerezheti. Mindkét jogeset a fent idézett kisajátítási tvr. 3. szakaszán (*az ingatlan tulajdonjogát kisajátítással akkor lehet megszerezni, ha az adásvétel útján nem lehetséges*) és a Vsz. 1-4. szakaszain, valamint a Ptk. 117. §-án alapul.

A 23/2000. (VI. 28.) AB határozat értelmében az Alkotmány 44/A. § (2) bekezdésében foglalt jogával élve a helyi önkormányzat az állattartás helyi szabályait rendezheti önkormányzati rendeletben (a jogszabályi hierarchia szabályainak betartásával). Az 1/2003. (I. 14.) AB határozatban is felidézik ezt a korábbi döntést, és a fentiek szerint állapítják meg az aránytalan tulajdoni korlát fogalmát. Ebben az utóbbi esetben az érintett helyi önkormányzat túllépte a tulajdon köz- és magánjogi korlátainak arányosságát. Nyilvánvaló tehát, hogy az alkotmányos magántulajdoni védelem a gyakorlatban korlátok közé szorul, ezzel azonban a szomszédjogi érdekek sérülésének határáig mehetünk el.

A 77/2006. (XII. 20.) AB határozat indokolásának III.2.3. pontjában a hazai Alkotmánybíróság megfogalmazta, hogy a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény 16. §-a alapján az önkormányzat képviselő-testülete nemcsak törvény felhatalmazása alapján, annak végrehajtására alkothat rendeletet, hanem a törvény által nem szabályozott helyi társadalmi viszonyok rendezésére is. Az önkormányzatok ezen jogosultságát fogalmazza meg és védi az Alkotmány 44/A. § (2) bekezdése is. Az Alkotmánybíróság több határozatában rámutatott már arra is, hogy a helyi önkormányzat, amikor az ebtartás, ebtenyésztés körében önkormányzati hatósági jogkörben kiadott engedélyhez köti a tevékenység folytatását, a köz érdekében a helyi lakóközösség békés együttélésének védelme, a későbbi jogviták elkerülése céljából szabályoz. A lakók közötti jogviták megelőzése érdekében alkotott szabályok évszázadok óta a helyi szabályrendeletek hagyományos szabályozási tárgykörébe tartoznak.

A 772/B/1997. AB határozat értelmében a helyi önkormányzatnak – az állattartást szabályozó rendelete megalkotásakor – figyelemmel kell lennie a jogalkotói hatáskörét korlátozó törvényi rendelkezésekre, továbbá a lakóépületek sajátosságaira, a lakások nagyságára, az érintett személyek körére, esetleges tulajdonosi minőségekre és arra, hogy az állattartás adott esetben valóban veszélyezteti-e a lakóközösség tagjainak békés együttélését. A 79/2006. (XII. 20.) AB határozat indokolásának III.2. pontjában idézi az Alkotmánybíróság korábbi megállapítását: a tulajdonhoz (lakáshasználathoz) való jogot nemcsak a széles körű előzetes hozzájárulás sértheti, hanem az is, ha az ebtartáshoz minden esetben hozzájárulást ír elő a helyi önkormányzat. A helyi önkormányzat a helyi érdekű közügyek szabályozása során köteles a helyi viszonyoknak megfelelően differenciáltan szabályozni az életviszonyokat.

4.4. A jogi személy magánjogi felelősségének bizonyos szempontjai a környezeti károkozás kapcsán

Hans Kelsen *Tiszta jogtanában (Reine Rechtslehre)* Bibó István fordításában olvassuk, hogy *a jogi személy kötelességei és jogai mindig csak egyes emberek kötelességei és jogai, mivel emberi hatásokat érintő kötelességek és jogok* (KELSEN, p. 31.). Továbbá, *ha a jogi személy kötelezett, nem a tagok egyéni vagyona, hanem kollektív vagyonuk ellen lehet végrehajtást vezetni* (KELSEN, p. 32.).

A jogi személy környezetvédelmi magánjogi felelőssége a büntetőjogi felelősségből vezethető le a legtisztábban. Külföldi gyakorlatban leginkább a pénzügyi szankciók jelennek meg.

Amennyiben jogi személy másnak - jogi vagy természetes személynek, jogi személyiség nélküli szervezetnek - okoz kárt az emberi környezet veszélyeztetésével, első lépésben a büntetőbíróság jogerős határozatát kell bevárni, és ennek alapján - a környezettel kapcsolatos bűncselekmények közrend elleni bűncselekménynek minősülnek - határoz a polgári bíró a kártérítésről. Hollandiában a Burgerlijk Wetboek 2. könyvének 20. cikkelye értelmében a környezet- vagy természetkárosító - azaz közrend elleni - tevékenységet folytató jogi személyt és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetet törölni kell.

Ugyanez a felelősség minden francia-német jogrendű európai országban fennáll.

Az angolszász jogrendben a *mens rea* (a bűnös tudat: *dolus* mindkét válfaja + *luxuria*) meglétének hiányában is felelősségre vonható polgári úton a környezetkárosító. Az angolszász jogrend sztrikt felelősséget alkalmaz, tehát a magánjogi szigor emeli át a környezetkárosító cselekmény kriminalizálásakor, ám ennek eldöntését a bíróra bízta. A környezet elleni cselekmények nem is *common law*, hanem *statute law* szabályozás alá esnek.

A jogi személy a magánjogban pont úgy felel, mint a természetes személyek; azzal, hogy a jogi személy képviselője által okozott szerződéses, vagy szerződésen kívüli kárért is a jogi személyt kell elsődlegesen felelősségre vonni. A képviselő az általában elvárhatóság alapján felel a jogi személy tulajdonosa(i) irányában.

Terré idézett művében (TERRÉ) hasonlóképpen vélekedik. Terré úgy véli, a kontraktuális károkozás esetén a *culpa levissima* is büntetendő, míg szerződésen kívüli kár esetén csak a *culpa levisig* megy el.

Viney a Code Civil 1384. § (1) bekezdését hozza fel a franciaországi jogi személy felelőssége kapcsán magánjogi kártérítésben. Ezt bírósági ítéletekkel támasztja alá (VINEY: Les conditions..., pp. 848-852.). Tehát a francia jogi személy magánjogi felelőssége tárgyi felelősséget jelent.

A francia jogban sokáig vita tárgya volt, hogy az *ès qualités*, azaz a megfelelő minőségben és jogkörben eljáró alkalmazott cselekménye kötelezi csak a jogi személyt, vagy - amennyiben az alkalmazott jogkörével visszaélve megtevesztette a harmadik felet - a jogi személyt felelősség terheli minden, az alkalmazottja által okozott kárért. Voltak ítéletek, melyeket a Code Civil 1385. cikkely (5) bekezdésére, voltak, amelyeket a vétkességi 1382. cikkelyre alapoztak. A lényeg ugyanaz volt: a *mandat apparent*, azaz a látszólagos jogkör szerint állapították meg a jogi személy felelősségét az alkalmazottai által előidézett kárakért. Ez azt jelenti, hogy a megtevesztően eljáró alkalmazott cselekménye is ugyanúgy kötelezi a képviselt jogi személyt, mint a jogszerű cselekményei. Az *objet sociétal*, azaz a társasági cél túllépése abban az esetben kötelezi a jogi személyt, ha a harmadik fél valóban nem tudott arról, hogy a képviselő nem a jogkörében járt el.

Hazánkban az új Ptk.-tervezet Kötelmi jogi Könyve szerint aki képviseleti jog nélkül vagy képviseleti jogkörét túllépve más nevében jognyilatkozatot tesz (álgépviselő), nyilatkozatával a képviselt tekintetében csak ennek jóváhagyásával vált ki joghatást (5:60. § (1) bek.). Ha a képviselt a nevében kötött szerződést nem hagyja jóvá, *a*) a jóhiszemű álgépviselő a harmadik személynek a szerződés megkötéséből eredő kárát, *b*) a rosszhiszemű álgépviselő pedig a teljes kárát köteles megtéríteni (5:60. § (2) bek.). A Javaslat fenntartja a hatályos Ptk. 221. § (1)-(2) bekezdésében foglalt szabályokat. Jóhiszemű álgépviselő esetén a harmadik személy csak a szerződés megkötéséből eredő kárát követelheti, míg a rosszhiszemű álgépviselő teljes kártérítéssel tartozik.

A Ptk.-tervezetnek a vélelmezett képviseletről rendelkező 5:58. §-ának (2) bekezdése értelmében ha jogszabály eltérően nem rendelkezik vagy a körülményekből más nem következik, az (1) bek. megfelelően alkalmazandó a természetes vagy jogi személynek az ügyfélforgalom számára nyitva álló

helyiségeiben dolgozó alkalmazottjára vagy tagjára az ott szokásos szerződések megkötésével és lebonyolításával kapcsolatban. A Javaslat tartalmilag fenntartja a hatályos Ptk. 220. §-át. A forgalom biztonságához hozzátartozik, hogy a mindennapos ügyletek során - pl. egy bolti vásárlás esetén – a vevő ne legyen köteles az eladó képviseleti jogosultságát vizsgálni.

Hollandiában, amennyiben a jogi személy képviselője környezetjog-ellenes utasítást teljesít, az maga után vonja a jogi személy felelősségét a környezeti magánjogi károkért.

A jogi személyek környezetvédelmi magánjogi felelőssége kapcsán, az európai gyakorlat fényében az a következtetés vonható le, hogy az objektivizálódás tendenciájának megtartása mellett, a szigorúság maximalizálásával az anyagi jellegű szankciókra kell a súlyt vetni.

4.5. A közigazgatási határérték szerepe a környezetvédelmi magánjogi kártérítésben

Kilényi Géza 1976-ban a Jogtudományi Közlöny lapjain idézi Tinney és Parkers cikkét a Habitat 1970. évi 5-6. számából (Enhancing the quality of the environment: current federal legislation and programs): *gyakran állítják, hogy csak egy határérték megállapítására van szükség, súlyos büntetésekkel azokkal szemben, akik ezeket megsértik. Egy totalitárius rendszerben ennek elsődleges szerepe van a környezetvédelmi szemléletben (ami önmagában véve is szerencsétlen helyzet), de demokratikus, szabad vállalkozásokra épülő (magántulajdonú) társadalomban a határértékek és bírságok rendszere szerencsétlen tévedés* (KILÉNYI: Polgári jogi eszközök..., p. 291.).

Bertalan László írja, hogy az új, integrált környezetszemlélet nem jelenti azt, hogy *mától kezdve nincs szükség határértékre, csupán azt, hogy a jogszabályokban meghatározott emissziós, imissziós értékekre alapozott szabályozáson túl el kell sajátítanunk egy új szemléletet és annak kidolgozott elveit a gyakorlatba is át kell ültetnünk* (BERTALAN, p.168.).

Határértéken valójában egy olyan mennyiségi limitet értünk, mely alatt eltérő jogi konzekvencia lép fel, mint a limit felett. Ez a limit tehát egy jogi, ugyanakkor szociológiai kategória is, mely azt hivatott determinálni, hogy az emberi tényezők együtthatása folytán bekövetkező változások mely mértékben nem vagy csak kevéssé károsak az emberiség egészére.

Petrik Ferenc *Kártérítési jog* c. munkájában arra a következtetésre jut, hogy a közigazgatási határérték alatti szennyezés is magánjogi felelősséget indukál (PETRIK, p. 72.).

A határérték kérdése a civil környezetjogban régi múltra visszatekintő problematika. Megpróbálok ismertetni néhány álláspontot. Szentgyörgyi Rezső szerint az előírt határérték alatti károkozás nem veszélyes üzemi, hanem általános deliktuális károkozásnak minősül, és ekként ítélandó meg. Lábady Tamás véleménye szerint a környezetvédelmi jogszabályba vagy hatósági rendelkezésbe ütköző tevékenységgel vagy mulasztással okozott kár veszélyes üzemi megítélés alá esik, tehát lényegében ő is Szentgyörgyi álláspontjára helyezkedik. Eörsi

Gyula azt mondja, hogy nem határértékfüggő a kártérítés, mert a Polgári Törvénykönyvünk értelmében minden nagyságú kárt meg kell téríteni.

Lenkovics Barnabás véleménye szerint a közigazgatási határérték alatti szennyezés esetén nem a Ptk. 345. §, hanem a Ptk. 339. § alapján kell megállapítani a felelősséget (LENKOVICS, p. 324.).

Bándi Gyula szerint *a polgári jogviszonyok megsértése – például a nyugodt birtoklás jogának sérelme – megvalósulhat a határértéket ugyan el nem érő, de az adott jogviszonyban zavarónak minősülő magatartással is, és viszont* (BÁNDI: Környezetjog, p. 189.).

A közjog által megalapozott kártérítés és a magánjogi alapú kártérítés között az a különbség, hogy míg a közigazgatási jog a közigazgatási határérték feletti szennyezés esetében kötelezi a szennyező tevékenység folytatóját, azt, aki folytatta, vagy aki átvállalta a kármentesítésre, kártérítésre, addig a polgári jogi ügyben ítélező bíró a határérték alatti szennyezés esetén is megítélhet ilyen szankciót.

Asztalos László megfogalmazásában *a felelősség jogkövetkezménye ugyan szankciós, de a jogkövetkezményként realizálódó szankció nem mindig felelősségi. ... Ebből következik, hogy a lehetséges jogkövetkezményként realizálódó szankció lehet objektív feltételű, amelyre a magyar nyelvben nincs külön elnevezés, legfeljebb az, hogy objektív szankció (helytállás, esetleg megtérítés), és lehet szubjektív feltételű, amikor felelősségi szankcióról (kártérítés, kötbér stb.) beszélhetünk* (ASZTALOS, p. 294.).

A Farkas-Gátos-Tarr által szerkesztett kézikönyvben olvassuk, hogy a határérték el nem érése nem képezi akadályát az objektív felelősség alkalmazásának (p.48.).

A BH 2001. 32. számú jogesetben olvashatjuk, hogy a Kvt. szerint önmagában a kibocsátási határértéket meghaladó környezetbe bocsátás környezetkárosítást eredményezhet. E jogeset az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről szóló 1/2003. (ÜK. 8.) LÜ körlevél III. pontjában is említésre kerül: *azokban az esetekben, ahol a jogszabály különböző határértéket állapít meg, néhány bírósági ítélet a kibocsátási határértéket meghaladó szennyezettségnél még nem tekintette megalapozottnak az eltiltás iránti kérelmet.* A Legf. Bír. Gfv. IV. 32.519/1999 sz. ügyben megállapítást nyert, hogy a

környezetvédelmi közigazgatási határérték túllépése önmagában környezetveszélyeztetést realizál.

A határérték kérdése valójában a szubjektív felelősség megállapítása esetén kerül mérlegelésre, hiszen objektív felelősség a határérték alatti szennyezés esetén is megállapítható. A szubjektív felelősség esetén a határérték alatti szennyezés is kártérítést von maga után, ám ekkor a bíró enyhítheti a kártérítés mértékét arra való tekintettel, hogy közigazgatási szempontból nem bírságható a környezetszennyező. Ez egy olyan *sui generis* helyzetet indukál, melyben a károsult csekély mértékű kártérítéshez juthat, ám a közjog szintjén negligálják a problémát. A magánjog tehát ekkor is szankcionál, a közjog ellenben eltekint a büntetéstől.

Mádl Ferenc a kártérítési összeg méltányossági mérséklése kapcsán írja: *Annak, aki vagyoni lehetőségeit többszörösen meghaladó kárt okoz, egész életében kellene viselnie ennek következményeit, az attól való szabadulás minden reménye nélkül* (MÁDL, p. 486.).

A Környezetvédelmi Törvény 4. § g) pontja értelmében a környezetszennyezés a környezet valamely elemének a kibocsátási határértéket meghaladó terhelése.

Bakács Tibor szerint *a tárgyi felelősségi rendszerekben a felelősségi forma szigorúságát elerőtleníti, ha alkalmazását a jogalkotó feltételekhez köti, például, ha meghatározott szennyezési határérték fölötti emissziónál következik be a kártérítési kötelezettség* (BAKÁCS: Magyar környezetjog, p. 86.).

A hatályos Környezetvédelmi Törvény értelmében a határértéket a miniszter rendeletben, vagy rendeletben meghatározott esetben a környezetvédelmi hatóság határozza meg a környezet, ill. valamely eleme pillanatnyi és célállapotának figyelembevételével és a lehető leghatékonyabb megoldásra törekedve.

A Kvt. továbbá egy nem konkretizált, de méltányos átmeneti időt ír elő biztosítani a határérték elméleti bevezetése és gyakorlati alkalmazása között. (Kvt. 89. §)

A már hatályon kívül helyezett 1976. évi II. törvény *alkalmazásában káros, illetőleg veszélyes az a szennyezés vagy ártalom, amely a külön jogszabályokban meghatározott határértéket meghaladja* (52.§ (2) bek.).

A határértékek szerepe tehát nemcsak a közigazgatásban releváns, de a környezeti magánjogi perekben is. Főleg a kártérítési összeg meghatározásakor

jelentenek iránymutatást a bíró számára. A határértékek kezdettől fogva jelen voltak a környezetvédelmi közigazgatásban, ám megítélésük – mint fentebb láttuk – folyton változott.

Zoltán Ödön írja: *A határérték megállapításának döntően abból a szempontból van jelentősége, hogy a tevékenység folytatható, arra engedélyt adnak, illetve nem tiltják el, nem szabnak ki bírságot, ha a szennyezés vagy ártalom a határértéket nem haladja meg. A tevékenység folytatására szóló engedély azonban nem jelent engedélyt a harmadik személynek való károkozásra.* (ZOLTÁN: Felelősség a környezetet veszélyeztető..., p. 419.). Zoltán Ödön 1985-ben megjelent könyvében szintén arra a következtetésre jut, hogy a határérték betartása nem jelenti, hogy a károkozó mentesülne a polgári jogi felelősség alól (ZOLTÁN: Kártérítési felelősség..., p. 111.). Pl. a BH 2002. 8. jogesetben bányászati tevékenységgel okozott birtokháborítás kapcsán a bíróság kimondta:

- a Ptk. 188. § (1) bek. szerint, ha a birtokost a birtoklásában jogalap nélkül zavarják meg, birtokvédelem illeti meg;
- a közigazgatási engedély nem teremti meg ezt a jogalapot.

Az EBH 2002. 827. értelmében az ingatlan tulajdonosát – az egész ingatlan vonatkozásában – megillető birtokvédelem joga a közigazgatási hatáskörbe utalt zajvédelmi határérték-megállapítási eljárásban is érvényesül. A mérési pont kijelölése során nemcsak az épületet, hanem a kertet is védendőnek kell tekinteni. A kert az épületek közti emberi tartózkodásra, pihenésre szolgáló terület, így a környezetvédelmi hatóságnak annak belsejében, ill. határán is fel lehet állítani mérési pontokat. Erre utal az a jogszabály-szerkesztési megoldás, hogy a hivatkozott szabványok az egyes pontokat egyenrangú francia bekezdésbe rendezték. A Ptk. 98. §-a értelmében *a tulajdonost megilleti a birtoklás joga és a birtokvédelem.* Felhívásra került még a Ptk. 100. §, valamint a 30/1994. (X. 6.) KTM rend. és a 12/1983. (V. 12.) MT rend. 12. §-a. A BH 2003. 346. jogesetben hasonló megállapításra jut a törvénykező.

Az EBH 2001. 517. jogeset értelmében az a tulajdonos, aki az ingatlanában a szükségtelen zavarás folytán bekövetkezett forgalmiérték-csökkenés megtérítéseként már kártérítést kapott, nem igényelheti a birtokháborítást megvalósító zavarás megszüntetését is, mert a két igény kizárja egymást (Ptk. 100. §, 339. §). Az EBH 2001. 408. értelmében a közérdekből végzett útkialakítás – ha

az előírások betartásával és a zavarás szükséges és elkerülhetetlen mértékét nem túllépve történik – nem ad alapot kárfelelősség megállapítására.

A briteknél az a bírósági gyakorlat alakult ki, hogy a közigazgatási engedéllyel behatárolt magatartásokat polgári jogilag sem tekintik szomszédjogi zavarásnak; elegendő tehát Nagy-Britanniában közjogi engedélyt kapni magánjogi károkozáshoz. (Ld: 1979-es Allen v. Gulf Oil Refining eset.)

A 42/2006. (X. 5.) AB határozat kimondta, hogy – *inter alia* - az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény 96. § (2) bekezdése alkotmányellenes: *Az elektronikus hírközlési építményt az ingatlanon úgy kell elhelyezni, hogy az a szomszédos ingatlanok tulajdonosait a jogaik gyakorlásában ne, vagy az adott körülmények által lehetővé tett legkisebb mértékben zavarja, ebben az esetben a létesítmény elhelyezése és működtetése nem minősül a Ptk.-ban meghatározott szükségtelen zavarásnak.* A határozat III. 6. pontjában a magyar Alkotmánybíróság megfogalmazta, hogy a hivatkozott szakasz a hírközlési építmény létesítését a lehető legkisebb mértékűnek tekintett zavarás esetében jogossá minősíti, kizárva a tulajdonjog és a birtoklás háborítására a Ptk.-ban meghatározott szabályok alkalmazását. A lehető legkisebb mértékű zavarás meghatározásának a szempontjait a támadott jogszabály nem határozza meg, az eljáró szerv szabad mérlegelésétől függ ennek megállapítása. Ilyen körülmények között a tulajdonkorlátozás nem fogadható el arányosnak és így alkotmányosnak. A hivatkozott szakaszt az AB a határozat közzététele napjával kasszálta.

A 73/2006. (XII. 15.) AB határozat indokolásának III. 2. pontja rámutat, hogy vannak jogilag tiltott, ill. szabályozott zajkeltő magatartások, ahol az okozott zaj tiltott mértéke nincs meghatározva. Így pl. a kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény 6. § (4) bek. lehetőséget ad a települési önkormányzatok képviselő-testületeinek a helyi sajátosságokra figyelemmel az üzletek éjszakai (22 óra és 6 óra közötti) nyitva tartási rendjének szabályozására, és ezzel zajvédelmi korlátozásokra. A lakásszövetkezetek és a társasházak a házirendjükben megállapíthatnak zajkeltő magatartásokkal szembeni korlátozásokat. A társasházakról szóló 2003. évi CXXXIII. törvény 26. § (1) bek., valamint a lakásszövetkezetekről szóló 2004. évi CXV. törvény 14. § (2) bek. felhatalmazza a lakóközösségeket arra, hogy házirendjükben a lakóépületek sajátosságaihoz képest szabályozzák a lakhatásuk nyugalma zavaró zajkeltő magatartásokat.

Ami a közigazgatás szintjén irreleváns, a polgári jogban kártérítési, vagy egyéb jogkövetkezményeket vonhat maga után a mellérendeltség princípiuma szerint. Amennyiben a felek között megsérül ennek az egyenlőségre hajló jogviszonynak az aránya, az igazságszolgáltatás fellép(het), és helyreállíthatja a felbillent egyensúlyt, legyen bár mindössze *nuance* az eltérés.

A határérték érvényesülésének vizsgálata az előzőeken túl más területeken is megfigyelhető. A foglalkozás-egészségügyben a munkaadó felelőssége érvényesül az esetleges közigazgatási hatósági intézkedés mellett. Ez önmagában olyan nagy terület, amely külön dolgozat tárgya lehetne (ld: magyar Alkotmány 70/D. § (2) bek.).

4.6. Környezetvédelmi biztosíték és biztosítás

Bónis Gabriella 1980-ban még arra hívta fel a figyelmet, hogy az eszmei károkért való kárpótlás megítélésének lehetősége akkor, ha a bírósági gyakorlat összességében lényegében az Állami Biztosító pénzkészletéhez mérve alakul ki, nélkülözhetetlenné teszi a gépjárművekkel és vadászfegyverekkel kapcsolatos felelősségbiztosítás lehetőségének kiterjesztését oly módon, hogy lehetőség nyíljon felelősségbiztosítás kötésére olyan, szerződésen kívül okozott károk esetében is, amelyek nem az említett két eszköz közrehatásával merülnek fel (BÓNIS, p. 354.). Az ÁB bizonyítási kérdésként kezelte a **jogalapot** és az **összességűséget**, de ha egyszer ez a vita eldőlt, fizetett (BÓNIS, p. 353.).

A magyar Polgári Törvénykönyv Kommentárjának 1981. évi kiadásában a környezetszennyezési károkhoz kapcsolatos felelősségbiztosítás kapcsán Zoltán Ödön megállapítja, hogy itt általában jogi személyek a biztosítottak is. Kiemeli a prevenció elsődlegességét, és megjegyzi, hogy a kockázat nehezen mérhető fel s igen nagy mértékű lehet, ami jelentősen nehezíti a reális biztosítási fedezetről való gondoskodást; a kalkulációnak nincs szilárd alapja (p. 2561.). Zoltán Ödön ekkor a fogyasztási szövetkezetek és az állami vállalatok vagyonbiztosítási szerződéseinek környezetszennyezésre vonatkozó részleteit újszerűséggel és útkereséssel (p. 2562.) jellemzi.

Kezdetben a környezetvédelmi prevenció költségeit a fogyasztókra hárították a termelők. Később ez az áthárítási mechanizmus - mely egyébiránt teljesen természetesnek tűnik - a biztosítás intézményét vette célkeresztbe.

A nyolcvanas években az USA-ban elfogadott CERCLA avagy Superfund Act megfogalmazta az ipari tevékenységet folytatók *in solidum* felelősségét, továbbá a potenciálisan felelősségre vonható természetes vagy jogi személy, jogi személyiség nélküli szervezet kategóriáját. A gyakorlatban azonban ez a törvény szinte ellehetetlenítette a biztosítótársaságokat, mivel akkora kárösszegeket kellett megtéríteniük. Végül olyan gyakorlati megoldásokhoz vezetett, hogy a legnagyobb vagyonnal bíró cégeknek kellett kifizetnie - felelősségére, illetve annak valós arányára tekintet nélkül, tehát a vétkesség kategóriájának megbontása útján - a környezeti kárösszeg túlnyomó részét. Mindezen tényezők mellett a hetvenes

évek versengése a biztosítótársaságok piacán szintén hozzájárult egyfajta krízishelyzet kialakulásához a környezeti kárbiztosítás területén.

Az osztrák *Atomhaftungsgesetz* 1999-ben arra az esetre, ha a *Bund* vagy a *Land* nem vállal kezességet az atomkárokért, ún. *Versicherungspflichtet*, azaz biztosításkötési kötelezettséget ír elő az atomvállalkozó számára, mely minimum 406 millió eurót jelent (plusz ennek egytizede a kamatok és költségek fedezésére).

Németországban már 1990-ben született jogszabály, mely magában foglalta a PPP-t (Polluter Pays Principle), továbbá valamiféle objektív felelősséget környezeti károkozás esetén. A felelősségi szubszidiaritás esetén két megoldás kínálkozik: az állami intervenció lehetősége (kezdetben atomkárok esetén), továbbá a biztosítási szisztéma (magánvállalatok és állami többségi tulajdonban lévő cégek esetén).

A 2002. január 23-i irányelvtervezet kapcsán Ausztria első helyre a *Polluter Pays Principle*-t helyezte, második helyre az egész EU-ban kötelező környezetvédelmi biztosítási rendszert, s az állami felelősségvállalást leghátulra.

Franciaországban a Biztosítási Kódex L. 121-2 szakasza értelmében a Code Civil 1384. szakaszában meghatározott felelősség biztosítása esetén a károkozó személy vétkességének fokára és cselekményének természetére tekintet nélkül köteles fizetni a biztosító (*l'assureur est garant des faits des dommages causés par les personnes dont l'assuré est civilement responsable en vertu de l'article 1384 du Code Civil, quelles que soient la nature et la gravité de la faute de ces personnes*). A felelősség kizárása vagy korlátozása semmis e tekintetben.

Bárdos Péter írja: *A modern jogfejlődés sajátossága, hogy a kárfelelősség igazi célja a kár megtérülése, aminek anyagi alapját a kárkockázatokat szétterítő biztosítás képes igazán megteremteni...* (BÁRDOS, p. 20.)

Svájcban a Környezetvédelmi Kódex L 423-16. cikkelye értelmében a vadásznak biztosítással kell rendelkezni, mely nemcsak hogy korlátlanul fedezi a vadászattal előidézett károkat, hanem még a kutyái objektív felelősséget keltő károkozásait is magában foglalja. A svájci környezetvédelmi törvény 59b szakasza a garanciáról rendelkezik a környezetvédelemben. A környezethasználó vállalatok vezetői garanciát kötelesek adni biztosítás vagy más jogi kötelelem formájában a magánjogi károk fedezésére. A hatóság minden egyes esetben maga állapítja meg ennek a garanciának az időtartamát. A környezetvédelmi kódex 33.

szakasza értelmében a kantonok kötelesek megtenni a megfelelő intézkedéseket a fenyegető veszély elhárítása és a beállott kár reparációja érdekében.

A BH 1990. 140. sz. jogeset értelmében a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának kártérítési felelősségét nem érinti, hogy érvényes felelősségbiztosítással rendelkezik.

Viney a biztosítás mint kötelempótló intézmény kapcsán az 1978. január 10-i, 1988. január 5-i, a fogyasztók tájékoztatásáról és védelméről szóló törvényeket, továbbá a Semmítőszék 1991. május 14-i ítéletét hozza fel a *clauses abusives* (azaz félrevezető szerződéses záradék) kiküszöbölésére. Teszi mindezt a minimálisan garantált és ezzel szerződésileg korlátozott védelem terjedelmének meghatározására (VINEY: Introduction..., p. 105.).

Svájcban az állattartók speciális felelősségbiztosítást köthetnek az állataik által előidézett károk fedezetére.

A hazai Környezetvédelmi Törvény 101. § (4) bekezdése értelmében a környezethasználó tevékenységének megkezdéséhez kötelezhető környezetvédelmi biztosíték adására, céltartalék képzésére, vagy felelősségbiztosítás megkötésére.

A rendszerváltást megelőzően az állami vállalatok, mezőgazdasági termelészövetkezetek felelősségbiztosításokat kötöttek nagy állami biztosítótársasággal, mely évenként és alkalmanként egymillió forintos összeghatárig állta az általuk okozott környezeti károkat. Felmerült a vagyonbiztosítás lehetősége is, ám a felelősségbiztosítás nyújtotta a legmegfelelőbb keretet.

A prevenció mindig szemben állt a biztosítás intézményével, hiszen az elővigyázatosságra és a megelőzésre helyezve a hangsúlyt könnyebben elkerülhetők a környezeti károk.

A felelősségbiztosítás esetén a biztosítótársaság szerződéseiben eleve is szerepelt olyan eset, hogy környezeti kár, ám ez a környezeti károknak csak bizonyos formáira terjedt ki. Szükségesnek mutatkozott egy általános környezetjogi biztosítás megalkotása.

Mádl Ferenc 1964-ben feltette a kérdést: Mi ellen biztosítana a társadalombiztosítás szintjéig felemelt általános és kötelező felelősségbiztosítás? (más szóval károkozás-biztosítás) Válasza: Biztosítaná először olyan károk megtérülését, amelyekre nézve kártalanítási kötelezettsége alól az okozó a mai jog

szerint valamilyen címen kimenti magát. Biztosítaná másodszer az elszenvedett kár azon részének megtérülését is, amelyet az okozó azért nem köteles megtéríteni, mert különleges méltánylást érdemlő körülményei folytán a csökkentett kártérítés kedvezményére érdemes. Mentésiténé továbbá a károsultat a végrehajtási eljárás és esetleges perbeli viták terhe alól. Regresszjoggal ruházva fel a biztosítót (MÁDL, p. 511.).

Olyan művek alapozták meg a mai kor vonatkozó tudományosságát, mint a Bárd Károly által 1976-ban leírtak (Bárd Károly: A környezeti károk biztosítási fedezetének megközelítése a magyar biztosítási szerződésekben, Biztosítási Szemle, 1976., 12. sz., p. 358.), továbbá a Sólyom László által 1980-ban megfogalmazottak (Sólyom László: Környezetvédelem és biztosítás, in: Környezetvédelem és polgári jog, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980., pp. 56-80.) és Zoltán Ödön Kártérítési felelősség a környezetvédelemben c. 1985-ben megjelent munkája (pp. 215-224.). Zoltán Ödön 1985-ben megjelent munkájában hivatkozik Bárd Károly fent említett cikkére (ZOLTÁN: Kártérítési felelősség..., p. 215.) a prevenció és a beláthatatlan kockázat (az angolszász jogirodalomban *long tail risk*) kapcsán. Olyan kártalanítási alapokról beszéltek, melyek vagy a környezeti rehabilitációt szolgálták volna, vagy az egyéni károkat fedezték volna belőlük. Az általuk is javasolt központi környezetvédelmi alap azóta megjelent a Kac. (Környezetvédelmi Alap célfeladat fejezeti kezelésű előirányzat), majd a Kövi. környezetvédelmi és vízügyi előirányzatok formájában.

Mivel a Kövi. e könyvben később is említésre kerül (ld: *infra*), itt hivatkozom a környezetvédelmi és vízügyi előirányzatok felhasználásának és ellenőrzésének szabályairól szóló 3/2004. (II. 24.) KvVM rendelet 1. §-ára: e rendelet hatálya kiterjed a Magyar Köztársaság 2006. évi költségvetéséről szóló 2005. évi CLIII. törvény 1. számú mellékletében a XVI. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium fejezetben meghatározott környezetvédelmi és vízügyi előirányzatok közül:

- a) Hulladékkezelési és -gazdálkodási feladatok 10. cím, 2. alcím, 37. jogcímcsoport,
- b) Országos Környezeti Kármentesítési Program (OKKP) végrehajtása 10. cím, 2. alcím, 39. jogcímcsoport,

- c) Állami feladatok költséghatékony átvállalása az NKP (Nemzeti Környezetvédelmi Program) megvalósításában 10. cím, 2. alcím, 41. jogcímcsoport,
- d) Társadalmi szervezetek támogatása 10. cím, 3. alcím előirányzatokra
(a továbbiakban együtt: Kövi.)

A felelősségbiztosítás, ill. a biztosíték mint a magánjog fontos eszközei a környezet védelmébe állíthatók. A Ptk. 341. § (1) bek. értelmében a károsodás veszélye esetén a veszélyeztetett kérheti a bíróságtól, hogy azt, akinek részéről a veszély fenyeget, tiltsa el a veszélyeztető magatartástól, illetőleg kötelezze a kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételére és – szükség szerint – biztosíték adására. Az új Ptk. koncepciójában a *Kötelmi jogi* részben (akkor a Negyedik könyv), *A szerződésen kívül okozott károkért való felelősségről* szóló - akkor 5. – részben, *A károsodás veszélyéről* szóló 4. pontban olvassuk, hogy a károsodás veszélye jogellenességi szabály, ezért a hatályos Ptk. 341. §-ában foglalt rendelkezést a Kódexben itt, az általános kárfelelősségre és kártalanítási kötelezettségre vonatkozó szabályok után kell elhelyezni. Nemcsak a tényleges károkozás, hanem a károkozás veszélyének pusztán előidézése is jogellenesnek minősül. Mivel a károkozás veszélyének előidézése a környezetveszélyeztetés körében a leggyakrabban előforduló tipikus tényállás, a 341. § (2) bekezdésében a tisztességtelen gazdasági tevékenység kiemelése mellett indokolt volna a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 101. § (1)-(2) bekezdésének a környezet veszélyeztetésével kapcsolatos tételeit és jogkövetkezményeit a Kódexben e helyütt ugyancsak nevesíteni. A törvénynek e körben a “biztosíték adására” vonatkozó rendelkezése viszont a koncepciószerző szerint elégtelen. Felelősségbiztosítás mint biztosíték nem jöhet szóba, mert – idézem - a veszélyeztető másokra már konkrét veszélyt jelentő magatartására aligha tud felelősségbiztosítást szerezni. Indokolt volna ezért a bankgarancia és a zálogjog biztosítékait, ill. egyéb dologi biztosítékokat e helyütt kifejezetten megjelölni, hogy ezzel az utalással a törvény kifejezetten orientálhassa a gyakorlatot.

Hazánkban a Ptk. 559. § (3) bek. értelmében a biztosítót a károsulttal szemben a biztosított szándékos vagy súlyosan gondatlan magatartása sem mentesíti. A szándékos károkozás és a súlyos gondatlanságnak a szerződésben megállapított eseteiben azonban követelheti a biztosítottól a kifizetett biztosítási

összeg megtérítését, kivéve, ha a biztosított bizonyítja, hogy a károkozó magatartás nem volt jogellenes.

A környezeti károk megelőzése és helyreállítása tekintetében a környezeti felelősségről szóló 2004/35/EK parlamenti és tanácsi irányelv preambulumának (27) szakasza értelmében a tagállamoknak intézkedéseket kell tenniük annak érdekében, hogy ösztönözzék a gazdasági szereplőket megfelelő biztosítás vagy más pénzügyi biztosíték igénybevételére, továbbá a pénzügyi biztosítékok és azok piacának fejlődését annak érdekében, hogy tényleges fedezetet teremtsenek az ezen irányelv értelmében fennálló pénzügyi kötelezettségekre.

Az irányelv 5. cikke (4) bek. értelmében az illetékes hatóság előírja, hogy a megelőző intézkedéseket a gazdasági szereplőnek meg kell tennie. Ha a gazdasági szereplő nem teljesíti az (1) bek.-ben vagy a (3) bek. b) vagy c) pontjában meghatározott kötelezettségeket, nem azonosítható, vagy ezen irányelv értelmében nem köteles viselni a költségeket, az illetékes hatóság saját maga is megteheti ezeket az intézkedéseket. A 6. cikk (3) bek. ugyanezt fogalmazza meg a helyreállítási intézkedések kapcsán.

A 8. cikk (1) bek. kimondja, hogy ezen irányelv értelmében a gazdasági szereplő viseli a megelőző és a helyreállítási tevékenységek költségeit. A (2) bek. szerint a (3) és a (4) bekezdésre is figyelemmel, az illetékes hatóság többek között dologi jogi biztosíték vagy más megfelelő garancia érvényesítése útján megtéríteti azon gazdasági szereplővel, aki a kárt vagy a közvetlen kárveszélyt okozta, az ezen irányelv értelmében elvégzett megelőző vagy helyreállítási tevékenységek során a hatóság által viselt költségeket. Az illetékes hatóság azonban dönthet úgy, hogy nem téríteti meg az összes költséget, amennyiben az ahhoz szükséges kiadások meghaladják a behajtható összeget, vagy a gazdasági szereplő nem azonosítható. A 10. cikk értelmében a költségek behajtására az intézkedések befejezésétől vagy a felelős gazdasági szereplő, ill. harmadik fél azonosításától számított öt éven belül – attól függően, hogy melyik következik be később – kerülhet sor.

A 2004/35/EK parlamenti és tanácsi irányelv 19. cikke (1) bek. értelmében a tagállamok hatályba léptetik azokat a törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy ennek az irányelvnek 2007. április 30-ig megfeleljenek. A 14. cikk (1) bek. szerint a tagállamok intézkedéseket tesznek annak érdekében, hogy ösztönözzék a pénzügyi

biztosítékok és azok piacának a megfelelő gazdasági és pénzügyi piaci szereplők általi fejlesztését, ideértve a fizetéseképtelenség esetében alkalmazandó pénzügyi mechanizmusokat is, azzal a céllal, hogy a gazdasági szereplők pénzügyi garanciákat vehessenek igénybe az ezen irányelv alapján őket terhelő felelősség fedezésére. A 14. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy a Bizottság 2010. április 30-ig jelentést tesz arról, hogy ez az irányelv mennyire hatékony a környezeti károk tényleges helyreállítása, az ésszerű költségszinten történő megvalósítás, valamint a biztosítások és más pénzügyi biztosítékok feltételei tekintetében a III. melléklet hatálya alá tartozó tevékenységek esetében. A jelentésben a pénzügyi biztosítékokkal kapcsolatban a következő szempontokat is figyelembe kell venni: fokozatos megközelítés, a pénzügyi garancia felső határa és az alacsony kockázattal járó tevékenységek kizárása. E jelentés és egy költség-haszon elemzést is magában foglaló, kiterjedt hatásvizsgálat figyelembevételével a Bizottság adott esetben javaslatot tesz egy kötelező pénzügyi biztosítékokat előíró, harmonizált rendszerre vonatkozóan.

Magyarországon a 2005. évi CXXXI. törvény megteremtette a jogi összhangot a Környezetvédelmi, a Természetvédelmi és a Hulladékgazdálkodásról szóló Törvény biztosítékkal és biztosítással kapcsolatos szakaszai között.

A Természetvédelmi Törvény 73. § (1) bek. értelmében, aki a természeti érték állagára, állapotára veszélyt jelentő tevékenységet folytat, ill. védett természeti területen, valamint európai közösségi jelentőségű területen veszélyes anyagot használ, külön kormányrendeletben meghatározott biztosíték adására köteles (e kormányrendelet meghozatala 2007-ben várható), továbbá a tevékenységével okozható előre nem látható természeti károk felszámolása finanszírozásának biztosítása érdekében – külön jogszabályban meghatározott feltételek esetén – környezetvédelmi biztosítás kötésére kötelezhető (az erre vonatkozó kormányrendelet meghozatala is a jövőben várható). (2) bek.: az (1) bekezdésben foglalt veszélyt jelentő tevékenységek, továbbá veszélyes anyagok körét, valamint a biztosíték formáját és mértékét, felhasználásának feltételeit, elszámolásának és nyilvántartásának szabályait, továbbá a környezetvédelmi biztosítás szabályait a Kormány rendeletben állapítja meg.

A Kvt. 110. § (7) bek. d) pontja értelmében felhatalmazást kap a Kormány, hogy meghatározza a környezetvédelmi biztosíték adására köteles, továbbá a

környezetvédelmi biztosítás kötésére kötelezhető tevékenységek körét, valamint hogy szabályozza a biztosíték formáját és mértékét, felhasználásának feltételeit, elszámolásának és nyilvántartásának szabályait, és hogy meghatározza a környezetvédelmi biztosítás, ill. a környezetvédelmi céltartalékképzés szabályait. A 2005. évi CXXXI. törvény 20. §-a értelmében a Környezetvédelmi Törvényünk 101. § (4) bek.: a környezethasználó külön kormányrendeletben meghatározott tevékenységéhez környezetvédelmi biztosíték adására köteles, továbbá a tevékenységével okozható előre nem látható környezeti károk felszámolása finanszírozásának biztosítása érdekében - külön jogszabályban meghatározott feltételek esetén - környezetvédelmi biztosítás kötésére kötelezhető. A környezethasználó a külön kormányrendeletben meghatározottak szerint környezetvédelmi céltartalékot képezhet a jövőben valószínűleg vagy bizonyosan felmerülő környezetvédelmi kötelezettségeire. *Ibid.* (5) bek. értelmében: A (4) bekezdésben meghatározott tevékenységeket, valamint a biztosíték formáját és mértékét, felhasználásának feltételeit, elszámolásának és nyilvántartásának szabályait, továbbá a környezetvédelmi biztosítás szabályait a Kormányrendeletben állapítja meg. (Ezt a 2005. XII. 30. után indult ügyekben kell alkalmazni; azzal, hogy az eljárásjogi rendelkezéseket a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazni kell.)

A Hulladékgazdálkodási Törvényünk 47. § (1) bek. szerint az a gazdálkodó szervezet, amelynek tevékenysége során a külön kormányrendeletben meghatározott mennyiségű hulladék keletkezik, valamint a hulladékkezelő a) külön jogszabályban meghatározott biztosíték adására köteles, b) a tevékenységével okozható előre nem látható környezeti károk felszámolása finanszírozásának biztosítása érdekében – külön jogszabályban meghatározott feltételek esetén – környezetvédelmi biztosítás kötésére kötelezhető. (2) bek.: a biztosíték formáját és mértékét, felhasználásának feltételeit, elszámolásának és nyilvántartásának szabályait, valamint a környezetvédelmi biztosítás szabályait a Kormányrendeletben állapítja meg. (3) bek.: hulladékkezelő létesítmény esetében a biztosítéknak fedeznie kell a létesítmény bezárásakor szükséges felszámolási költségeket. Hulladéklerakó esetében ennek fedeznie kell a lerakó utógondozásának és legfeljebb harminc évig történő monitorozásának költségeit is.

A biztosíték előre kiszámítható környezeti károk, míg a felelősségbiztosítás az előre nem látható károk esetére vonatkozik.

Hazánkban a bányászatról szóló 1993. évi XLVIII. törvény 10. § (1) bek. és (2) bek. c) pontja előírja, hogy a koncessziós szerződések megkötésére a miniszter nyilvános pályázatot írjon ki. A pályázati kiírásnak - a koncesszióról szóló 1991. évi XVI. törvényben meghatározottakon túlmenően - tartalmaznia kell a koncessziós tevékenység szakmai, környezetvédelmi, földügyi, vízügyi, közegészségügyi, egészségvédelmi, természet- és tájvédelmi követelményeit, valamint a követelmények teljesítésére szolgáló biztosítékadási kötelezettségeket.

A bányászati koncessziós tevékenység gyakorlásának másra történő átruházásához a miniszter hozzájárulása szükséges. A miniszter a hozzájárulást abban az esetben adja meg, ha az átvevő az átadót terhelő valamennyi szerződési kötelezettség teljesítését átvállalta és megfelel a koncessziós tevékenység gyakorlására meghatározott feltételeknek (a bányászatról szóló 1993. évi XLVIII. törvény (Bányatörvény) 18. §-a). A bányászati koncessziós tevékenység gyakorlásának másra történő átruházásához előírt hozzájárulás iránti kérelmet az MBFH-hoz (Magyar Bányászati és Földtani Hivatal) kell benyújtani (a bányászatról szóló tv. végrehajtásáról szóló 203/1998. (XII. 19.) Korm. rendelet (Vhr.) 3. § (1) bekezdése). A kérelemhez mellékelni kell – *inter alia* – az átvevő nyilatkozatát arról, hogy az átadót terhelő tájrendezési, bányabezárási (mezőfelhagyási), környezet- és természetvédelmi...fizetési kötelezettségeket teljesíti (ibid. (2) bek. f) pontja).

A szénhidrogénekre vonatkozó kutatásijog-adomány iránti kérelemhez mellékelni kell a külön jogszabályban meghatározott tartalmú kutatási munkaprogramot és annak költségvetését. A kutatási jog adományozásának feltétele kutatási blokkonként 200 millió forint, de – az egy vállalkozó jogosultságában álló kutatási területek számától és nagyságától, ill. az összes kutatási költségtől függetlenül – egyidejűleg legfeljebb 1 milliárd forint pénzügyi biztosíték nyújtása. Pénzügyi biztosíték az Európai Gazdasági Térség valamely tagállamában székhellyel rendelkező hitelintézet által nyújtott bankgarancia lehet. Olyan hitelintézet által nyújtott bankgarancia, amelynek székhelye nem az Európai Gazdasági Térség valamely tagállamában van, csak akkor fogadható el, ha azt az EGT valamely tagállamában székhellyel rendelkező hitelintézet felülgarantálja (Bányatörvény 22/A. § (8) bek.).

...A bányafelügyelet a pénzügyi biztosíték visszavonását akkor hagyja jóvá, ha a bányavállalkozó a kutatási területet visszaadta és a kutatással összefüggésben keletkezett bányakártalanítási, ill. tájrendezési, környezet-megóvási kötelezettsége nem maradt fenn... (ibid. (9) bek.)

(A 2005. évi CXXXVI. tv. 3. §-ával beiktatott 22/A. § új (8) és (9) bekezdése a 22/A. § (6) bek.-ben foglalt – a beiktatott rendelkezéseknek megfelelő módosítást, kiegészítést is megfelelően tartalmazó – új hirdetménynek az *Official Journal*ben történő közzétételét követően benyújtott kérelmek esetében alkalmazható.)

A bányászatról szóló 1993. évi XLVIII. törvény végrehajtásáról szóló 203/1998. (XII. 19.) Korm. rendelet módosításáról szóló 145/2006. (VII. 11.) Korm. rendelet értelmében 2006. augusztus 26-tól hatályos a Vhr. 25/A. § (1) bekezdése, melynek értelmében pénzügyi biztosítékként olyan eredeti bankgarancia fogadható el, amely

- a Bt. 22/A. § (8) bek.-ben meghatározott összegre szól, és az engedélyezésre kért kutatási időszakra érvényes, valamint a garanciát vállaló hitelintézet kielégíti a Bt. 22/A. §-a (8) bek.-ben támasztott követelményeket (a)); vagy
- okiratban a garanciát vállaló hitelintézet arra vállal kötelezettséget, hogy a Bt. 22/A. §-ának (9) bek.-e szerinti esetekben, a Magyar Bányászati Hivatal igénybejelentése alapján, feltétel nélkül – maximum 3 banki napon belül – teljesít (b)); vagy
- kizárólag a bányafelügyelet jóváhagyásával vonható vissza, vagy visszavonhatatlan (c)).

Ibid. (2) bek.: nem fogadható el a bankgarancia, ha a bankgaranciát nyújtó, illetőleg felülgarantáló hitelintézettel szemben a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény 157. §-a szerinti kivételes intézkedésre kerül sor. *Ibid.* (3) bek.: a bankgaranciának tartalmaznia kell:

- a) a bankgaranciát nyújtó hitelintézet megnevezését, bankszámlaszámát,
- b) az Európai Gazdasági Térség tagállamában székhellyel nem rendelkező külföldi hitelintézet garanciája esetén a felülgarantáló bank (hitelintézet) megnevezését, bankszámlaszámát,
- c) a megbízó nevét, címét, bankszámlaszámát, adószámát,
- d) a garancia összegét számmal és betűvel,
- e) a garancia érvényességének kezdő és végső időpontját,

- f) az (1) bekezdés b) és c) pontjában foglalt kötelezettségvállalást.

Ibid. (4) Pénzügyibiztosíték-nyújtásra köteles, szénhidrogénekre vonatkozó kutatás esetén, amennyiben a biztosíték összege nem éri el a Bt. 22/A. §-ának (8) bekezdése szerinti mértéket, azt a bányafelügyelet határozata alapján, 30 napon belül a törvényes mértékre ki kell egészíteni. *Ibid.* (5) bek. értelmében: a pénzügyi biztosítékról a bányafelügyelet olyan nyilvántartást köteles kialakítani és folyamatosan vezetni, amelynek alapján megállapítható:

- a) a biztosíték nyújtására kötelezett az azonosításhoz szükséges adatokkal, törvényes vagy meghatalmazott képviselője,
- b) az engedélyezett kutatási tevékenység, amelyre a biztosíték vonatkozik,
- c) a biztosíték mértéke, nyújtásának módja,
- d) a pénzügyi biztosíték nyújtásában közreműködő hitelintézet és a biztosítéknyújtási okmányok adatai,
- e) a pénzügyi biztosíték visszavonása, felhasználása, érvényesítése, kiegészítése,
- f) a rendelkezésre álló, felhasználható szabad keret összege, lejárat szerint részletezve.

A kutatási tevékenységet jóváhagyott kutatási műszaki üzemi terv szerint kell végezni (Vhr. 6/C. § (1) bek.). A kutatási műszaki üzemi terv szöveges részének tartalmaznia kell – *inter alia* – a tevékenység káros környezeti hatásainak, továbbá a környezet veszélyeztetésének megelőzésére és csökkentésére tervezett műszaki intézkedéseket, a hulladékgazdálkodási tervet, valamint az ütemezett tájrendezési feladatokat ((2) bek. g) pontja); a tevékenységgel összefüggésben várható károk rendezésére, a környezet- és természetvédelmi, a tájrendezési és bányakár-kötelezettségek teljesítésére szolgáló biztosítékok ismertetését (ibid. h) pont).

...A bányatelek volt jogosultjának kötelezettségei a bányakárok megtérítése, a tájrendezés és a biztonság, valamint a környezet- és természetvédelem tekintetében a bányatelek ingatlan-nyilvántartásból történt törlését követően is fennállnak (Bányatörvény 26/B. § (5) bek.).

Az évente befizetett bányajáradéknak a Bányatörvényben meghatározott részét a bányavállalkozóra át nem hárítható, elmaradt, állami felelősségi körbe tartozó tájrendezési feladatok finanszírozására kell fordítani (Bányatörvény A Tájrendezési Célelőirányzat 20/A. § (1) bek.: hatályos 2006. január 1-től).

A műszaki üzemi tervet a műszaki-biztonsági, az egészségvédelmi, a tűzvédelmi szabályok és az ásványvagyon-gazdálkodási, a vízgazdálkodási, valamint a környezet-, természet- és tájvédelmi követelmények figyelembevételével úgy kell elkészíteni, hogy az biztosítsa az élet, az egészség, a felszíni és a föld alatti létesítmények, valamint a mező- és erdőgazdasági rendeltetésű földek megóvását, a bányatelek, a környezeti-természeti károk lehetséges megelőzését, ill. csökkentését, továbbá a tájrendezés teljesítését (Bányatörvény 27. § (2) bek.).

Sajátos intézmény a teljesítési óvadék, mely Ausztráliában “honos”, és azt takarja, hogy a potenciálisan környezetkárosító, -veszélyeztető, -szennyező tevékenységet folytatni szándékozó cég előre fizet a felelős hatóságnak.

A hollandok már 1972-ben létrehoztak egy légszennyezési alapot. Magyarországon az 1/1973. (I. 9.) MT rendelet értelmében Levegőtisztaságvédelmi Alapot hoztak létre. Ennek forrása az 1974. december 31-ig fizetett légszennyezési alapjárulék, majd a progresszív légszennyezési bírság volt.

Michel Prieur véleménye szerint a környezetvédelmi biztosítás rendszere csak a *dommages corporels, patrimoniaux et matériels* esetére terjed ki, és az igazi természeti és környezeti károk reparációjára nem kerül sor (PRIEUR, p. 908.).

A bíróságok gyakorlatában is inkább a pénzbeli kártérítés szerepel, míg a természetbeli helyreállítás (*in integrum restitutio*) intézményét legtöbbször figyelmen kívül hagyják (BAKÁCS: Magyar környezetjog, p. 87.). Ennek ellentmondani látszik a Legfelsőbb Bíróság BH 1982. 372. jogesete, mely a természetbeli állapot helyreállítására helyezi a hangsúlyt, és csak kivételes esetben teszi lehetővé a pénzbeli kártalanítást (részlegesen). Természetesen nem lenne helyes, ha pl. a permetlével kiirtott méhészet helyett egy új méhállományt a károkozó vásárolna meg a kárt elszenvedő részére. Ugyanakkor egy elrontott pázsit fűkockáit akárki képes lehet pótolni kellő fizikai és anyagi erőráfordítással. Az *in integrum restitutio* elmaradása esetén (amikor nem lehet alkalmazni) a károsultnak az eredeti állapot helyreállításához szükséges pénzt kellett kézhez kapnia pénzbeli kártalanítás formájában. A káresetek nagyobb részében, így a környezeti károk esetében is a legtökéletesebb helyreállítási tevékenység sem tudta a károkozás következményét maradéktalanul kiküszöbölni, tehát volt még

olyan értékcsökkenés vagy elmaradt vagyoni előny, melynek ellenértékét a károsult igényelhetette (BAKÁCS – SZENTGYÖRGYI, pp. 83-84.).

Franciaországban az 1968. október 30-i törvény értelmében azon katonai és civil nukleáris intézmények esetére alkalmazható az atomkár-biztosítás, melyek a Párizsi Egyezmény hatálya alá tartoznak.

1977 óta Franciaországban a Garpol, majd 1989-től az Assurpol; 1974-től Nagy-Britanniában az EIL (Environmental Impairment Liability) hivatott a környezeti károk biztosítására. Az Assurpol közel 30 millió eurós plafonnal biztosítja és ellenőrzi a biztosítottat. Az 1970-es évektől Franciaországban a biztosítók előszeretettel zárták ki szerződéseikből a környezeti és a természeti károkat (víz, erdő stb.). Ez indokolta a sajátos környezetvédelmi biztosítási rendszer bevezetését Franciaországban.

A hosszabb idő alatt kifejlődő károkra is kiterjesztik a biztosítótársaságok kockázatvállalási körét. Valójában itt olyan károkról van szó, melyek csak évtizedekkel a megtörtént esemény után fejtik ki negatív hatásukat, vagy hosszan elhúzódóan. Ilyen esetben valóban nehéz biztosítási szerződést kötni. Sokszor még a kauzalitás szálát is nehéz megtalálni.

Az Assurpol számos problémával kell, hogy megküzdjön Franciaországban, melyek némileg hasonlítanak a magyarországi vonatkozó jogi dilemmákra. A *points noirs orphelins*-nek nevezett mintegy 150 cég esete, melyek az "utánam az özönvíz" elv szerint eltűntek kellő anyagi háttérrel nem, de súlyos környezetszennyezéseket hagyva hátra, Magyarországon is ismert gondot jelenítenek meg. Franciaországban ilyen *sites orphelins*, azaz árván maradt területek esetében az állam - az ADEME irányításával - az 1995. február 2-i törvény szabta anyagi keretek között végzi el a revitalizációs munkálatokat az inszolvens tulajdonos helyett. Vannak olyan külföldi cégek, melyek - bár nem tagjai az Assurpolnak – 1996 óta rendszeres jelleggel nyújtanak környezeti károkra civiljogi fedezetet. Az ő biztosítási termékeik nem kis versenyt támasztanak. Bizonyos franciaországi biztosítótársaságok nem képesek az Assurpol viszontbiztosítási szerződésének díjtételeit kifizetni, és így anélkül nyújtanak környezetvédelmi biztosítást. A direkt biztosítótársaságok között az Assurpolban találunk külföldieket is, melyek Franciaországban tevékenykednek. Az Assurpol valamiféle "monopóliumot" élvez Franciaországban. A biztosítottak helyzete voltaképp nem változik a gyakorlatban attól, hogy a direkt

biztosítótársaság tagja-e ennek. Az Assurpol egy nyomozócsoportot is működtet, mely az Assurpolon belül és olykor annak tagjainál is tevékenykedik; továbbá ökoauditálással is foglalkozik az ACAE-ben (Association de Certification des Auditeurs Environnementaux).

Fromageau és Guttinger könyvében arról olvashatunk, hogy a környezetvédelmi biztosítás kizárólag a magántulajdonban lévő környezeti-természeti tárgyakra terjed ki, s a *ressources naturelles* (természeti erőforrás) kívül esik a biztosítás körén (FROMAGEAU-GUTTINGER, p. 248.).

A magyar jogtörténetben 1972-től jelenik meg a környezeti károk önálló kockázatelhatárolása; azzal, hogy a biztosítási szerződésekben a környezetvédelmi jogszabályok vagy előírások folyamatos megsértésével előidézett károkat, ill. az olyan lassú, folyamatos állagromlásból keletkező károkat, amelyek zaj, rázkódás, szag, füst, korom, por, korrózió, folyadék, gőz, gáz vagy egyéb hasonló hatások következtében álltak elő, a biztosító nem térítette meg. Ezekre nézvést tehát önálló szerződést kellett kötni a biztosítóval. Az európai PPP (szennyező fizet alapelv) is a hetvenes évek óta jelentkezik különleges hangsúllyal az európai kártérítési jogban. Innen nőtt ki a biztosítóra való áthárítás mint szubszidiárius, később pedig primordiális tényező (ld: *supra*). Régi polgári jogi princípiumból fakadóan az a biztosított, aki a kárenyhítési kötelezettségének nem tesz eleget, kizárható a biztosított körből. Itt találkozunk a preventív szemléletű környezetvédelmi jog és a reparatív álláspontú biztosítási jog.

A Ptk. 567. § (2) bek. a viszontbiztosításra a vagyonbiztosítás szabályait rendeli alkalmazni, diszpozitíven.

Európai biztosító részvénytársaság (a Tanács 2157/2001/EK rendelete és a hazai 2004. évi XLV. tv. szerinti *SE*) (esetleg európai biztosító szövetkezet, azaz *SCE*) formájában egy kooperációs társaság az Európai Unió szintjén is elképzelhető. Olyan, a létesítő okirata szerint az EU-n belüli székhelyű és központi ügyintézési helyű környezetvédelmi viszontbiztosítónak, melyre a magyar jog vonatkozik, tagjai lehetnének az EU más tagállamának joga alatt és Magyarország viszonylatában is tevékenykedő biztosítótársaságok is.

A biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény 10. § (1) bek. szerint a Magyar Köztársaság területén biztosító részvénytársaság, szövetkezet, egyesület, vagy harmadik országbeli biztosító magyarországi fióktelepe formájában létesíthető. Az európai részvénytársaságról szóló 2004. évi

XLV. törvény 1. § (5) bek. értelmében, ha törvény valamely tevékenység folytatásához részvénytársasági formát ír elő, azon az európai részvénytársasági formát is érteni kell. Az európai szövetkezetéről szóló 2006. évi LXIX. törvény 1. § (7) bek. alapján, ha törvény valamely tevékenység folytatására szövetkezeti formát ír elő, ill. amennyiben törvény valamely tevékenység végzését szövetkezeti formában lehetővé teszi, azon az európai szövetkezeti formát is érteni kell (hatályos: 2006. augusztus 18-tól).

A ma is meglevő, letelepedéshez kötött működéshez képest új elem, hogy az Európai Unió másik tagállamában székhellyel rendelkező biztosító – az egységes felügyeleti engedély elve alapján – fióktelep formájában is működhet, ill. határon átnyúló szolgáltatás keretében is értékesíthet. A másik tagállami biztosító fióktelepe – mint a biztosító szervezeti egysége – jogi személyiséggel nem rendelkezik, és – ellentétben a harmadik országbeli biztosító magyarországi fióktelepével – még a belföldi cégnyilvántartásba sem kell bejegyezni.

5. Az állatok által okozott károk megtérítésének néhány szempontja

Az állatoknak nem lehetnek a pozitív jog szerinti jogai, az élőlény mivoltukból adódó természet adta igényei azonban igen, amelyeket az ember köteles figyelembe venni. Amíg ember és állat lesz a Földön, a közöttük lévő viszonyban a kellő értelemmel rendelkező ember állatvédelmi szemléletének is mindig léteznie kell (ZOLTÁN: Az állatvédelem..., p. 258.).

Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. tv. (Átv.) 20. § (2) bek. értelmében a természetvédelmi oltalom alatt nem álló, ill. nemzetközi természetvédelmi egyezmény (pl. CITES) hatálya alá nem tartozó veszélyes állat (ilyenek pl. a 8/1999 (VIII. 13.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet 1. sz. melléklete szerint a csuklyásmajmok, medvefélék, fésűspókfélék stb.) tartására, szaporítására az állatvédelmi hatóság adhat engedélyt. Az engedély kizárólag abban az esetben adható meg, ha a tartás, ill. szaporítás *a környezet nyugalmát és biztonságát nem sérti vagy veszélyezteti...* A (3) bek. értelmében a természetvédelmi oltalom alatt álló, ill. nemzetközi természetvédelmi egyezmény hatálya alá tartozó veszélyes állat tartását, szaporítását a természetvédelmi hatóság engedélyezi. Ld: az állatvédelmi hatóság kijelöléséről szóló 334/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet. Az Átv. 20. § (4) bek. értelmében *a veszélyes állat tartási helyéül szolgáló ingatlanon, ingatlanrészben az állat fajának feltüntetésével a veszélyre felhívó jól látható tartós jelzést kell elhelyezni.* Átv. 20. § (5) bek.: *az állattartó veszélyes állatát közterületen csak átmenetileg, közvetlen és állandó felügyelettel, ember és állat életét, testi épségét nem veszélyeztetve tarthatja.* Az ezen Tv. 49. § (4) bek. b) pontjában kapott felhatalmazás alapján kibocsátott, a veszélyes állatokról és tartásuk engedélyezésének részletes szabályairól szóló 8/1999. (VIII. 13.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet 2. § (1) bek. d) pontja szerint veszélyes állat tartására engedélyt az a természetes személy kaphat, aki – *inter alia* – *rendelkezik a tartási hely közvetlen szomszédainak beleegyező nyilatkozatával.* Közterület a közhasználatra szolgáló minden olyan állami vagy önkormányzati tulajdonban álló terület, amelyet rendeltetésének megfelelően bárki használhat, ideértve a közterületnek közútként szolgáló és a magánterületnek a közforgalom számára a tulajdonos (használó) által megnyitott

és kijelölt részét, továbbá az a magánterület, amelyet azonos feltételekkel bárki használhat. (V.ö.: 1999. évi LXIX. tv. 31. § (3) bek., 1999. évi LXIII. tv. 27. § a.)

Az OTÉK 36. § (5) bek. értelmében az állattartás céljára szolgáló épületek, helyiségek és melléképítmények építési telken való elhelyezésénél irányadó védőtávolságokat és más építési feltételeket - a közegészségügyi és az állategészségügyi, továbbá a környezetvédelmi követelmények meghatározásával - az állattartásról szóló helyi önkormányzati rendeletben kell megállapítani.

Az Állategészségügyi Törvény (2005. évi CLXXVI. tv.) 43. § (1) bek. értelmében a települési önkormányzat kötelező feladatként gondoskodik a település belterületén a kóbor ebek befogásával, őrzésével, értékesítésével vagy ártalmatlanná tételével, valamint az állatállomány egészségét veszélyeztető betegség tüneteit mutató vagy betegsége gyanús ebek és macskák kártalanítás nélküli kiirtásával kapcsolatos feladatok ellátásáról. A (2) bek. értelmében a főváros belterületén a fővárosi önkormányzat gondoskodik a település belterületén a kóbor ebek befogásával, őrzésével, értékesítésével vagy ártalmatlanná tételével kapcsolatos feladatok ellátásáról.

A természet védelméről rendelkező 1996. évi LIII. tv. polgári jogi felelősséget, azon belül is tárgyi (objektív) felelősséget állapít meg arra, aki a természet védelmére vonatkozó jogszabályokat, egyedi hatósági előírásokat megszegve kárt okoz. A kár érheti a károsult személyét, vagyonát, köztük állatait is. Ez a kár a *damnum emergens* és a *lucrum cessans* mellett a károkozás felszámolásával kapcsolatban felmerülő indokolt költségeket is magában foglalja. A *damnum emergens* körébe beletartozik a természeti állapot és minőség károsodásából eredő, valamint a társadalom, annak csoportjai vagy az egyének életkörülményeinek romlásából adódó nem vagyoni kár is. Az utóbbi esetben az ügyész érvényesítheti az állam javára a kártérítési összeget. A Természetvédelmi Törvény nem rendelkezik a védett állat, növény által előidézett kár megtérítéséről: ez *casus nocet domino*.

Más a helyzet, ha a védett vad okoz kárt. Ilyenkor kártalanításra a természetvédelmi hatóság köteles, de nem objektív alapon, hanem csak akkor ha nem teljesítette a károkozás megelőzése érdekében a Természetvédelmi Törvény 74. §-ában előírt kötelességeit:

- (1) Védett állatfaj egyede kártételeinek megelőzéséről, illetve

csökkentéséről a kártétellel érintett ingatlan tulajdonosa, illetve használója a tőle elvárható módon és mértékben gondoskodik. Ha a kártételt a kötelezett nem képes megelőzni, kérheti a felügyelőség hasonló célra irányuló intézkedését.

- (2) Riasztási módszerek alkalmazása, illetve – kivételes esetben – a túlszaporodott állomány egyedeinek befogása vagy gyérítése csak a felügyelőség engedélyével és felügyeletével végezhető.

- (3) A felügyelőség szükség esetén vagy a tulajdonos, használó kérésére gondoskodik a riasztásban, befogásban, gyérítésben kellő szakértelemmel rendelkező szerv bevonásáról. A felügyelőség saját kezdeményezése esetén az ebből eredő költségeket maga viseli. Ha a felügyelőség beavatkozásával a tulajdonos, használó kérésének tett eleget, a költségek viselésére a közöttük létrejött megállapodás az irányadó.

- (4) A felügyelőség kártalanítást fizet, ha a védett állatfaj egyedének kártétele azért következett be, mert:

- a) nem tett eleget az (1) bekezdésben meghatározott, megalapozott kérelemnek;
- b) indokolatlanul nem engedélyezte riasztási módszer alkalmazását vagy a túlszaporodott állomány egyedeinek befogását, gyérítését;
- c) indokolatlanul nem teljesítette a (3) bekezdésben meghatározott kérést.

A felügyelőséget más esetben kártalanítási kötelezettség nem terheli.

(A védett vad a védett, vadon élő állatot jelenti. A Vadászati Törvény 1. § (2) bek. értelmében a természetvédelmi oltalom alatt álló vad nem vadászható.)

A nem védett vad által okozott kár kérdése már kilép a természetvédelem tárgyköréből. Erről az esetről a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény rendelkezik. E körben meg kell különböztetni a szabadon élő vadak által az erdő-, illetve mezőgazdaságban okozott károkat. A vadkár megtérítésére a vadászatra jogosult magatartásának vétkességétől függetlenül köteles (75. § (1) és (2) bek.): a vadászatra jogosult köteles megtéríteni a károsultnak a gímszarvas, a dámszarvas, az őz, a vaddisznó, valamint a muflon által a mezőgazdaságban és az erdőgazdálkodásban, továbbá az őz, a mezei nyúl és a fácán által a szőlőben, a gyümölcsöskertben, a szántóföldön, az erdősítésben, valamint a csemetekertben okozott kár öt százalékot meghaladó

részét. Ezen vadkár megtérítésére az köteles, aki a kárt okozó vad vadászatára jogosult, és akinek vadászterületén a károkozás bekövetkezett, ill. akinek vadászterületéről a vad kiváltott.

Az erdő-, illetőleg mezőgazdaságon kívül a vad által okozott kár megtérítésére pedig a vadászatra jogosult a Ptk.-nak a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályai szerint köteles (75. § (3) bekezdés). A vadászatra jogosult az objektív felelősség alól annak bizonyításával mentheti ki magát, hogy a kár tevékenységi körén kívül álló elháríthatatlan ok (ideértve a károsult elháríthatatlan magatartását is) miatt következett be. A kár megosztására ad alapot a károsult felróható közrehatása.

Vadkár, vadászati kár, valamint vadban okozott kár megtérítését a kár bekövetkezésétől – folyamatos kártétel esetén az utolsó kártételtől – számított harminc napon belül lehet igényelni. A határidő elmulasztása esetén igazolásnak van helye (Vtv. 81. § (1) bek.).

A Vtv. 75. § (1) bekezdésének alkalmazásában mezőgazdaságban okozott vadkár a vad táplálkozása, taposása, túrása vagy törése következtében a szántóföldön, a gyümölcsösben és a szőlőben a mezőgazdasági kultúra terméskiesését előidéző károsítás. A gyümölcs-, illetve szőlőtelepítésben bekövetkezett vadkár pénzértékét a pótlás mértékének arányában kell meghatározni (a Vtv. végrehajtásáról szóló 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet 82. § (2) bek.). A Vtv. 75. § (1) bekezdése alkalmazásában erdőgazdálkodásban okozott vadkár az erdősítésben a vad rágása, hántása, túrása, taposása, törése által a csemeték elhalását előidéző, vagy a csúcshajtás lerágásával, letörésével a csemeték fejlődését akadályozó, továbbá az erdei magok elfogyasztása által a természetes erdőfelújulás elmaradását okozó károsítás. Az így keletkezett vadkárigény legkésőbb az erdőtelepítés, illetve az erdőfelújítás befejezését követő ötödik év végéig érvényesíthető. A károsított csemetére vegetációs időszakonként egy alkalommal érvényesíthető kárigény. A kár pénzértékben történő megállapításához a külön jogszabály szerint számítandó újraerdősítési költséget kell alapul venni (79/2004. (V. 4.) FVM rendelet 83. § (2) bek.).

A vadászatra jogosult felelőssége az ember uralma alatt nem álló - szabadon élő – vadak által okozott kárra terjed ki. Más a helyzet az ember uralma alatt élő állatokkal. Az ilyen állatok által okozott károkért az állattartó felel (Ptk. 351. §). Az általános szabály: a vétkességen alapuló felelősség. Ez a háziállatokért áll fen,

ellentétben a vadállatokkal. Más szabály alá esik a vadállat tartása: az ilyen állat által okozott kárra a veszélyes üzemre vonatkozó szabályok irányadók. Vadállat fogalma alá a természeténél fogva vad állat tartozik, akkor is, ha megszelídítették. A házi, de vadnak nevelt olyan állatok, mint a harci kutyák vagy vérebek, besorolása vitás a gyakorlatban.

A magyar Ptk.-tervezet 5:576 § (2) bek. értelmében azt, hogy az állat vadállatnak minősül-e, viselkedése és veszélyessége és nem fajtája alapján kell megítélni. Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 24. §-a értelmében a veszélyes állat tartójának felelősségére a Polgári Törvénykönyvnek a fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytatókra vonatkozó szabályait kell alkalmazni.

Galamb István 1902-ben a Magyar Közigazgatás c. lapban kínál egy megoldást a gazdátlan állatok által okozott károk megtérítése kapcsán: amennyiben a követelt kártérítés 40 koronát meg nem halad, annak megállapítása a községi elöljáróság hatáskörébe tartozik, mert az van kötelezve a gazdátlan állat eladására, a felmerült költségeknek a vételárból való fedezésére... Ezen hatáskörében mint a gazdátlan állat hivatalos kezelője jár el. Ha a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. tc. és végrehajtási rendelete szerint a mezőőr által végzett becslést a károsult nem fogadja el, a községi elöljáróság *ex officio* kirendelt becslőkkel is végeztethet becslést (ha a felülbecslés is az első becslésnek ad igazat, mindezt a károsult költségére), de az elöljáróság is megállapíthatja a kárt (saját becslése alapján). Miután a gazdátlan állatot eladták, az elöljáróság állapítja meg a felmerült költségeket: a vonatkozó költséget megállapító határozatba a kiutalványozott kártérítést is bele kell foglalni. Ha a károsult nincs megelégedve a kártérítés megállapításával, fellebbezésnek van helye az 1894. évi XII. tc. 102. § szerint. A károsultat csak a tartási költségek és a hajtópénz kielégítése után lehet kifizetni (GALAMB: Gazdátlan állatok..., pp. 4-5.). (V. ö.: a hatályos Vtv. 81. §-a.)

A római jog *res humani juris*nak, azaz emberi jog alá tartozó dolognak tekintette az állatokat. Az osztrák Polgári törvénykönyv (ABGB) 285a §-a kimondja: *Tiere sind keine Sachen, sie werden durch besondere Gesetze geschützt. Die für Sachen geltenden Vorschriften sind auf Tiere nur insoweit anzuwenden, als keine abweichenden Regelungen bestehen.* Azaz az állatok nem dolgok. Őket külön törvények védik. A dolgokra érvényes rendelkezéseket csak

annyiban lehet az állatokra alkalmazni, amennyiben nincsenek eltérő rendelkezések. Ezt a módosítást az 1988. március 10-i ausztriai, az állatok jogállásáról szóló törvény hozta be az ABGB-be. Ausztria tehát – jóllehet a gyakorlatban Magyarország sem marad el tőle – alkotmánytörvényi szinten deklarálta, hogy az állatvilág nem tartozik teljes mértékben a dolgok közé; a római jogi *res* fogalma ott mára megváltozott.

A német dologi jog sem tekinti valójában dolognak az állatot: *Tiere sind keine Sachen. Sie werden durch besondere Gesetze geschützt. Auf sie sind die für Sachen geltenden entsprechenden Vorschriften anzuwenden, soweit nicht etwas anderes bestimmt ist* (BGB 90a §). Németországban is a dologi jog szabályai szubszidiárius jelleggel megmaradtak az állatok által okozott kár megtérítésének magánjogi rendszerében. Zoltán Ödön 1990-ben a Magyar Jogban már cikket írt az állatok dologi minősítéséről, melyben a nyugati jogszabályi megfogalmazásokat kívánta behozni a magyar jogrendbe. Továbbá ő is tett a francia jog kapcsán megjegyzéseket, miszerint a francia jog bizonyos szempontból ingatlannak, másrészt viszont ingónak tekinti az állatokat (ZOLTÁN: Dolgok és állatok).

A svájci Polgári Törvénykönyv (ZGB) 641a szakasza értelmében *les animaux ne sont pas des choses. Sauf disposition contraire, les dispositions s'appliquant aux choses sont également valables pour les animaux*. Azaz az állat nem dolog, mindazonáltal ellenkező rendelkezés hiányában a dologi jog szabályai érvényesek rájuk is.

A francia Code Civil dolognak tekinti az állatot. Az 528. szakasz ingónak tekinti őket, az 522. szakasz annyiban tér el ettől a főszabálytól, hogy a *fermier* és a *métayer* birtokában lévő igavonó állatot ingatlannak minősíti.

Terré hangsúlyozza, hogy a tenyésztett állatok (példaként a *lapins de garenne*-t hozza fel; tehát a nyúltenyészetet) *res immobiles*nek minősülnek. A méhészetek és az éticsiga-tenyészetek is – melyek Magyarországon gyakoriak – hasonlóképpen *res immobiles*nek minősülnek. Az állat tehát dolog a magánjog szemszögéből, de nem mindegy, hogy ingó, vagy ingatlan.

Nagy-Britanniában a veszélyes állatok által előidézett károk esetén strict, míg a nem veszélyes állatok által okozott károk esetén egyszerű vétkességi felelősséget alkalmaznak. Brit szemszögéből veszélyes állat az, amelyet a brit szigeteken nem honosítottak meg, illetve melynek felnőtt egyedei komoly kárt

okozhatnak. (Forrás: Animals Act, 1971., 6. § (2) bek.) A felelős személy nemcsak az állat gazdája, de a brit jog a tizenhat év alatti, háztartásába tartozó személy által tartott állat által előidézett kárért is őt teszi felelőssé. (Ez a korhatár Magyarországon tizenkét év lehetne.) Illetve e fölött is csak bizonyos korlátok között - megfelelő vagyon tulajdonában - felel a kiskorú.

Nagy-Britanniában 1990-ben a Curtis contra Betts ügyben egy tizenegy éves gyermeket harapott meg bull mastiff. Lord Slade kinyilatkoztatta, hogy a kutya a strict felelősség alá tartozik, mert jellemző rá, hogy - noha domesztikálták, mint Bullu elefántot az 1957-es Behrens contra Bertram Mills Circus Ltd. esetben - komoly kárt okozhat. Azonban Mr. Gloster 2000-ben nem kapott kártérítést, amiért egy németjuhász kutya tévedésből nem a tolvajt, hanem őt harapta meg rendőrségi üldözés közben. Mindezt arra alapozták, hogy az ilyen fajtájú kutyákra ez nem jellemző, hiszen könnyen nevelhetők. A brit jog tehát a kutya fajtája szerint (etológiai szempontok alapján) határozza meg annak veszélyességi fokát; hogy strict vagy vétkes felelősséget alkalmaznak-e.

A svájci ZGB (Zivilgesetzbuch) 719. szakasza értelmében az elkóborolt jószág derelinkváltnak minősül, amennyiben gazdája azonnal és folyamatosan keresését nem folytatja (*recherches immédiates et ininterrompues*). Két hónap elteltével az elkóborolt háziállat felett – amennyiben az nem az államé – a találó tulajdonjogot szerezhethet. Az *Obligationenrecht* (svájci kötelmi törvény) 56. cikkelye értelmében *en cas de dommage causé par un animal, la personne qui le détient est responsable, si elle ne prouve qu'elle l'a gardé et surveillé avec toute l'attention commandée par les circonstances ou que sa diligence n'eut pas empêché le dommage de se produire*. Azaz a felügyelet alatt álló állat által másnak okozott kárért felelősséggel tartozik az állat felügyeletét ellátó személy; kivéve, ha kimenti magát annak bizonyításával, hogy az adott helyzetben elvárható magatartást tanúsította. Az egyszerű vétkes felelősség (*simple subjectivité*) a svájci magánjogban az *Obligationenrecht* 41. szakaszában, az egyszerű objektivitás (*simple objectivité*) az *Obligationenrecht* 55. (munkaadó), az *Obligationenrecht* 56. (állat gazdája), a ZGB 333. (a családapa) és a ZGB 679. (ingatlantulajdonos) szakaszában kerül meghatározásra. Létezik továbbá egy ún. *responsabilité aggravée* vagy *responsabilité pour risques*, azaz szigorú tárgyi felelősség: ide tartozik például az atomkár, illetve a vadkár problematikája is. A svájci magánjogi felelősségben "anya" szerepet tölt be a vétkes felelősség

(KELLER p. 32.). *Son recours demeure réservé, si l'animal a été excité soit par un tiers, soit par un animal appartenant à autrui.* Amennyiben az állatát más személy vagy más személy állatai ingerelték fel, regresszjoga van ezzel szemben. Az 57. cikkely értelmében az ingatlan tulajdonosának jogában áll visszatartani a hozzá kóborolt állatot, és akár el is pusztíthatja, ha az kárt okoz neki. Köteles azonban mindent megtenni a gazda személyének felkutatására, akitől a felelős őrzés szabályai szerint követelheti költségei megtérítését. Addig, míg ez meg nem történik, az állatot visszatarthatja. Hasonlóképpen, mint a magyar szomszédjog szabályai szerint: Ptk. 105. §. (*Non videbis bovem fratris tui aut ovem errantem et praeteribis sed reduces fratri tuo. Etiam si non est propinquus tuus frater nec nosti eum duces in domum tuam et erunt apud te quamdiu quaerat ea frater tuus et recipiat.* Deuteronomium 22,1-2)

Hazánkban a BH 1988.1. esetben a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a kutya találója találódíjra nem jogosult, mert a kutya értéke általában alacsony. A kutya tartásával felmerült költségeinek a megtérítését a felelős őrzés szabályai alapján követelheti a tulajdonostól.

Az *Obligationenrecht* 41. szakasza kimondja: *celui qui cause, d'une manière illicite, un dommage à autrui, soit intentionnellement, soit par négligence ou imprudence, est tenu de le réparer. Celui qui cause intentionnellement un dommage à autrui par des faits contraires aux mœurs est également tenu de le réparer.* Itt a svájci kötelmi törvény a deliktuális felelősséget mondja ki, mely alkalmazható a környezetkárosítási magánjogi felelősségre is. Akárcsak a német, a svájci polgári jog sem ismeri a magyar vagy francia típusú objektív felelősséget a környezeti magánjogi káresetekben. A szándékos (*intentionnel*), a gondatlan (*imprudent*, azaz luxuriózus, vagy *négligent*, azaz hanyag) magatartások vétkes felelősséget indukálnak. A ZGB 641. cikkelye értelmében: *le propriétaire d'une chose a le droit d'en disposer librement, dans les limites de la loi. Il peut la revendiquer contre quiconque le détient sans droit et repousser toute usurpation.* Ez a szakasz a szomszédjogi környezeti zavarás alapja is. A ZGB 926. szakasza a birtokvédelem kapcsán a jogos önségely intézményét fogalmazza meg.

Zöldövezetben olykor nyolc-tíz kutyát is tartanak kiskertben, ami zavarhatja a szomszédokat. Az ebből eredő viták megoldásában a terület rendeltetésének van jelentősége; ehhez képest kell eldönteni, hogy a környéken lakók milyen zavarást kötelesek eltűrni. A BH 1982. 91. jogesetben a Legfelsőbb Bíróság a Ptk. 100. §,

188. § (1) bek., továbbá az 1976. évi II. tv. 39. §-ára hivatkozással kimondta, hogy olyan területen, ahol az állattartás egyébként megengedett, mások fokozott érzékenysége nem ok annak megtiltására. Magyarországon az állategészségügyről szóló 2005. évi CLXXVI. törvény 3. § (2) bek. megállapítja, hogy az állatok tartása nem veszélyeztetheti az emberek és állatok egészségét, nem károsíthatja a környezetet.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság a Pf. 21.308/1999/3. sz. jogesetben kimondta, hogy a "vad a közúton" helyzet a fokozott veszéllyel járó tevékenység körében önmagában nem minősül rendellenesnek, tekintettel arra, hogy a vadak által szokás szerint bejárt út - szinte kivétel nélkül - időben jóval megelőzi a betonozott országút létesítését. A Legfelsőbb Bíróság BH 2000. 42. jogesetében deklarálta, hogy a vadak gyorsforgalmi utakon való hirtelen felbukkanása a vadászatra jogosult fokozott veszéllyel járó tevékenysége körében bekövetkezett elháríthatatlan oknak (rendellenességnek) minősül. A brit Animals Act (1971.) 8. § (2) bekezdése értelmében a "közútra kóborló állat" helyzet nem keletkeztet a gazda irányában semmiféle felelősséget; a consuetudo, a helyi szokások figyelembevételével előfordulhat, hogy még kerítést sem kell építenie ennek megakadályozására.

A francia jog szerint az autópálya tulajdonosa és egyéb esetekben a Francia Állam is perelhető, amennyiben nem állítottak vadveszélyt jelző közúti figyelmeztető táblákat a vadak járta helyeken. Ha az adott helyszín, ahol a vad feltűnt a közúton és balesetet okozott, nem volt vadak járta hely a szokásjog szerint, nem kell ilyen táblákat felállítani. A vadászatra jogosult csak akkor kötelezhető kártérítésre, ha a károsult bizonyítja a vadászatra jogosult véttségét. Ez általában túlszaporodás esetében, vagy akkor fordul elő, ha vadászat folyt a helyszínen.

Franciaországban a Code Civil 1385. cikkelye rendezi az állattartó felelősségének kérdését. A BGB 833. § értelmében a háziállat által előidézett károkért az állat gazdája szubjektív, vétkes felelősséggel tartozik, ami alól akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy a megkívánt gondosságot (*erforderliche Sorgfältigkeit*) tanúsította: *Sache beschädigt, so ist derjenige, welcher das Tier hält, verpflichtet, dem Verletzten den daraus entstehenden Schaden zu ersetzen. Die Ersatzpflicht tritt nicht ein, wenn der Schaden durch ein Haustier verursacht wird, das dem Beruf, der Erwerbstätigkeit oder dem Unterhalt des Tierhalters zu*

dienen bestimmt ist, und entweder der Tierhalter bei der Berufsichtigung des Tieres die im Verkehr erforderliche Sorgfalt beobachtet oder der Schaden auch bei Anwendung dieser Sorgfalt entstanden sein würde. Továbbá a BGB 834. §-a az állat felügyeletével megbízott harmadik személy felelősségét is a 833. szakaszban foglaltak alapján határozza meg.

Németországban az 1906. évi, XXVIII. jogászyűlést követően – ahol a módosítás kérdése felmerült – és többek közt a porosz mezőgazdasági kamarák (Landwirtschaftskammer) kérelmére 1908. május 30-án a BGB 833. §-át úgy módosították, hogy az állattartó felelősségét kizárta a törvényhozó, *ha a kárt olyan háziállat okozza, mely az állattartó élethivatásához vagy keresetéhez szükséges, és az állattartó az állat őrizetét a forgalomban szokásos gondossággal végezte, ill. a kár ilyen gondosság mellett is beállott volna.*

Terré írja: *les suites des accidents causés par des animaux sont les memes que ceux causés par des choses inanimées* (TERRÉ, p. 728.). Azaz Terré dolognak, birtokba vehető testi tárgynak tekinti az állatokat is. Valójában az állat által okozott kár esetében az állat birtokosának és nem a tulajdonosának személye a döntő a felelős megállapításakor. Tehát akinek a felügyeletére volt a károkozás pillanatában az állat bízva. Bírulat esetén is fennáll a bíráló felelőssége; pl. az állatkerti tolvaj lesz a felelős a felügyelete alól elkószált tigris által okozott károkért.

A louisianai polgári jogban az állatok által okozott kár megtérítése körében is ismert a *res ipsa loquitur* formula, mely a 2321. cikkelyben kerül meghatározásra, és lényege, hogy kimentési bizonyítást keletkeztet. Hamza Gábor írja, hogy a louisianai Civil Code valójában több római jogi elemet vett át, mint a mintául szolgáló francia Code Civil, tekintettel arra, hogy a francia forradalom vívmányait a konzervatív Livingston - a szerkesztői közt az első – nem vette figyelembe. Az utóbbi időkben a Common Law nyert teret a louisianai civiljogban is (HAMZA, p. 264.). Ennek a szabályozásnak az őseit a XVII. századi észak-amerikai, az állatok által okozott károk megtérítésére vonatkozó magánjogi felelősségben találjuk: a szomszéd tisztán objektív alapon felelt a szomszédja tulajdonában az átkóborló állatai által okozott károkért.

A Gomberg v. Smith (1963.) ügyben a gazdát nem vonták felelősségre az országútra kikóborolt állata által okozott károkért. A földtulajdonos a régi jog

szerint nem köteles kerítést fenntartani, így nem köteles megakadályozni állatai országútra kóborlását sem.

Franciaországban az állatok által előidézett kárért fennálló civiljogi felelősség kapcsán: az 1384. § (1) bek. és az 1385. § szerinti objektív felelősség áll fenn. A tulajdonos és aki anyagi haszon ellenében felügyel az állatra (*qui s'en sert*) akkor is felelnek az állat által okozott károkért, ha az állat elszökik (*échappé*), vagy elkóborol (*égaré*). Ha megszökik a gazdától az állat, a gazda nem hivatkozhat arra, hogy ő ebben a szökésben vétlen volt. Történetek kísérletek a francia magánjogtörténet során arra, hogy a háziállatot és a vadállatot más-más felelősségi alakzat szerint kezeljék, ám a francia Semmitőszék 1984. november 15-i határozata óta ez reménytelennek tűnik. A CC 1384. § (1) bekezdését veszélyes dolgok felügyeletét ellátó személyek károkozására alkalmazzák (VINEY: *Les conditions...*, p. 611.); pontosabban *responsabilité du fait des choses*, azaz tárgyi felelősség. A háziállatok esetében is ezt a törvényhelyet hívják fel. Viney kérdőjelet tesz e gondolat végére, nem ért teljesen egyet azzal, hogy a háziállat és a vadállat által előidézett kárért ugyanezen szakasz alapján feleljen az állat felügyeletét ellátó személy. A francia gyakorlat az exkulpáció megnehezítésére irányul.

Bárdos Péter felhívja a figyelmet arra, hogy az objektív felelősség ezen esetkörben azért is előnyösebb, mert a Ptk. 339. § alapján a károkozók voltaképp *tücsköt-bogarat összehordanak*, csakhogy szabaduljanak a kötelemből (BÁRDOS).

Az állatok által okozott kár megtérítése kapcsán felmerülő felelősség a magánjogban annyira sztrikt képet mutat a francia jogrendű államokban - így Luxemburgban is -, hogy az állat tulajdonosát terheli a felelősség, amíg ki nem derül, hogy valaki más felügyelete alatt volt a kárt előidéző állat, és ez a természetes személy anyagi ellenszolgáltatás fejében tartotta azt magánál. Amennyiben szívből felügyelte az állatot, a tulajdonos felel a károkért.

Ravarani a francia, az állatok által okozott kár megtérítésére vonatkozó felelősséghez nagyban hasonló megoldást tár elénk Luxemburg esetében is (RAVARANI).

Az új (1992-es) holland Burgerlijk Wetboek 6. könyvének 179. szakasza kimondja: *De bezitter van een dier is aansprakelijk voor de door het dier aangerichte schade, tenzij aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou*

hebben ontbroken indien hij de gedraging van het dier waardoor de schade werd toegebracht, in zijn macht zou hebben gehad. Azaz Hollandiában - a régi francia mintát szem előtt tartva - tisztán objektív magánjogi felelősség él az állatok által okozott kár megtérítése kapcsán; tárgyi a felelősség szelíd és vadállat esetén egyaránt. A gyakorlatban nem állapítható meg az állattartó felelőssége, ha például egyáltalán nem ő, hanem valaki más ingerelte a károsult házi kedvencét.

A magyarországi 1928-as Magánjogi Törvényjavaslat 1739. szakasza objektív felelősséget deklaráál a tartott állat által előidézett károk esetére főszabály szerint, ám ez alól kivétel a hasznos háziállat tulajdonosának és a vadászati jog gyakorlójának felelőssége a ragadozó és kártékony állatok által okozott károkért. Ez utóbbi két esetben a felelősség szubjektív.

A Mtj. 1739. szakasza értelmében az állat okozta kárért az is felel, aki az állattartó irányában az állat őrzését szerződésben elvállalta, hacsak nem bizonyítja, hogy a veszély elhárítása végett kellő gondosságot fejtett ki.

A Mtj. 1737. szakasza értelmében, ha máshonnan nem térül meg és - különös tekintettel a felek vagyoni viszonyaira - a méltányosság megkívánja, a *vétlen kártétel* esetén is köteles a károkozó megtéríteni az előidézett kárt, amennyiben azt jogellenesen okozta. *A méltányosság a formális jogtól való eltérést tartalmaz morális vagy egyéb tekintetekből...egy méltányossági bíróság...dönt, anélkül, hogy ragaszkodnék...az objektív bizonyítékokhoz...* - olvassuk Hegel Jogfilozófiájában (HEGEL: A jogfilozófia..., 223.§). Ez idő tájt azonban a hazai magánjogi irodalom a *Verschuldensprinzip* (vétkességi teória) mellett kiegészítő elvként ismerte csak el az *Erfolgshaftungot* (*absolute liability, responsabilité objective*), azaz a tárgyi felelősséget. Már az 1913-ban elkészült magánjogi törvényjavaslat is a szerződésen kívüliség esetében ismerte ezt a felelősségi alakzatot. Ennek gyökerei a német-francia joghagyományban találhatók. Míg a német jog a vétkesség talaján állva ennek deliktuális alakzatait fejlesztette, a francia jogban a gondatlanság határainak széthúzása révén megjelent valamiféle tárgyas felelősség, mely később a vétlen felelősségi alakzathoz vezetett el. Az 1922. évi szovjet Ptk. 403. §-a kimondta, hogy a károkozó vétkességre tekintet nélkül köteles az előidézett kárt megtéríteni, ám megadta a károkozónak az elháríthatatlanságon, illetve a sértetti közrehatáson nyugvó exkulpációs lehetőséget. A XX. század kezdetén mind a magyar, mind a német magánjog csak kiegészítőelvként fogalmazza meg az objektív felelősséget. A

görög, a lengyel, az olasz magánjog is egyaránt a vétkességet fogadja el alapelveként a magánjogi felelősségtanban. Olaszországban a Ptk. 2043. cikkelye fogalmazza meg a deliktuálisnak nevezhető felelősséget. Szászy István 1943-ban megjelent munkájában (SZÁSZY: A kötelmi jog..., p. 157.) utalt arra, hogy a tendencia a vétkes felelősség irányába mutat.

A *res nullius*nak minősülő állat esetében – amennyiben az mégis valakinek a felügyelete alatt áll – a Code Civil. 1384. cikkelye alkalmazandó, ellenben a senki felügyelete alatt nem lévő állat által okozott kár esetében a CC. 1385. szakasza fel nem hívható.

A francia Környezetvédelmi Kódex Art. L. 411-1 szakasza kötelezi a magánszemélyeket, hogy a védett flóra és fauna elemeit passzív magatartással védelmezzék: a fészkeket el ne pusztítsák, tojásokhoz ne nyúljanak, védett növényt ki ne irtsanak etc. A francia állam kártalanítással tartozik ezért. Nem járt kártalanítás azonban annak a mezőgazdasági vállalkozónak Franciaországban, akinek vetését az átvonuló darvak tépázták meg, tekintettel arra, hogy erre előre felkészülhetett volna. (Forrás: Code de l'Environnement, 2002., p.250.)

A Legfelsőbb Bíróság a BH 1998. 381. sz. jogesetben a Ptk. 339. §-a alapján állapította meg a nem vad állat által előidézett kárért az állattartó felelősségét. A *postásklauzula* került megállapításra; az, hogy a kertben szájkosár nélkül tartózkodó kutyának a vendég, postás stb. arra betévedő áldozaton esett harapásaiért a kutyatartó a Ptk. 339. § alapján tartozik helytállni. Nem mentheti ki magát a kutyatartó arra hivatkozva, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, mert a szájkosár hiánya ezt az exkulpációt nem alapozza meg.

A BH 1994. 481. jogesetben a bíróság nem a közjogi tényállást vette alapul a magánjogi igény megítélésakor, akárcsak a határérték esetén. (A kártérítési felelősség megállhat akkor is, ha a károsító anyagok kibocsátása, a zaj, a rezgés stb. alatta marad a jogszabályban meghatározott határértéknek). A károsult kutyája elszabadult a pórázról, s mire gazdája rátalált, a kutyát már lelőtték. A 30/1970. (XII. 24.) MÉM r. 15. § (6) bek. értelmében lakott területen kívül a vadászterületen a vadásztársaság tagja a póráz és felügyelet nélkül tartózkodó kutyát lelőheti. A lövés helyének közelében nyaralók voltak, ami azt jelenti, hogy – jóllehet a terület közigazgatásilag nem volt lakóterület – a hely lakottnak volt tekinthető, így a kutya gazdájának kártérítési igénye megalapozott volt. A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV.

törvény 8. § (2) bek. értelmében nem minősül vadászterületnek...*inter alia* a lakóingatlanul szolgáló bekerített külterületi ingatlan, tanya, valamint major...nem mező-, erdő- vagy vadgazdálkodási célból bekerített hely... (A vadászatról szóló 1883. évi XX. törvénycikk 14. §-a értelmében a vadászati területen talált házi macskákat és kóbor ebeket a vadászatra jogosult elpusztíthatta.) A 64/2003. (XII. 28.) AB határozat megállapította, hogy a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (Vtv.) 36. §-a alkotmányellenes, ezért azt 2004. június 30. napjával megsemmisítette. A Vtv. 36. § (1) bek. értelmében a jogosult a vadállomány védelme érdekében a vadászterületén elpusztíthatja: a) a gazdája hatókörén (irányításán és ellenőrzésén) kívülre, de attól legalább 200 méterre került, vagy az egyébként vadat űző kutyát, valamint b) a legközelebbi lakott épülettől 200 méternél távolabb kóborló macskát. Az Indoklás II. rész 2.2. pontja kimondja, hogy a hatályos jogszabályok használják a *kóbor* vagy *kóbor állat* kifejezést, de a fogalom meghatározását nem tartalmazzák. A Vtv. végrehajtására kiadott 30/1997. (IV. 30.) FM rendelet 26. § (3) bek. b) pontja szerint az elejtett kóbor kutyáért, valamint kóbor macskáért 25 darab sörétes vagy 5 darab golyós lőszer jár, a 40. § (2) bek. értelmében vaddisznóra, rókára, borzra, aranyakálra, nyestkutyára, mosómedvére, valamint kóbor kutyára és macskára sörétes vadászlőfegyverből kilőtt golyóval is lehet vadászni, a (3) bek. pedig lehetővé teszi, hogy ezen felsorolt állatok golyós vadászlőfegyverrel is lőhetőek legyenek. A felhívott végrehajtási szabályokból az a következtetés vonható le, hogy a vadászati jog jogosultja által lelőtt macska (de a kutya is) kóbor állatnak tekintendő. Ugyanakkor a Vtv. ezt a kifejezést nem használja; az elpusztítható kutyát a gazdája hatókörén kívül került állatként definiálja, a macska esetében pedig a *kóborló* kifejezést alkalmazza. A normavilágosságának, a közérdek és a magánérdek védelme arányosságának hiánya sérti a tulajdonhoz való jogot.

A 2004. évi XCIV. törvény 5. § (4) bekezdése 2004. XI. 3-i hatállyal beiktatta a Vtv-be, a 30. § (3) bek. alatt: a vadászterületen a vadász a vadállomány védelme érdekében – a vad elfogására, elejtésére megengedett vadászati eszközzel – elfoghatja vagy elejtheti

- a) a vadat űző kutyát, ha a vad sérelme másként nem hárítható el, illetve
- b) fertőzés továbbterjedése vagy másként el nem hárítható támadás megakadályozása céljából a kutyát vagy macskát, ha a tulajdonosának

felderítésére nincs közvetlen lehetőség. (4) bek.: a (3) bekezdésben foglaltak nem vonatkoznak a felismerhető jellel ellátott, rendeltetésüknek megfelelően alkalmazott vadászkutyára, valamint a vakvezető kutyára.

A LB Pf. 21 493/1961. jogeset értelmében a Ptk. 351. § (2) bekezdését kell alkalmazni vadállat által okozott kárra, mert természetes vadságából eredő valamely tulajdonsága révén fogságban is veszélyt jelent emberekre és dolgokra. Továbbá a vadon élő állat károkozásáért csak akkor felel az állattartó, ha a vadállatot természetes életkörülményeitől elvonják, de legalábbis bekerített helyen tenyésztik.

A louisianai Polgári Törvénykönyv 3414. és 3416. cikkelyében kimondja: *Tamed wild animals and birds are privately owned as long as they have the habit of returning to their owner. They are considered to have lost the habit when they fail to return within a reasonable time. In such a case, they are considered to have recovered their natural liberty unless their owner takes immediate measures for their pursuit and recapture.* Azaz Louisianában is ismert a megszelídített vadállat fogalma, melynek birtoka elvesztése esetén a gazda azonnali fellépésének hiányában az ilyen vadállat derelinkválnak minősül, és kikerül a magántulajdon köréből; visszanyeri szabadságát. *Wild animals or birds within enclosures, and fish or shellfish in an aquarium or other private waters, are privately owned (ibidem, 3415. cikkely)* Azaz a befogott vad, madár, tengeri élőlény magántulajdon tárgyának minősül.

A BH 1989. 148. jogesetben a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy olyan kertes, családi házakkal beépített környezetben, ahol az állattartás megengedett és szokásos a csirkenevelés önmagában nem kifogásolható. Az állattartás azonban nem lehet olyan mértékű, hogy azzal a szomszédos ingatlan tulajdonosait szükségtelenül zavarja. A magyar bírói gyakorlat a szomszédjogi, ugyanakkor birtokjogi zavarások esetén a Ptk. 100. § mellett a Ptk. 188. §-t is felhívja azzal, hogy a Ptk. 191. § (1) bekezdése értelmében a zavarás megszüntetését és az eredeti állapot helyreállítását kérheti a jogsértés elszenvedője a bíróságtól. A szomszédjogi megalapozottságú kártérítésre csak akkor szokott sor kerülni, ha a birtokvédelmi szankciók nem tűnnek kielégítőnek a kialakult jogsértő helyzet megszüntetésére. Lehetőség szerint *injunction* kerül kiszabásra, illetve *in integrum restitutio*.

Érdekes probléma kutya, vagy egyéb háziállat elvesztése kapcsán felmerülő személyiségvédelmi eszköz, nem vagyoni kártérítés alkalmazása. A régi magyar szokásjog ezt az eszközt nem ismerte. Folyt ez az állat és ember viszonyának személytelenségéből. A mai kor jogalkalmazói sincsenek közös nevezőn e kérdésben. Ismert a jogászok között az a per, melyben egy kutya elvesztése miatt perelt nem vagyoni kártérítést a gazda az állatorvostól, akinek felróhatóan pusztult el az eb. Az első fokú ítélet megítélte a kártérítést, de másodfokon ezt megváltoztatták. Az első fokú ítélet fontos része, hogy a nem vagyoni kártérítést - mely mellett a vagyoni kártérítés jogosságát senki sem vitatta - arra alapozta a bíró, hogy a gazda és ebe között szoros lelki kötődés alakult ki, mely folyt a kutya barátságos viselkedéséből, és a gazda kutyaszerető magatartásából. A másodfokú bíróság azonban kimondta, hogy a kutya elvesztéséből fakadó gyász nem alapozza meg ilyen személyiségvédelmi eszköz használatát. Mára a Ptk. nem vagyoni kárról rendelkező 354. szakasza hatályon kívül került. A készülő Polgári Törvénykönyvünkbe a sérelemdíj mint szubjektív – vétkességtől függő – szankció kerül majd be. A ma hatályos Ptk. 355. § (4) bek. értelmében kártérítés címén a károkozó körülmény folytán a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges. A Ptk.-tervezet 2:124. szakasza egy *strictu sensu* "erkölcsi" kártérítést határoz meg a sérelemdíjjal. Itt nem kell *in concreto* bizonyítani a károsult személy társadalmi komfortérzetében, életminőségében beállott, lelki traumából fakadó etc. kárt; olyan kárról van szó, mely semmilyen költséggel vagy pótlandó kárral nem jár. Vétkességtől függő, tehát szubjektív alapú szankcióról van szó, így a kimentéshez az adott helyzetben általában elvárható magatartás bizonyítása szükséges.

6. Környezetvédelmi civil szervezetek és az *actio popularis*

Ma nem a repedezett épületeket faló vadborostyán a veszély, hanem a légszennyezés és a tatarozott házakat elcsúfító szeméthalom - írja Umberto Eco Az új középkorban (ECO, p. 36.).

Számtalan külhoni lexikon mellett a Pallas nagy lexikonában is olvasható, az *actio popularis* (lat. "népvád") azt jelentette a római jogban, hogy minden római polgárnak joga volt bármely közbűntett miatt vádat emelni. Az állampolgároknak ilyen terjedelemben (*cuivis ex populo*) engedélyezett vád: a "népvád". A lexikon ennek negatívumaira utal. Mára az *actio popularis* fogalma részben átértelmezésre került; több új jelentéstartalmat is nyert. Ezek közül fontos és kiemelendő a környezetvédelmi jogban megjelenő közérdekű perlés intézménye. A civil szervezetek hangsúlyos szerepvállalása az emberi jogok térnyeréséhez vezet. Az Agenda 21 szövegének harmadik része a nők, a gyermekek és a fiatalok, továbbá a helyi-öshonos szervezetek és az NGO-k szerepét hangsúlyozza a fenntartható fejlődés megvalósításában.

Az *actio popularis* római jogi intézmény, mely a *populus*, a nép számára lehetséges igényérvényesítési eszköz volt. Bárki élhetett vele, aki keresetet volt jogosult benyújtani. A környezetvédelmi közérdekű kereset már a hazai Ptk-tervezetben is helyet kapott. A környezetvédelmi *actio popularis* gyors ívű fejlődéssel a társadalmi szervezetek és az ügyész ilyenén jogosultságain kívül (kilencvenes évek) – nyugati példa alapján – eljutott a szakirányú közigazgatási szervek *actio popularis*áig (2000-es évek). Úgy vélem, ez utóbbi elmaradása a kilencvenes években és megjelenése a közelmúlt jogtermékeiben, valamint a Ptk-tervezetben a gyakorlati megvalósíthatóság függvénye. A *class action* - angolszász minta szerint – egy társadalmi osztály, a társadalom egy csoportja számára fontos érdeket jelenít meg; úgy, hogy a csoport egy vagy több tagja áll a bíróság elé, és a velük kapcsolatban hozott döntés kiterjed – precedensjelleggel vagy közvetlenül – a többi érdekeltre. Míg a *class action* a társadalom egy csoportjának közvetlen érdekét szolgálja, a *people's action* ösztársadalmi érdeket érvényesít, pl. egy társadalmi szervezet perbeli fellépése révén.

A participációs népképviselő egyik legjellemzőbb megjelenési formája a közérdekű kereset indításának jogosultsága a modern környezetvédő

demokratikus társadalmi rendszerekben. Az individualizmus-kollektívizmus ellentétpár a közösségi érdekek civil képviselői intézményeiben - *class action*, *people's action* stb. - feloldódni látszik. Az *actio popularis* valahol individuális eszközökkel védelmez kollektív érdekeket-értékeket. A társadalom nyitottsága, az *open society* eszméje az individualista észak-amerikai és európai uniós modellből nőtt ki, s ez diametrális ellentétben áll a kollektívizmussal. A környezetvédelem kollektív értékrendet olt a profitorientált jogvilágba. A környezet védelmének igénye alulról jelentkezett, de az állami irányítás eszközeivel képes hatékonyan hatni; beivódni a társadalom tudatába.

Hazánkban a társadalmi szervezet az alapszabályában meghatározott célja alapján – *inter alia* – környezetvédelmi tevékenységet (pl. természeti környezet védelme, épített környezet védelme, állatvédelem) folytathat (6/1989. (VI. 8.) IM rendelet 4. sz. mellékletében a Tájékoztató 9. pontja). Alapítvány is létesíthető - bírósági nyilvántartásba vehetően - hasonló tevékenység folytatására (12/1990. (VI. 13.) IM rendelet 3. sz. mellékletében a Tájékoztató 10. pontja).

Hollandiában az *actio popularis* intézménye a környezetvédelem terén már az 1970-es évek óta élt és működött. Az 1986. június 27-i (megjelent a *Nederlandse Jurisprudentie*-ben 1987-ben, p. 743.) *Het Nieuwe Meer* holland legfelsőbb bírósági (*Hoge Raad*) jogesetben a bíróság kártérítésre is engedte perelni a *Burgerlijk Wetboek* alapján a környezetvédelmi társadalmi szervezetet. A briteknél csak az ún. *judicial review proceedingre*, azaz a jogszerűség megállapítására terjed ki az ilyen szervezetek perlési jogosultsága; kártérítést tehát a brit rendszerben nem kérhetnek.

Az *Algemene Wet van Bestuursrecht* (általános közigazgatási törvény) új 3.4 szakasza értelmében már nem mindenkinek, hanem kizárólag az érdekelteknek biztosított a közigazgatási engedélyezési eljárásban az ügyfél jogállása. A jogszabály módosított 6.13 szakasza szerint fellebbviteli szakban pedig nekik is csak akkor, ha az első fokú eljárásban részt vettek. (V.ö.: magyar Környezetvédelmi Kódex 98. § (1) bek.: *a hatásterületen működő...egyesület és más...társadalmi szervezet...*) A holland környezetjogászok a holland *actio popularis* "halálát" látják ebben. Az Aarhusi Egyezmény átültetése is csak a legszükségesebb szabályok átvételét célozza; szemben a Németalföldön megszokott engedékenységgel, strict harmonizáció történt.

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága előtt zajló Tennessee Valley Authority contra Hill 437 U.S. 153 (1978) ügyben a csíkos kis kardhal jogai kerültek veszélybe egy vízi erőmű építése kapcsán (TAKÁCS). Ennek számos vitás kérdés lett a következménye. Többek között az, hogy az állatoknak vannak-e jogai. A környezetvédők (*Aqua Magna*) szerint igen, ám a jogász álláspontja szerint az embereknek az élővilággal kapcsolatos kötelességei jelentik az emberek állatokkal kapcsolatos kötelezettségeit. Montesquieu *De l'esprit des lois* c. művében rámutat, hogy *a törvények a legtágabb értelemben véve azok a szükségszerű viszonylatok, amelyek a dolgok természetéből következnek...vannak törvényeik az állatoknak, és az embernek is megvannak a maga törvényei.* A környezetvédő szervezet, mely az USA környezetvédelmi törvényének és végrehajtási rendeletének (melyben a csíkos kis kardhalat védetté nyilvánította a környezetvédelmi miniszter) értelmében perelte a vízügyi hatóságot, valójában csak ürügyként használta fel a halfaj védelmét egyéb érdekei megjelenítésére. A törvényhozói szándék mint a szubjektív jogértelmezés alapkérdése került szembe az objektív törvényhozói akarattal, mely a jogszabály-szövegből kiolvasható. A normatív tartalom kétszintű (egyrészt törvényi, másrészt az ezt értelmező miniszteri szintű végrehajtási rendeleti) meghatározása azonban itt a tárgyi védettséget is kimondta. A környezetvédő szervezetet az a vád érte, hogy individuális érdekeket reprezentált *people's action* keretei között. Ez a kérdés ilyen helyzetben fel sem merülhetett volna Magyarországon a Környezetvédelmi Törvényünkben meghatározott *actio popularis* indítása esetén. A kontinentális jog konkrét meghatározottságával szemben azonban az angolszász jogrendben nálunk soha nem látott véleménykülönbségekre hívják fel a figyelmet a hatóságok és a környezetvédő civil szervezetek vitáiban kibontakozó elméleti-alapelvei szintű kérdésekre adott válaszok variánsai. Másik probléma az volt, hogy ütközött Tennessee Állam energiaellátásának érdeke a halfaj érdekeivel. Kérdés azonban, hogy lehet-e pénzzel mérni bármely jogot. Lehet-e arra hivatkozva jogot sérteni, hogy a másik, jelen esetben ellentétes érdekhelyzetbe kerülő jog fontosabb, nemzetgazdaságilag lényegesebb?

A Maastrichti Szerződés 8d szakasza az Európai Unió állampolgárai számára közvetlen petíciós jogosultságot biztosít az Európai Parlamenthez a közösségi jogot érintő témában. A 138d szakaszból következik, hogy nemcsak természetes személyek és érintett közösségek, de egyéb jogi személyek mellett a

társadalmi szervezetek is élhetnek ilyen petíciós joggal. Ez utóbbi esetben quasi-popularis actiók fordulhatnak elő; amikor a 138d cikkely által előírt közvetlen személyes érintettségét bizonyítja a szervezet, hogy felléphessen. Altruista közérdek-reprezentáció valójában nem lehetséges: ezért kvázi.

Az ipari forradalom idején, a 19. században a szomszédjog szolgált a magánszemélyek legfőbb polgári jogi védekezési eszközeként. A második világháborút követően megnőtt a fogyasztás és ezzel együtt a környezet szennyezése, mely újabb védelmi eszközöket kívánt. A végrehajtási deficit voltaképp azt a jelenséget fedte, hogy a közigazgatás már nem volt képes a közjog eszköztárával harcolva betölteni a környezet és a természet védelmezőjének szerepkörét. Létrejöttek a popularis actiók a fejlettebb államokban. Az actiók olykor csupán a társadalmi szervezet saját tagjainak érdekeit szolgálták: ezek önérdekű keresetek voltak. A *private attorney general* szerepét betöltő, valóságosan közérdekeket képviselő szervezetek altruista akciók keretei között keresik a társadalom és a környezetvédelem ügyének igazát.

Az Amerikai Egyesült Államokban a *class actiont* az 1912. évi Equity Rules 38. szabálya vezette be. Tehát egy igen korai jogintézményről van szó, mely azonban környezetvédelmi jelleget csak jóval később kapott. Az angolszász jogterületen a *declaratory judgement*, azaz az olyan ítélet, melyben nem igazán a felek érdekét vették figyelembe, hanem inkább valamiféle általános cselekvési kötelezettséget írtak elő, már a huszadik század első évtizedei óta megszokottnak tekinthető.

Az Amerikai Egyesült Államokban a hetvenes évek óta *injury in fact* bizonyítása révén perelhettek a civil szervezetek. Tehát valamely gazdasági, emberi egészséget érintő sérelem képezhette alapját egy *actio popularis*nak. A Lujan contra National Wildlife Federation és a Lujan contra Defenders of Wildlife ügyben 1990-ben, ill. 1991-ben az USA Legfelsőbb Bírósága leszűkítette a perlésre jogosultak körét, amikor kimondta, hogy a perlő személyt nem érintheti személyesen a környezeti kár. Találunk az USA-ban olyan alsóbb fokú bíróságot, mely nem követi stricтен a Legfelsőbb Bíróság szabta szigorú korlátokat. Számos környezetvédelmi jogszabály *actio popularist (citizen suits)* biztosít az állampolgároknak: ilyen pl. az ivóvíz-ellátásról, a hulladékkezelésről, a fajok védelméről, a veszélyes anyagok kezeléséről, továbbá a fertőzött élőhelyekről rendelkező jogszabály. Eltérést jelent a magyar *actio popularis* jogi

szabályozottságától az is, hogy Michigan Állam pl. nemcsak állandó jelleggel működő, de *ad hoc* alakult civil környezetvédő szervezeteknek is a perbeli fél jogállását biztosítja az *Environmental Rights Acts* értelmében. Ez azt jelenti, hogy ezek a civil szervezetek a konkrét állam környezetvédelmi jogszabályaira alapozva közérdekű perléssel élhetnek az állam bíróságai előtt. Nemcsak törvények, de a rendeletek, továbbá programcsomagok és tervek kérdésében is felléphetnek. A rendeletek igen nagy számban fordulnak elő mint *actio popularis* tárgyai. A bíró jogkörében szerepel az *injunctio*. A hangsúly mindig a reparáción van.

Portugáliában az Alkotmány 66. cikkelye a környezethez való jogot, míg az 52. cikkely a közigazgatás határozatainak megtámadásához való jogot deklarálja. A portugál Alkotmány 66 (1) cikkelye nem egyszerűen mint jogot, hanem mint állampolgári kötelességet fogalmazza ezt meg. Az Alkotmány 9e cikkelye állami kötelezettség szintjére emeli a környezet védelmét. A portugál Alkotmány kettős értelmezésre ad lehetőséget: *stricto sensu* csak a perló személy közvetlen környezetét - víz, levegő, föld, természeti élővilág - érintően, míg egy tágabb értelmezés szerint az egész országot érintő közérdekű perlési jogosultsággal élhet bármely portugál természetes vagy megfelelően képviselt jogi személy.

Svájcban kezdetben tágan értelmezték a közérdekű perlési jogosultság személyi-tárgyi körét. Újabban azonban a svájci törvényhozás a jogszabályalkotás gátjaként fogja fel és korlátozni próbálja ezt a jogosultságot. A svájci szövetségi törvényhozás a területen való tevékenykedés mellett további feltételként említi a minimum 10 évnyi múltat. 1966-ban iktatták be a Természetvédelmi Törvénybe a *contentieux administratif*, azaz a közigazgatási útra tartozó jogvita keretében történő érdekérvényesítés lehetőségét a civil szervezetek számára. 1983-ban a svájci környezetvédelmi törvény a hatásvizsgálattal egybekötött építkezések esetére is kiterjesztette ezt az *actio popularis* (v.ö.: a hazai Ket. szerint biztosított ügyféli jogállás).

Olaszország is szubjektív értelmezést ad a közérdekű perlésnek, és az Alkotmány 24. cikkelyére, valamint az 1934. évi törvénnyel felállított Államtanácsról rendelkező jogszabályra alapozza a közérdekű perlés lehetőségét. A szomszédjogi érdekek sérülésekor áll fenn leginkább a jogszabály által megkívánt személyes érdeksérelem. A hetvenes évek Itáliájában az állam mint a közérdekek védelmezőjét ismerte el a civil szervezetek környezetvédelmi *actio*

popularisát. 1986-ban a 349. sz. törvény 18 V szakasza iktatta be az olasz jogrendbe az *actio popularis* fogalmát. Olaszországban a nyilvánosság részvétele nem mutatott régi történelmi hagyományokat, így az 1990. évi közigazgatási eljárási reform hozott csak igazi változást, haladást e téren. Mindössze kasszációs eljárásokat kezdeményezhetnek a civil szervezetek. Az eltiltás nem szerepel eszközként.

A német jog is a szubjektív modell mentén haladt a második világháború után. Civil szervezet akkor perelhet, ha a területén érvényes valamely környezetvédelmi, ill. természetvédelmi norma szenved sérelmet. Mára már szövetségi és tartományi szinten is a perbeli fél jogállásával bírnak az egyes tartományok környezetvédő civil szervezetei.

A törökországi helyzet mintegy 10 évnyi gyakorlatot tudhat maga mögött. A török alkotmány 17. szakasza az élethez, az 56. szakasza pedig az egészséges környezethez való alapjogot biztosítja. Erre alapozva állapította meg a BERGAMA néven elhíresült esetben a török Alkotmánybíróság, hogy az életszínvonal, az ökológiai egyensúly, továbbá az emberiség közös öröksége és a természetes élőhelyek védelme elsőbbséget élvez a gazdasági érdekek előtt. A törökországi bíróságok előtt szinte mindennaposak az olyan magánjogi keresetek, melyekben gyárak, üzemek szennyező, zavaró hatásai miatt perelnek kártérítésre. A kilencvenes években megszigorodott a török igazságszolgáltatás a környezetvédelmi igények megítélésében.

Belgiumban a *Cour d'Arbitrage (Arbitragehof, Alkotmánybíróság; a vonatkozó jogszabály megszületése után Grondwettelijk Hof lesz az elnevezése)* megengedi, hogy természetes vagy jogi személyek – kiváltképpen társadalmi szervezetek – *actio popularis* indíthassanak, amennyiben az általuk képviselt érdekkörbe tartozást bizonyítják; ez utóbbi fennforgása előzetes vizsgálat tárgyát képezi. Ennek háttérében az áll, hogy számos civil szervezet tetszelegne a *champion de la constitutionnalité*, az alkotmányosság bajnokának fényében. A Cour d'Arbitrage 1991. december 19-i határozatában kimondta, hogy az a.s.b.l.-nek (*association sans but lucratif*) bizonyítania kell, hogy a múltban és a jelenben folyamatos (*durable*) tevékenységet fejt és fejtett ki az adott területen, és a képviselni szándékolt érdek nem csupán a szervezet egyes tagjainak egyéni érdeke. A perlési érdek (*intéret a agir*) konkrét, közvetlen, jelenben jelentkező, személyes és legitim (*certain, direct, actuel, personnel et légitime*) kell legyen. A Conseil

d'État is hasonló előfeltételeket fogalmaz meg. Több ízben előfordult, hogy a perelő természetes személy saját érdekelttségét állapította meg a bíróság, így az nem felelt meg a társadalmi érdek kritériumainak. A védelmezni kívánt érdek nem lehet általában véve a környezet védelme, azt pontosítani kell. Ez utóbbi eset fordult elő, amikor a Conseil d'État 1988. október 14-i határozatában elfogadta, hogy a Madárvédő Szervezet kérelmére a rókák és a macskák ügyében kelt határozatot megsemmisítse, de a madarakra nézve általánosságban ártalmas minden egyes jogszabály kasszálását nem engedték meg.

A nyugati államok elkülönítik a civil szervezetek közérdekűkereset-indítási jogosultságát a minden állampolgár előtt nyitva álló *actio popularis*tól. Hollandia, Írország és az USA bizonyos tagállamai engedik csak meg az egyes polgárnak a közérdekű perlést. Hollandiában is csak akkor, ha a sérelmezett döntés országos szinten sért környezeti-természeti érdeket.

A luxemburgi joggyakorlat szigorú megkötésekkel lehetetleníti el a közérdekű perlést a nagyhercegségben. Reformok szükségében a civil szervezetek és a közigazgatás partneri együttműködése lehet a cél. Továbbá a legitimitás kibővítése.

Környezetvédelmi Törvényünk 98-99. §§ a környezetvédelmi társadalmi szervezetek jogait határozza meg. A 99. szakasz értelmében környezetveszélyeztetés, -szennyezés vagy -károsítás esetén a szervezet a környezet védelmében jogosult fellépni, és

- állami szervtől, helyi önkormányzattól a megfelelő, hatáskörébe tartozó intézkedés megtételét kérni, vagy a
- környezethasználó ellen pert indítani.

Ez utóbbi esetben a perben az ügyfél kérheti a bíróságtól, hogy a veszélyeztetőt tiltsa el a jogsértő magatartástól (működéstől), ill. kötelezze a kár megelőzése érdekében intézkedések megtételére (ld: BH 2002. 11.). Tehát – mint a törvény indoklása is kifejti - a környezetvédelmi társadalmi szervezetek kizárólag még be nem következett, imminens kár veszélye esetén perelhetnek.

Továbbá a Kvt. 109. § (2) bek. szerint ilyen esetben az ügyész is jogosult keresetet indítani a tevékenységtől eltiltás, ill. a környezetet veszélyeztető magatartással (működéssel) okozott kár megtérítése iránt. A BH 2003. 419. jogeset értelmében a jogerős ítélet indokolása szerint az ügyész perindítási jogosultságát a Kvt. 109. §-ának (2) bekezdése alapján akkor lehet megállapítani,

ha környezeti veszélyeztetés történt. Ennek tényét a Pp. 164. §-ának (1) bekezdése alapján a felperesnek kellett bizonyítania: *a per eldöntéséhez szükséges tényeket általában annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valóban fogadja el.*

A Ket. (2004. évi CXL. tv.) 68-69. §§ értelmében a közigazgatási hatóság semmiféle korlátot nem állíthat – ld: Tv. 68. § - azon döntések hozzáférhetővé tétele elé, amelyeket a Tv. 69. § (6) bek. b) pontja értelmében közérdekű keresettel meg lehet támadni; ibid. c) pont értelmében az adott tevékenységgel összefüggésben a hatásterületen élő lakosság jelentős részét érintő ügyben hozott; ibid. e) pont értelmében az épített és természeti környezet, ill. a kulturális örökség állapotát jelentősen befolyásoló tevékenységgel kapcsolatos ügyben hozott; ibid. f) pont értelmében a korlátozottan rendelkezésre álló természeti erőforrások elosztásáról, ill. felhasználásáról hozott határozatok. Sólyom László Környezetvédelem és polgári jog c. munkájában írja: *A közérdekből való perlés kiterjesztésének döntő lépése, ha nem kötik többé előre meghatározott szervezetekhez. Itt a választóvonal voltaképpen nem is az állampolgároknak, illetve a csak szervezeteknek adott perlési jog között van, hanem ott, hogy a szervezet valóban az adott konkrét ügyben érintettek környezeti, illetve közérdekként jelentkező csoportérdekét képviseli-e, hogy van-e reális lehetőség ilyen csoportok megszerveződésére, illetve arra, hogy a meglévő szervezetek ezt a közérdeket érvényesítsék. Itt tehát a spontaneitáson van a hangsúly: azon, hogy a mások érdekében való fellépést ne kösse a törvény konkrét felhatalmazáshoz (SÓLYOM: Környezetvédelem és polgári jog, p. 169.).*

Az 1146/B/2005. AB határozat szerint az indítványozó a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Kvt.) 98. § (1) bekezdését véli alkotmányosértőnek, mert e rendelkezés kizárólag a környezetvédelmi érdekek képviselőit létrehozott egyesületeknek és társadalmi szervezeteknek biztosítja a környezetvédelmi közigazgatási hatósági eljárásokban az ügyfél jogállását. Ugyanakkor e problémával összefüggésben felhívta a Kvt. 99. § (1) bekezdését is. Ennek kapcsán is sérelmezte, hogy csupán e szervezetnek van joga a környezet védelme érdekében a környezethasználó ellen pert indítani. Álláspontja szerint a szabályozás sérti az Alkotmány 57. § (1) bekezdését, hiszen ezen alkotmányi rendelkezés mindenkinek biztosítja a jogot arra, hogy jogairól vagy kötelességeiről bíróság döntsön, és nem tartalmaz semmiféle megszorítást,

azaz nem korlátozza, hogy “adott ügyben ki lehet ügyfél és ennek folyamánként kit illet meg a keresetindítás joga”. Az Alkotmánybíróság a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 98. § (1) bekezdése és 99. § (1) bekezdés b) pontja alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványt elutasította. A környezetvédelemben való társadalmi részvétel jogi formáira nézve az Alkotmány nem tartalmaz rendelkezést. Ezért a törvényalkotó szabad mérlegelésének tárgya a társadalmi részvétel eszközeinek, jogi formáinak szabályozása, így annak eldöntése is, hogy a jogalanyok mely körének biztosítja azt a jogot, hogy környezetvédelmi közigazgatási ügyekben, illetőleg környezetvédelmi perekben a közérdeket érvényesítse. Így önmagában nem tekinthető alkotmányellenesnek a Kvt-nek az a megoldása, amely az ügyféli jogállást és a közérdekű keresetindítási jogot a környezetvédelmi érdekek érvényesítésére létrejött egyesületeknek és társadalmi szervezeteknek biztosítja. Ugyanakkor nem állapítható meg alkotmányosan tilalmazott megkülönböztetés amiatt, hogy a környezetvédelmi feladatokat végző közalapítvány nem rendelkezik ezekkel a lehetőségekkel.

A Legfelsőbb Bíróság 1/2004. KJE sz. jogegységi határozatában kimondta, hogy az állampolgárok által a környezetvédelmi érdekeik képviseletére létrehozott egyesületeket és más, politikai pártnak, érdekképviseletnek nem minősülő, hatásterületen működő társadalmi szervezeteket a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 98. §-ának (1) bekezdése alapján a szakhatósági állásfoglalás tekintetében területükön az ügyfél jogállása illeti meg azokban a közigazgatási eljárásokban, melyekben jogszabály a környezetvédelmi hatóság szakhatósági állásfoglalásának beszerzését írja elő.

Környezetvédelmi Kódexünk a környezetveszélyeztetés aktív és passzív válfaját egyaránt ismeri. Az ügyész kizárólag aktív környezetveszélyeztetés esetén léphet fel. Az ügyészi környezetvédelmi tevékenység keretei között az ügyész tevékenységtől eltiltást kérő keresetet csak akkor szokott benyújtani a bírósághoz, ha a lakossági panaszok és a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi hatósági intézkedések nem hozzák meg az elérni kívánt hatást. A környezetvédelmi ügyész türelmi politikát folytat; egyik legfőbb eszköze a kivárás. A bíróságok gyakorlatában az eltiltást kérő keresetet nem terjeszt(het)ik ki úgy, hogy az *in integrum restitutió*ra kötelezést is maga után vonjon.

Eltérően ítélandó meg az ügyész megállapítási keresetindítási jogosultsága, ha a környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt indít keresetet. Helytállóan hivatkozott a felperes arra, hogy az ügyész marasztalásra irányuló keresetindítási joga kiterjed az ugyanazon jogviszonyból eredő megállapítási keresetindításra is, amennyiben a Pp. 123. §-ában meghatározott további együttes jogszabályi feltételek is fennállnak. Ez esetben is feltételt képez, hogy a kárigénynek a jövőre nézve a károkozó és a keresetindításra jogosult ügyész jogviszonyának jogalapjában már fenn kell állnia. Erre vonatkoztak a felülvizsgálati kérelem kiegészítése kapcsán előterjesztett felülvizsgálati indokok. Adott esetben azonban az ügyész nem kártérítés, hanem a veszélyeztető tevékenységtől eltiltás iránt indította meg a keresetét. A keresetben közölt, a kártérítésre történő keresetkiterjesztéssel kapcsolatos felperesi jogfenntartó nyilatkozatnak a jogerősen befejezett ügyben a perbeli jogalap megítélése szempontjából jogi relevanciája nincs. (Ld: EBH 2000. 321.)

A Természetvédelmi Törvény 81. § (4) bek. értelmében ezen paragrafus (2) bekezdése *e)* pontja alapján a társadalom vagy csoportjainak életkörülményei romlásából fakadó nem vagyoni kár megtérítése iránt keresetet az ügyész indíthat (ld: 60. § (2) bekezdés), és a megítélt kártérítést a Kövi számlájára kell befizetni.

Az új Ptk.-tervezet Kötelmi jogi Könyvében az 5:589 § (1) bek. értelmében környezeti kár: a környezet igénybevétele, ill. terhelésével járó tevékenységgel vagy mulasztással másnak a halála, testi sérülése vagy egészségkárosodása folytán vagy egyébként okozott tényleges vagyoni kár és elmaradt haszon, továbbá: *a)* a környezeti károkozás felszámolásával és a károkozást megelőző környezeti állapot helyreállításával kapcsolatban felmerült minden ésszerűen indokolt költség és kiadás, *b)* a környezeti állapot és minőség hátrányos megváltozásából eredő, ill. *c)* a társadalom, annak csoportjai vagy az egyének életkörülményeinek romlásában kifejeződő általános kár. A (2) bek. értelmében sérelem: a társadalom, annak csoportjai vagy az egyének életkörülményeinek romlása. Az 5:591 § értelmében az 5:589 § (1) bek. *c)* pontjában meghatározott általános kártérítés iránt a szakirányú közigazgatási szerv vezetője vagy az ügyész is indíthat keresetet.

A 2004/35/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv II. mellékletének 1.d) pontja értelmében “ideiglenes veszteségek”: olyan veszteségek, amelyek abból erednek, hogy a károsodott természeti erőforrások és/vagy az azok által nyújtott

szolgáltatások nem képesek betölteni ökológiai funkcióikat, ill. megfelelő szolgáltatásokat nyújtani más természeti erőforrásoknak vagy a köznek mindaddig, ameddig az elsődleges vagy a kiegészítő intézkedések hatása meg nem nyilvánul. E fogalom nem terjed ki a köznek nyújtott pénzbeli kompenzációra.

A Ptk.-tervezet 5:588 §-a szerint, aki környezeti kárt és sérelmet okoz, ezért felelősséggel tartozik. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a környezeti kárt a tevékenységi körén kívül eső, valamely elháríthatatlan ok (fegyveres összeütközés, háború, polgárháború, fegyveres felkelés, rendkívüli mértékű természeti katasztrófa) által közvetlenül kiváltott baleset vagy a károsult elháríthatatlan magatartása okozta. (V.ö.: Ptk.-tervezet 5:594 § (1) bek.) (V.ö.: az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelvének 4. cikke.)

A legfőbb ügyész az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről szóló 1/2003. (ÜK. 8.) LÜ körlevél magánjogi kérdésekről szóló III. pontjában többek közt kiemeli, hogy:

- a keresetlevelekből nem egyszer hiányoznak azok az adatok, amelyekből a bíróság hatásköre és illetékessége megállapítható: a környezetvédelmi kártérítési és eltiltási keresetek túlnyomó többségükben a helyi bíróságok hatáskörébe tartoznak (Pp. 22-23. §), figyelembe kell venni azonban a pertárgy értékét, amelyet a felperesnek kell megjelölni (Pp. 26. §);
- eltiltás iránti pereknél - mivel a pertárgy értéke nem állapítható meg - az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (Itv.) 39. § (3) bekezdésének *a)* pontjára kell hivatkozni;
- kártérítési perekben a kártérítést igénylő felperesnek kell a kár összegét megjelölnie: helytelen tehát az az ügyészi indítvány, hogy a bíróság kötelezze az alperest kártérítés fizetésére, a pontos összeg megjelölése nélkül (Pp. 26. §, 121. § (1) bekezdés *e)* pont);
- a Pp. 219. § (5) bekezdése szerint a határozat felek részére történő kézbesítésére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni akkor is, ha a határozatot nem a felekkel, hanem más érdekeltekkel kell közölni; annak érdekében, hogy a KAC kezelő szerve jogosultságáról tudomást szerezzen, indítványozni kell, hogy a bíróság küldje meg a határozatát az alábbi címre: Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium KAC Koordinációs Főosztály, 1088 Budapest, Rákóczi út 41. A KAC helyébe azóta a Kövi. lépett. A cím

megváltozott: 1011 Budapest, Fő utca 44-50. A számlát – ahová az átutalást teljesíteni kell - a Magyar Államkincstár vezeti, Kövise. elnevezés és a következő számlaszám alatt: 10032000-01220263-53000004.

Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 44. § (2) bek. értelmében az állatok kíméletére és védelmére vonatkozó jogszabályok megsértése esetén az ügyész is jogosult keresetet indítani a tevékenységtől való eltiltás, illetőleg a tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt.

A BH 2006. 155. jogeset értelmében a jogerős ítélet (és a kereset is) tévesen azonosította a természetvédelmi (környezetvédelmi) kárt azzal a kárral ami az elpusztított víziszárnyasok értékének felelt meg. Az állatok tulajdonjoga a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény 9. § (2) bekezdése értelmében a vadászatra jogosult vadásztársaságot illette meg, így kár az ő vagyonában keletkezett. A (Környezetvédelmi Törvény) Kvt. 4. § k) pontjában meghatározott (a természeti környezet helyreállíthatatlan vagy beavatkozással helyreállítható, illetve az élővilágot kedvezőtlenül érintő) változással okozott kárra a felperes nem hivatkozott. Önmagában azzal a magatartással, hogy az alperes ügyvezetője a vadászat egyes szabályait sértő módon vadászott, a természetben kárt nem okozott, hiszen a megfelelő engedélyek birtokában a jogszerű vadászat, az állatok jogszerű magatartással történő kilövésének a lehetősége fennállt. A károkozás szempontjából a veszélyeztető, de kárt nem okozó magatartások pedig figyelmen kívül maradnak. Más lenne a jogi megítélése a 2 db védett nyári lúd eltulajdonításának, mellyel kapcsolatban a büntető bíróság jogerős ítéletével az alperes ügyvezetőjének a büntetőjogi felelősségét megállapította. Az e magatartással okozott esetleges kár megtérítése iránti kereset tartozna tipikusan az ügyész keresetindítási kompetenciájába az állam természetvédelmi érdeke megsértése alapján. A kifejtett okokból azonban nem tartozik ebbe a körbe az a kár, amely nem közvetlenül természeti értékben, hanem a gazdálkodó szervezet (a Vadásztársaság) vagyonában keletkezett. Az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg, hogy a (Természetvédelmi Törvény) Tvt. 81. § (2) bekezdés a)-c) pontja alapján az ügyész a Vadásztársaság kárának a megtérítése iránt a 60. § (2) bekezdése alapján keresetindítási joggal nem rendelkezett. A természeti értéknek és a védett természeti értéknek a Tvt. 4. § a) illetve e) pontjában adott meghatározásából viszont az következik, hogy a büntetőeljárásban értékelt magatartással, a védett

nyári ludak eltulajdonításával okozott esetleges kár megtérítése iránt az ügyész mindenképpen indíthatott volna keresetet a Tvt. 60. § (2) bekezdése alapján, mégpedig a 81. § (2) bekezdésében meghatározott valamennyi kárelem megtérítése iránt. Megjegyzendő, hogy ilyen keresetindítás esetén a kártérítési per bíróságát a büntető bíróság jogerős ítélete az 1952. évi III. törvény (Pp.) 4. § (2) bekezdése alapján köti.

Amennyiben a kár bekövetkezése a jövőben várható - a Ptk. 341. §-ának (1) bekezdésében foglaltakkal való analógia alapján - annak megelőzését az ügyész a bíróság ítéletével kikényszerítheti (BH 2001. 235.).

Az ügyészi szervezet átalakításáról szóló 8/2000. (ÜK. 12.) LÜ utasítás 4. § (1) bekezdése alapján minden megyei főügyész kijelölte a magánjogi és közigazgatási jogi szakterületen környezetvédelemmel foglalkozó ügyészt. A szervezeti megoldás jól szolgálta a célt. A szakági együttműködés javítása, az információk, adatok kölcsönös átadása a környezetvédelemben való ügyészi közreműködést előmozdíthatja. ... A szakágak együttműködését, a kölcsönös tájékoztatási kötelezettség legcélszerűbb formáját már több megyei főügyészség kialakította: e szerint rendszeresen konzultálnak a különböző szakágak ügyészei a környezet- és természetvédelmi eljárásokban, így elkerülhető a téves vagy a szakágak közötti eltérő jogalkalmazás. Célszerű lenne minden főügyészségen a szakági együttműködés további javítása, egyszerűsítése érdekében környezetvédelmi "munkacsoport" felállítása és a rendszeres tevékenységük biztosítása. (Somogy megyében például minden héten a büntetőszakág-vezető és a környezetvédelemmel foglalkozó ügyész egyeztetési álláspontját az egyedi ügyekben, és kölcsönösen tájékoztatják egymást a különböző eljárásokban található bizonyítékokról.) Mindezt az ügyészség környezetvédelmi tevékenységéről szóló 1/2003. (ÜK. 8.) LÜ körlevél I. pontjában lehet olvasni. A III. pont az ügyészi magánjogi tevékenység egyes kérdéseiről szól: a Kvt. és a Tvt. hatálybalépést követően mintegy 350 esetben kezdeményeztek polgári peres eljárást. Az ügyészi szervek eltiltási, kártérítési kereseteket nyújtottak be, illetőleg fizetési meghagyások kibocsátását indítványozták. A Legfőbb Ügyészségre is felterjesztett keresetek bírósághoz való benyújtását megelőzően a főügyészségek az alperest, illetve a kötelezettet a 7/1996. (ÜK. 7.) LÜ utasítás 12. § (2) bekezdése alapján általában felhívták a teljesítésre. Ezek a felhívások több esetben

is sikeresek voltak, ami azt jelentette, hogy perindítás nélkül a kívánt eredmény megvalósult.

Az állatvédelmi társadalmi szervezetek *actio popularisa* szintén említésre méltó, ám itt kell megjegyezni, hogy az *ad hoc* civil állatvédelmi klubok, csoportosulások – jóllehet, szintén az egyesülési jog alapján alakulnak – nem bírnak a perbeli fél jogállásával. A társadalmi szervezet a bírósági nyilvántartásba vétellel nyeri el jogi személyiségét. Hazánkban az első ilyen civil állatvédő szervezet a HEROSZ, azaz a Herman Ottó Országos Állat- és Természetvédő Egyesület, mely jelenleg közhasznú szervezeti státuszt élvez. Az Állatvédelmi Törvény 48. § (1) bek. értelmében az állatvédelmi jogszabályok megsértése miatt az állatvédelmi célú társadalmi szervezetek jogosultak fellépni, és az állami szervektől, önkormányzatoktól a megfelelő és hatáskörükbe tartozó intézkedés megtételét kérni. *Ibid.* (2) bek. szerint az állatvédelmi jogszabályok megsértése miatt – az ilyen magatartástól való eltiltás iránt – a bíróság előtt az (1) bekezdésben megjelölt szervezet pert indíthat. *Ibid.* (3) bek. értelmében az (1) bekezdésben megjelölt szervezeten a Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény 14. §-ának *b*) pontjában meghatározott szervezetet kell érteni, azaz az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény alapján létrejött, jogi személyiséggel bíró társadalmi szervezet, szövetség (kivéve a pártot, a munkaadói és munkavállalói érdekképviseleti szervezetet, a biztosító egyesületet, valamint az egyházat), és a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény alapján létrejött, jogi személyiséggel bíró alapítvány (ide nem értve a közalapítványt).

A franciaországi Cour de Cassation teljes kamarás ülésén 1923. június 15-én kimondta, hogy – szemben a szakszervezetekkel – a társadalmi szervezetek nem élhetnek *actio popularisszal*. Ez később reformálásra szorult. 1991-ben Delmas-Marty felvetette ennek a revízióját, mely napjainkban is folyik. Léteznek kivételes határozatok, melyekben a társadalmi szervezetek *actio popularisát* akceptálta a Semmítőszék és alsóbb bíróságok. A társadalmi szervezetek közérdekű perindítási joga ellen több, Viney által instabilnak tekintett (*ne sont pas pertinents*, VINEY: *Les conditions de la responsabilité*, p. 123.) érv él. Ilyenek az *action populaire*-nek az *objet social* (azaz a társadalmi szervezet által képviselt társadalmi érdek) által való behatároltsága, továbbá a *Ministère public* (ügyészség) hatáskörének és prerogatíváinak átvétele. A bíró részéről elengedhetetlen a perlés jogszerűségének előzetes vizsgálata (*controle de recevabilité*): a társadalmi szervezet céljának

vizsgálata, és annak kontrollja, hogy a kereset tárgya megfelel-e ennek a célnak. Csak a közhasznú tevékenységet folytató szervezetek (*associations reconnues d'utilité publique*) léphetnek fel a bíróság előtt egy társadalmi csoport érdekeinek képviselőjeként. Továbbá a kereset elfogadhatóságának (*recevabilité*) kritériuma az érvelés megalapozottsága (*bien-fondé*). A *fonction de peine privée* (azaz a magánjogi kártérítés) eszköze helyett ilyen esetekben inkább az ítélet nyilvánosságra hozatalára és a jogellenes cselekmények abbahagyására kötelezés jellemző a judikatúrában. Viney is erre helyezi a hangsúlyt (VINEY: *Les conditions de la responsabilité*, p. 126.). Franciaországban sokáig elkülönítették a civil környezetvédő szervezetek azon két jogosultságát, hogy képviseltethessék magukat a bíróság előtt, illetve hogy felléphessenek, perelhessenek (*ester en justice*). Franciaországban a Környezetvédelmi Kódex IV. címe alatt definiált környezet- és természetvédelmi társadalmi szervezet (*associations agréées de protection de l'environnement*), amennyiben legalább három éve működik, hatósági döntések meghozatalában vehet részt; kifogásolhatja azokat; az Art. L 142-3 cikkely értelmében természetes személyek érdekében perelhet kártalanítást (amennyiben azok közül legalább kettő, közösen érdekelt személy megbízza). Az Art. L 142-1 cikkely szerint a társadalmi szervezet önállóan is felléphet a környezet védelmében közigazgatási szervek előtt, ám érdekhány (*défaut d'intéret*) esetén elutasíthatják őket. A kereset elfogadhatósága (*recevabilité d'action*) azonban nem függ attól, hogy az egyesületet a környezetkárosító cselekmény megkezdése után hozták létre. Kivált létrehozhat Franciaországban illetően társadalmi szervezetet egy ipari üzem szomszédjogi zavarásának elhárítására a környék lakóközössége (Code de l'Environnement, p. 27.).

A svájci Környezetvédelmi Kódex L 142-1. cikkelye értelmében: *Toute association ayant pour objet la protection de la nature et de l'environnement peut engager des instances devant les juridictions administratives pour tout grief se rapportant à celle-ci*. Azaz a természet- és a környezetvédelemmel foglalkozó társadalmi szervezetek ügyféli jogállást élveznek a közigazgatási eljárásban (v.ö.: hazai Ket.).

Érdekesség: Indiában a közérdekű kereset európai mintájú, de ténylegesen, minden szubjektív jegytől mentes gyakorlata él: bárki közérdekből perelhet; anélkül, hogy személyes érdekelttségét bizonyítania kellene (ABRAHAM).

Az *actio popularis*nak nevezett mai közérdekű perlés jogtörténete Magyarországon az 1977. évi I. törvényhez és a Polgári Perrendtartás 2/A §-ához tér vissza. Az 1977. évi I. törvény 13. § (2) bek. értelmében azonban népgazdasági érdekből meg lehetett tagadni a közérdekű bejelentés tárgyalását. Az ügyész Pp-beli *actio popularis*a pedig annyiban korlátozott, hogy csak fontos állami vagy társadalmi érdekből, és abban az esetben élhet vele, ha a jogosult a jogainak védelmére bármely okból nem képes.

A BH 1988. 310. jogesetben a közérdekű bejelentő a környezet megóvása érdekében lépett fel. Saját érdekében eljáró ügyfélként kezelték, és ezért költségeket róttak ki rá, mely ellen jogorvoslattal élt. Sikerrel.

Tarr György javasolta (TARR, p. 106.), hogy az *actio popularis*szal indított perbe felperesi pertársként lépjen be a károsult magántulajdonos is. Ennek lényegét abban látja, hogy így elkerülhető lenne egy újabb per indítása, s egy eljárás keretében megítélhető lenne a közérdekű és a magánigény is.

A Környezetvédelmi Törvény 97. § (2) bekezdése szerint mindenkinek joga, hogy környezetveszélyeztetés, - károsítás, vagy –szennyezés esetén a környezethasználó és a hatóságok figyelmét erre felhívja. Az erre vonatkozó írásban tett felhívásra a hatáskörrel rendelkező szerv intézkedésének megtétele mellett a törvényben előírt határidőn belül érdemi választ köteles adni. Ennek működése a gyakorlatban mára már általánossá vált. Jogesetek sora bizonyítja.

1991-ben Tarr György a Magyar Jog lapjain (TARR, p. 99.) még arról számolt be, hogy az ügyészségek kevésszer lépnek fel a környezet védelmében adott *popularis actio*jukkal. Mára e helyzet átalakulóban van.

A Farkas-Gátos-Tarr által szerkesztett mű szerint az *actio popularis* lehetősége nem illethet meg mindenkit és bárkit, azonban e perlés lehetőségét ki kell terjeszteni a környezeti ártalom elhárítása és megelőzése érdekében is (p. 66.).

A Farkas – Gátos – Tarr által szerkesztett környezetvédelmi kézikönyvben a kilencvenes évek elején került megállapításra, hogy költségmentesség illesse meg az *actio popularis* indítóját. A beperelt fél azonban – feltéve, hogy nem részesül költségmentességben – fizesse meg pervesztése esetén a pervesztése arányában reá eső költségeket (p. 83.). A Farkas – Gátos – Tarr által szerkesztett műben szerepel az *actio popularis* “egyetemes kereset” elnevezése, melyet a szerzők a római jogintézmény legmegfelelőbb magyar *terminus technicus*ának

tekintenek. A szerzők vitatkoznak továbbá Sólyom Lászlóval a tekintetben, hogy az *actio popularis* lehetősége valóban mindenkit megilleten-e.

Bakács Tibortól 1992-ben – a ma hatályos környezetvédelmi törvény előtt – olvashattuk: *környezetvédelmi perek tárgyi költségmentességben részesítése a jelenlegi jogi szabályozás mellett – mindenfajta actio popularis nélkül – is indokolt lenne* (BAKÁCS: Magyar környezetjog, p. 88.). A civil szervezetek (társadalmi szervezetek – *exceptis excipiendis* – és az alapítványok) a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. tv. (Kszt.) 3-4. §§-nak való megfelelés esetén mint közhasznú (*ibid.* 5. §-nak való megfelelés esetén mint kiemelten közhasznú) szervezetek kerülhetnek nyilvántartásba vételre. (Ld: 4/2006. KJE sz. 1. pont.) Az illetékekről szóló tv. alapján teljes személyes illetékmentességet élveznek (1990. évi XCIII. tv. (Itv.) 5. § (1) bek. d) és f) pont), ha a vagyonszerzést, ill. az eljárás megindítását megelőző naptári évben folytatott tevékenységükből származó jövedelmük nem esett vállalkozási nyereségadó alá (*ibid.* 5. § (2) bek.). Az illetékmentességnek a (2) bekezdésben meghatározott feltétele meglétéről a szervezet (alapítvány) ... államigazgatási vagy bírósági eljárás esetén az eljárás megindításakor írásban köteles nyilatkozni. A nyilatkozatnak tartalmaznia kell, hogy a szervezet (alapítvány) - ... az eljárás megindítását megelőző naptári évben folytatott gazdasági tevékenységéből származó jövedelme után, vagy ilyen tevékenység hiányában - a vállalkozási nyereségadó fizetésére nem volt kötelezett (*ibid.* (3) bek.).

Az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. tv. (Et.) 3. § (1) bek. értelmében a társadalmi szervezet önkéntesen létrehozott, önkormányzattal rendelkező szervezet, mely az alapszabályában meghatározott célra alakul, nyilvántartott tagsággal rendelkezik, és céljának elérésére szervezi tagjai tevékenységét. Közhasznúnak minősül a Kszt. 26. § c) pont 8. és 9. alpontja szerint a természet-, állatvédelmi, ill. környezetvédelmi tevékenység. A Ptk. 64. §-a szerint az Et. alapján létrehozott társadalmi szervezetek, egyesületek vonatkozásában a Ptk. 61. §-ban megfogalmazott egyesület fogalmát kell a Ptk. értelmezésekor felhívni. Az Et. 2. § (3) bek. értelmében társadalmi szervezet minden olyan tevékenység végzése céljából alapítható, amely összhangban áll az Alkotmánnyal és amelyet törvény nem tilt. Társadalmi szervezet elsődlegesen gazdasági-vállalkozási tevékenység végzése céljából nem alapítható. A (4) bek. szerint a társadalmi szervezet jogi személy. Az Itv. 5. § (1) bek. d) pontjából a gazdasági társaságokról

szóló 2006. évi IV. tv. (az új Gt.) 367. § 3. pontja a közhasznú társaságot 2009. július 1-jével törli. Jóllehet, 2007. július 1-től közhasznú társaság az új Gt. XIV. fejezete értelmében nem alapítható, a (kiemelten) közhasznú kht. illetékmentességet élvez ebben az átmeneti két esztendőben is: az új Gt. 367. § 20. pontja értelmében a Ksz-t-ből is 2009. július 1. hatállyal kerül ki a közhasznú társaság. A “türelmi idő” végéig kötelező az új Gt. szerinti nonprofit gazdasági társasággá átalakítani a korábbi kht.-t (ez bármely Gt. szerinti társasági formában elképzelhető 2007. július 1-től), vagy a jogutód nélküli megszűnést bejelenteni; ellenkező esetben a cégbíróság a társasággal szemben a megszűntnek nyilvánítás törvényességi felügyeleti intézkedést alkalmazza (Ctv. 84. §). A nonprofit gazdasági társaság nem minősül *ipso iure* közhasznúnak; meg kell felelnie a közhasznú szervezetekről szóló tv. (kiemelt) közhasznúsági kritériumainak. A társadalmi szervezet továbbra is élvezi az illetékmentességet. Az Itv. 67. § (1) bek. értelmében egyes államigazgatási eljárásokért, ill. egyes intézmények igazgatási jellegű szolgáltatásának igénybevételéért, továbbá egyes bírósági eljárási cselekményekért (szolgáltatásokért) díjat kell fizetni. A (2) bek. értelmében azt, hogy mely eljárásokért vagy szolgáltatásokért kell díjat fizetni, továbbá a díj mértékét az érdekelt miniszter a pénzügyminiszterrel egyetértésben rendeletben szabályozza. A lakosság széles körét érintő díjfizetési kötelezettséget csak törvény állapíthat meg.

Az Itv. 29. § (4) bekezdése értelmében az Itv. melléklete az egyes államigazgatási eljárások külön illetékét az (1)-(3) bekezdésben foglaltaktól eltérően szabályozza. Ha a melléklet másként nem rendelkezik, egyebekben a törvény 30-36. §§-ban foglaltak az irányadóak. Az Illetéktörvény 29. § (4) bekezdéséhez kapcsolódó melléklet az egyes államigazgatási eljárások külön illetékéről a következőket határozza meg a *XIII.* pont alatt. Egyes környezet- és természetvédelmi, valamint vízügyi hatósági eljárásokban:

- 1. az alapeljárás illetéke, ha jogszabály a kérelemre induló környezet- és természetvédelmi, valamint vízügyi közigazgatási hatósági eljárásokra igazgatási szolgáltatási díjat nem állapít meg, az alapeljárás illetéke 5 ezer forint;
- 2. a fellebbezés illetéke:
  - a) e törvény eltérő rendelkezése hiányában az első fokú határozat ellen benyújtott fellebbezés illetéke az alapeljárás illetékének kétszerese;

b) vízgazdálkodási bírságot (1995. évi LVII. tv. 29. § (3) bekezdés) megállapító határozat esetén a bírság összeg 10%-a, de legalább 20 ezer forint;

c) vízkészletjárulékot, valamint ezzel összefüggő késedelmi pótlékot, mulasztási bírságot, adóbírságot megállapító határozat esetén a vitatott összeg 6%-a, de legalább 20 ezer forint;

d) hivatalból indult vagy folytatott környezet- és természetvédelmi, illetőleg vízgazdálkodási ügyben kötelezettséget megállapító egyéb - az a)-c) pontokban nem érintett - eljárásokban hozott határozat esetén a fellebbezés illetéke 15 ezer forint.

Az Itv. 5. § (1) bek. g) pontja értelmében a vízgazdálkodási társulatok teljes személyes illetékmentességet élveznek a fent említett feltételek (Itv. 5. § (2)-(3) bek.) megléte esetén. Felmerül a *ius privatum* és *ius publicum* kapcsolata a környezetjogban: hazánkban is léteznek **(1.)** közfeladatokat koncessziós szerződés alapján ellátó gazdasági társaságok, valamint **(2.)** vegyes esetek. Ez utóbbira példa lehet a vegyes, önkormányzati és lakossági tulajdonú víziközmű-társulat (a lakossági ivóvízellátás, szennyvízelvezetés, -tisztítás megoldására). Magán- és közjogi érdekközösséget - vízitársulatot - hívhatnak életre pl. a belvíz által elárasztott területen fekvő ingatlanok tulajdonosai, akik ekkor kötelesek a belvíz elvezetésében, a szükségtelen károk elkerülése érdekében együttműködni: ilyenkor polgári jogi, ugyanakkor közérdek védelmére kötelezettek a magánszemélyek (a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. tv. 34-35. §§).

A környezetvédelmi, természetvédelmi, valamint a vízügyi hatósági eljárások igazgatási szolgáltatási díjairól szóló 33/2005. (XII. 27.) KvVM rendeletet 7. §-a szerint a 2006. I. 15-i hatályba lépését követően megindult eljárásokban kell alkalmazni. A 2. § (7) bek. értelmében a társadalmi szervezetek esetében, ha az engedélyezési eljárás nem a társadalmi szervezet kérelmére indult, a jogorvoslati eljárás díja az ezen rendelet mellékletében meghatározott díjtétel 1 %-a. A mellékletben szereplő díjtételek közül néhány: pl. a hulladékbegyűjtés engedélyezése (1. számú melléklet: 3.), hulladékszállítás (4.), hulladék-előkezelés (5.), hulladéktárolás (6.), hulladékhasznosítás (7.), hulladékártalmatlanítás engedélyezése (8.). 67 500 forint, de 300 ezer forint is szerepel a díjtételek között. Kiemelem még e mellékletből a környezetvédelmi engedélyezési, ill. egységes környezethasználati engedélyezési eljárást megelőző előzetes vizsgálat 450 ezer forintos díjtételét (1. sz. melléklet: 39.). *Ibid.* 4. § (1) bek.: a jogorvoslati eljárás

igazgatási szolgáltatási díját az első fokon eljáró hatóságnak vissza kell fizetnie, ha megállapítást nyer, hogy az első fokú határozat részben vagy egészben jogszabálysértő volt. A visszatérítést hivatalból a jogorvoslati eljárás során hozott határozatban kell elrendelni.

2008. január 1-től a 2003. évi LXXX. törvény értelmében a Pp. 84. § (3) bek. szerint, ha a fél részleges költségmentességben részesül, a mentességgel nem érintett költségekre megilleti a 85. §-ban meghatározott költségfeljegyzés joga: az állam előlegezi az eljárás során felmerülő költségeket (tanú- és szakértői díj, ügygondnoki és tolmácsi díj, pártfogó ügyvéd díja, helyszíni tárgyalás és szemle költsége stb.).

Közigazgatási per indítására jogosult – *inter alia* -, aki a felülvizsgálandó közigazgatási határozat alapjául szolgáló eljárásban ügyfél volt, vagy az ügyfél jogállása illette meg (Pp. 327. § (1) bek. a)). (V.ö.: a Ket. ügyfélfogalma.)

Társadalmi szervezetek és kht.-k sem bírósági eljárásban, sem pedig közigazgatási eljárásban nem élveznek teljes költségmentességet.

A Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény elismeri a társadalmi szervezetek és alapítványok működési feltételei állami garanciákkal való biztosításának szükségességét. Az Alapprogramból az 1. § (2) bek. szerint civil szervezetek működését (a) pont), azok közhasznú tevékenységét (b) pont), valamint – *inter alia* – pályázati önrészt lehet anyagilag támogatni. A Tv. 3. szakasza értelmében az Alapprogramból azon társadalmi szervezetek (*exceptis excipiendis*; ld: *supra*) igényelhetnek támogatást, melyeket a bíróság a pályázat kiírása, vagy az egységes elvek mentén meghatározott támogatási feltételeknek történő megfelelés megállapítása évének első napja előtt legalább egy évvel nyilvántartásba vett, és az alapszabályuknak megfelelő tevékenységüket ténylegesen folytatják; valamint - *mutatis mutandis* - az alapítványok (ide nem értve a közalapítványokat). *Ibid.* (2) bek. értelmében kizárólag a közhasznú szervezetnek minősülő környezetvédelmi civil szervezetek kaphatják kézhez a támogatást. *Ibid.* (3) bek. értelmében nem jogosult az Alapprogram működési támogatására az a civil szervezet, amely a tárgyévben a költségvetési törvény alapján közvetlenül, nevesítve részesül működési támogatásban az állami költségvetésből.

(Regionális és civil szakmai szempontok alapján szervezett Kollégiumok – melyek tagjait a miniszter által kinevezetten kívül a civil szervezetek

jelöltállítással választják - döntenek a támogatások odaítéléséről, pályázatok kiírásáról, elbírálásáról. A Nemzeti Civil Alapprogram szerinti civil jelöltállítási rendszerben történő részvétellel kapcsolatban országos – azaz a létesítő okirata szerinti tevékenységét legalább hét megyére kiterjedő hatókörrel végző – civil szervezetnek a működésével érintett szakmai területe lehet a természet-, állat- és környezetvédelem is. (160/2003. (X. 7.) Korm. rendelet Mellékletének III/2/c) pontja))

Igen sok környezetvédelmi civil szervezet élt beadvánnyal az első pályázati esztendőben: számosan sikerrel vették a fordulót az első ilyen megmérettetésen. Mindez bizakodással tölti el a civil környezetvédőt a jövőt illetően.

A személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról szóló 1996. évi CXXVI. tv. 4. § (1) bek. értelmében kedvezményezett azon – az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. tv. szerinti – társadalmi szervezet (*exceptis excipiendis*), melyet a bíróság a magánszemély rendelkező nyilatkozata évének első napja előtt legalább két évvel (*a*) pont), és hasonló feltételekkel az alapítvány (*b*) pont), valamint azon kiemelkedően közhasznú alapítvány, társadalmi szervezet és közalapítvány, melyet a bíróság a rendelkező nyilatkozat évének első napja előtt minimum két esztendővel kiemelkedően közhasznú szervezetként, ill. közalapítványként (*c*) pont) vett nyilvántartásba, és az alapszabálya, ill. az alapító okirata szerint a rendelkező nyilatkozat évének első napja előtt legalább egy évvel – a közhasznú szervezetekről szóló tv. 26. § c) pontjában meghatározott – közhasznú tevékenységgel ténylegesen foglalkozik etc. *Ibid.* (2) bek. szerint e szervezetek csak akkor lehetnek kedvezményezettek, ha belföldi székhellyel rendelkeznek és magyarországi közösségnek számítanak, valamint nyilatkoznak arról, hogy megfelelnek a közhasznú szervezet fogalmának (ennek megfelelően módosították alapszabályukat, alapító okiratukat), nincs esedékes köztartozásuk, az alapszabályuk, ill. alapító okiratuk szerinti közhasznú tevékenységet a rendelkező nyilatkozat(ok) évét megelőző egy év óta megszakítás nélkül ténylegesen folytatják, eleget téve minden rá vonatkozó jogszabályi rendelkezésnek. A fent említett kiemelkedően közhasznú alapítvány, társadalmi szervezet szerződés másolatának az adóhatósághoz történő becsatolásával igazolja, hogy tevékenységét állami szervvel vagy önkormányzattal a rendelkező nyilatkozat

évének első napját megelőzően minimum egy évvel kötött szerződés alapján végzi. Esedékes köztartozás nem lehet akadály, ha az említett szervezet hozzájárul, hogy azt is fedezzék az őt így megillető összegből. Továbbá a c) pontban említett kiemelkedően közhasznú alapítvány, társadalmi szervezet is lehet kedvezményezett, ha az a) és a b) pontban foglalt feltételeknek megfelel, de a kiemelkedően közhasznú szervezatként történő bírósági nyilvántartásba vételtől számítva az egy év még nem telt el.

Korábban a Kac.-ból (Környezetvédelmi alap célfeladat fejezeti kezelésű előirányzatból) lehetett támogatást elnyerni a környezet- és természetvédő társadalmi szervezetek és mozgalmak környezetvédelmi programjaira, kezdeményezéseire. Jelenleg a módosított 3/2004 (II. 24.) KvVM rendelet 1. § értelmében e KvVM rendelet hatálya kiterjed a 2006. évi költségvetésről szóló 2005. évi CLIII. tv. 1. sz. mellékletében a XVI. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium fejezetében meghatározott környezetvédelmi és vízügyi előirányzatok közül a társadalmi szervezetek támogatása 10. cím, 3. alcím előirányzatokra (a Kövi). A Kövi-ből pályázat útján elnyerhető vissza nem térítendő támogatás (támogatás, kamattámogatás), visszatérítendő támogatás, egyéb kifizetés (ibid. 11. § (1) bek.). A Kövi-ből nyújtott támogatások célja, hogy környezetvédelmi, természetvédelmi, valamint vízgazdálkodási céloknak megfelelő, környezeti szempontból hatásos, táj-, természetvédelmi, vízgazdálkodási szempontból eredményes, gazdaságilag hatékony felhasználásra kerüljenek (ibid. 23. § (1) bek. b)).

Alkotmányunk 36. §-a szerint a Kormány – feladatainak ellátása során - köteles együttműködni a társadalmi szervezetekkel.

A Római Szerződés 230. cikkelye alapján indított környezetvédelmi, de magánérdeket szükségszerűségéből igazoló eljárások *quasipopularis actiók*. Fölmerül, hogy az EU Bíróság 1957-ből datált Statútumának 37. cikkelye alapján megkívánt *legitimate action* szemantikájába beleértsük-e a közérdeket, és ezen belül a környezet- és a természetvédelmet.

Sólyom László 1980-ban arra a megállapításra jutott, hogy a magánérdekből történő környezetvédelmi perlés csekély számban fordul elő, melynek okát egyrészt a szennyezés bizonyíthatóságának nehézségeiben, másrészt a szennyező állami vállalat és a károsult magánszemély egyenlőtlen viszonyában látta (SÓLYOM: Környezetvédelem és polgári jog, p. 170.).

Az *actio popularis* fogalmi vitáján felülemelkedve megállapítható, hogy ennek a keresetfajtának több elméleti, de számos gyakorlati válfaja is létezik. Elméleti síkon a csoportérdek alapján való perléstől elkülönítjük az össztársadalmi érdek alapján történő perlést. Az egyéni érdeket képviselő *pseudopopularis actió*tól a valós szociális érdek sérelme alapján történő keresetindítást. A *class action* és a *recours collectif*, illetve a magyar típusú *actio popularis* (*people's action*), továbbá az egyéb (ld: kanadai etc.) perlési formák közös vonása, hogy a környezetvédelem mint szociálpolitikai szempont alapján, az állami mechanizmus *outsiderek*ként lépnek fel az állam fórumain.

Mark Wilde brit környezetjogász professzor 2002-ben megjelent munkájában (WILDE, p. 270.) megállapította, hogy a környezetvédelmi *class action* nem bevett jogintézmény Európában.

Az USA 1969. évi környezeti törvénye (National Environmental Policy Act) 101. § c) pontjában előírja, hogy mindenki köteles a környezetet óvni. Ugyanez a törvény bevezeti az *actio popularist* (ld: az 1973-as SCRAP - United States per). Az egyes tagállamok sorra hoznak környezetvédelmi törvényeket, és hamarosan meghonosodik a közérdekű kereset, mellyel azóta is sokan, sokszor éltek az USA területén.

A gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. tv. 4. § b) pontja esetén (környezet-, ill. természetkárosító magatartásra ösztönző tilos reklám) a Tv. 16. §-a alapján, és az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről rendelkező 2001. évi CVIII. tv. 16. § (11) bek. alapján az elektronikus hirdetésekkel kapcsolatban reklám-felügyeleti eljárást a fogyasztói érdekképviselőt ellátó közigazgatási szervek és társadalmi szervezetek is jogosultak megindítani, amennyiben a sérelmet szenvedett fogyasztó személye nem állapítható meg, ill. olyan sokan szenvedtek sérelmet, hogy nem lenne célravezető külön-külön megindítani. 2007. január 6-tól az 1997. évi LVIII. törvény 16. § új, (7) bekezdése értelmében a tiltott szponzorálás miatti reklám-felügyeleti eljárást ügyfélként kezdeményezni jogosultak (...) a nemdohányzók védelmét ellátó társadalmi szervezetek is.

Közigazgatási per indítására jogosult – *inter alia* –, aki nemzetközi szerződés (Aarhusi Egyezmény) alapján környezeti információt kér a közigazgatási szervtől, és e kérelmét a közigazgatási szerv figyelmen kívül

hagyta, helytelen módon elutasította, vagy nem adott kielégítő választ (Pp. 327. § (1) bek. c)).

A 2004/35/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 12. cikke értelmében intézkedés iránti kérelmet azok a természetes vagy jogi személyek nyújthatnak be, a) akiket/amelyeket a környezeti károk nagy valószínűséggel érintenek, vagy b) akik/amelyek kellően érdekeltek a károkkal kapcsolatos környezetvédelmi döntéshozatali folyamatban, vagy c) akik/amelyek jogsérelemre hivatkoznak, amennyiben az adott tagállam közigazgatási eljárásról szóló törvénye előfeltételként szabja azt. Ők jogosultak közölni észrevételeiket az illetékes hatósággal a tudomásukra jutott környezeti károkkal vagy az ilyen jellegű közvetlen kárveszéllyel kapcsolatban, továbbá felkérni az illetékes hatóságot az ezen irányelv alapján történő eljárásra. A tagállamok határozzák meg, hogy mit jelent a “kellő érdekelttség” és a “jogsérelem” fogalma. E célból a b) albekezdés alkalmazásában a környezetvédelem ügyét támogató és a nemzeti jog előírásainak megfelelően nem kormányzati szervezet kellően érdekeltnek minősül. Továbbá a c) albekezdés alkalmazásában olyan szervezetnek kell tekinteni az ilyen szervezetet, amelynek jogai sérelmet szenvedhetnek.

A vázolt hazai és külhoni példák a jogérvényesítés változó hatékonyságú lehetőségeiről szóltak. Közjogi szabályozás, de voltaképpen a magánjogi következményekre is kiható rendelkezéseket tartalmaz a 2006. január 15-én hatályba lépett 33/2005. (XII. 27.) KvVM rendelet (ld: *supra*). Ennek következtében a közigazgatási eljárásokban a beavatkozó ügyfelek egy része is díjfizetési kötelezettséggel néz szembe. Környezetvédelmi szakmai körökben ezért a miniszteri rendelettel szembeni vélemények váltak ismertté. A 2006. évi ügyforgalom a zöldhatóságoknál nem csökkent.

7. Környezetvédelem és munkaügy

Alkotmányunk az *Általános rendelkezések* között fogalmazza meg, hogy a **Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez** (Alkotmány 18. §). Az *Alapvető jogok és kötelességek* között kimondja, hogy a Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez (Alkotmány 70/D. § (1) bek.). Ezt a jogot a Magyar Köztársaság **a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével...valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg** (Ibid. (2) bek.). Más alkotmányokban *egészségvédelemhez, vagy egészségügyi ellátáshoz való jogként* szerepel. Az egészséghez való jog mai formájában való megfogalmazása történelmi előzményeként a felvilágosult abszolutizmus államát lehet említeni, ahol a pusztító járványok megelőzése jegyében a közegészségügy állami feladattá válásának folyamata elkezdődött. A rászorultság esetén történő gondoskodás a rendi társadalom viszonyai között részben a földesúrra hárult. Az ellátás másik forrása az egyházak karitatív tevékenysége volt. Az úrbéri viszonyok megszűntével a rászorultakról való gondoskodás a társadalom nyakába szakadt. A kapitalizálódó társadalomban, miközben a közegészségügy állami feladatai bővültek, a rohamosan szerveződő biztosító társaságok az érintettek hozzájárulása alapján (is) egyre szélesebb körű egészségügyi ellátás fedezetéről gondoskodtak. (Kommentár)

A magyar Alkotmánybíróság több határozatában is kifejti, hogy a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jogosultságként meghatározott alkotmányi követelmény az államnak azt az alkotmányos kötelezettségét jelenti, hogy a nemzetgazdaság teherbíró képességéhez, az állam és a társadalom lehetőségeihez igazodva olyan gazdasági és jogi környezetet teremtsen, amely a legkedvezőbb feltételeket biztosítja a polgárok egészséges életmódjához és életviteléhez. E feltételeket konkretizálja egyebek között az Alkotmány 70/D. §-ának (2) bekezdésében írt rendelkezés, amely az állam kötelezettségévé teszi a megfelelő egészségügyi intézmények létesítését és az orvosi ellátás megszervezését. Az Alkotmánybíróság elvontan, általános ismérvekkel csak egészen szélső esetekre korlátozottan határozhatja meg az állami kötelezettség

kritikus nagyságát, vagyis azt a szükséges minimumot, amelynek hiánya már alkotmányellenességhez vezet. A szélső eseteken túl azonban az Alkotmány 70/D. §-ának nincs alkotmányos mércéje. A lehető legmagasabb testi és lelki egészséghez való jog tehát önmagában alanyi jogként értelmezhetetlen, az az Alkotmány 70/D. § (2) bekezdésében foglalt állami kötelezettségként fogalmazódik meg, amely magában foglalja azt a kötelezettséget, hogy a törvényhozó a testi és lelki egészség bizonyos területein alanyi jogokat határozzon meg. (37/2000. (X. 31.) AB határozat. L. még: 54/1996. (XI. 30.) ABh.) A rendszerváltást megelőzően az állam az Alkotmány e rendelkezéseiben foglalt feladatvállalásának oly módon tett eleget, hogy az egészségügyi ellátást az állam által létrehozott és fenntartott egészségügyi intézmények biztosították, és az állampolgárok állampolgári jogon, ingyenesen juthattak hozzá az egészségügyi intézmények szolgáltatásaihoz. Az egészségügyi ellátásnak ez a rendszere jelentős átalakuláson ment át. Megnyílt az egészségügyi szolgáltatások vállalkezési formában való ellátásának jogi lehetősége. A helyi önkormányzatok létrejöttével az önkormányzatok feladatává vált működési területükön az egészségügyi ellátás biztosítása, és a területi ellátást nyújtó intézmények vagyona önkormányzati tulajdonba került. A társadalombiztosítási rendszer átalakítása során az ingyenes egészségügyi ellátáshoz való jogosultságot ismét társadalombiztosítási alapra helyezték. A társadalombiztosítás oly módon gondoskodik a biztosítottakat az egészségbiztosítás keretében megillető természetbeni egészségügyi szolgáltatásokról, hogy a különböző tulajdonban álló egészségügyi intézményektől szolgáltatást vásárol a biztosítottak számára. Ezzel átalakult az egészségügyi intézmények finanszírozásának rendszere is. Az egészségügyi ellátásnak ebben a megváltozott rendszerében jelentősen megváltozott az állam szerepe is az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás szervezésében. Ma az egészségügyi ellátásnak csak egy szűk körét biztosítják állami intézmények. Az egészségügyi ellátás jelentős hányadát az államhoz képest autonómiával rendelkező tulajdonosok (helyi önkormányzatok, egyházak, alapítványok, egészségügyi vállalkozások, magánorvosok) által fenntartott intézmények nyújtják. Ilyen feltételek mellett, amikor az egészségügyi ellátás döntően nem állami tulajdonban lévő és az államigazgatási szervek irányítása alatt álló egészségügyi intézmények feladata, a korábbi ellátási rendszerben alkalmazott államigazgatási irányítási eszközök többé nem alkalmasak az Alkotmány 70/D. §

(2) bekezdésében foglalt kötelezettségvállalás teljesítésére. Az államnak olyan - elsősorban jogi és gazdasági - eszközökkel kell biztosítania a 70/D. §-ban szabályozott alapvető jog érvényesülését, amelyek nem járnak a tulajdonosok autonómiájának sérelmével.

Az Alkotmány 70/D. §-ában megfogalmazott alapvető jog érvényesülésének egyik fontos jogi garanciáját jelenti ma az, hogy a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (a továbbiakban: Ötv.) kötelezően előírja a helyi önkormányzatok számára, területükön az egészségügyi ellátás biztosítását. Az Ötv. 8. § (4) bekezdése a települési önkormányzat kötelezően ellátandó feladatai között sorolja fel az egészségügyi alapellátásról való gondoskodást, a 70. § (1) bekezdésének b) pontja pedig úgy rendelkezik, hogy a megyei önkormányzat kötelező feladatként gondoskodik az alapellátást meghaladó szakellátásról, amennyiben azt a külön törvény szerint ellátásra kötelezett települési önkormányzat nem vállalja. (77/1995 (XII. 21.) ABh.)

A német Alkotmány értelmében az állam védi a jövő generációk számára az állatokat és az élhető környezetet (20a cikkelye: *Der Staat schützt auch in Verantwortung für die künftigen Generationen die natürlichen Lebensgrundlagen und die Tiere...*). A holland Alkotmány szerint az állam gondoskodik az élettelen környezet lakhatóvá tételéről, valamint az élőhelyek védelméről és javításáról (21. cikkelye: *De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu.*). A hatóságok kötelesek rendeleteket alkotni a népegészség védelmére (A 22. cikkely (1) bek. értelmében: *De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid.*). A svájci Alkotmány kimondja a szennyező fizet elvet (PPP) (74. cikkelye: *Les frais de prévention et de réparation sont à la charge de ceux qui les causent.* PPP = Polluter Pays Principle), valamint, hogy a szövetségi állam jogalkotási tevékenységet végez, hogy megoltalmazza az embert és természetes környezetét a káros vagy nem kívánatos behatásoktól (*La Confédération l'égifère sur la protection de l'être humain et de son environnement naturel contre les atteintes nuisibles ou incommodantes.*). A szövetségi állam rendelkezéseket hoz az egészség védelmében (A 118. cikkely (1) bek. értelmében: *...la Confédération prend des mesures afin de protéger la santé...*). A szövetségi állam a munkavállalók védelmében jogszabályt alkot (A 110. cikkely (1) bek. a) pontja értelmében.). Franciaországban az 1958-as Alkotmány (1958. október 4.) jelenleg

hatályos preambuluma megemlíti, hogy Franciaországban 2004-ben elfogadták és az Alkotmányhoz csatolták a Környezetvédelmi Chartát; valamint a 34. cikkely értelmében törvényi szinten kell rendelkezni a környezet védelméről, a munkavédelemről és az egészségbiztosításról. Az osztrák Alkotmány is megfogalmaz környezetvédelmi szempontokat (10. cikkely (1) bek. 9. pontja, továbbá a 12. pontja). Kimondja, hogy szövetségi szintű jogalkotás körébe tartozik – többek közt – az egészségügy, a kibocsátási határértékek túllépéséből fakadó környezetszennyezéssel szembeni védekezés, a levegőtisztaság védelme, a hulladékgazdálkodás területén a veszélyes hulladékokkal kapcsolatos szabályozás, valamint szükség esetén más természetű hulladékokkal kapcsolatban is, az állat- és élelmiszer-egészségügy etc (...*Abwehr von gefährlichen Belastungen der Umwelt, die durch Überschreitung von Immissionsgrenzwerten entstehen; Luftreinhaltung, unbeschadet der Zuständigkeit der Länder für Heizungsanlagen; Abfallwirtschaft hinsichtlich gefährlicher Abfälle, hinsichtlich anderer Abfälle nur soweit ein Bedürfnis nach Erlassung einheitlicher Vorschriften vorhanden ist; Veterinärwesen; Ernährungswesen...*). A belga Alkotmány megfogalmazza (A belga Alkotmány 7bis cikkelye: *Bij de uitoefening van hun respectieve bevoegdheden streven de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten de doelstellingen na van een duurzame ontwikkeling in haar sociale, economische en milieu-gebonden aspecten, rekening houdend met de solidariteit tussen de generaties.*), hogy a szövetségi állam, a közösségek és a régiók hatáskörük gyakorlása közben – a generációk közti szolidaritás érdekében - kötelesek szem előtt tartani a fenntartható fejlődés szociális, gazdasági és környezetvédelmi szempontjait. Mindenkinek joga van az emberhez méltó élethez; ehhez hozzátartozik az egészséges környezet védelme (Ibid. 23. cikkely 4. pont). Az Európai Unió alkotmánytervezete megfogalmazza a környezetminőség védelmének, fenntartásának és javításának, valamint a közegészségügy védelmének igényét is (EU alkotmánytervezete III-233 cikkely a)-b) pont). A közegészség ügyéért folytatott küzdelemben különösen az alkohol és a dohányzás elleni harcot emeli ki mint uniós célt (Ibid. III-278 cikkely).

Munkavállaló-védelmi, valamint ipartörvények jelentették a mai japán környezetjog történetének kiindulópontját a XIX. századi Japánban. Az iparosodás következményeként Tokyóban és Osakában már 1949-ben bocsátottak ki környezetvédelmi tárgyú jogszabályokat, de ezek nem váltották ki a kívánt

eredményt. Azt követően, hogy hétszáz halász elfoglalt egy papírgyárat, mivel a gyár által keltett vízszennyezés miatt nem tudtak elegendő halat fogni, két vízvédelmi törvény is hatályba lépett. Továbbá 1962-ben egy levegőtisztasági jogszabály.

Japánban az 1970-es évektől környezetvédő mozgalmak jelentek meg a közélet porondján: a nyilvánosság előtt rámutattak a különféle vegyi anyagok – az ipari szennyvizek higany-, ill. kadmiumszennyezettsége; a légtér kén-dioxiddal való szennyezése; - és az egyre növekvő számú betegségek (pl. asztma) közti ok-okozati összefüggésre. 1971 és 1973 között négy nagy polgári kártérítési per is zajlott az alsófokú japán körzeti bíróságokról kiindulva. Az ügyeket azokról a városokról nevezték el (Minamata, Yokkaichi...), ahol a környezetszennyezés keltette betegséget először felfedezték. Innen ered pl. a Minamata-kór.

Magyarországon a munkavédelemről szóló törvény (Mvt.) (1993. évi XCIII. törvény) értelmében a munkahely és a munka jellegének megfelelően gondoskodni kell a rendről, tisztaságról, a keletkező szennyező anyagok, szennyvíz, hulladék kezeléséről oly módon, hogy veszélyt vagy egészségi ártalmat ne okozzanak és a környezetet ne károsítsák (25. §). A tárolóhelyeket a tárolt anyagok fizikai, kémiai és biológiai tulajdonságainak, egymásra hatásának, továbbá a környezetből eredő hatásoknak, illetőleg az anyag emberi egészségre, környezetre gyakorolt hatásának, a rakodás, szállítás és tárolás módjának figyelembevételével kell kialakítani (29. §.). A munkahelyen a zajhatások és a rezgések, a por és vegyi anyagok, valamint a sugárzások, az alacsonyabb vagy magasabb légköri nyomás nem károsíthatják a munkavállalókat és a munkavégzés hatókörében tartózkodókat, és nem veszélyeztethetik a munkavégzés biztonságát (32. §.). Aki a munka egészséges és biztonságos végzésére, ill. annak ellenőrzésére vonatkozó szabályokat megszegi, vagy feladatkörében e szabályok végrehajtásának mellőzését eltűri, munkavédelmi szabálysértést valósít meg. (Az egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet 98. § (1) bek. a) pontja.)

A Legfelsőbb Bíróság Munkaügyi Kollégiumának MK 29. állásfoglalása értelmében **a munkáltató a munkavállalója balesetével és megbetegedésével kapcsolatban előállott kárért (egészségkárosodásért) a Munka Törvénykönyve (1992. évi XXII. törvény (Munka Törvénykönyve=Mt.) alapján (Mt. 174. §-a) akkor felel, ha az a munkaviszonyával összefüggésben**

keletkezett. Annak bizonyítása, hogy az egészségkárosodás a munkaviszonnyal összefüggésben következett be, a munkavállalót terheli. A munkáltatót ez a felelősség vétkességére tekintet nélkül terheli, kivéve, ha a munkáltató legfeljebb tíz fő foglalkozású munkavállalót foglalkoztató magánszemély, aki a munkavállalónak okozott kárért csak vétkessége esetén felel (Mt. 175. §-ának (1) bekezdése). Ha a kárt a munkáltató működési körébe eső ok idézte elő, a felelőssége akkor is fennáll, ha az ok nem volt elhárítható. Annak vizsgálatánál, hogy a balesetet és megbetegedést előidéző ok az adott esetben a munkáltató működési körébe esik-e, figyelemmel kell lenni a végzett munka jellegére és a munkavégzés körülményeire is. A kárt előidéző ok akkor minősül a munkáltató működési körén kívül esőnek, ha az független a munkáltató tevékenységétől, tehát ha az előidéző ok és a munkáltató tevékenysége között nincs okozati összefüggés. Azt, hogy a kárt előidéző ok az adott esetben a munkáltató működési körén kívül esik-e, a munkáltató működése vonatkozásában és objektív ismérvek alapján kell vizsgálni. A működési körön kívül eső ok fennállása esetén is az Mt. 174. §-ának (1) bekezdése alapján felel a munkáltató, ha a kár oka a munkáltató részéről objektíve elhárítható volt. A munkavállaló magatartása akkor vezet a munkáltatónak az Mt. 174. §-ának (1) bekezdésén alapuló felelőssége alóli mentesülésre, ha a kárt - függetlenül attól, hogy az okozás vétkes volt-e vagy sem, kizárólag a munkavállaló maga okozta, és az a munkáltató részéről elháríthatatlan volt. **Ha a kár bekövetkezése nem kizárólag a munkavállaló magatartására vezethető vissza, hanem abban olyan ok is közrehatott, amely a munkáltató működési körébe esik, vagy bár azon kívül esik, de a munkáltató részéről objektíve elhárítható volt, a munkáltató a felelősség alól nem mentesülhet. Ez esetben kármegosztás alapjául csak a munkavállaló vétkes magatartása szolgálhat.**

2005. évi legfelsőbb bírósági jogeset értelmében a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatásával okozott károkra irányadó felelősségi szabály alapján felel a kórház, ha orvosai a beteg műtétje előtt alkoholos vegyszerrel végzik a fertőtlenítést, egyben elektromos kést használnak, amely által kibocsátott szikra lánggra lobbantja a fertőtlenítő vegyszert és a beteg súlyos égési sérüléseket szenved (BH2005. 251. (1959. évi IV. törvény (Ptk.) 339. §, 345. §; 1997. évi CLIV. tv. (Eütv.) 77. §). 2003. évi legfelsőbb bírósági jogeset szerint nem minősül a veszélyes üzemi tevékenység körén kívül eső, elháríthatatlan oknak, ha - a

mentőautó fékezése miatt - a mentő utasa kárt szenved (BH2003. 114. (1959. évi IV. törvény (Ptk.) 345. § (1) bekezdés, 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet (KRESZ) 48. § (5) bekezdés, 1952. évi III. törvény (Polgári Perrendtartás) 163. § (1) bekezdés, 164. § (2) bekezdés.). Pl. az egészségügyi törvény is definiál tárgyi felelősséget: amennyiben a vérkészítmény szakmai szabályok szerinti felhasználásával összefüggésben a beteg kárt szenved vagy meghal, őt, illetve az általa eltartott hozzátartozóját az állam kártalanítja (1997: CLIV. tv. 227. § (4) bek.). Ebben az esetben tehát deliktualitástól – vétkességi elem fennforgásától – független közigazgatási jogi kárfelelősséget, kártalanítási kötelezettséget állapít meg a törvényhozó. Ez természetesen még nem zárja ki *ne bis in eadem re* alapon az egyéb magánjogi igény érvényesítését kártérítés, kárpótlás institutionális keretei között.

Az Alkotmány értelmében a Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregség, betegség, rokkantság...esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak. (Alkotmány 70/E. § (1) bek.) A Magyar Köztársaság az ellátáshoz való jogot a társadalombiztosítás útján és a szociális intézmények rendszerével valósítja meg. (Ibid. (2) bek.) A kötelező társadalombiztosítás körébe tartozó ellátási jogosultság valóságos alanyi jog, amelynek alkotmányos alapja azonban nem az Alkotmány 70/D. §-a, hanem az Alkotmány 70/E. §-ában foglalt rendelkezés, illetőleg az alkotmányos tulajdonvédelem. A társadalombiztosításnak azokban az eseteiben tehát, ahol a biztosítási elem meghatározó szerepet játszik, a szolgáltatások megszüntetésének vagy csökkentésének alkotmányossága a tulajdonvédelem ismérvei szerint bírálendő el. (54/1996. (XI. 30.) ABh.) Az egészségügyről szóló 1997. évi törvény értelmében az állam - az e törvényben meghatározott keretek között - felelős a lakosság egészségi állapotáért, különösen azért, hogy az ehhez szükséges feltételrendszer kialakításával lehetővé váljon a közösségek és az egyének számára egészségi állapotuk megőrzése, védelme és fejlesztése, valamint szükség esetén lehetséges mértékű helyreállítása. (Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 141. § (1) bekezdése.) Az állam felelőségének tartalma: az egyén egészségügyi ellátáshoz való joga gyakorlásához az egészségügyi ellátórendszer megfelelő mennyiségű, minőségű, eloszlású, összetételű és hatékonyságú működése általános (szervezési, intézményi, oktatási, kutatási) feltételeinek megteremtése, működtetésének biztosítása; az egyén egészségügyi ellátáshoz való

joga gyakorlásához a kötelező egészségbiztosítási rendszer működtetésének biztosítása; az emberi méltóság és az önrendelkezési jog teljes körű védelme és biztosítása az egészségügyi intézményrendszer működése során; az egészségpolitikai cél-, feladat- és eszközrendszer meghatározása és érvényesítése. (Ibid. (2) bek.) Az állam felelőssége körében az állam kötelezettségét képezi különösen az egészségmegőrzés és egészségfejlesztés alapvető feltételeinek biztosítása; az egészségügyi ellátórendszer, az egészségügyi ellátási kötelezettség és felelősség meghatározása; az egészségpolitika céljait szolgáló finanszírozási, fejlesztési és információs rendszer kialakítása és fejlesztése; az egészségügyi szolgáltatások szakmai feltételrendszerének meghatározása, ideértve az egészségügyi szolgáltatások minőségének biztosítását és ellenőrzését is; az egészségügyi képzés, szakképzés és továbbképzés rendszerének szabályozása, feltételeinek biztosítása; az egészségügyi kutatási tevékenység támogatása, szervezése és koordinálása; az egészséges életmód választásához szükséges ismereteknek az oktatási rendszerbe történő integrálása; az e törvényben meghatározott esetekben a közérdek védelme az egyéni érdekekkel szemben; az egyéni és a társadalmi érdekek összehangolása a ritka, a kiemelkedő költségigényű, illetve az új módszerek és eljárások alkalmazásánál; a katasztrófa-egészségügyi ellátás, a nemzeti vértéskészlettel való gazdálkodás; a népegészségügyi és az egészségügyi igazgatási tevékenység feltételeinek biztosítása. (Ibid. (3) bek.) Az állam a központi költségvetésben és az Egészségbiztosítási Alap költségvetésében biztosítja a megfelelő szintű és minőségű egészségügyi ellátások működésének fedezetét. (Ibid. 142. § (1) bek.) Az igénybevétel alapjául szolgáló jogviszony előzetes igazolása nélkül, az e törvényben és a külön jogszabályban foglaltak figyelembevételével - az alapsomag részeként - kell biztosítani a Magyar Köztársaság területén tartózkodó személy részére a járványügyi ellátások közül: a kötelező védőoltást (kivéve a külföldre történő kiutazás miatt szükséges védőoltást), a járványügyi érdekből végzett szűrővizsgálatot, a kötelező orvosi vizsgálatot, a járványügyi elkülönítést, a fertőző betegek szállítását. Továbbá a mentést, amennyiben az adott személy azonnali ellátásra szorul, és sürgős szükség esetén. (Ibid. (2) bek.)

A munka-egészségügyi tevékenység célja a munkavégzés során *a)* a munkakörnyezetből származó egészségkárosító veszélyek és kockázatok előrelátása, felismerése, értékelése és kezelése (munkahigiéne), valamint *b)* a

munkakörnyezeti kóroki tényezők okozta és a munkavégzésből származó megterhelések, illetőleg igénybevétel vizsgálata és befolyásolása, továbbá a munkát végző személyek munkaköri egészségi alkalmasságának megállapítása, ellenőrzése és elősegítése (foglalkozás-egészségügy) révén a munkát végző személy egészségének megóvása. (Ibid. 53. §.)

A környezet- és település-egészségügy feladata rendszeresen vizsgálni a talaj, a felszíni és felszín alatti vizek, valamint az ivóvíz, továbbá a kültéri és belsőtéri levegő szennyezettségét, a szennyvízelvezetés és a szilárd hulladékok elhelyezésének állapotát, valamint mindezek egészségkárosító tényezőit, a környezeti zaj-, rezgés- és fényártalmakat, a hőmérsékleti és a légnyomás okozta ártalmakat, az ionizáló és nem ionizáló sugárzások mértékét és egészségkárosító hatását. (Ibid. 45. § (1) és (2) bek.)

A munkahigiéne és a foglalkozás-egészségügy környezetvédelmi interdiszciplináris területei közül a sugárzásokat (elsősorban az ionizáló sugárzást), a zaj és rezgés hatására előálló ártalmakat mint a szektorális környezetjog ide vonatkozó tereumait emelem ki ebben a fejezetben.

A sugárártalmakhoz többféle munkajogi kedvezmény kapcsolódik: ilyen a pótszabadság, vagy a korkedvezményes nyugdíjba vonulás lehetősége is. Mindez nem mond ellent a Munkavédelmi Törvény azon szakaszának, melynek értelmében az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés követelményeinek teljesítése helyett a munkáltató pénzbeli vagy egyéb megváltást a munkavállalónak nem adhat (Mvt. 18. § (2) bek.).

Az atomenergiáról szóló 1996. évi CXVI. törvény értelmében ionizáló sugárzás a közvetlenül vagy közvetve ionizáló részecskékből, illetve ionizálásra képes fotonokból álló sugárzás (2. § e) pontja). Az 1997: CLIV. tv. (Eütv.) 45. § (1) és (2) bek. értelmében a környezet egészségkárosító hatásainak vizsgálata és a megelőzés lehetőségeinek feltárása keretében rendszeresen vizsgálni kell – többek közt - az ionizáló és nem ionizáló sugárzások mértékét és egészségkárosító hatását. A sugár-egészségügyi tevékenység célja, hogy védje az emberek és utódaik egészségét az ionizáló és nem-ionizáló sugárzások ártalmas hatásaival szemben a sugárzások rendeltetésszerű alkalmazása során. (1997: CLIV. tv. 51. § (1) bek.) Ionizáló sugárforrásokat működtetni csak egészségügyi hatósági engedély birtokában szabad. (Ibid. (3) bek.) A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény értelmében a föld alatt állandó jelleggel dolgozó,

illetve az ionizáló sugárzásnak kitett munkahelyen naponta legalább három órát töltő munkavállalót évenként öt munkanap pótszabadság illeti meg. Ha a közalkalmazott ilyen munkahelyen legalább öt évet eltöltött, évenként tíz munkanap pótszabadságra jogosult (57. § (5) bek.). A sugárártalomnak kitett munkahelyen eltöltött napi munkaidőtől függetlenül az (5) bekezdésben meghatározott pótszabadság megilleti azt a közalkalmazottat is, akit rendszeresen kettős egészségi ártalomnak kitett munkakörben foglalkoztatnak, feltéve, hogy az egyik egészségi ártalom sugárártalom (Ibid. (6) bek.). (Vö. a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. tv. 41. § (7)-(9) bek.; a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. tv. 132. § (4) bek.) Svájcban az Alkotmány is megfogalmazza az ionizáló sugárzás elleni védelem igényét. (118. cikkely.)

A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény értelmében, aki a szervezet fokozott igénybevételével járó, továbbá az egészségre különösen ártalmas munkát végez, korkedvezményben részesül (8. § (1) bek.). Az igénylőre irányadó öregségi nyugdíjkorhatárhoz képest kétévi korkedvezményben részesül a) az a férfi, aki legalább tíz és az a nő, aki legalább nyolc éven át korkedvezményre jogosító munkakörben, továbbá b) az, aki legalább hat éven át 100 kPa-nál nagyobb nyomású légtérben dolgozott (Ibid. (2) bek.). A korkedvezmény további egy-egy év a) a korkedvezményre jogosító munkakörben végzett minden újabb öt-, nőnél négyévi, illetőleg b) a 100 kPa-nál nagyobb nyomású légtérben végzett minden újabb háromévi munka után (Ibid. (3) bek.). A korkedvezményre jogosító különböző munkakörökben (munkahelyeken) eltöltött időket egybe kell számítani. A 100 kPa-nál nagyobb nyomású légtérben végzett munka alapján figyelembe vehető idő minden harminc napját ötven nappal kell a korkedvezményre jogosító egyéb munkakörben (munkahelyen) eltöltött időhöz hozzászámítani (Ibid. (4) bek.).

A munkahelyek munkavédelmi követelményeinek minimális szintjéről szóló rendelet (3/2002. (II. 8.) SzCsM-EüM együttes rendelet) szerint a termelési (nem veszélyes) és települési (kommunális) szilárd hulladékot (szemetet) a munkahelyen elkülönítve kell gyűjteni és tárolni (5. § (1) bek.). A nem veszélyes, bomló, szerves anyagot tartalmazó, valamint a bűzös termelési hulladékot fedett, résmentes, mosható, fertőtleníthető, pormentes ürítést biztosító tartályban vagy konténerben kell gyűjteni (ibid. (2) bek.). A gyűjtőtartályokat a munkahelyről az

erre a célra kijelölt tárolóhelyre naponta be kell gyűjteni, és onnan rendszeresen, de legalább hetente kétszer el kell szállítani (ibid. (3) bek.). A tárolóhelyen a hulladék nem szennyezheti a környezetet. A tárolóhely legyen tisztán tartható, rendelkezzen vízvételi és szennyvízkiöntő lehetőséggel, illetve szállító járművel történő megközelítési lehetőséggel (ibid. (4) bek.). A (2) bekezdés szerinti hulladék gyűjtésére szolgáló tartályokat naponta, a tárolóhelyeket, illetve környezetüket rendszeresen, de legalább hetente két alkalommal kell tisztítani és fertőtleníteni, illetve szükség szerint gondoskodni kell a rovarok, rágcsálók irtásáról (ibid. (5) bek.). A munkahelyen keletkezett veszélyes hulladékot, termelési szennyvizet külön jogszabály előírásai szerint kell kezelni (ibid. (6) bek.).

A rezgésexpozíciónak kitett munkavállalókra vonatkozó minimális egészségi és munkabiztonsági követelményekről szóló rendelet (22/2005. (VI. 24.) EüM rendelet) szerint a mechanikai rezgésexpozícióból eredő kockázatokat a forrásnál kell kiküszöbölni vagy minimális szintre csökkenteni (5. § (1) bek.). Amennyiben a kockázatértékelés szerinti prevenció határértékeket (3. § (1) bekezdés b) és a (2) bekezdés b) pontja) túllépik, a munkáltatónak olyan műszaki-technikai, illetve szervezési intézkedést kell hoznia, amely biztosítja a mechanikai rezgés és a kapcsolódó kockázatok lehető legalacsonyabb szintre csökkentését. Ilyen intézkedés lehet:

- a) más munkamódszerek bevezetése, amelyek kevesebb mechanikai rezgésexpozícióval járnak;
- b) az ergonómiai követelményeknek megfelelő munkaeszközök alkalmazása, amelyek - figyelembe véve az elvégzendő munkát is - a lehető legkisebb mértékű rezgést idézik elő;
- c) kiegészítő eszköz használata, amely csökkenti a rezgés okozta károsodások veszélyét (az egész test rezgést hatékonyan csökkentő ülés, a kéz/karra átvitt rezgés mértékét csökkentő fogantyú, védőkesztyű stb.);
- d) a munkaeszközök, a munkahelyek és a munkahelyi berendezések megfelelő karbantartása;
- e) a munkahelyek és a munkavégzés helyszíneinek kialakítása és elrendezése;

- f) a munkavállalók megfelelő tájékoztatása és képzése a munkaeszközök megfelelő és biztonságos használatáról, a mechanikai rezgésexpoziáció minimális szintre való csökkentése érdekében;

- g) az expoziáció időtartamának és intenzitásának korlátozása;

- h) megfelelő munkabeosztás, pihenőidők beiktatásával;

- i) megfelelő védőruházat biztosítása a munkavállaló alacsony hőmérséklettől és nedvességtől való védelme érdekében. (Ibid. (2) bek.)

Az egész testre ható rezgés vonatkozásában, a tengeri hajózásban és a légi szállításban egyedi engedély alapján, e jogszabályban megadott határérték alól az Országos Tisztifőorvosi Hivatal - amennyiben a közegészségügyi követelményeknek való megfelelést megállapította - felmentést adhat. (8. § (1) bek.)

A munkavállalókat érő zajexpoziációra vonatkozó minimális egészségi és biztonsági követelményekről szóló rendelet (66/2005. (XII. 22.) EüM rendelet) értelmében a zajexpoziációból származó kockázatokat elsődlegesen a zajforrásnál kell kiküszöbölni, illetve a lehető legkisebb szintre csökkenteni. (8. § (1) bek.) E jogszabály mellékletének 1. pontja szerint a munkahelyeken a munkavállalókat érő zaj mérése és értékelése alapvetően azt a célt szolgálja, hogy a munkáltató a munkavállalók részére zajvédelmi szempontból egészséges és biztonságos munkahelyi körülményeket biztosítson. E cél megvalósításához elengedhetetlen, hogy a munkáltató ismerje és megfelelően értékelje, elemezze a munkahelyi zajviszonyokat, azaz az Mvt. szerinti kockázatértékelést zajvédelmi szempontból megfelelő részletességgel végezze el.

A 3/2002. (II. 8.) SzCsM-EüM együttes rendelet 5. számú melléklete szerint a dolgozót érő zaj egyenértékű A-hangnyomásszintje egyéni hallásvédő eszköz alkalmazása nélkül **sem haladhatja meg pl. orvosi rendelők vagy repülésirányítói munkahelyek esetén az 50 dB, irodai munkahelyek, ügyfélirodák esetén a 60 dB, vagy gépi zajforrással működő laboratóriumok esetén a 80 dB értéket.**

A képernyő előtti munkavégzés minimális egészségügyi és biztonsági követelményeiről szóló rendeletnek (50/1999. (XI. 3.) EüM rendelet) a képernyős munkahely kialakításának minimális követelményeiről szóló 3. számú melléklete 2. pontja a környezet kapcsán megfogalmazza a:

- 2.1. térkövetelményeket: a munkahelyet úgy kell megtervezni és méretezni, hogy a használónak legyen elegendő tere testhelyzete és mozgásai változtatásához;

- 2.2. megvilágítást: a) az általános, illetve helyi világítás (munkalámpa) biztosítson kielégítő megvilágítást és megfelelő kontrasztot a képernyő és a háttérkörnyezet között, tekintetbe véve a munka jellegét és a használó látási követelményeit;

b) a képernyőre és más munkaeszközökre vetődő, zavaró tükröződést és fényvisszaverődést oly módon kell megelőzni, hogy a képernyős munkahely telepítésekor a munkaterem és a munkahely megtervezését összehangolják a mesterséges fényforrások elhelyezésével és műszaki jellemzőivel;

- 2.3. tükröződést és fényvisszaverődést: a) a képernyős munkahelyeket úgy kell megtervezni, hogy a fényforrások (ablakok és más nyílások, átlátszó vagy áttetsző falak), világosra festett berendezési tárgyak vagy falak ne okozzanak közvetlen fényvisszaverődést, és amennyire csak lehetséges, ne idézzenek elő tükröződést a képernyőn;

b) az ablakokat igazítható takaróeszközök megfelelő rendszerével kell ellátni, hogy a képernyős munkahelyre eső nappali megvilágítást csökkenteni lehessen;

- 2.4. zajt: a munkahelyhez tartozó berendezések okozta zajt figyelembe kell venni a munkahely berendezésekor, különös tekintettel arra, hogy ne zavarja a figyelmet és a beszédmegértést;

- 2.5. klímát: a) a munkahelyhez tartozó berendezések nem fejleszthetnek olyan mennyiségű hőt, hogy az a munkavállalónak diszkomfortérzést okozzon; b) a használó legyen védve a sugárzó és áramló hőhatásoktól és az asztal alatt hőt termelő berendezésektől; c) a páratartalmat megfelelő szinten kell biztosítani és tartani.

- 2.6. sugárzást: minden sugárzást - a látható fénysugárzás kivételével - a használó egészsége és biztonsága szempontjából elhanyagolható szintre kell korlátozni.

Végezetül ki kell térni a sportjogra. Az Alkotmány 70/D. § (2) bekezdésében megfogalmazott alapjog a rendszeres testedzés biztosítása. Ennek alkotmánytörvényi szintű szabályozását a sportról szóló 2004. évi I. törvény adja, az Európai Sport Chartával harmonizálva. A jogszabály preambuluma szerint a Magyar Köztársaság állampolgárait megilleti a lehető legmagasabb szintű testi és

lelki egészséghez való alkotmányos jog. A testkultúra az egyetemes kultúra része, az egészségvédelem (a megelőzés és a rekreáció) fontos eszköze, a szabadidő eltöltésének társadalmilag is hasznos módja. A testnevelés és a sport jelentős szerepet tölt be az ifjúság erkölcsi-fizikai nevelésében, a személyiség formálásában. Az állam feladata ezért, hogy közérdekből segítse elő az állampolgárok testneveléshez és sportoláshoz fűződő joga gyakorlati megvalósulását, és támogassa a civil szervezetek keretében kifejtett, tisztességes és az esélyegyenlőség jegyében is folytatott sporttevékenységet, ideértve a fogyatékosok sportját is. A svájci Alkotmány is kimondja, hogy a szövetségi állam támogatja a sportot (68. cikkely (1) bek.: *La Confédération encourage le sport.*). A sport és az emberi egészség védelme és javítása az Európai Unió alkotmánytervezetében is megjelenik (I-17 és III-282 cikkely).

Számos jogszabályunk is megjeleníti a környezetvédelmi jog integratív aspektusát. Így a távhőszolgáltatásról szóló 2005. évi XVIII. törvény. A törvény preambuluma értelmében a jogalkotó a fogyasztóvédelem, az energiahatékonyság, az energiatakarékosság és környezetvédelem követelményeire volt a törvény megalkotásakor speciális figyelemmel. Ezek – a környezet- és a fogyasztóvédelem - az Európai Közösségek állam- és kormányfőinek 1972-es párizsi konferenciáján hangsúlyt kapott területek, melyek még a Római Szerződésben nem jelentek meg. Azóta viszont szerepük, jelentőségük nőttön-nőtt. A távhőszolgáltatást az élet-, az egészség- és a vagyonbiztonság, valamint a környezet és a természet védelmének érvényesülésével gazdaságosan, a nemzetgazdasági, a felhasználói, továbbá az energiatakarékossághoz fűződő érdekeknek és a műszaki-biztonsági előírásokban meghatározott követelményeknek megfelelően kell végezni – fogalmaz a Távhő-szolgáltatási Törvény (Tszt.) 2. §-a. Távhőtermelő berendezés létesítése, átalakítása, bővítése során az engedély kérelmezőjének meg kell vizsgálnia a megújuló energiahordozók felhasználásának lehetőségét, annak műszaki és gazdasági feltételeit. (A Távhő-szolgáltatási Törvény (Tszt.) végrehajtási rendelete, a 157/2005. (VIII. 15.) Korm. rendelet (Vhr.) 1. § (1) bekezdése.) Megújuló energiaforrás a nem fosszilis megújuló energiaforrások (szél-, nap-, víz- és geotermikus energia, biomassza, hulladék-lerakóhelyeken és szennyvíztisztító telepeken keletkező gázok, biogázok energiája) (Tszt. 3. § m). A svájci Alkotmány 73. szakasza értelmében a szövetségi állam és a kantonok a természet

– különös tekintettel annak megújulóképességére – és az ember környezethasználata közti tartós egyensúly létrehozásán munkálkodnak (*La Confédération et les cantons oeuvrent à l'établissement d'un équilibre durable entre la nature, en particulier sa capacité de renouvellement, et son utilisation par l'être humain.*). A Tszt. értelmében **a távhőszolgáltató jogosult** az önkormányzat rendeletében foglaltak szerint – *inter alia* – **környezetvédelmi érdekből a szolgáltatást korlátozni** (ibid. 41. § (1) bek. b). **A közintézmények egészségügyi és szociális alapszolgáltatásainak ellátása írhatja csak felül a környezetvédelmi közérdeket** (Tszt. Vhr. 16. § (1) bek.). Kifejezetten magánérdek tehát nem helyezhető előbbre a környezet védelmének. A közműves ivóvízellátásról és a közműves szennyvízelvezetésről szóló kormányrendelet értelmében a szolgáltató a szolgáltatást a létfenntartáshoz, a közegészségügyi és tűzvédelmi követelmények teljesítéséhez, valamint az egészségügyi és gyermekintézmények ellátásához szükséges ivóvízellátás, továbbá a szennyvízelvezetésre irányuló szolgáltatás kivételével, az illetékes ÁNTSZ-nek az intézkedés bevezetését nyolc nappal megelőző értesítése mellett, az ÁNTSZ-nek az értesítésben foglaltakkal ellentétes állásfoglalása hiányában időben és mennyiségben korlátozhatja (38/1995. (IV. 5.) Korm. rendelet 9. § (1) bek., (2) bek. a) pont.).

8. Záró gondolatok

Korunk természeti értékeinek többségét a *homo ferens legis*, a jogalkotó ember megjelenése óta különféle szabályok bástyázták körül. Köztük mai szemmel nem egy, mágikus konceptust tükröző rendelkezést találunk. Az ősi inskripciók, törvényoszlopok, vallási törvénykönyvek és jogi kódexek a természet értékeit nagyjából hasonló módon látták. Az ember védte a természeti környezetet, és szinte sosem az embert védték önnön szabályai a természettől. A tudás és az élet fája, a birnami erdő fája, a folklór égis fája, Herne tölgye, Tolkien eleven fája a jelképek erejét kölcsönözték a látszólag élettelen, de valójában nagyon is élő természetnek. A természeti értékek mai jogvédelmének szintje és jellege annyiban tér el a korábbi epocháktól, amennyire a tudomány jelenlegi állása és az aktuális társadalmi-gazdasági status quo megköveteli. A környezetvédelemben a normaalkotás döntő fontosságú, amióta az *„ember contra környezet” konfliktus a huszadik századra végletesen kiéleződött*. A probléma nem új: lásd az ó- és a középkorban a tudósokkal szembeni boszorkányüldözést (Püthagorasz, Zénón, Anaxagorasz, Giordano Bruno, Galilei); a luddita géprombolók küzdelmeit a XIX. század elején; a második világháború előtti „Modern idők” gépek közt csetlő-botló kisémbert; vagy az új évezred „Mesterséges értelem” (‘A.I. Artificial Intelligence’) ember-gép utópiáját; stb. Ők mind helyüket keresték a társadalmi szabályok dzsungelében - de a technoszféra normatív hálójából ki-kihullottak. Miként Tarzan, a majomember 1912-ben megjelent figurája is a nooszférából mutat kivezető utat a bioszférába az elidegenedett ember számára. Erre az életérzésre építenek a modern és a posztmodern kor ökoszektái.

Az ökonormativitás a környezetvédelem által érintett minden társadalmi alrendszerben kimutatható:

- a jogi alrendszerekben,
- (- a politikai alrendszerben,)
- a vallási alrendszerekben,
- az etikai alrendszerekben,
- az egyéb, immateriális környezetvédelmi alrendszerekben,
- az élővilág alrendszereiben,

- az élettelen természetben, környezetben.

Az ökonormativitás a fenti francia bekezdések szerint manifesztálódik a környezetvédelmi jogban. A környezetvédelmi jog alatt értve a természetvédelmi jogot és a környezetvédelmi alkotmányerejű törvényünkben felsorolt minden egyéb, környezetvédelmet érintő jogterületet is. (A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 3. § (1)-(2) bekezdése.) A politika alrendszere főleg a jogalkotás végtermékében fejezi ki ökonormativitását. Illetve a jogalkotás folyamatának egyes lépéseit határozza meg. Így a környezetvédelmi politika primordiálisan a környezetvédelmi jog alakításában exprimálódik. A politikai alrendszer minden egyéb környezetvédelmi aktivitása a környezetjognak van alárendelve. A politika jogi jellege – és ekként a környezetpolitika környezetjogi jellege – befolyásolja a politika minden egyéb lépését a zöld szférában.

A pozitív értelmű ökoteológiában, a negatív előjelű ökoszektákban és általában a vallási alrendszer egészében is tetten érhető a normakeresés. *Az ökoteológia a történelmi egyházak materializáló környezetvédelmi egyházpolitikáját alakítja ki*, és főleg tanítja. Az ökoszekták ellenben *a zöld eszmékkel való visszaélés* megjelenési formái. Esetükben a szektajelszó „környezetvédelem”-re, „természetközelség”-re, „állatbarátság”-ra módosul. 'Back to the nature', azaz „vissza a természetbe”.

A normatív etika és az alkalmazott etika (a bioetika, a jogi és a környezetvédelmi etika) egyaránt igényli, hogy szabályok határozzák meg. A nyugati osztályozás bölcséleti és nem politikai szóhasználatát követve, a szabadelvű környezetetika a környezet belső értékeit emeli ki, melyek a konzervatív környezetetika számára nem bírnak jelentőséggel. A konzervatív környezetetikai irányzat a haszonelv szerint tekinti etikailag értékesnek a természetvédelmi jogi értékeket: tehát csak az értékes, ami közvetlenül hasznot hajt. A harmadik fő vonulat a nem emberközpontú szemlélet, amely szerint az élővilág és az élettelen természet a következők szerint viszonyul egymáshoz:

- Az élővilág növényi, állati, emberi ökológiai fülkéi egymással sokszorosán összefüggő mikrorendszerek, melyek *kompatibilis szabályok* hálójában léteznek. Ezt a háttérhálót Isten vagy az autoregulatív élő és élettelen természeti környezet fejlesztette ki.

- Az épített környezet az ökonormativitás emberi tényezőjeként jut szerephez.

A hétköznapi értelemben vett emberi anyagiasság materializmusa immaterializmusba fordul át, mielőtt a tehetősebb társadalmi rétegek, illetve a gazdagabb társadalmak (mint az USA) komparatív előnyt látnak abban, hogy vagyonuk egy részét olyan környezetkímélő, hosszú távon előnyös, de rövid távon költséges beruházásokba fektessék, mint a „green house”, azaz a környezetvédelmi szempontok szerint felépített lakó- és munkavégzési célú épületek. Valamint például a közhasználatú építmények „kizöldítése” (környezetbarátabbá tétele) a települési önkormányzat környezetvédelmi alapjából. (A környezetvédelmi törvény 58. §-a.) Az individuális moralitás, azaz az egyéni hozzáállás a környezetvédelemhez, valamint a lokális *consuetudo*, tehát a helyi környezetvédelmi szokások ötvözete képezi a helyi lakosság, egy munkaközösség, egy iskolai osztály, egy kutatócsoport stb., tehát egy-egy mikroközösség környezetetikai beállítottságát. Ezeknek a mikrokozmoszoknak az átlagolt valósága adja meg egy-egy állam környezetvédelmi erkölcsiségét, ahol az átlagember nem azért nem károsítja a környezetét, mert a büntető törvénykönyv 280. szakasza hatályban van, hanem azért lehet ez a § hatályban, mert az átlag szokásainak és moráljának megfelel. Globálisan (azaz glóbuszunk szintjén) a környezetetika átlagát már nem lehetne ilyen könnyen megvonni. Minél távolabb megyünk az egyéntől és parányi környezetétől, annál több extraneus tényező szennyezi az erkölcsi röntgenképet.

A környezetvédelmi immaterializmus elsősorban a bölcsészeti és a művészeti világban jelentkezik. Maga a környezetvédelem a kézzelfoghatóság princípiumán alapul. Az „ars” képes anyagiság nélkül kifejezni a környezetvédelmi értékeket, célokat, gondolkodásmódot. Normákra a kötöttségektől igazán mentes művészetnek is szüksége van. Irányelvek nélkül a művészet és a bölcsészet nem tudná meghatározni saját koordinátáit a társadalmi struktúrában. A szépség és bölcsesség mozarti dualizmusa (vö. a „Varázsfuvola” záró jelenete) általános és – úgy tűnik – örökérvényű emberi törekvést fejez ki. (*Es siegte die Stärke, und krönet zum Lohn die Schönheit und Weisheit mit ewiger Kron’.*) A szépség azonban lehet annak a tájnak a szépsége, mely körülvesz bennünket, és a bölcsesség a környezettudatosság, mely megőrzi számunkra a szépet.

A koestleri napfogyatkozás („Darkness at Noon”) elmúltával és a posztmaterializmus beköszöntével társadalmunk házmestere is újra előveheti a deuteronomiumi normakönyvet, s környezet- és természetvédelmi szabályai

szerint élheti környezettudatos életét, míg a Nap el nem sötétül és a Hold vérré nem válik.

A környezetvédelmi normativitást preferenciák választása alakítja ki. Az ember által felállított sorrendiségen múlik, hogy mely környezeti-természeti értékek élveznek fokozottabb védelmet, és melyek maradnak kívül a *lex perfecta* terrénján. Szemben az olyan, jogilag kisebb súlyú normarendszerekkel, mint az ortográfiai szabályok, melyek megszegése legfeljebb kontraktuálisan, magánjogi síkon szankcionálható (például felhasználási szerződésben; l.: a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 49. §-a), de közjogilag semmiképpen, *a környezetvédelmi jog ágai és területei nehezen tűrik a lex imperfectát*, és az esetek többségére hézagmentes közrendi palládiumot is igényelnek, megfelelő szankciórendszerrel. A diszpozitivitás ritkán fordul elő a környezetvédelmi szabályanyagban, melynek egyik fő jellemzője, hogy szinte mindig találunk szubszidiárius kógens normát. A normatív textus hézagainak kitöltését a jogalkotó nem bízta a *iuris dicti*óra. Legalábbis jellemzően nem. Normatív hiányt normatív aktussal szubrogál. A jogalkalmazói korrekcionalizáció és a jogalkotói *dispensatio* a környezetvédelmi jogbiztonság ellen hatna. Alapvetően objektív felelősségi szerkezet és exkulpációs bizonyítás jellemzi. A közjogi indulgencia példát adhat a magánjogi jogalanyoknak a harti „korlátozott önzetlenség” gyakorlására. A környezetvédelmi törvényünk 103. §-ának (2) bekezdése ilyen esetben lehetőséget nyújt az állami központi költségvetés javára befizethető jóvátételre.

Az austini performatívum a környezeti normák szorításában az immateriális alrendszerekben jut érvényre. A jogi, (politikai,) etikai, vallási stb. alrendszerekben a cselekvést mindig megelőzi a szabálykövető előkészítés, mely jobbra akaratnyilvánítással indul és engedélyezéssel zárul. A környezeti biztonság érdekében ezt követheti a környezethasználat mozzanata.

A környezetvédelmi jogi alrendszer a súlytalanság állapotába kerül, amikor a technikai szabályanyag az a *priore* meglévő joganyaghoz nem tud megfelelő faktuális alappal csatlakozni. *A technikai fejlődés melléktermékeként jelentkezhetnek jogi hiátushoz vezető technikatudományi fehér foltok*. Mint például a mobiltelefonok feltételezett (sőt vélelmezett) károsító hatása kapcsán. Két fő, de tudományosan mind ez ideig be nem bizonyított érv, amely a sajtóban is időről időre megjelenik:

- az egészségre gyakorolt káros hatás, valamint

- ezzel szoros összefüggésben az ingatlan forgalmi értékének csökkenése.

Az ökonormativitás igényének hangsúlyozottságát plasztikusan fejezi ki a mobil-reléállomásokkal kapcsolatos társadalmi konfliktus. Ezen az egyetlen konfliktuson még nem omlik össze a jogi-ténységi normatív háló, de néhány hasonló hatására már komoly legitimitásdeficitet lehetne mérni. Azaz megbomlana az individuumnak a főhatalomba vetett bizalma.

A környezetvédelmi szabályok elsősorban *materiális jellegűek*:

- Környezetjogi felfogásban az alaki normákkal szemben az anyagiak szükségzerű dominanciája tapasztalható. A formáljognak a materiáljoghoz kell idomulnia.

- Környezetfilozófiai értelemben materializmusuk az érinthető, érzékszerveinkkel agnoszkálható tárgyi valóságon alapul.

- Környezetetikailag a környezetvédelem immateriális karaktere az idő múlásával egyenes arányban növekvő, addicionális értékében rejlik. Ez az addicionalitás azonban kizárólag a környezet és a természet alkatrészeihez köthető.

- Természettudományos koncepció szerint a természetes matéria tulajdonságai határozzák meg anyagi kombinációik viselkedésének szabályait. Továbbá a biomassa a zöld energia-előállítás egyik új alapanyaga.

- Az ökoreligiozításban, azaz a környezetvédelmi vallásosságban a hit placebohatása az istenhívő és az ateista környezetvédő számára egyaránt materializálható többletet termel, amikor fiziológiásan az ember alkotta és a természeti környezet érdekében tevésre vagy nemtevésre sarkallja az egyént. Kevéssé cizellált megfogalmazásban ez az a bizonyos *ezópuszi aktus*, mellyel az ember a falhoz vágta a hallgatag istenszobrot; mire a szobor feje széttört, és arany hullott ki belőle.

Maine-nél – és még számos jogfilozófusnál – a jog a posteriore termék. Ez a felfogás sokszor még a környezetvédelmi és természetvédelmi jogban is megállja a helyét, jóllehet itt már a jogi futurologia lencséje dolgozik. Ez a lencse felnagyítja a jelenkor jogi szempontból problémás jelenségeit, és vizsgálhatóvá teszi a normaalkotó számára. Ekkor válnak szabad szemmel is láthatóvá a megoldásra váró valós gondok. A környezetjogász a jövő – és nemcsak az emberek jövő nemzedékei - számára alkot normatív textust. A környezetjogban is érvényesül az a maine-i tendencia, hogy a társadalomontológia örökös jogalkotási

kényszert szül. Ez az ökonormativitás már említett kényszere. Erre volt példa az ENSZ 1967. évi Világűregyezménye is, amelyet nem annyira a Szputnyik-1 űrrepülése (1957), mint inkább Gagarin űrutazása a Vosztok-1 fedélzetén (1961) tett égetően szükségessé.

A környezetjognak nem a már meglévő szociális diszkrepanciák eltüntetése kell legyen az elsődleges feladata, hanem elébe menni a diszkrepanciák kialakulásának. Azaz *nemcsak megelőzni* a társadalmi-környezeti inkongruenciákat, *de elővigyázatosnak is lenni* környezetvédelmi törvényünk 6. §-a szerint. A környezethasználatot úgy kell megszervezni és végezni, hogy ésszerű gondossággal mellett a legkisebb mértékű környezetterheléssel és –igénybevétellel járjon, megelőzze a környezetszennyezést és kizárja a környezetkárosítást.

A jog hiánya a környezetvédelemben legalább annyira érzékenyen érintené a jogi struktúrában élő embert, mint ahogy a tudomány emberét érintené, ha a környezeti-természeti folyamatokat nem volna képes előre látni, eltervezni; vagy a vallás embere például Mózes második törvénykönyvének a módosított és egységes szerkezetbe foglalt szövegét kapná kézhez minden újévkor.

A normatív rész a környezetvédelemben egy szakadék átugrásával kezdődött a XX. század hetvenes éveiben. Azóta a szakadék réssé szűkült, és fokozatosan átmegy az imaginárius negatív tartományba. *A környezeti normatív rész negatív tartományban tartása* - tehát a környezetjogi programozás és egyéb környezetvédelmi tervezés idődimenzióbeli előnyének növelése - a természeti környezet feletti emberi kontroll kiszélesedéséhez vezet a térbeli kiterjedésben is. A hit szerepét pedig exponenciálisan növekvő mértékben materializálja, de nem törli el.

A hit társadalmi funkciója átértékelődik, és így szabályai új értelmezést nyernek. A környezetvédelemben megjelent az ökofeminizmus, mely a környezeti vallásosság egyik releváns területévé vált. Az I. korinthusi levél asszonyi hallgatásról szóló 14,34 szakasza (*Mulieres in ecclesiis taceant, non enim permittitur eis loqui; sed subditae sint, sicut et Lex dicit.*) új színben tűnik fel. A vallás irányai áttájolódnak a megváltozott társadalmi relációk szerint. Magyarországon például 1987. december 31-ig vélte szükségesnek a törvényalkotó hatályban tartani a nők társadalmi egyenjogúsítását célzó, több évtizedes törvényt. A nőkre nézve a közszolgálat körében és más életpályákon fennálló hátrányos helyzet megszüntetéséről szóló 1948. évi XLIII. törvény 1. §-a

kimondta: „a jelen törvény célja az, hogy a valóságos emberi alapjogok szolgálatában a megváltozott társadalmi viszonyoknak megfelelően a nők számára mind a közszolgálat körében, mind a többi életpályán való elhelyezkedés szempontjából a férfiakéval egyenlő jogállást biztosítson”.

A környezetvédelem alapvetően közrendi jellege a statikus jellegű tulajdonjogból vezethető le. A XIX. században mutatkozó, első környezetvédelmi jellegű szomszédjogi kázusok az abszolút szerkezetű tulajdonjogi érdekütközések mentén tűntek fel. Innen, a tulajdonjog védelméből származtatható a környezetvédelmi normativitás közrendi karaktere. Míg a XIX. századi agrárjogból a közegészségi attribútuma. Az abszolút szerkezetű jogviszonyok és a közrendiség munkálták ki a környezetvédelem helyét a közjogban: a közigazgatási, a büntető-, a szabálysértési, az alkotmányjogban és a nemzetközi közjogban. A dinamikus polgári jogba már objektív felelősségi formában tért vissza a XX. században; ezzel elhatárolódva a magánjogi felelősség alapesetétől, a vétkességen alapuló felelősségtől. Abszolút szerkezet, közrendiség és tárgyi felelősség: mindezek a fokozott szigor elvét fejezik ki. A tudomány alrendszerében a természettudományi kutatások tették meg az első komolyabb, pragmatista lépéseket a környezetvédelem mai tudományos normáinak kialakításában. A nemzetbiztonsághoz fűződő és a nemzetgazdasági érdek megelőzi az összes többi társadalmi érdeket. A környezetvédelmet tehát ebbe a keretbe kellett teoretikusan implikálni, hogy az általános elvárásoknak megfelelően kutatható legyen. Jóllehet, a környezetvédelem nem élvez tényleges elsőbbséget a nemzetgazdasági szempontokkal szemben a joggyakorlatban. Ezen alapelv mentén haladva fejlődhetett a környezetvédelem tudományos alrendszere. Ez a tudományos szabadság biztosította a fejlődés számára megfelelő társadalmi közeget és nemzetközi légkört. Innen kerültek át a fejlesztésekből-kutatásokból származó eredmények az általános környezethasználói szférába, ahol már végbemehetett a jogi szabályalkotás is. Innen származik a nemzetközi együttműködés környezetjogi princípiuma, mely a környezettudománynak és a környezetvédelem egyéb alrendszerének a működéséhez nélkülözhetetlen.

Az ökonormativitásra a határokon átnyúló tudomány mellett különösen jelentős hatással van a normaalkotás országhatárokon átívelő nemzetközisége. A jogalkotás terén az egyes államok közti kooperáció a jogfejlesztés egyik kiindulópontja. A komparatiztika mellett a nemzetközi közjog hatott leginkább a

környezetvédelemre és a környezetvédelmi jogra. A szabályalkotás nemcsak kanalizál, de egyúttal korlátokat is emel a környezettechnika és környezetjogtechnika elé. A környezettechnika jövőbeli alakulását a jogi produktumok terelgetik. A környezetjogban alkalmazható jogtechnikai megoldások pedig már a kezdetektől láthatóan, de a későbbiekben egyértelműen a jogi normák szűk körét teszik felhívhatóvá. A strict jogi megítélés leszűkíti a jogi modus lehetőségeit.

1. Az alkalmazott jogi formának pontosan kell lefednie a szabályozott területet. A tárgyi, személyi, területi, időbeli stb. hatály nem hagyhat rést a jogrend eresztékei mellett. Ehhez az adekvát jogi normatípusok a szektorális *környezetjogi törvények*, végrehajtási rendeleteik (kormány- és miniszteri rendeletek, miniszteri és OHSZ-irányelvek), és más, a jogértelmezést és jogalkalmazást könnyítő, alacsonyabb szintű jogszabályok, valamint a határozatok, utasítások, továbbá az országgyűlési, köztársasági elnöki, és kormányzati irányelvek, elvi állásfoglalások.

A jogbiztonság növeléséhez szubszidiárius normarendszert is felállított a környezetvédelmi jogalkotó.

2. Ennek első jogvédő rétege a környezetvédelmi *alkotmányerejű törvény*. Ez nem minden fejlett jogállamban van meg.

3. További mögöttes normatív réteggel fokozza a környezetvédelmi jogbiztonságot az *alkotmány* (és főleg, de nem csak annak 18. és 70/D. §-ai).

Ez a kettős, illetve helyenként hármas belső normarendszer a hazai környezetvédelmi jogot szilárdítja meg.

4. Ezeken felül *nemzetközi jogi fórumok* jelentenek további pilléreket a környezetjogban. A nemzetközi közjog általános rendszerén túl az egyes, szűkebb körben érvényesülő *szupranacionális jogi rendszerek* szerepe különösen hangsúlyos. Funkciójuk a jogtermékek (például európai uniós direktívák, rendeletek) reális kötőerejétől függ, melyet egyrészt az alkotó államok geopolitikai és nemzetközi tudománypolitikai helyzete, esetenként ökotológiai és bioetikai elkötelezettsége determinál, másrészt a jogharmonizáció és az implementáció minősége határoz meg. Az implementáció során nagy a jelentősége, hogy a tagállami jogrendbe történő átültetést mennyire tartós érvényű, hatályú normatípusban (szabvány, jogszabály) végzi el a jogalkotó. Önmagában a települési önkormányzati rendelet csak kevés esetben lehet alkalmas a szupranacionális (és főleg a nemzetközi) környezetjog

implementálására. Alkotmányszintű implementáció - annak jellege folytán - kevésszer fordult elő Magyarország és az Európai Unió közös történetében.

5. A nemzetközi környezetjogon túl, ötödik szintet más államok környezetjogának eventuais *extraterritorialitása* képezhet.

A környezetvédelmi jog játszmáinak porondja többszörös védőhálóval van ellátva. A környezetvédelem a kooperáció kényszerében működik. Megfelelő jogi védelem hiányában a kooperációs, implementációs, inter- és intranacionális koercitív hatások a légüres térben lebegnének, és normatív háló nélkül erőtllenül aláhullanának. Az ökonormativitás minden alrendszerében fontos a kellő szabályozottság fenntartása. Olyan regulativitás, amely azonban rugalmasan tered enged a tudományos és jogi, vallási és etikai újításoknak.

Mind gyakrabban merülnek fel olyan környezetvédelmi jogesetek, melyekben *a számszaki méréssel matematikai formulákban kifejezett anyagi valóság a kultúra immateriális alrendszerének normáival konfrontálódik*. Az utóbbi időben gyakran órajátékok és templomi harangszó van a terítéken. Az érintett lakosság rendre elpanaszolja sérelmeit a zajszennyezettség miatt. Ha lehet, extrajudiciális megoldást keresnek: a sajtó mint metajurisztikus eszköz kerül be a képbe. Mint ahogy a dunaújvárosi esetben a Legfelsőbb Bíróság is kimondta, illetve a jogalkotó jogszabályi formába is öntötte, a vallás és a kultúra megnyilvánulásai éppen olyan védelmet élveznek, mint a környezet. A környezet illetően zajterhelésére a *fortiore* igaz, hogy „a természet nem mér, nem is számlál”.

A környezet- és fogyasztóvédelmet érintő nemzetközi és európai uniós szabványok eredményes átültetéséhez nélkülözhetetlen, hogy már eleve olyan megfogalmazásban szülessenek meg, amely speciális alkalmazási környezetben is áttekinthetővé, minden életszerű szituációhoz adaptálhatóvá teszi őket, a társadalomszerveződés valamennyi – alsóbb és magasabb – létrafokán.

Szükség esetén új szabvány megalkotásával nemcsak a nemzetközi jogalanyiságot élvező kibocsátó szervezet, de az alkalmazás alsóbb szintjein álló normaalkotó szervezetek is *de facto et de iure* hatályosíthatják, időszerűsíthetik, feljavíthatják az ökonormativitást. Országhatárokon belül egy-egy vállalat, továbbá - tágabb körben - a szakmai szervezetek, illetve - még szélesebb hatállyal - országos szinten a nemzeti szabványügyi testület nagyban elősegítheti a testi-lelki egészség lehető legmagasabb szintű biztosítását. Azaz a közegészség

(ideértve a környezet- és a természetvédelmet is), valamint az élet és testi épség biztosítását.

A szabályok tartalmilag nem terjeszkedhetnek túl a szabályalkotó meglévő vagy megszerzhető, elérhető tudásanyagán. A szabályt (és szabványt) létrehozó ember autoregulatív aktusa csak a már meglévőt (és a jelenből láthatót) adja vissza megszerkesztett kliséként. Az ökonormativitás előnye mégis abban rejlik, hogy rendszerezi a rendezetlent, és homogenitást hoz létre. Szabályaink tükröt tartanak nekünk, melyben – kelsen értelemben – letisztultan kontemplálhatjuk a környezeti realitást. *Az ember önszabályozó környezethasználóvá lesz a környezetvédelmi normák megalkotásával*, és ezzel kilép a növényi és állati lét önmagába visszatérő köreiből. A fajfenntartás állati és a vegetálás növényi magatartásformái másodlagos funkciót töltenek be a fejlődés megnyíló lehetősége mellett.

A tudatos és nem csupán ösztönszerű önszabályozás a fejlettebb létformák sajátja. A környezet- és természetvédelem csak magasabb szellemi létfokon inkrusztál. Csakúgy, mint a másért érzett felelősség. Minden „más” ember és „más” alacsonyabb létező *ipsa existentia* felelősséget indukál: jogi, (politikai,) erkölcsi, vallási, művészi, tudományos stb. felelősséget. A felelősség szerkezetének kialakítása az ember szükségszerű feladata. A felelősség megszerkesztésének mozzanatával fordul át a felelősségérzet felelősségtudatba. Így lesz az erkölcsivé átlagolt morális és vallási: *obligatio hominis* és *ius gentium*.

Az újonnan létrehozott növény- és állatfajták szabadalmazhatósága jogi normativitást biztosít az emberi eredetű kreacionizmusnak. A Genesis az isteni teremtés után Jákob kreacionizmusát mutatja be a Gen 30,32-43 szakaszokban. Jákob az erős állatokat az erős állatokkal fedeztette, és némi varázslattal az erős kecskéket csikossá és foltossá, az erős bárányokat pedig sötét színűvé tenyésztette ki. Az isteni (a kifürkészhetetlen) és az emberi beavatkozás a természet rendjébe parallellé válik. A teremtéssel játszó, a teremteni képes ember kiemelkedik az állati és növényi teremtmények közül, és elfoglalja képzeletbeli helyét a „kézműves” mellett.

A környezetvédelem látszati (jogi) szabályozásáról beszélhetünk, amikor

- vagy az alapul fekvő jogi vagy más egyéb norma *ab ovo insufficientis*,

- vagy a megfelelő környezetvédelmi szabályhoz *nem normaadekvát végrehajtás, illetve jogalkalmazás járul.*

Az eleve a szabályozási célnak nem megfelelő normatív szöveg követése lehetetlen. A második francia bekezdés szerint, ha a végrehajtás nem megfelelő, olyan hamisarannyá deszcendál a norma, melynek felső rétege szemnek tetszetős, az elvárásoknak megfelelő, de a végrehajtási szabály alkalmatlansága ellehetetleníti a konkrét ökonorma felhívhatóságát. Szintén az alkalmazást – jogi ökonorma esetében a jogalkalmazást – érinti, hogyha normatív szinten a szabályozás nem szenved hiányt, tehát a norma végrehajtására kibocsátott rendelkezés sem klauzikál, mégis, a normaalkalmazó szerv vagy személy sajátos, a normaszöveg valós jelentésével nem egyező értelmezést kölcsönöz az ökonormának. Így az eredetileg tökéletesen megformált szabály éppen azok kezén sikkad el, akiknek a feladatát könnyítette volna meg a regulatív aktus.

A környezetvédelmi szabályozás és szabályalkalmazás folyamatában három lépcsőfokon bukhat el az ökonormativitás sikere. A normaalkotás két említett elméleti szintjén és a gyakorlatban.

A gyakorlati elégtelenség forrása lehet *a normaalkalmazó jogi vagy tárgyi tévedése*. Lehet továbbá az alkalmazást végző *külső hatásra* bekövetkező befolyásolása: az ügyfelek részéről, vagy a tudományos kommentátorok tollából.

Az elméleti elégtelenség oka a normaalkotó *szakmaszabálybeli tévedése*, vagy *a szabályozási tárggyal kapcsolatos tévedése*. A végrehajtási norma inszufficienciája szintén hasonló okokra vezethető vissza. Az értelmezendő és az értelmező norma hibáiért a normaalkotót nem terheli közvetlen magánjogi felelősség. Közjogi szinten azonban le kell vonni a következtetést.

A normaalkalmazó hibája esetében már belép a magánjogi felelősség is.

Fokozott közvetlen társadalmi felelősség terheli tehát az alkalmazás szintjét, míg közvetett (általában politikai) szociális felelősségvállalás jelenik meg az előíró hatalom szintjén.

Az alkalmazás szintjén eltér a különböző (jog)alkalmazó személyek felelősségének karaktere, a szerint, hogy a (jog)alkalmazás magasabb vagy alacsonyabb kategóriájába tartoznak. Nem ugyanaz a felelősségre vonás jellege például közigazgatási jogszolgáltató, bíró, ügyész vagy ügyvéd hibája esetén.

Az ökonormativitásnak csak a látszata van meg, amikor a fent írtak szerint a környezetvédelmi norma a tárgyával összeegyeztethetetlen rendellenességekkel születik meg. Voltaképpen létező, de érvénytelen normáról beszélhetünk. Továbbá

szintén csak az ökonormativitás látszata forog fenn, ha az alkalmazás az említett okok valamelyike vagy mindegyike folytán félresiklik.

A környezetvédelem szabályozottság iránti igénye a XX. század végére kiteljesedett. Újabb és újabb szabályozandó részterületek jelentkeztek.

A társadalomfejlődés fokozott környezetvédelmi szenzitivitással jár. A környezet- és természetvédelem mind ez idáig ismeretlen aspektusai bukkannak fel nap mint nap a társadalom transzkontextuális párbeszédeiben. Az elektronikus információszabadság és a kommunikáció globalizálódása az emberi gondolkodásmód megújulását hordozza. A felelősségérzet és a felelősségtudat zöld szemléletmódja a fenntartható fejlődés letéteményese.

Az ökonormativitás ennek a megújult szellemiségnek a megfelelő irányba terelését végzi. Normákba – köztük jogi szabályokba – rendeződik a környezetvédelem kezdetben megfoghatatlannak és definiálhatatlannak tűnő rendszere. Ennek a rendszernek számos alrendszere létezik. Ezen alrendszerek közül a legfontosabbakat húztam alá. Azokat, amelyek legnagyobb hatással vannak az ökonormativitásra.

A szabályozás nélkülözhetetlen emberi minőség. Az autoregulatív tevékenység révén határozza meg céljait és útjait egy kisebb vagy nagyobb civilizált közösség. A környezetvédelem állapota a civilizáció fokmérője is egyben. A természeti értékek milyensége határozza meg a fejlett, de továbbra is folyamatosan fejlődő ember erkölcsi, jogi, tudományos stb. kvalitását. A fejlődés fenntarthatósága pedig ennek az evolúciónak a legfontosabb kritériuma.

A fenntartható fejlődéssel egyidejűleg szükség van a normatív fejlődésre mint a társadalmi önkifejezés egyik releváns módjára. Az univerzális szellemi innováció alapfeltétele annak, hogy az ember által megismert tér kitáguljon, az ember kifürkészhesse a mélységek és magasságok titkait, valamint birtokba vehesse az óceánokat és bolygókat. Ahogy Montesquieu is fogalmazta, *az ember törvényeket alkot magának azokból a törvényszerűségekből, melyeket felfedez.*

Az iniciatívák közül csak kevésből lesz norma. A szabállyá válás folyamatát – a környezetvédelmi szabályoknál kiváltképp – szelekciós mechanizmusok előzik meg. A szelekció már a környezetileg érintettek körében elkezdődik. Sok felvetésből kevés jut el a tervezet állapotába. A tervezetek közül pedig csak egy kerülhet a jogalkotó asztalára. Ez is módosítások, esetleges elvetések és újrafogalmazások után járhatja be a társadalmi-szakmai véleményezéstől az

elfogadásig és kihirdetésig terjedő útszakaszt. Az ökonorma ekkor még koránt sincs készen. Ezután kell átmennie a (jog)gyakorlat kontrollján. Az életbe lépett normák a létezésük alatt több cikluson mennek keresztül. Évek múltán dől el, mennyire időtállóak, mennyit kellett módosítani, illetve korrigálni őket, és mennyi ideig voltak használatban. *A környezetvédelmi szabályok a különösen változékony normák közé tartoznak.* Általában rövid életűek, és rengeteg javításra szorulnak a társadalmi-gazdasági impakt alapján.

Magyarországon az ökonormativitás új lendületet kapott a közelmúlt eseményei kapcsán. A környezetvédelem számos alrendszere részleges reformot igényelt a transzformálódott társadalmi-gazdasági közegben. A geopolitikai hangsúlyeltolódások a szupranacionális jog szintjén is változásokat hoztak.

Az Európai Közösségek Alapszerződése nem ad konkrét felhatalmazást a Közösségeknek arra nézve, hogy a közös politikákat érintő környezetvédelmi szabályozás védelmét büntetőjogi eszközökkel is meg lehetne erősíteni.

Az emberiség lelkifurdalást érez a természeti értékek – így többek közt a flóra és a fauna – évezredek óta zajló kizsákmányolásáért. Ez a kollektív lelkiismeret kényszerül kompenzálásra. A kompenzálás egyik fontos eszközselekménye pedig a környezet- és természetvédelmi normateremtés, és annak koronája, a környezeti jogalkotás.

9. Konklúzió

1. A környezetikár-okozásért, a környezetszennyezésért, a környezetveszélyeztetésért való civiljogi felelősség fejlődése a századok folyamán hazánktól Nyugatig eltérően alakult. Bizonyos országokban – pl. Ausztria - a környezetvédelem korán megjelent: az osztrák Baurecht keretei között a 19. században. Ekkor még a mai kornak megfelelő környezetvédelemről nem

beszélhetünk. A környezeti értékek már kezdenek megjeleni a jogvédelem palettáján, de még nem olyan fejlettségben, mint a 20. század második felében.

2. A *Baurecht* magánjogias szemlélettel védte a környezetet. Kezdetben kifejezetten privátszemszögű környezetvédelemmel szembesülünk, mely nem a flóra és fauna összességét oltalmazza, hanem az egyes ember tulajdonába tartozó természeti kincseket. Hosszú időnek kell elteltelnie, mire megjelenik a nemzeti jogalkotás szintjén a környezeti értékek közjogi védelme. A Code Civil alapján a francia bírói gyakorlatban a 19. század vége óta megjelenik a környezeti objektív felelősség.

3. A magánjogi felelősség a környezeti károkozásért több kérdéskört is felvet, érint: köztük a deliktuális-objektív felelősség fogalmi pandanjait, a magánjogi kumulációtilalom elvének feltörhetőségét, illetve annak gyakorlatát hazai és külhoni jogi környezetben, az esetjogban. A vértlen és a vétkes felelősség más és más terheket jelent az – általános értelemben – felróható magatartást tanúsító számára, illetve eltérő reparációs lehetőségeket kínál a kárt elszenvetőnek. Ezek a szempontok a gyakorlatban kiegészülnek a környezet- és természetvédelem globális axiológiájával.

4. Csak akkor beszélhetünk ténylegesen objektív felelősségről, ha a felróhatóság – általános értelemben véve – tisztán a fokozott veszéllyel járó tevékenység (veszélyes üzem) körén belül keletkezett okra vezethető vissza. Amennyiben az elháríthatóság is fennáll, már veszélyes üzemi vétkes felelősség keletkezik. A tárgyi felelősség szigorán enyhít a vétkességi elem esetleges megjelenése; így a történeti tényállás jogi megítélése és a jogkövetkezmény egészen más lesz.

5. Három év elteltével – általános esetben – további két évig nem évül el a felelősség, de ebben a két évben a károkozó exkulpációja lényegesen könnyebb: csak azt kell bizonyítani, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Ennek jelentősége egyrészt abban rejlik, hogy a veszélyes üzemi felelősség tárgyi körébe tartozó eset további két évig kereshető marad, ellenben a késlekedés megkönnyíti a károkozó kimentését: *periculum est in mora*. Megváltozik a felelősségi alakzat, melynek gyakorlati jelentősége igen nagy.

6. A szomszédjogi felelősség a kettős – a *a)* posszesszórius és a *b)* petitórius alapokon nyugvó – szankciórendszerrel válik *lex perfectává*. A birtokvédelmi és a kártérítési eszközrendszer a gyakorlatban jól kiegészíti egymást, és jelentős

terheket vesz le a bírói igazságszolgáltatás válláról. A szomszédjogi zavarás kérdésköre így a québeci klauzula alkalmazása révén teljesebbé válik a Polgári Törvénykönyvben. A birtokvédelmi ügyekre vonatkozó iratoknak az önkormányzati levéltárból történő öt év utáni selejtezése a gyakorlatban akadályokat is gördíthet a bírói úton való jogérvényesítés elé.

7. A környezetvédelmi közérdekű kereset már a hazai Ptk-tervezetben is helyet kapott. A környezetvédelmi *actio popularis* gyors ívű fejlődéssel a társadalmi szervezetek és az ügyész illetén jogosultságain kívül (kilencvenes évek) – nyugati példa alapján – eljutott a szakirányú közigazgatási szervek *actio popularis*áig (2000-es évek). Úgy vélem, ez utóbbi elmaradása a kilencvenes években és megjelenése a közelmúlt jogtermékeiben, valamint a Ptk-tervezetben a gyakorlati megvalósíthatóság függvénye. Az *actio popularis* a környezettermészet-, állatvédelemben is biztosítja a köz érdekében történő demokratikus fellépés lehetőségét. Eszközt ad a polgár és polgárok érdekeit védeni hivatott hivatalos személyek kezébe.

8. Számtalan külhoni lexikon mellett a Pallas nagy lexikonban is olvasható: az *actio popularis* („népvád”) azt jelentette a római jogban, hogy minden római polgárnak joga volt bármely közbűntett miatt vádat emelni. A polgároknak ilyen terjedelemben (*cuivis ex populo*) engedélyezett vád: a „népvád”. A lexikon ennek negatívumaira utal. Mára az *actio popularis* fogalma részben átértelmezésre került; több új jelentéstartalmat is nyert. Ezek közül fontos és kiemelendő a környezetvédelmi jogban megjelenő *közérdekű perlés* intézménye. A civil szervezetek hangsúlyos szerepvállalása az emberi jogok térnyeréséhez vezet. Az Agenda 21 szövegének harmadik része a nők, a gyermekek és a fiatalok, továbbá a helyi-öshonos szervezetek és az NGO-k szerepét hangsúlyozza a fenntartható fejlődés megvalósításában. Az *actio popularis* római jogi intézmény, mely a *populus*, a nép számára lehetséges igényérvényesítési eszköz volt. Bárki élhetett vele, aki keresetet volt jogosult benyújtani. A *class action* – angolszász minta szerint – egy társadalmi osztály, a társadalom valamely csoportja számára fontos érdeket jelenít meg; úgy, hogy a csoport egy vagy több tagja áll a bíróság elé, és a velük kapcsolatban hozott döntés kiterjed – precedensjelleggel vagy közvetlenül – a többi érdekeltre. Míg a *class action* a társadalom valamely csoportjának közvetlen érdekét szolgálja, a *people's action* ösztársadalmi érdeket érvényesít, pl. társadalmi szervezet perbeli fellépése révén.

9. Hollandiában az *actio popularis* intézménye a környezetvédelem terén már az 1970-es évek óta élt és működött. Az 1986. június 27-i (megjelent a *Nederlandse Jurisprudentie*-ben 1987-ben, p. 743.) *Het Nieuwe Meer* holland legfelsőbb bírósági (*Hoge Raad*) jogesetben a bíróság kártérítésre is engedte perelni a *Burgerlijk Wetboek* alapján a környezetvédelmi társadalmi szervezetet. A briteknél csak az ún. *judicial review proceedingre*, azaz a jogszerűség megállapítására terjed ki az ilyen szervezetek perlési jogosultsága; kártérítést tehát a brit rendszerben nem kérhetnek.

10. Az *Algemene Wet van Bestuursrecht* (általános közigazgatási törvény) új 3.4 szakasza értelmében már nem mindenkinek, hanem kizárólag az érdekelteknek biztosított a közigazgatási engedélyezési eljárásban az ügyfél jogállása. A jogszabály módosított 6.13 szakasza szerint fellebbviteli szakban pedig nekik is csak akkor, ha az első fokú eljárásban részt vettek. (V.ö.: magyar Környezetvédelmi Kódex 98. § (1) bek.: *a hatásterületen működő...egyesület és más...társadalmi szervezet...*) A holland környezetjogászok a holland *actio popularis* "halálát" látják ebben. Az Aarhusi Egyezmény átültetése is csak a legszükségesebb szabályok átvételét célozza; szemben a Németalföldön megszokott engedékenységgel, strict harmonizáció történt.

11. Az ipari forradalom idején, a 19. században a szomszédjog szolgált a magánszemélyek legfőbb polgári jogi védekezési eszközeként. A második világháborút követően megnőtt a fogyasztás és ezzel együtt a környezet szennyezése, mely újabb védelmi eszközöket kívánt. A végrehajtási deficit voltaképp azt a jelenséget fedte, hogy a közigazgatás már nem volt képes a közjog eszköztárával harcolva betölteni a környezet és a természet védelmezőjének szerepkörét. Létrejöttek a *popularis actiók* a fejlettebb államokban. Az *actiók* olykor csupán a társadalmi szervezet saját tagjainak érdekeit szolgálták: ezek önérdekű keresetek voltak. A *private attorney general* szerepét betöltő, valóságosan közérdekeket képviselő szervezetek altruista akciók keretei között keresik a társadalom és a környezetvédelem ügyének igazát.

12. A magánjogban a környezetvédelem – sajátosan - magában foglalja a természetvédelmet, mely számos újabb kérdést vet fel. Az Európai Közösség keretein belül formálódott a gyakorlat és elmélet. Ebből a szempontból a Common Law országai és az ún. (ha még lehet ezt a differenciálást alkalmazni) törvényi jogú országok hasonló eredményre jutottak e téren. Az értekezés több oldalról is

elemzi a környezeti és a természeti károkozásért való magánjogi felelősséget. Jogelméletet mint módszert hív segítségül a szerző a jogértelmezéshez. A környezetjog-filozófia, mely a filozófia külön területeként jelentkezik, speciális aspektust kínál. A jog elmélete szerves egységben áll a jog gyakorlatával. Az elmélet a gyakorlatban nélkülözhetetlen értelmező szerepet tölt be.

13. A gyakorlati példák illusztrálják az elméletből leszűrt következtetéseket. Magyarországi és külhoni esetek kerülnek kiemelésre. A jogtörténet hasonló szerepet kap a dolgozatban. A jogtörténeti aspektusra vetett súly két szempontból nyer relevanciát: *a)* a jogtörténeti elemzés módszer a jogintézményi fejlődés bemutatásához, és *b)* következtetéseket enged leszűrni a múlt tapasztalataiból. A jogtörténet segít megérteni a jelenkor követelményeit, egyúttal iránymutatást ad az átöröklött konceptusok pontos értelmezéséhez.

14. Az állam, a tulajdonjog és a környezet-természet kapcsán c. fejezetben foglaltak helyet kaptak a magyar Ptk-tervezet Ötödik Könyv Kötelmi jog Felelősség szerződésen kívül okozott károkért (Ötödik Rész) Kártalanítás megengedett károkozásokért (III. cím) címe alatt. Az állami felelősségvállalás kodifikálása cél és eszköz kell legyen a megengedett károkozás reparációjában. A gondoskodó állam és az „éjjeliőr” állam két olyan végpontot jelent, melyek közt félúton található meg az állam kívánt helye. A magánjogi jogviszonyokban feltétlenül nem, de behatárolt keretek közt pozitívan értékelhető az állam önkéntes szerepvállalása.

15. A környezeti kár fogalma – melyet értekezésemben részletesen elemzek – ugyanitt a II. cím IV. fejezetében az 5:589 §-ban, a dolgozatomban a 6. fejezetben elemzett környezetvédelmi közérdekű kereset az 5:591 §-ban kapott helyet. A környezeti kár fogalmát a Környezetvédelmi, a Természetvédelmi és a Hulladékgazdálkodási Törvény fogalmainak egységesítéssel, egyesítésével lehet megteremteni. A környezeti kár fogalmának magyarázata, elemzése hozzájárulhat a majdan hatályba lépő új hazai Ptk. rugalmas alkalmazásához.

16. A felelősség az állatok károkozásáért ugyanott a II. cím II. fejezetében kapott helyet. Fontosnak tartom kiemelni az 5:576 § (2) bekezdésében foglaltakat. Külföldi és belföldi jogesetekkel illusztrálva elemeztem, mikor milyen szempontrendszer szerint ítélték meg a tartott állat „vad”-ságát. A Javaslatban *expressis verbis* megfogalmazásra került, hogy nem az állat fajtája, hanem veszélyessége foka, viselkedése határozza meg, hogy tárgyi vagy vétkes

felelősséget alkalmazzon a törvénykező. Nemcsak az állatok jogi sorsa, de a felügyeletüket ellátó személyek magánjogi felelőssége is mutat még némi bizonytalanságot. Le kell szűrni, tisztázni, mire számíthatnak: ezt kívánja a jogbiztonság követelménye a gyakorlatban.

17. Az 1872. évi VI. törvénycikk 7. §-a szerint a fővadak (szarvas, dámvad és vaddisznó) által a vetésekben, ültetvényekben vagy más gazdálkodási és erdészeti ágakban okozott minden kárért azon birtokos vagy haszonbérelő, kinek vadászterületén az említett fővad *tenyész*, teljes kárpótlással tartozik. Ennek a törvényhelynek a helyébe lépett az 1883. évi XX. törvénycikk 7. szakasza, mely a fővadak köréből kivette a vaddisznót és a 13. §-ban a “ragadozó vagy kártékony állatok” közé sorolta. A 8. § értelmében az ezen állatok által okozott károkat nem kellett megtéríteni, mivel ezen állatok elpusztítása főszabály szerint megengedett volt. (Ma a 13. §-ban felsorolt állatok közül több – pl. nyuszt, vadmacska, medve – védett ragadozónak minősül (13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 2. sz. melléklete); a hiúz, a farkas, a vidra fokozottan védettek (ibid. 4. sz. melléklet)).

18. A *quasi ex delicto* álláspontot a vadkárok megítélése esetén elveti Kolosváry, tekintettel arra, hogy a vadászatra jogosítottat általában nem terheli deliktum, mikor a vadászterületen élő vad másnak terményében stb. kárt idéz elő, és azzal a fikcióval él, hogy a vadászati jogosított gondatlansága, hanyagsága idézte elő a kárt; még akkor is, ha ez valójában nem így történt. Ez a fikció alapozza meg a vadkár esetén belépő tárgyi felelősséget a királyságbeli Magyarországon. Valójában a vadkár a vadászati jog mint regale megjelenéséhez köthető. Ez a regale a 9. században jelent meg germán talajon először.

19. Eltért a közfelfogásban annak megítélése, amikor az állatban idéztek elő kárt. Ilyenkor amennyiben *szerecsétlenség* is közbejátszott (azaz *vis maior*), de a károkozó is közrehatott, az állat értékének felét, amikor azonban *bosszúságból és szántsándékkal* (tehát deliktuálisan) idézték elő az állat károsodását (Czövek István fogalmazásában ez az *álnokságos kár*), az állat megbecsült értékét kellett kifizetni. Vétkes felelősségről volt szó, és csupán a vagyonsökkenést (*damnum emergens*) kellett megtéríteni (HOMOKI, p. 221.). Az állatban okozott kár nagyobb súllyal nyomott a latban, mint az állat által előidézett kár megítélése az újkori Magyarországon.

20. A hulladékgazdálkodásról szóló, a természet védelméről szóló és a környezet védelmének általános szabályairól szóló jogszabályok közelmúltban

bekövetkezett módosítása a 2004/35/EK irányelvnek is megfelelően megteremti az alapot a környezetvédelmi biztosításra és a környezetvédelmi biztosítékokra vonatkozó jogszabályok megalkotásához. A szupranacionális jogból eredő kötelezettségeinknek nemcsak a szankciótól való félelemből kell eleget tennünk, hanem azért is, mert a védett – környezeti – érdek mindannyiunk közös érdeke. Az Európai Unió – egyfajta nemzetek fölött átívelő szervezatként – megteremti a lehetőséget a tagállamok tapasztalatainak egymás közti hasznosíthatóságára, és lehetőséget nyújt egy új, a jelenleginél komplexebb, mégis átláthatóbb, határokon átnyúló jogrend megalkotásához. Ilyen jogrenddel könnyebbé válik a jogi kommunikáció, kiszélesednek a tényleges jogi-földrajzi határok.

21. A rendszerváltást megelőzően az állami vállalatok, mezőgazdasági termelőszövetkezetek felelősségbiztosításokat kötöttek nagy állami biztosítótársasággal, mely évenként és alkalmanként egymillió forintos összeghatárig állta az általuk okozott környezeti károkat. Felmerült a vagyonszámítás lehetősége is, ám a felelősségbiztosítás nyújtotta a legmegfelelőbb keretet. A prevenció mindig szemben állt a biztosítás intézményével, hiszen az elővigyázatosságra és a megelőzésre helyezve a hangsúlyt könnyebben elkerülhetők a környezeti károk.

22. A környezeti károk megelőzése és helyreállítása tekintetében a környezeti felelősségről szóló 2004/35/EK parlamenti és tanácsi irányelv preambuluma (27) szakasza értelmében a tagállamoknak intézkedéseket kell tenniük annak érdekében, hogy ösztönözzék a gazdasági szereplőket megfelelő biztosítás vagy más pénzügyi biztosíték igénybevételére, továbbá a pénzügyi biztosítékok és azok piacának fejlődését annak érdekében, hogy tényleges fedezetet teremtsenek az ezen irányelv értelmében fennálló pénzügyi kötelezettségekre. E követelménynek a magyarországi jogalkotás a közelmúltban maradandóan eleget tett.

23. Európai biztosító részvénytársaság (a Tanács 2157/2001/EK rendelete és a hazai 2004. évi XLV. tv. szerinti *SE*) (esetleg európai biztosító szövetkezet, azaz *SCE*) formájában egy kooperációs társaság az Európai Unió szintjén is elképzelhető. Olyan, a létesítő okirata szerint az EU-n belüli székhelyű és központi ügyintézési helyű környezetvédelmi viszontbiztosítónak, melyre a magyar jog vonatkozik, tagjai lehetnének az EU más tagállamának joga alatt és Magyarország viszonylatában is tevékenykedő biztosítótársaságok is. A biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény 10. § (1)

bek. szerint a Magyar Köztársaság területén biztosító részvénytársaság, szövetkezet, egyesület, vagy harmadik országbeli biztosító magyarországi fióktelepe formájában létesíthető. Az európai részvénytársaságról szóló 2004. évi XLV. törvény 1. § (5) bek. értelmében, ha törvény valamely tevékenység folytatásához részvénytársasági formát ír elő, azon az európai részvénytársasági formát is érteni kell. Az európai szövetkezetről szóló 2006. évi LXIX. törvény 1. § (7) bek. alapján, ha törvény valamely tevékenység folytatására szövetkezeti formát ír elő, illetve amennyiben törvény valamely tevékenység végzését szövetkezeti formában lehetővé teszi, azon az európai szövetkezeti formát is érteni kell (hatályos: 2006. augusztus 18-tól). A környezetvédelmi biztosítás és biztosíték intézménye régi eszközt elevenít fel új köntösben. Egy megfelelő kárfedezeti rendszer lehet csak a modern környezet-, természetvédelem alapja.

24. A vázolt hazai és külhoni példák a jogérvényesítés változó hatékonyságú lehetőségeiről szóltak. Közjogi szabályozás, de magánjogi következményekre is kiható rendelkezéseket tartalmaz a 2006. január 15-én hatályba lépett 33/2005. (XII. 27.) KvVM rendelet. Ennek következtében a közigazgatási eljárásokban a beavatkozó ügyfelek egy része is díjfizetési kötelezettséggel néz szembe. Környezetvédelmi szakmai körökben ezért a miniszteri rendelettel szembeni vélemények váltak ismertté. A 2006. évi ügyforgalom a zöldhatóságoknál végül is nem csökkent. Mégis – úgy vélem – díjfizetéssel nem szabad korlátozni a közérdekből beavatkozót. Vizsgálni kell viszont beavatkozása helyénvalóságát.

25. A konsziderálás eredendően angolszász jogintézmény, amely azonban az új magyar Ptk-tervezetben is relevanciához jut. A gyakorlat pedig már régóta alkalmazza a szigetországtól keletebbre is. Jelentősége az új magyar Ptk. hatálybalépését követően a gyakorlatban megnőhet.

26. Az olyan, terjedelmében kisebb, de jelentős témák kifejtését, mint a közigazgatási határérték szerepe a környezetvédelmi magánjogi kártérítésben, önálló alfejezetben helyeztem el. A közigazgatási határértéknek véleményem szerint nem lehet hatása a magánjogi kártérítésre: sem összecszerűségben, sem felelősségi alakzat tekintetében, legfeljebb a méltányosság gyakorlásakor.

27. Mindezek gyakorlati haszna a kialakulóban lévő joggyakorlat keretei közt manifesztálódik. Az elméleti elgondolások a kazuisztikában tükröződhetnek, amennyiben a gyakorló jogász is elfogadja érvelésemet. A születendő jogesetek

jogi sorsára hatással lehetnek a tudományos eredmények, de a törvénykező el is térhet azoktól a korrekcionalizáció lehetőségeinek határain belül maradván.

28. A környezetvédelem és a természetvédelem ügye mint közrendi – azon belül közegészségügyi – problematika is relevanciát nyerhet a magánjogban. Például nem szabadalmaztatható közrendbe ütköző találmány. Egyéb kérdések is átfedésekhez vezethetnek a környezetvédelmi köz- és magánjog területei között. Ilyen lehet pl. a vízi társulatok (VT-k) kapcsán a köz- és a magánjogi elemek vegyes paralelitása. A környezetvédelmi jogban gyakran találkozunk a köz- és a magánjog, melynek gyakorlati relevanciája abban rejlik, hogy a közjogi érdekek védelmét a magánjog, a magánjogi érdekre pedig a közjog erősíti fel. A köz- és a magánjog jogelméleti síkon párhuzamosan fut, de a gyakorlatban egymást erősíti e két szempontrendszer. Azokon a területeken, ahol a környezetvédelmi magánjog deficitet szenved, a környezetvédelem közjogi eszközei hívhatók fel. Ahol a közjog deficitese, a magánjog nyújthatja a kellő jogbiztonságot. Ahol mindkét jogág érvényesül, a megoldások eltéréseket mutatnak.

29. Az empirikus vizsgálatok, valamint a különböző jogi szaknyelvi anyagok eltérésekhez vezethetnek. Ilyenkor a szemantikai-szemiotikai alapból eredő differenciákat a komparatistika nyelvi eszköztára hivatott elsimítani. Az összehasonlító jog terminus technicusai megteremthetik az összhangot eltérőnek tűnő, de a valóságban egymáshoz közel álló jogrendszerek között is. Ennek gyakorlati haszna többek között az ítéletek átvételekor, a külföldi határozatok magyarra értelmezésében rejlik. A külföldi közigazgatási szervekkel való kapcsolattartás, a twinning a határokon átnyúló környezeti károkozások kapcsán is akcentuálódhat.

30. Fontosnak tartom a fent kiemelt területeken kívül a környezetjog és a versenyjog, a fogyasztóvédelmi jog, a reklámjog, a védjegyjog etc. interdiszciplináris területeit, valamint a környezetvédelem és munkajog érintkezési felületeit. Ezek jórészt olyan terjedelmű témák, amelyek kifejtésére önálló dolgozatban kerülhetne sor. Úgy tűnik, a jog által biztosított keretek – etikai kódexek, társadalmi önszerveződések – nem nyújtanak kellő védelmet a környezeti-természeti értékek oltalmához. A tömegtájékoztatásban számosan rétegzett a környezeti információ transzfere. Az interdiszciplinaritás segíti a környezetvédelem integratív szemléletének gyakorlati érvényre jutását.

Bibliográfia

1. Abraham, C. M.: *Environmental Jurisprudence in India*, Kluwer Law International, Hága, London, Boston
2. Asztalos László: Szankció és felelősség a polgári jogban, in: *Felelősség és szankció a jogban*, Budapest, KJK, 1980.
3. Ádám Antal: Az értékek pluralitása és versengése, in: *Jog-értékek-erkölcs*, Acta Humana Studiosorum, Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest, 2006.

4. Bakács Tibor – Szentgyörgyi Rezső: Környezet – Jog – Felelősség, VEAB, Veszprém, 1980.
5. Bakács Tibor: Magyar környezetjog, Springer Verlag, 1992.
6. Bándi Gyula: A társadalmi részvétel és előfeltételei a környezetvédelemben, Jogállam c. negyedévi folyóirat, Budapest, 1994., 3-4. összevont szám
7. Bándi Gyula: Környezetjog, Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
8. Bárd Károly: A környezeti károk biztosítási fedezetének megközelítése a magyar biztosítási szerződésekben, Biztosítási Szemle, 1976., 12. sz., pp. 358-361.
9. Bárdos Péter: Kárfelelősség a Polgári Törvénykönyv rendszerében, Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2001.
10. Bertalan László: A legjobb elérhető technika (BAT) kiválasztása műszaki szempontból, in: A környezetvédelmi szabályozás elmélete és gyakorlata, szerk. Fodor László, Debrecen, 2003.
11. Bihari Mihály: A felelősség jogelméleti kérdései, in: Felelősség és szankció a jogban, Budapest, KJK, 1980.
12. Boda Gyula ismertetésében a Jogi Hírlap 1927. I. 1. – 1930. IX. 1. Döntvénytára. Magánjog. 2. kiadás. A Jogi Hírlap kiadása, Budapest, 1930.
13. Bogárdi János: Környezetvédelem – vízgazdálkodás, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
14. Bogyay Mária: A környezetszennyezés jogi szankciórendszere, Jogtudományi Közlöny, 1972. évi 8. szám
15. Bónis Gabriella: A nem vagyoni kár a magyar jogban, in: Felelősség és szankció a jogban, Budapest, KJK, 1980.
16. Boros József: Környezetvédelem a szerződésen kívüli kártérítési perek gyakorlatában, Magyar Jog, 1976. évi 10. szám
17. Calais-Auloy, Jean – Steinmetz, Frank: Droit de la consommation, Dalloz Kiadó, Párizs, 6. kiadás, 2003.
18. Coentraets, Philippe: Droit de l'environnement, De Boeck and Larcier Kiadó, Brüsszel, 1996.
19. Csordás Eörs M.: A katolikus kánoni jog. In: Felekezeti egyházjog Magyarországon, Unió Kiadó. Szerk.: Rác Lajos
20. Dworkin, Ronald: A szabályok modellje. In: Mai angol-amerikai jogelméleti törekvések. Szerk.: Szabadfalvi József, Bíbor Kiadó, Miskolc, 1996.

21. Eco, Umberto: Az új középkor, Európa Kiadó, Budapest, ford. Szénási Ferenc, 1992.
22. Eörsi Gyula: Összehasonlító polgári jog, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
23. Farkas – Gátos – Tarr: A környezetkárosításból eredő igény érvényesítésének bírói gyakorlata, Láng Kiadó, Budapest, 1991.
24. Fazekas Judit: Fogyasztói jogok – fogyasztóvédelem, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.
25. Fromageau, Jérôme – Guttinger, Philippe: Droit de l'environnement, Eyrolles Kiadó, Párizs, 1993.
26. Galamb István: A vad által tett károk megtérítéséről, Magyar Igazságügy, 1885., XXIII. kötet, Budapest, kiadja Zilahy Sámuel
27. Galamb István: Gazdátlan állatok által okozott károk megtérítése, Magyar Közigazgatás, 1902. (XVIII. évf.), 3. sz.
28. Hamza Gábor: Az európai magánjog fejlődése, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002.
29. Hart, H. L. A.: A jog fogalma, Osiris Kiadó, ford. Takács Péter. Budapest, 1995.
30. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich.: A jogfilozófia alapvonalai, Akadémiai kiadó, Budapest, 1971. Ford.: Szemere Samu. Eredeti kiadás: 1821.
31. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich: Előadások a világtörténet filozófiájáról, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. Ford.: Szemere Samu.
32. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich: Grundlinien der Philosophie des Rechts, Philipp Reclam Jun. Kiadó, Stuttgart, Németország, 1970.
33. Homoki Nagy Mária: Szerződésen kívüli károkozásért való felelősség a 18-19. században, in: Nagy Károly emlékkönyv, Szeged, 2002., pp. 211-223., szegedi jogi kari Acták, Tomus LXI.
34. Janovsky, Siegfried: Boden- und Wasserschutz im Privatrecht am Beispiel der Landwirtschaft, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Bécs, 1997.
35. Jaspers, Karl: *Bevezetés a filozófiába (Einführung in die Philosophie)*, Ford.: Szathmáry Lajos. Európa Kiadó, Budapest, 1996.
36. Kelemen László: Jóhiszeműség és tisztesség a magánjogban, Szeged, 1937.
37. Kelemen Imre: Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások (Czövek István magyartításában), Pest, 1822.

38. Keller, A.: *Haftpflicht im Privatrecht*, Bern, 1978., 3. kiadás, I. kötet
39. Kelsen, Hans: *Tiszta jogtan (Reine Rechtslehre)*, ford. Bibó István, szerk. Varga Csaba, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001.
40. Kilényi Géza: *A környezetvédelem átfogó jogi szabályozásának alapkérdései*, *Jogtudományi Közlöny*, 1974., pp. 352-358.
41. Kilényi Géza: *Polgári jogi eszközök a környezetvédelem szolgálatában*, *Jogtudományi Közlöny*, 1976., pp. 285-295.
42. Kolosváry Bálint: *A magyar magánjog tankönyve*, Budapest, Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat, 1907., 2 kötet
43. Kolosváry Bálint: *Magánjog. Vezérfonálul a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz*, Studium, Budapest, 1922.
44. Kolosváry Bálint: *Vadászati jog*, Budapest, 1923., a Stúdium kiadása
45. Kulcsár Kálmán: *A jogszociológia alapjai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976.
46. Lábady Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1997.
47. Lendvai L. Ferenc - Nyíri J. Kristóf: *A filozófia rövid története a Védáktól Wittgensteinig*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.
48. Lenkovics Barnabás: *A környezetszennyezés polgári szankciói*, in: *Felelősség és szankció a jogban*, szerk. Asztalos László, Budapest, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, 1980.
49. Mádl Ferenc: *A deliktuális felelősség a társadalom és a jog fejlődésében*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.
50. *Magyar magánjog*, szerk. Fodor Ármin, Budapest, 1905.
51. Malaurie, Philippe – Aynes, Laurant: *Les obligations*, Cujas Kiadó, 1998., 9. kiadás
52. Martin, Gilles: *Le droit a l'environnement de la responsabilité civile pour faits de pollution*, Párizs, Publications Périodiques Spécialisées, 1978.
53. Marton Géza: *Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból*, in: *Magyar Magánjog*, szerk. Szladits Károly, *Kötelmi jog Különös része*, Grill Károly kiadása, Budapest, 1942.
54. Mead, Harvey: *Développement durable et consommation viable*, *Revue de la Concurrence et de la Consommation*, 128. sz., Párizs, 2002. július-augusztus.

55. Miskolczi Bodnár Péter: A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség mint a hibás teljesítés esetén alkalmazható jogvédelmi eszköz, Jogtudományi Közlöny, 1989. 3.sz., Budapest.
56. Miskolczi-Bodnár Péter: Versenyjog, Miskolc, Novotni Kiadó, 2001.
57. Montesquieu, Charles-Louis: A törvények szelleméről (*De l'esprit des lois*), fordította Csécsy Imre, Sebestyén Pál, Osiris Kiadó – Attraktor Kft., Budapest, 2000.
58. Nagy Éva- Pecze Dóra: Polgári jog, Dialóg-Campus Kiadó, 2003, Budapest-Pécs
59. Önkormányzati környezeti kézikönyv, Bándi szerk., Budapest, KJK, 1999.
60. Összehasonlító jogi kultúrák, szerk. Varga Csaba, Budapest, 2000.
61. Penner, J. E.: Nuisance and the character of the neighbourhood, Journal of Environmental Law, Vol. 5., No. 1., 1993, Oxford University Press, pp. 1-29.
62. Petrik Ferenc szerkesztésében *A kártérítési jog*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.
63. Petrik Ferenc: Kártérítési jog. Az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2002.
64. Prieur, Michel: Droit de l'environnement, Dalloz Kiadó, 2001, Párizs
65. Rausch, H.: Panorama du droit de l'environnement : un aperçu des textes et dispositions légaux adoptées par la Confédération en vue de protéger l'environnement, 3e éd., Office fédéral de l'environnement, des forets et du paysage, Berne 2002.
66. Ravarani, Georges: La responsabilité civile des personnes privées et publiques, Pasicrisie Kiadó, Luxemburg, 2000.
67. Sajó András: Mi a "természettől adott" az emberi jogokban? In: Állam- és Jogtudomány, XLIV. évf., 2003., 1-2. sz.
68. Sárközy Tamás: Büntetőjogi intézkedések a jogi személyekkel szemben?, Magyar Jog, 2002. 7. sz., pp. 449-456.
69. Sólyom László: A polgári jogi felelősség hanyatlása, Akadémiai, Kiadó, Budapest, 1977.
70. Sólyom László: A társadalom részvétele a környezet védelmében, in: MEDVETÁNC folyóirat, 1985/4 – 1986/1. sz.

71. Sólyom László: Egy környezetvédelmi popularis actio lehetősége polgári jogunkban, in: Jogtudományi Közlöny, 1978., 11. sz.
72. Sólyom László: Környezetvédelem és polgári jog, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
73. Stallworthy, Mark: Environmental liability and statutory authority, Journal of Environmental Law, London, 2003. (15. évf.) 1. sz.
74. Szászy István: A kötelmi jog általános tanai, Grill Károly könyvkiadó, Budapest, 1943.
75. Szentgyörgyi Rezső: A módosított polgári jogi kártérítési szabályok alkalmazásának kérdései a környezet védelmével összefüggésben, Magyar Jog, 1978. évi 8. sz.
76. Takács Péter: Nehéz jogi esetek. Jogelmélet és jogászi érvelés, Napvilág Kiadó, Budapest, 2000.
77. Tárkány Szücs Ernő: Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003. (első kiadás: 1981.)
78. Tarr György: A popularis actio mint a környezetvédelmi igények érvényesítésének lehetősége, Magyar Jog, 1991., 2. sz.
79. Terré, Francois - Simler, Philippe - Lequette, Yves: Droit civil, Les obligations, Párizs, 2002., Dalloz, 8. Kiadás
80. Tort Law, Sue Hodge, William Publishing, 2002., London
81. Viney, Geneviève: Introduction à la responsabilité civile, LGDJ, 1995, Párizs
82. Viney, Geneviève: Les conditions de la responsabilité civile, Párizs, 1998., LGDJ, 2. kiadás
83. Wilde, Mark: Civil Liability for Environmental Damage (A Comprehensive Analysis of Law and Policy in Europe and the United States), Kluwer Law International Kiadó, Hága, London, New York (a szerző londoni professzor), 2002.
84. Yung, W.: Principes fondamentaux et problèmes actuels de la responsabilité civile en droit suisse. Elhangzott az 1968. évi bázeli francia-német-svájci kollokviumon.
85. Zoltán Ödön: A vadgazdálkodás és a vadászat jogi rendje, KJK, Budapest, 1997.
86. Zoltán Ödön: Az állatvédelem jogi rendje, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 2000.

87. Zoltán Ödön: Dolgok és állatok, Magyar Jog, 1990. évi 7. szám
88. Zoltán Ödön: Felelősség a környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kárért, Magyar Jog, 1979. évi 5. szám
89. Zoltán Ödön: Kártérítési felelősség a környezet védelmében, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.
90. Zoltán Ödön: Nem vagyoni kártérítés és állatvédelem, Magyar Jog, 1997. évi 11. szám

Summary

Civil Law Aspects of Environmental Law

Antal Ádám postulates that environmental law is a basic law of third generation. The aim of the PhD-theses is to highlight civil law aspects of environmental law in an analytic way, as well as to draw conclusions that can be adapted to legal practice.

Basic form of environmental private liability and liability for damage caused by animals are parts of *strictu sensu* private environmental law.

The Hungarian Code on Environmental Law in force furnishes – since 19th December 1995 – a legal standing to the environmental civil organisations in case

of environmental pollution, damage and danger for the environment (Act No. LIII of 1995, Section 99, Paragraph 1, b)).

According to point 5.3. of the Regulation of the Minister of National Education No. 31 of 2003, *in several fields of civil law, especially in the field of tort law, there is a need for amendment...*

1. The evolution of civil liability for environmental damage, pollution of the environment and exposing the environment to danger shows different aspects from Hungary to the West. In certain countries – such as Austria –, the protection of the environment had appeared at an early age: within the Austrian Baurecht in the 19th century.

2. The Baurecht protected the environment from a private law view. At the beginning, we face an environment protection under a purely private law aspect, giving a palladium not to the whole of flora and fauna, but to the values of nature in the possession of a civilian. It takes a very long time for those values to appear on the level of national law production. According to the Code Civil, in the French jurisprudence, environmental objective liability shows up from the end of the 19th century.

3. Environmental civil liability evokes e.g. the point of delictuality-objectivity, breaching the principle of non-cumulation, and their practice home and abroad. Subjective and objective liabilities bring different burdens for the liable one and different possibilities of reparation for the damaged one. To all these aspects, the global axiology of environment and nature protection is added.

4. Liability is indeed objective only when it is based on the fact that damage occurred within the scope of activity of the author. If the damage could have been prevented, it is about fault-based liability. The strict nature of objective liability is mitigated by the presence of fault as a subjective element; thus facts and laws can be regarded from an other point of view.

5. After three years, two more years are added in order to sue the author, however, on a general delictual basis. Exculpation thus undergoes changes: the author of the damage is supposed to prove that he or she acted as it was generally expected from him or her in a similar situation. The significance of it is partly that a case that normally generates objective liability can be brought before the court for two more years and partly that delay on the part of the damaged party results

in an easier exculpation of the author of damage. The liability structure undergoes significant changes, that is of huge importance.

6. The neighbourhood liability becomes a *lex perfecta* with a double – a a) possessoria and a b) petitoria – *disciplina sanctionum*. The *actio negatoria* and the *actio in rem* have a well-functioning in practice, and it is less burdensome for the court. Neighbourhood right is in the Hungarian Civil Code thus, applying the clause of Québec, integrated. Municipal archives annihilate documents after five years, which might make it difficult to plead before court.

7. Environmental *actio popularis* takes its place in the Proposal of the new Hungarian Civil Code. Environmental *actio popularis* has evolved from the legal standing of the associations and that of the public prosecutor (1900s) to the legal standing of concerned administrative organs (2000s). I mean, the latter one was missing from legal products of the former decade due to practical reasons. The institution of *actio popularis* assures, within the reaches of environment, nature and animal protection, the possibility for the citizen of defending public interests. It is an important tool in the hands of citizens and administrative organs desiring to protect the citizens' interests.

8. Besides numerous lexicons, we may read in the great lexicon of Pallas too: *actio popularis* (people's accusation) meant in Roman law that every Roman citizen had had the right to make an accusation for a crime of common law. The lexicon describes this institution as negative. *Actio popularis* means today something else, something new. One of those is the institution of people's action in environmental law. The role played by civil organisations underlines the importance of human rights. The third part of Agenda 21 accentuates the role of women, children and the young, as well as that of local organisations and NGOs in realising sustainable development. Class action – according to Anglo-Saxon law tradition – highlights a certain interest of a certain class or group of the society. One or more members of that class or group stand before the court, and the judgment will have a coercive force in other similar cases. Whilst class action serves interests of a certain part of the society, people's action is to represent global interests of the society, e. g. through civil organisations' legal standing.

9. In The Netherlands, the institution of *actio popularis* in the domain of environment protection, has been functioning from the early 1970s. In the case *Het Nieuwe Meer* of 27 June 1986 (*Nederlandse Jurisprudentie*, 1987, p. 743)

before the Hoge Raad, the court accepted *actio in rem* of the civil organisation, according to the Burgerlijk Wetboek. In Great-Britain, only a so-called judicial review proceeding is allowed to the civil organisations: damages are beyond their tools.

10. According to the new Section 3.4 of the Algemene Wet van Bestuursrecht (General Act on Administrative Law), legal standing in administrative authorisation procedure is not for all, but for those who are interested. According to the amended Section 6.13, they have the legal standing on appeal only if they intervened at first instance. (See: Section 98 Paragraph (1) of the Code on Environment Protection of Hungary: association or other civil organisation acting in the area...) Dutch environmentalists consider it as the decay of the Dutch *actio popularis*. The harmonisation with according to the Aarhus Agreement, aims only at nationalising the most necessary rules. In contrast with the indulgence general in The Netherlands, this time, we can witness a strict harmonisation.

11. Under the industrial revolution, in the 19th century, the institution of neighbourhood right was the main tool in the hands of citizens to defend their private law interests. After the second world war, consumption and thus environment pollution increased, necessitating new tools to protect the environment. On the level of public law, the administrative organs could not cope with environmental and nature troubles. In more civilised states, *actiones populares* appeared. It occurred however sometimes that so-called civil organisations served exclusively the interests of their members: those were *actiones utilitatis suae causa*. Organisations, playing the role of a private attorney general, have represented real public interest, tending to protect the environment through *actiones liberales*.

12. When we speak about private law, environment comprises nature, thus raising a number of new problems. Practice and theory were formed within the European Community. From this point of view, countries of Common Law and those of Statute Law reached similar results. Private liability for environmental and nature damage is examined from various aspects in the study. Legal theory is a methode made use of by the author for a better interpretation. Environmental philosophy, a special area of philosophy, offers a special aspect. Legal theory is immanent in legal practice. Theory lends a helping hand to properly interpret case law.

13. Case law illustrates conclusions drawn from theory. Cases from Hungary and also from abroad are highlighted. History of law plays a similar role in the study. There are two aspects of legal history in the study: *a)* a historical analysis shows us the institutional development, and *b)* consequences are drawn from the historical experience. History of law gives a better understanding of the present situation. It also explains the inherited concepts.

14. Statements included in the chapter on the state, right of property and environment and nature have found their place within the Proposal for a new Hungarian Civil Code (Book (5th) on Obligations: Liability for non-contractual damage (5th): Indemnity for legally generated damage (IIIrd). Codification of the liability of the state is supposed to be aim and means as concerns reparation of lawfully caused damage. Guardian state and „night watch” state are the extremities, and the correct behaviour of the state is to be found somewhere „mid-way”. In the field of private law, the voluntary activity of the state cannot be unconditional; it is, however, when restricted, a positive interference in behalf of the state.

15. The notion of environmental damage – analysed in depth in the study – is postulated in the Proposal for a Civil Code in Section 5:589 in Chapter IVth of Titel IInd. Environmental *actio popularis* is to be found under Section 5:591 of the Proposal. The concept of environmental damage should derive from the unification of the parallel notions to be found in the Codes on Environment, Nature and Waste Economy. The analysis and explanation of the notion of environmental damage might ease the application of the future Hungarian Civil Code alike.

16. Liability for damage caused by animals is to be found in Chapter IInd under Titel IInd. It seems to be important to underline Section 5:576 Paragraph (2). Illustrative case law from Hungary and abroad help a better understanding, which circumstances are necessary to consider an animal „ferocious”. In the Proposal, it is *expressis verbis* conceptualised that not the race of the animal, rather the measure of danger what it represents and its behaviour determine, whether fault-based or faultless liability is to be applied. Not only the legal sort of the animals, but also the private liability of their guardians is questionable and precarious. It is of great importance to render this topic absolutely clear: legal safety is at stake.

17. According to Section 7 of the Act No. VI of 1872, for damage caused to plantations, forestry and agricultural land by the main wild animals (deer, daim and boar), the possessor or the landlease-holder was to indemnify. This Section was substituted by Section 7 of the Act No. XX of 1883: boar came under Section 13, among the so-called *noxious beasts of prey*. According to Section 8, for damage caused by those animals no-one was to indemnify, since, in principle, anyone was authorised to extinguish their lives. Today, many of the animals to be found under Section 13 – for instance pine-marten, wild cat, bear – are declared an endangered species (Annex 2 of Ministerial Decree 13/2001/KöM); lynx, wolf and otter are declared a highly endangered species (ibid. Annex 4).

18. Kolosváry refuses the standpoint quasi ex delicto in case of damage caused by wild animals, explaining that people authorised to hunt are rather exempt of fault, when the wild animals living on their territories cause damage to another's yield, applying a fiction that the bearer of the hunting authorisation caused it in a culpous way; even if it was not the case. This fiction was at the basis of objective liability for damage caused by wild animals in the Kingdom of Hungary. Indeed, damage caused by wild animals is in connection with the right to hunt as a *ius principis proprium*. This latter one had appeared first on German land in the 9th century.

19. Damage caused **to** animals was of much more importance. In case of *vis maior* (*szerencsétlenség*), for half of the value, in case of delictuality (*bosszúságból és szántszándékkal*), for the whole price of the animal was to indemnify. It was a kind of fault-based liability, and only *damnum emergens* was to be covered. Damage caused **to** animals was considered much serious than damage caused **by** animals in Hungary on the threshold of the historical new age.

20. Recent amendments to the Codes on Waste Economy, on the Environment Protection and on the Nature Protection have brought about compatibility to harmonise with 2004/35/EC directive, creating the legal background for new norms concerning environmental insurance and other forms of financial security. Our duties originating from supranational law are to be fulfilled not merely of fear of sanctions, but also because the environment protection is our common pledge. The European Union, as an organisation comprising several states and nations, creates a possibility to take profit from

experience of the member states and also prospects a future, complex, nevertheless transparent and borderless legal system. Such a legal system would make communication easier; legal and geographical borders could thus vanish.

21. Before changing the paradigm, state companies, agricultural cooperatives reached liability insurance with the only state insurance company, this latter covering environmental damage up to, as a maximum, 1 million forints a year. The institution of property insurance also emerged, but liability insurance seemed to be more suitable. Prevention is always opposed to the institution of insurance, since it makes it possible to avoid environmental damage induced.

22. According to Section (27) of the Preamble of the Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage, Member States should take measures to encourage the use by operators of any appropriate insurance or other forms of financial security and the development of financial security instruments and markets in order to provide effective cover for financial obligations under this Directive. The Hungarian legislation has recently fully fulfilled those requirements.

23. In the form of a European insurance share company (*SE*, according to Regulation 2157/2001/EC and Act No. XLV of 2004) – also possibly in the form of a European insurance cooperative, *id est SCE* -, a cooperational company could be founded on the level of the European Union. Companies operating under the legal system of an EU member state other than Hungary, having interests on the Hungarian insurance market, could also have a business share in a reinsurance carrier, having their residence and place of business within the European Union. According to Section 10 Paragraph (1) of the Act No. LX of 2003, in Hungary, an insurance company can be established in the form of a share company, a cooperative, an association or a subsidiary company of a third country's insurance company. According to Section 1 Paragraph (5) of the Act No. XLV of 2004, when it is stipulated by an Act that a certain kind of activity can be done under the form of a share company, European share company is also to be understood. According to Section 1 Paragraph (7) of the Act No. LXIX of 2006 on the European cooperatives, when it is stipulated by an Act that a certain kind of activity can be done under the form of a cooperative, European cooperative is also to be understood (in force from 18th August 2006). The institution of

environmental insurance and other forms of financial security evoke an ancient means in a new form. Only a proper system of damages can cover a modern environment and nature protection.

24. The above mentioned case law reflects a certain ambiguity in the field of law enforcement. Regulation No. 33 of 2005 of the Minister of Environment Protection and Water Economy (in force from 15th January 2006) is an administrative norm, however, not without private law consequences. Due to this norm, a part of the interloper clients have to face liability for payment of charges. That is why some of the environmentalists expressed their anxiety as concerns the above mentioned ministerial regulation. Finally, we can ascertain that the number of clients of the „green” administrative organs did not diminish. I believe, however, that liability for payment of charges should not impede those who wish to go for justice in defending public interests. Naturally, only proper and correct aims are to be defended by law.

25. *Consideration* is a basically Anglo-Saxon institution in law, however finding its place in the new Civil Code of Hungary under preparation. Practice has already long before made use of it eastwards from the British Island too. Its significance might increase after adopting the new Civil Code in Hungary.

26. Environment and nature protection, as public law, public health law domain, might be relevant in private law alike. Patent is not to be attached to an invention opposed to public law. Other examples could also have been quoted to illustrate interdisciplinarity of public and private law. Such as water societies (*vízi társulat=VT*). Private law and public law can protect environmental and nature values together in a better and more complex way: private law might cover points where public law does not furnish a proper defence, and vice versa.

27. Empirical examinations and legal materials in different foreign languages might lead to ambiguities. In that case, semantical and semiological difference could be resolved by the vocabulary of comparative law. Termini technici of comparative law can create a harmony between different legal systems. Its practical advantage is to be perceived – inter alia - when taking a foreign judgment over and trying to explain its real meaning. Cross-border twinning connection between foreign administrative organs may also underline its importance.

28. Besides the above underlined domains, I think, interdisciplinary fields of environmental law and competition law, law of consumer's protection, publicity law, trade marks etc. are also of higher importance. These are so voluminous topics, that a separate study should cover them. It seems to me that framework assured by law – codes on ethics, civil organisations – does not furnish a sufficient palladium for environment and nature protection. Transfer of information is operated via various methods in the mass media. Interdisciplinarity helps to validate the integrative aspect of environment protection.

29. Themes of shallower volume but of huge importance are to be found in separate sub-chapters; e.g. the role of administrative liminal value concerning the regress in common law in the environment protection. In my opinion, liminal value should have no effect on private law indemnity: neither on the sum, nor on the question of applying a subjective or an objective civil liability structure. It might play a decisive role exclusively in determining, whether to allow equity or not.

30. All these assertions and suppositions can show their real value on the level of legal practice. Theory is mirrored by case law only when practitioners accept it. The legal sort of cases can be directed by scientific results, notwithstanding, magistrates have the freedom to digress within the scope of correctionalisation.